STUDIER

ÖVER

SVÄRGES HEDNA LITTERATUR

AKADEMISK AVHANDLING

SOM MED TILLSTÅND AV

FILOSOFISKA FAKULTETENS I UPPSALA HUMANISTISKA SEKTION

FÖR FILOSOFISK DOKTORSGRADS VINNANDE

TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES

AV

BIRGER NERMAN

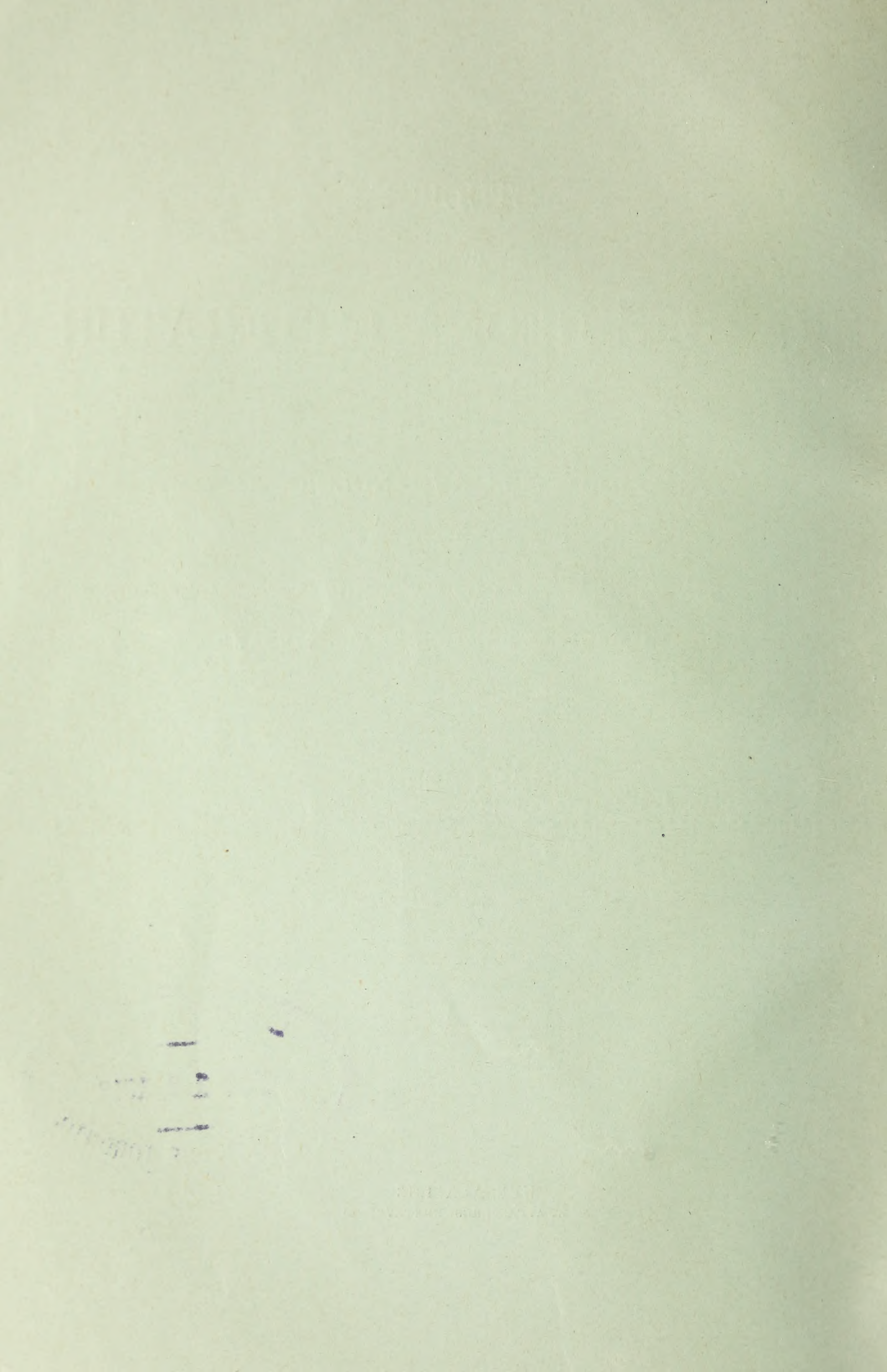
FIL. LIC., ÖSTG.

Å LÄROSALEN N:o X

ONSDAGEN DEN 7 MAJ 1913 KL. 10 F. M.

UPPSALA 1913
K. W. APPELBERGS BOKTRYCKERI

STUDIER

ÖVER

SVÄRGES HEDNA LITTERATUR

AKADEMISK AVHANDLING

SOM MED TILLSTÅND AV

FILOSOFISKA FAKULTETENS I UPPSALA HUMANISTISKA SEKTION

FÖR FILOSOFISK DOKTORSGRADS VINNANDE

TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES

AV

BIRGER NERMAN

FIL. LIC., ÖSTG.

Å LÄROSALEN N:o X

ONSDAGEN DEN 7 MAJ 1913 KL. 10 F. M.

UPPSALA 1913

K. W. APPELBERGS BOKTRYCKERI

Förord.

Dessa studier utgöra smärre brottstycken av ett tilltänkt större arbete, behandlande Svärges hedna litteratur och av en mera ingående art än de knappa framställningar, som för närvarande existera.

Arbetet kommer i stort att utgöra ett försök till rekonstruktion av Svärges förlorade förkristna litteratur och måste därför under sitt tidigare stadium få karaktär av mindre studier över enskilda moment (sagor, namnskick o. s. v.). De undersökningar, som nedan meddelas, äro valda som prov på den arbetsmetod, som skall följas. Denna är dels mera språklig, dels mera litteraturhistorisk (dels senare mera arkeologisk-historisk). De språkliga undersökningarna komma huvudsakligen att beröra namnskicket, och särskilt gäller det här att undersöka, i vad mån det fsv. värkliga namnskicket äger bildningsprinciperna för diktade namn, i samband med ett bestämmande av, vilka olika bildningsprinciper, de olika nordiska ländernas sagonamn representera (jfr undersökningen om namnen på *-ar(r)*), vidare i vad mån de diktade svenska namn, som nämnas i utomsvenska källor, överensstämma med det fsv. namnskicket (jfr Hjalmarsagan). Den litteraturhistoriska metoden behöver ej närmare fixeras.

Åtskilliga partier äro — utom de nedan framställda — planlagda eller under utarbetning. (Detta nämnes, därför att i texten någon gång hänvisas till ett under utarbetning varande parti).

Arbetet försvåras i hög grad genom det bristfälliga och olikartade skick, i vilket det fnord. namnmaterialet är känt. Medan det fvn. språkområdet i detta avseende genom Linds beundransvärda namnordbok är förträffligt känt, är däremot kunskapen om det fsv. och fd. namnskicket högst ofullständig. Särskilt kännbar har för föreliggande undersökningar bristen på ett lexikon över runpärsonnamnen varit, en brist, som jag dock med tiden hoppas kunna avjälpa.

Till mina lärare proff. ADOLF NOREEN och OTTO VON FRIESEN ber jag att vid detta tillfälle få framföra mitt vördsamma tack för den tid, jag haft förmånen vara deras lärjunge, samt för all den pärsonliga välvilja, jag från dem städse fått röna.

Till min vän fil. lic. ELIAS WESSÉN, som genomgått hela avhandlingen i korrektur och därvid givit mig flera goda råd och anvisningar, uttalar jag mitt järtliga tack.

Slutligen står jag i stor tacksamhetsskuld till tjänstemännen vid Uppsala Universitetsbibliotek för den stora välvilja, jag under mitt arbete från dem ständigt fått röna.

Uppsala den 23 april 1913.

BIRGER NERMAN.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Rättelser:

Sid. 3 not 2 står *och*; läs: *og*.
„ 28 „ 1 „ *nyutkomna*; läs: *nyutkommande*.
„ 102 rad 20 står *komplimentet*; läs: *komplementet*.

Litteraturförteckning.

I. Källor.

Adamus Bremensis, Gesta pontificum Hamburgensium, ed. *J. M. Lappenberg,* i Monum. germ. hist. (ed. *G. H. Pertz*) VII p. 280 ff. (Cit. *Adam*).

Arwidsson, A. I., Svenska fornsånger 1—3. Sthm 1834—1842.

Beowulf, edited by *W. J. Sedgefield.* Manchester 1910. (= Publications of the university of Manchester. English series No. II).

Beowulf, forneng. dikt. öfv. (delvis) af *E. Björkman,* i Världslitteraturen i urval och öfversättning, redig. af *H. Schück* II 2 sid. 461 ff.

Bósa-Rímur, herausg. v. *O. L. Jiriczek.* Breslau 1894. (= Germanistische Abhandlungen X).

Bósa-Saga, herausg. v. *O. L. Jiriczek.* Strassburg 1893.

Bugge, S., Norrøne Skrifter af sagnhistorisk Indhold H. 1—3. Chra 1864—1873. (= Det norske Oldskriftselskabs Samlinger VI).

Diplomatarium, Svenskt, utg. af *J. G. Liljegren, B. E. Hildebrand* och *E. Hildebrand.* I—VI: 1. Sthm 1834—1878. (Register till del I—II af *K. H. Karlsson* 1910). [Cit. SD].

Diplomatarium, Svenskt (ny serie) från och med år 1401, utg. af *C. Silfverstolpe* och *K. H. Karlsson.* I—III, IV: 1—2. Sthm 1875—1904. (Cit. SD ser. 2).

Edda, den ældre utg. af *P. A. Munch.* Chra 1847.

Edda, Snorri Sturluson, utg. af *F. Jónsson.* Khvn 1900.

Fornaldar sögur norðrlanda . . . útg. af *C. C. Rafn* I—III. Khfn 1829—1830.

Fornmanna Sögur, . . . útg. að . . . hins kon. norrøna fornfrœða félags. 1—12. Khfn 1825—1837.

Gautrekssaga, herausg. v. *W. Ranisch.* Berlin 1900. (= Palæstra XI).

Heimskringla. I—III. Uppsala 1869—1872.

Heusler, A. und *Ranisch, W.,* Eddica minora. Dortmund 1903.

Hildebrand, K., Die Lieder der Edda. 2 Aufl. (v. *H. Gering*). Paderborn 1904. (= Bibliothek d. ältesten deut. Lit.-Denkmäl. VII).

Liljegren, J. G., Run-Urkunder. Sthm 1833.

Montaiglon, A. de et *Raynaud, G.,* Recueil . . . des fabliaux des XIIIe et XIVe siècles. I—VI. Paris 1872—1890.

Oldskrifter, Nordiske udgivne af det nordiske Literatur-Samfund I—XXIII. Khvn 1847—1885.
Ǫrvar-Odds saga, herausg. v. *R. C. Boer*. Leiden 1888.
Ǫrvar-Odds saga, herausg. v. *R. C. Boer*. Halle a. S. 1892. (= Altnordische Saga-Bibliothek, herausg. v *G. Cederschiöld, H. Gering* u. *E. Mogk* II. 2).
Samling af Sveriges gamla lagar. Utg. af (*H. S. Collin* och) *C. J. Schlyter* 1—13. Sthm 1827—Lund 1877.
Saxo Grammaticus, rec. *P. E. Müller*; abs. *I. M. Velschow* I—II. Hafniæ 1839—1858.
Saxo Grammaticus, Danmarks Krønike. Oversat af *F. Winkel Horn* 1—2. Khvn 1898.
Scriptores rerum svecicarum medii ævi 1—3. Ups. 1818—1876.

II. Bearbetningar.

Aasen, I., Norsk Ordbog. Chra 1873.
Almgren, O., Vikingatidens grafskick, i Nordiska studier tillegn. *A. Noreen* sid. 309 ff. Upps. 1904.
——, Undersökningar på Vikbolandet 1906 1—2, i Meddel. fr. Österg. fornmin.-för. 1906 sid. 13 ff.
——, Undersökningar på Boberget 1907, i Meddel. fr. Österg. fornmin.-för. 1907 sid. 35.
——, Några svensk-finska stenåldersproblem. (= Ant. Tidskr. f. Sverige 20: 1).
Arne, T., Sveriges förbindelse med Östern under vikingatid, i Fornvännen 1911 sid. 1 ff.
Beckman, N., Dansk-norsk-svensk ordbok. Sthm 1907.
Beltz, R., (und *Wagner, R.*,) Die Vorgeschichte von Mecklenburg. Berlin 1900.
Björkman, E., Nordische Personennamen in England in alt- und frühmittelenglischer Zeit. Halle a. S. 1910. (= Stud. z. engl. Philol., H. 37).
Boer, R. C., Über die Ǫrvar-Odds saga, i Arkiv f. nord. filol. VIII sid. 97 ff.
——, Om Hervararsaga, i Aarbøger f. nord. Oldkynd. og Historie 1911 sid. 1 ff.
Brate, E., Östergötlands runinskrifter 1. Sthm 1911.
——, Wrindawi, i Arkiv f. nord. filol. XXIX sid. 109 ff.
—— och *Bugge, S.*, Runverser. Sthm 1891. (= Ant. Tidskr. f. Sverige 10: 1).
Bremer, O., Ethnographie der germanischen Stämme, i *Pauls* Grundriss der germ. Philol. Aufl. 2. III sid. 735 ff. (= Abschn. XV).
Bugge, A., Vesterlandenes indflydelse paa nordboernes og særlig nordmændenes ydre kultur, levesæt og samfundsforhold i vikingetiden. Chra 1905. (= Chra Vid.-selsk. Skrifter, 2: Hist. fil. Klasse, 1904: N:o 1).

Bugge, S., Tolkning af runeindskriften på Rökstenen i Östergötland, i Ant. Tidskr. f. Sverige 5 sid. 1 ff.
———, Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse 1. Chra 1881—1889. 2. Helgedigtene i den ældre Edda. Khvn 1896.
———, Norges Indskrifter med de ældre Runer. Chra I. 1891—1903. II (med bistand af *M. Olsen*). 1904— .
———, Bidrag til den ældste Skaldedigtnings Historie. Chra 1894.
———, Runeindskriften paa en Guldmedaljon funden i Svarteborgs Sogn, Bohuslen, i Sv. fornmin.-för. Tidskrift. XI sid. 109 ff.
———, Norsk Sagafortælling og Sagaskrivning i Irland. Kra 1901—1908. (= Bilaga till Norsk hist. Tidsskr.).
Detter, F., Zur Ragnarsdrápa, i Arkiv f. nord. filol. XIII sid. 363 ff.
Dietrich, U. W., Runen-Wörterbuch. Sthm 1844.
Dybeck, R., Svenska runurkunder. I—II. Sthm 1855—1859. (Cit. Dyb. 8:vo).
———, Närikes runstenar, i Runa 1865—1873.
Fahlbeck, P., Forskningar rörande Sveriges äldsta historia. I. Beovulfsqvädet såsom källa för nordisk fornhistoria. (= Ant. Tidskr. f. Sverige 8: 2).
Falkman, A., Ortnamnen i Skåne. Lund 1877.
Falk, H. und *Torp, A.*, Norwegisch-dänisches etymologisches Wörterbuch. 1—2. Heidelberg 1910—1911. (Germanische Bibliothek, herausg. v. *W. Streitberg* I R. 4: 1).
Friesen, O. von, Upplands runstenar, i Uppland. Bd 2. 1903—1908 sid. 449 ff.
———, Om runskriftens härkomst. Upps. 1904. Även i Språkv. sällsk. i Upps. förh., 1904—1906, och Upps. univ. årsskr., 1906.
———, Runorna i Sverige. Grundlinjer till föreläsningar vid sommarkurserna i Uppsala 1907. Upps. 1907.
———, Runinskrifterna på en koppardosa, funnen i Sigtuna, i Fornvännen 1912 sid. 6 ff.
———, En upländsk Bråvallakämpe?, i Upsala Nya Tidning 31/12 1912.
——— och *Hansson, H.*, Kylfverstenen. En 24-typig runrad. I—II. (= Ant. Tidskr. f. Sverige 18: 2).
Fritzner, J., Ordbog over det gamle norske sprog. 1—3. Kra 1886—1896. (Cit. *Fritzner*).
Golther, Handbuch der germanischen Mythologie. Leipzig 1895.
Grape, A., Studier över de i fornsvenskan inlånade personnamnen I. Akad. avh. Upps. 1911.
———, Ynglingatal. III. Litteraturen rörande Ynglingatal (i Meddel. fr. Nord. sem. utg. av *A. Noreen* N:o 3). Upps. 1913. (Under tryckning).
Grundtvig, S., Danmarks gamle Folkeviser I— . (D. V— udg. af *A. Olrik*). Khvn 1853— .
———, Udsigt over den nordiske Oldtids heroiske Digtning. Khvn 1867.
Hammershaimb, V. U., Færøiske kvæder, henhørende til Hervarar saga, i Dansk ant. Tidsskr. 3 sid. 57 ff.
Heinzel, R., Ueber die Hervararsaga, i Sitzungsberichte der philos.-hist. Classe der kais. Akad. der Wissensch. Wien. Bd 140 (1887) sid. 417 ff.

Heinzel, R., Rec. v. Orvar-Odds saga herausg. von *R. C. Boer*, Leiden 1888, i Anzeiger f. deut. Alterth. u. deut. Litt. XVI sid. 124 ff.
Hellquist, E., Studier öfver de svenska sjönamnen. Sthm 1903—1906. (= Sv. landsm., Bd XX).
Hildebrand, H., De öster- och västerländska mynten i Sveriges jord, i Hist. stud., tillägn. *C. G. Malmström*.
Hultman, O. F., Till behandlingen af *u*-omljudet af *a* i de östnordiska språken. i Finländska bidrag till svensk språk- och folklifsforskning, utg. af Sv. landsmålsfören. i Helsingfors sid. 94 ff. Hfors 1894.
Jónsson, F., Den oldislandske og oldnorske Litteraturs Historie. I—III. Khvn 1894—1902.
Kalkar, O., Ordbog til det ældre danske Sprog. 1—4. Khvn 1881—1907.
Kossinna, G., Die ethnologische Stellung der Ostgermanen, i Indogerm. Forsch. VII sid. 276 ff.
Krohn, J., Finska litteraturens historia. I. Kalevala. Öfvers. af *Ellen Nervander*. Hfors 1891.
Levander, L., Sagotraditioner om sveakonungen Adils. (= Ant. Tidskr. f. Sverige 18: 3).
Lind, E. H., Namnhistoriska bidrag till frågan om den norska konungaättens härstamning, i (Svensk) Hist. Tidskr. 16 sid. 237 ff.
——, Norsk-isländska dopnamn från medeltiden H. 1—. Upps. 1905—. (Cit. *Lind*).
Lund, G. F. V., Det ældste danske Skriftsprogs Ordforråd. Khvn 1877.
Lundgren, M. F., Spår af hednisk tro och kult i fornsvenska personnamn. Upps. 1880. (Även i Upps. univ. årsskr. 1880).
——, Svenska personnamn från medeltiden. Sthm 1892, 96. [Oavslutad]. (= Sv. landsm. h. 45 o. 56.) [Cit. *Lundgren*].
——, Bidrag till svensk namnforskning, i Uppsalastudier, tillegn. *S. Bugge* 1893. Upps. 1892. Sid. 15 ff.
Mogk, E., Norwegisch-Islandische Literatur, i *Pauls* Grundriss der germ. Philol. Aufl. 2. II sid. 555 ff. (= Abschn. VI 5 A).
Montelius, O., Runornas ålder i Norden, i Sv. fornmin.-för. Tidskrift VI sid. 236 ff.
——, När kommo svenskarne till Finland?, i Finsk Tidskr. T. XXXXIV sid. 81 ff.
Müllenhoff, K., Deutsche Alterthumskunde I—V. Berlin 1870—1900.
——, Beowulf. Unters. üb. d. angelsächs. Epos u. d. älteste Gesch. d. germ. Seevölker. Berlin 1889.
Müller, P. E., Sagabibliothek. 1—3. Khvn 1817—1820.
Neckel, G., Beiträge zur Eddaforschung. Dortmund 1908.
Nerman, B., Ombärg och Omma, i Språkvet. sällskap. i Upps. förhandl. 1910—1912.
——, Östergötlands stenålder, i Meddel. fr. Österg. fornmin.-för. 1911 sid. 1 ff.
——, Ynglingatal. IV Metrik (i Meddel. fr. Nord. sem. utg. av *A. Noreen* N:o 3). Upps. 1913. (Under tryckning).
Nielsen, O., Olddanske Personnavne. Khvn 1883. (Cit. *Nielsen*).
Noreen, A., Några fornnordiska judlagar, i Arkiv f. nord. filol. VI sid. 303 ff.

Noreen, A., Altschwedische Grammatik mit Einschluss des Altgutnischen. Halle 1897—1904. (= Altnordische Grammatik, 2).
———, Altisländische und altnorwegische Grammatik. Aufl. 3. Halle 1903. (= Altnordische Grammatik, 1).
———, Försök till en rekonstruktion af Ynglingatal jämte öfversättning, i Studier tillägn. *K. Warburg*, sid. 125 ff. Sthm 1912.
Olrik, A., Kilderne til Sakses Oldhistorie. I—II. Khvn 1892—1894.
———, Norske Oldkvad og Sagnkonge, i Norsk Hist. Tidsskr. 3 R: III sid. 168 ff.
———, Skjoldungasaga i Arngrim Jonssons Udtog, i Aarb. f. nord. Oldkynd. og Hist. 1894 sid. 83 ff.
———, Bråvallakvadets kæmperække, i Arkiv f. nord. filol. X sid. 223 ff.
———, Den nordiske nationalitetsforskel i sin tidligste fremtræden, i Nord. Tidskr. 1898 sid. 601 ff.
———, Danmarks Heltedigtning. I. Rolf Krake og den ældre Skjoldungrække. Khvn 1903. II. Starkad den gamle og den yngre Skjoldungrække. Khvn 1910.
———, Nordisk og lappisk gudsdyrkelse, i Danske Studier 1905 sid. 39 ff.
———, Tordenguden og hans dreng, i Danske Studier 1905 sid, 129 ff.
———, Artikeln Tyrfing, i Salmonsens Konversationsleksikon. Khvn 1906.
———, Episke love i folkedigtningen, i Danske Studier 1906 sid. 69 ff.
———, Nordisk Aandsliv i Vikingetid og tidlig Middelalder. Khvn, Kra 1907.
Olrik, J., Studier over tilblivelsen af Sakses værk, i Dansk Hist. Tidsskr. R. 8. D. 2 sid. 211 ff.
Ólsen, B. Magnusen, Hvar eru Eddukvæðin til orðin, i Tímarit hins isl. bókmenta fjelags XV sid. 1 ff.
———, Svar til dos. Finns Jónssonar, i Tímarit hins isl. bókmenta fjelags XVI sid. 1 ff.
Ordbog, Dansk udg. under Videnskabernes Selskabs Bestyrelse. Khvn 1793—1905.
Rietz, J. E., Svenskt dialektlexikon. Lund 1867.
Rosenberg, C. M., Geografiskt-statistiskt handlexikon öfver Sverige. 1—2. Sthm 1882—1883.
Ross, H., Norsk Ordbog. Chra 1895.
Rygh, K., Norske og islandske tilnavne fra oldtiden og middelalderen. Throndhjem 1871. (= Indbydelsesskrift til d. off. Examen ved Throndhjems Kathedralskole i . . . 1871).
Sahlgren, J., Skagershults sockens naturnamn I. Ak. avh. Sthm 1912. (Även i Sv. landsmål. 1912).
Salin, B., Heimskringlas tradition om asarnas invandring, i Studier tillägn. *O. Montelius* sid. 133 ff. Sthm 1903.
———, Die altgermanische Thierornamentik. Sthm 1904.
Schlyter, C. J., Juridiska afhandlingar. I—II. Ups. o. Lund 1836—1879.
Schnittger, B., Östergötlands fornborgar, i Meddel. fr. Österg. fornmin.-för. 1908 sid. 29 ff.
———, Undersökningar på Boberget 1908, i Meddel. fr. Österg. fornmin.-för. 1908 sid. 32 f.

Schück, H., Till Lodbrokssagan, i Sv. fornmin.-för. Tidskr. XI sid. 131 ff.
———, Studier i nordisk religions- och litteraturhistoria. I—II. Sthm 1904.
———, Studier i Ynglingatal 1— . Rektorsprogr. Upps. 1905— .
———, Folknamnet *geatas* i den fornengelska dikten Beowulf. Rektorsprogr. Upps. 1907.
———, Bidrag till tolkning af Rökinskriften. Rektorsprogr. Upps. 1908.
———, Studier i Beowulfssagan. Rektorsprogr. Upps. 1909.
———, Birka. Rektorsprogr. Upps. 1910.
———, Sveriges förkristna konungalängd. Rektorsprogr. Upps. 1910.
——— och *Warburg, K.*, Illustrerad svensk litteraturhistoria. 2 uppl. I— . Sthm 1910— .
Searle, W. G., Onomasticon Anglo-Saxonicum. Cambridge 1897.
Sievers, E., Angelsächsische Grammatik. 3 Aufl. Halle 1898.
Sijmons, B. und *Gering, H.*, Die Lieder der Edda I. Text (v. *Sijmons*). II. Wörterbuch (v. *Gering*). Halle 1888—1906. (= Germ. Handbibl. 7).
Spegel, H., Glossarium Sveo-Gothicum eller Swensk Ordabook. Lund 1712.
Steenstrup, J., Danmarks Sydgrænse og Herredømmet over Holsten. Khvn 1900. (= Indbydelsesskrift til Kjøbenhavns Univ. Aarsfest . . . 1900).
Stephens, G., The old-northern runic monuments of Scandinavia and England. I—IV. London-Khvn-Lund 1866—1901. (D. IV utg. av *S. Söderberg*).
Stjerna, K., Bidrag till Bornholms befolkningshistoria under järnåldern. Ak. afh. Sthm 1905. (= Ant. Tidskr. f. Sverige 18: 1).
———, Vendel och Vendel-Kråka, i Arkiv f. nord. filol. XXI sid. 71 ff.
———, Svear och götar under folkvandringstiden, i Sv. fornmin.-för. tidskr. XII sid. 339 ff.
———, Skölds hädanfärd, i Studier, tillägn. *H. Schück* sid. 110 ff. Sthm 1905.
———, Mossfynden och Valhallstron, i Från filologiska föreningen i Lund. Språkliga uppsatser III, tillegn. *A. Kock*, sid. 137 ff. Lund 1906.
———, Drakskatten i Beowulf, i Fornvännen 1906 sid. 119 ff.
———, Origine Scandinave des Burgondes, i Congrès préhistorique de France. Compte rendu de la deuxième session — Vannes 1906. Paris 1907.
———, Fasta fornlämningar i Beovulf. (= Ant. Tidskr. f. Sverige 18: 4).
———, Lund och Birka, i Hist. Tidskr. f. Skåneland 3 sid. 171 ff.
———, Före hällkisttiden. (= Ant. Tidskr. f. Sverige 19: 2).
Storm, G., Kritiske Bidrag til Vikingetidens Historie. (I). Kra 1878.
———, Vore Forfædres Tro paa Sjælevandring og deres Opkaldelsessystem, i Arkiv f. nord. filol. IX sid. 199 ff.
Styffe, C. G., Skandinavien under unionstiden. 2 uppl. Sthm 1880.
Söderwall, K. F., Ordbok öfver svenska medeltidsspråket. Lund 1884—. (Cit. *Söderwall*).
Tamm, F., Etymologisk svensk ordbok. I. Upps. 1890—1905.
Tengberg, A., Om den äldsta territoriala indelningen och förvaltningen i Sverige. 1. Sthm 1875.

Thomsen, V., Ryska rikets grundläggning genom skandinaverna. Sthm 1882. (= Ur vår tids forskning, N:o 30).

Tunberg, S., Studier rörande Skandinaviens äldsta politiska indelning. Ak. afh. Upps. 1911.

Weibull, L., Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000. Lund 1911.

Wiklund, K. B., När kommo svenskarne till Finland? Ups. 1901.

Wimmer, L., Die Runenschrift. Übers. v. *F. Holthausen*. Berlin 1887.

——, De danske Runemindesmærker, undersøgte og tolkede. I—IV. Khvn 1895—1910.

——, Runemindesmærkene i Sønderjylland som Vidnesbyrd om Landets Nationalitet, i Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie. Khvn 1901.

I

INLEDNING

Arkeologisk inledning.

Ett folks jältediktning står alltid i närmaste samband med dess värkliga historia, och det blir därför här nödvändigt att söka de historiska förutsättningarna för den svenska jältedikten under tiderna före kristendomens införande. Tack vare arkeologiens senaste resultat av nordisk historia låter detta sig ganska väl göra.

Allt sedan vid stenålderns slut (omkr. 2000 f. Kr.) den urgermanska stammen, megalitfolket, fullbordat den under ett par årtusenden pågående erövringen av Skandinavien, trängt undan den gamla epipaleolitiska kulturen mot öster och norr och konstituerat den fasta bosättning, som utgör början till all statsbildning[1], råder i stort sett under ett par årtusenden lugn på den skandinaviska halvön. Det har tydligen kräft mycket lång tid att stadga de genomgripande nya förhållandena. Det ges naturligtvis under efterföljande tider kulturmotsättningar, men dessa äro av mindre betydande art, och hela bronsåldern och början av den förromerska järnåldern äro, arkeologiskt sett, kontinuerligt fortlöpande.

För att bedöma litteraturen, eller rättare ansatserna till litteratur, under dessa tider sakna vi, åtminstone för närvarande, varje möjlighet. Snarast gör tiden intryck av en primitiv mytbildning, och jag erinrar särskilt om, att Axel Olrik[2] visat upp, att lapparnas mytologi, sådan den är känd från 1600-talet, till stor del visar föreställningar och bruk, som tyda på den nordiska bronsålderns stadium. För en jältediktning har man icke rättighet att förutsätta mera än de ofixerade berättelser och sånger, som en icke skriftkunnig tid är mäktig av; ur de värkliga historiska förhållandena kan denna ansats till litterär kultur dock knappast ha varit särdeles riklig.

---

[1] Stjerna, Före hällkisttiden, i Ant. Tidskr. f. Sverige 19: 2. Jfr en kortfattad översikt i Nerman, Östergötlands stenålder, i Medd. fr. Österg. Fornmin. 1911 sid. 13 ff.

[2] Olrik A., Nordisk och lappisk gudsdyrkelse, i Danske Studier 1905 sid. 39 ff.

Men vid århundradena närmast f. Kr. f. ändras förhållandena. Nu börjar i södra och östra Skandinavien en rad utvandringar mot söder. Från den jylländska halvön bryta på 100-talet f. Kr. cimbrerna (och teutonerna) upp, och redan tidigare har från östra och södra Skandinavien en stark utvandringsström till trakterna vid Oder och Weichsel påbörjats. Denna ström, som antagligen börjat på 200-talet (så STJERNA [1]; KOSSINA [2] antar, att den börjat tidigare, redan under Hallstattperioden, på 500-talet f. Kr.) har fört ned en hel rad skandinaviska folk till dessa trakter. Från Jyllands nordspets (Vendel i Vendsyssel) komma, enligt KOSSINA [2], vandalerna, silingarna möjligen från Själland (fvn. *Selund*), varifrån rugierna, som ha sina anförvanter i Rogaland i Norge, kommit, är mera ovisst, m. fl., från östra Skandinavien komma tvenne folk av större betydelse än de förut nämnda, burgunder och goter. Den av språkforskarne tidigt uppställda hypotesen om burgundernas härstamning från Bornholm (fbornh. *Burgundarholm*, en ombildning av *Burgund* [3] = 'den höga ön') har STJERNA [4] visat ha sin arkeologiska motsvarighet för dessa tider (ehuru burgundernas stora massuppbrott från Bornholm faller senare, omkr. år 300 e. Kr. Jfr nedan). Viktigast av de skandinaviska utvandringarna är dock goternas. Den gotiska stamsagans uppgift (hos Jordanes [5]) om goternas skandinaviska ursprung har av den senare forskningen visats innebära en historisk värklighet. Att gotiskan äger närmaste frändskap med de nordiska språken, har sedan länge varit känt, och man har helt naturligt sammanställt folknamnet *goter* med namnen *götar* och *gutar*. BUGGE [6] har uppvisat, att gotiskan med gutniskan företer en rad överensstämmelser gentemot de övriga nordiska språken, visande på goternas ursprung närmast från Gottland. Goternas utvandring från Götaland faller under Tèn I (300—150 f. Kr.). STJERNA [7] påpekar,

---

[1] STJERNA, Origine scandinave des Burgondes, i Congrès Préhistorique de France 1906 sid. 281 ff.

[2] KOSSINA, Die ethnologische Stellung der Ostgermanen, i Indog. Forsch. VII sid. 281 ff.

[3] KOSSINA, o. a. a. sid. 282.

[4] STJERNA, Bidrag till Bornholms befolkninghistoria, i Ant. Tidskr. f. Sverige 18: 1 sid. 132.

[5] I Getica.

[6] BUGGE, Norges Indskrifter med de ældre Runer sid. 154 ff. Bugge kände icke, när detta skrevs, arkeologiens antagande om goternas östnordiska ursprung.

[7] STJERNA, Bornholms befolkningshistoria sid. 132.

att medan under denna tid den västligaste delen av området mellan Oders och Weichsels mynning visar bestämd arkeologisk överensstämmelse med Bornholm, visar samma områdes östliga parti, goternas, överensstämmelse med Gottland, Öland och Östergötland.

Av de folk, som från Skandinavien dragit söderut, bli goterna det historiskt bestämmande. Utvecklingen är vansklig att följa och ännu arkeologiskt outredd, men av allt att döma ha flera av stammarna eller folken uppgått i goterna. Under alla förhållanden framträder till att börja med intet av de övriga folken till större betydelse.

Under de närmaste århundradena utformas det gotiska riket på södra Östersjökusten; förbindelserna mellan detta och fränderna i södra Skandinavien — tillsammans utgörande den avsöndrade östgermanska grenen — består alltjämt.

Men goterfolket mellan nedre Weichsel och Oder förblir icke enbart knutet till detta nya område. Redan tiden närmast e. Kr. f. börjar den stora folkström, som för goterna ned till norra stränderna av Svarta havet. Men även här uppehållas förbindelserna med de kvarvarande östgermanerna. Vid tiden omkr. 200 e. Kr. är detta gotiska rike konungastyrt och fast organiserat, och därmed inledes 200-talets långa rad av strider mot de angränsande sö. delarna av det romerska väldet.

Denna beröring mellan germansk och klassisk kultur, som även förefinnes på andra punkter, har dock icke enbart en krigisk karaktär. Ur de fredliga förbindelserna mottaga germanerna en mängd betydande kulturelement. Den materiella germanska kulturen är, som arkeologien visat, vid denna tid fylld av romerskt inflytande (= romerska järnåldern). Men vida viktigare är, att klassiskt religiösa föreställningar inkomma och att germanerna, huvudsakligen från grekerna [1], lära känna skriftkonsten, utbilda runorna.

Från goterna vid Svarta havet går en återström norrut till germanerna vid Östersjökusten. Salin [2] har visat detta, och han har daterat förloppet till tiden 200—350. Huruvida denna strömning även för Norden är betingad av folkuppbrott — Salin [3] an-

[1] v. Friesen, Om runskriftens härkomst, i Språkvet. sällsk. i Upsala förhandl. 1903—1906 sid. 1 ff. Bugge (Inledn. till Norges Indskrifter med de ældre Runer) uttalade kort därefter oberoende härav en liknande åsikt. Enligt den äldre, särskilt av Wimmer (Die Runenschrift 1887) företrädda åsikten, ha runorna uppkommit ur det latinska alfabetet.

[2] Salin, Die altgermanische Thierornamentik sid. 41 ff. m. fl.

[3] Salin, o. a. a. sid. 143 f.

tager detta — är kanske oklart[1]; de stora nordiska mossfynden i södra Danmark synas antyda något sådant. SALIN[2] har visat, att det är med denna strömning, runskriften når Norden, liksom en ny uppfattning av livet efter detta, den med klassiska element insprängda Odenskulten[3], visande sig i nytt gravskick[4], är det andra markerande kulturelementet. De älsta runinskrifterna tillhöra just de stora danska mossfynden (Vi 250—300, Torsbjærg 300, Nydam 300-talet strax före 400, Kragehul 400-talet[5]. Fr. o. m. 300-talet finnas även runinskrifter från annat än mossfynd).

Vid goternas anfall på det romerska riket ha de ständigt rekryterats av germanerna vid Östersjön. Vid denna tid (200-talet och ett stycke in på 300-talet) äro Oder- och Weichseltrakterna utsatta för en stark avfolkning[6]. STJERNA[7] har visat upp, att denna avfolkning även berör södra Skandinavien, speciellt Bornholm, där omkr. år 300 en nästan fullständig utvandring av burgunderna ägt rum, Gottland och Öland. Rugier, vandaler och burgunder äro de förnämsta av de östgermanska folk vid Östersjön, som dragit ut att med goterna deltaga i kampen i söder.

År 375 infalla hunnerna från Asien, nödgande goterna att draga väster ut, och därmed bryter den egentliga folkvandringstiden in. Det vidare förloppet av germanernas anlopp mot det romerska riket är alltför känt för att här behöva annat än antydas. Västgoterna anfalla först det östromerska riket, men vid tiden omkr. år 400 rikta de sitt angrepp mot det västromerska, och år 410 är kampen avjord med Roms fall. Vandalerna intaga Gallien, därifrån Spanien, varvid franker och burgunder bli deras efterträdare i olika delar av Gallien. År 429 dra de, ansatta av västgoterna, över till Afrika. Hunnerna, som under sin konung Attila vid 400-talets mitt ånyo börja sitt utvidgningståg mot väster, hota det

---

[1] Jfr STJERNA, Bornholms befolkningshistoria sid. 29 not 2.

[2] SALIN, o. a. a. sid. 146 ff.

[3] SALIN, Heimskringlas tradition om asarnas invandring, i Studier till Montelius 1903 sid. 133 ff.

[4] STJERNA, o. a. a. sid. 28 ff.

[5] Datering efter NOREEN, Altisländische Grammatik 3 Aufl. sid. 334 ff. (Anhang). Noreen stöder sig väsentligt på MONTELIUS, Runornas ålder i Norden, i Sv. Fornm. Tidskr. VI sid. 236 ff. Senare datering av WIMMER, Die Runenschrift (1887) sid. 300 ff. och Sønderjyllands runemindesmærker, i Haandbog i det Nordslesvigske Spørgsmaals Historie 1901 sid. 28 ff.

[6] BELTZ, Die Vorgeschichte von Mecklenburg sid. 132.

[7] STJERNA, o. a. a. sid. 119 ff.

västromerska riket, men besegras i det stora slaget på de Katalauniska fälten år 451. Under tiden börja även västgermanerna i större utsträckning röra på sig. Angler och sachsare segla över till de brittiska öarna och betvinga britterna, och under århundradets andra hälft besätta frankerna Gallien. Slutligen erövra framemot århundradets slut, år 488, östgoterna under sin konung Teoderik Väst-Rom, vilket de år 534 måste släppa i den östromerska kejsarens händer. Längre fram på århundradet besätta longobarderna de norra delarna av Italien.

Under dessa (öst)germanernas angrepp på det romerska riket bibehålles ständigt sambandet med östgermanerna i norr. Fynden avtaga, påpekar Stjerna[1], i norra Tyskland och södra Skandinavien efter år 300 i avsevärd grad (för norra Tyskland dock redan tidigare; jfr ovan), och fornsaksformer, som ha sina prototyper i södra Skandinavien, uppträda under tiden 400—550 även i betydligt sydligare trakter. Allt detta kan endast förklaras ur det antagandet, att östgermanerna i södra Skandinavien och norra Tyskland dragit angriparna i söder till jälp.

Under dessa tider utformas den germanska jältesagan. Den snabba och oanade skiftningen i tidens händelser, nya folks uppträdande och försvinnande, rikens bildande och störtande, vandringar och anfall, kraftfulla pärsoners framträdande och gåtfulla öden, rikedomars hopande, allt mättar fantasien med stoff. Värkligheten och sagan flyta i varandra, därför att värkligheten är som en saga, traditionerna korsa varandra, värdena omvandlas, myt och folksaga göra sitt inslag, och så småningom framstår den diktomspunna jältesagan, där det ofta är endast namnen, som låta oss ana en engång förefintlig värklighet. Jältediktningen blir i väsentligaste mån värsens, och de olika sagorna blandas med varandra under århundradens ständiga förändring. Att här redogöra för de olika sagorna, kommer naturligtvis icke i fråga; sagorna om Sigfrid (Sigurd) och nibelungarna, Attila, Jormunrik, Teoderik o. s. v. äro i sin upptecknade form allt för kända; detaljdiskussionen om folkvandringstidens sagostadium faller också utanför ramen för denna översikt.

Händelserna nere på kontinenten ha icke enbart den ovan skildrade emigrerande invärkan på Norden; vandringarna och förbindelserna söderut åstadkomma också en fullständig omvälvning

[1] Stjerna, Svear och götar under folkvandringstiden, i Sv. Fornm. Tidskr. XII sid. 342, 341.

här uppe. Det är STJERNA[1], som mästerligt utrett dessa förhållanden.

Jag lämnar här å sido den gamla stridsfrågan om danernas kamp med herulerna och hadbarderna, huruvida dessa senare äro samma folk eller olika stammar[2], och konstaterar blott, att de säkert svenska danerna[3] under 400-talet sätta sig i besittning av de danska länderna, därmed fördrivande dessas gamla innevånare[4]. Viktigare för vår framställning gestalta sig förhållandena i Svea- och Götaland.

När under stenåldern megalitkulturen från sv. söker sig upp över den skandinaviska halvön, utbildar sig i östra Svärge en gräns mellan ett nordligt och sydligt parti; gränsen går vid Mälaren. Även västerut finnes denna gräns, ehuru mindre skarp. Av allt att döma bibehålles och skärpes gränsen under efterföljande tider. Resultatet blir så småningom tvenne från varandra skilda stammar, motsättningen mellan svear och götar (till vilka senare innevånarne i Södermanland antagligen ursprungligen hörde; under alla förhållanden tillhörde de ej svearna i egentlig bemärkelse[5]) uppstår.

Vid de tider, som här är fråga om, är gränsen mellan svear och götar, utom i väster, skarpt markerad, och den faller, enligt Stjerna, "ungefärligen vid de stora sjöarna från Vänern till Mälaren".

Denna gräns anger karaktären av Svärges förbindelser med kontinentens germaner. Dessa gälla icke svearna, blott götarna. Kanske tydligare än i fråga om fornsaksformerna, som dock i sö. Skandinavien (jfr ovan) visa likhet med norra Tysklands, ses detta

---

[1] STJERNA, Svear och götar sid. 339 ff.

[2] Jfr MÜLLENHOFF, Beovulf sid. 29 ff.; BUGGE S., Helgedigtene sid. 159 ff.; BREMER, Ethnographie der germ. Stämme, i PAULS Grundriss 2 Aufl. III sid. 834 ff., 949. Alla dessa representera olika meningar.

[3] Jfr Jordanes' uppgift, att danerna, utgångna från svearna, fördrivit herulerna.

[4] STJERNA, Skölds hädanfärd, i Studier, tillägn. Schück sid. 134.

[5] Enligt Adam av Bremen sträckte sig Östergötland i norr ända till Birka d. v. s. Mälaren. Södermanland räknades länge icke till Svealand i egentlig mening, som omfattade landen norr om Mälaren; denna uppfattning går igen långt in under medeltid. I 2 diplom (1285, 1312) nämnes Sudermannia i motsats mot Suecia, och i Upplandslagen (Konb. 2) omtalas uppländingar och västmän som uppsvear gentemot södermän. Jfr TENGBERG, Om den territoriala indelningen och förvaltningen i Sverige I (Stockholm 1875) sid. 9, varifrån dessa uppgifter hämtats. Jfr SCHLYTERS avvikande mening i Juridiska Afhandlingar II sid. 77.

i ett annat förhållande. Förbindelserna med de segrande germanerna i Södern medföra stora rikedomar för Skandinavien, solden, men av guldet, som vid denna tid bryter in över Norden med en rikedom som aldrig förr eller senare, tillhör det myntade nästan uteslutande södra Skandinavien, medan det omyntade även där har sin övervägande frekvens. Likaså tillhör ett annat resultat av förbindelserna med kontinenten, befästningskonsten, borgarna, blott Götaland.

Situationen i östra Skandinavien blir, påpekar Stjerna, i väsentlig mån likartad med den, som i större skala är till finnandes nere på kontinenten. I södra Svärge uppträda dittills okända rikedomar och hög kultur, medan samtidigt befolkningens antal genom de ständiga utvandringarna är starkt förminskad, i norr, i Svealand, sitter en fattigare, men till sitt antal talrikare befolkning, i stånd till kraftig utveckling. Liksom tillståndet i det romerska riket kallar germanerna till angrepp, blir förloppet i Norden likartat: svearna kasta sig över götarna, vilka anfall sluta med götarikets undergång. Vid en given tidpunkt avbrytes utvecklingen av fornsaksformerna i Götaland, och de romerska mynten, som utvisa förbindelsen med Södern, upphöra. Prototyperna till de nya fornsaksformer, som uppträda, finnas i Svealand och södra Norrland. Tidpunkten är för de olika götalandskapen något olika. Omkr. år 500 intages Öland, enligt Stjerna götarnas viktigaste land, och 50 år senare dela Gottland och Bornholm[1] samma öde.

Med götarikets undergång är situationen i Östnorden förändrad. Makten och rikedomarna flytta mot norr, och Uppland utbildar sig till det samlade Svärges järtpunkt. Av götarna ha svearna lärt sig seden att resa väldiga gravmonument[2], och nu börjar det starka materiella uppsving i Uppland, varom gravfynden bära vittne. De väldiga kungshögarna vid Gamla Uppsala, de underbart rika hövdinggravarna (båtgravar) vid Vendel, Ultuna och Tuna markera Upplands centrala ställning. Gamla Uppsala blir Upplands huvudort, och Svärges kultur är därefter under århundraden identisk med Uppsalas.

För tiderna efter dessa händelser äro vi i vår kunskap icke lika lyckligt ställda. De arkeologiska förhållandena äro mindre väl

[1] Bornholm är icke en götisk ö, men dess öden höra under dessa tider tillsammans med götarnas.

[2] Stjerna, Fasta fornlämningar i Beovulf, i Ant. Tidskr. f. Sverige 18: 4 sid. 62 ff.

kända och framförallt mindre studerade. Bilden blir i viss mån även mera sammansatt; förbindelserna strömma åt flera håll. Vad som i stort kan skönjas, synes — fastän i högst förvanskad form — föreligga i Ynglingtal (Ynglingasagan) och Sǫgu-Brot.

Efter de stora striderna mellan svear och götar synes någon tid lugnare förhållanden ha inträtt, under vilken tid resultaten av striderna stadgat sig. Men denna tid kan i varje fall icke ha varit lång. Sveaväldets expansionssträvanden ha synbarligen icke stannat med götarikets undergång, och i söder ha dessa strävanden mött liknande från danerna, som vid denna tid färdigbildat det danska väldet. Förhållandet är komplicerat och vanskligt att utreda. Man får icke fästa alltför stor vikt vid Ynglingatals uppgifter om strider mellan svear och daner. Ty vi ha bevis för, att danerna i Ynglingatals tradition sekundärt insatts i st. f. Beowulfs götar, då, som STJERNA[1] visat upp, det danska Vendel indragits i st. f. Vendel i Uppland och Ottar således kommit att kämpa mot jutar i st. f. mot götar. Men det är sannolikt, att orsaken till denna förändring i traditionen om striderna mellan svear och götar — förändringen ligger även, som jag nedan skall visa, bakom Sǫgu-Brot — varit just strider mellan svear och daner under efterföljande tider d. v. s. under yngre folkvandringstid. Karaktären av angrepp och försvar kan dock icke närmare avgöras, men att döma av Ynglingatal (Ynglingasagan) synas snarast svearna ha varit de aggressiva[2]. Hur som helst, skymtar man för dessa tider en serie smärre strider mellan svear och daner; det är samma kamp, vilken, som bekant, går igen under vikingatid, då två gånger under 900-talet resulterar i Danmarks (hela eller partiella) underläggande under svenska väldet och som, ytterst sett, under hela medeltiden och nyare tid ända fram mot 1700-talet ger Nordens historia en väsentlig del av dess karaktär. Men även till trakterna öster om Östersjön synes nu, i synnerhet mot periodens slut, förbindelsen få större betydelse (Yngvar, Anund).

Sådana äro förhållandena till omkr. år 800, då folkvandringstiden avslutas, och med vikingatidens begynnelse Nordens historia löper in i nya, mera kända banor. Dessa skola senare behandlas.

Jag har varit utförlig i min översikt av arkeologiens resultat för Svärges historia under tiderna fram mot vikingatidens inbrott,

---

[1] STJERNA, Vendel och Vendelkråka, i Arkiv f. nord. filologi. XXI sid. 71 ff.

[2] Angrepp och försvar växla ungefär likvärdigt i Ynglingasagan, ehuru synpunkten är Danmarks.

men jag har varit detta medvetet, dels därför, att en sådan sammanfattning överhuvud synts mig nödvändig såsom icke förefintlig, dels emedan Svärges älsta skönjbara litteratur endast synes mig kunna förklaras ur synpunkten av de förhållanden, som ovan framställts. Konsekvenserna av tidens historia har för litteraturen, såsom lättförklarligt är, då denna icke direkt existerar, aldrig dragits.

Det är icke enbart rent materiellt, i fornsaksformernas typer och kvantitet, gränsen mellan svear och götar förefinnes; vad vi kunna gripa av tidens inre kultur vittnar om samma dualism. Det ges intet, som visar, att Odenskulten under tiderna före 500-talet nått upp till Svealand; mossfynden ligga alla i södra Skandinavien, inom det nuvarande Danmark, Öland och Västergötland.

De blott i södra Skandinavien existerande borgarna, utvisande den i Norden nya befästningskonsten, utgör en annan sida av inre kultur, som blott götarna besitta, lärd under deltagandet i folkvandringstidens kontinentala strider.

Det är klart, att götarna, stående i livliga förbindelser med Söderns germaner, deltagande i de fejder, som framskapat den germanska jältesagan, i kontakt med de pärsoner, som bilda utgångspunkt för denna, även litterärt icke blivit utan påvärkan. De traditioner och sånger, som nere på kontinenten framgått som det litterära resultatet av vandringar och strider, måste med förbindelserna norrut även strålat upp mot Norden. Det mot norr strömmande guldet måste ha medföljts av berättelser om, varför det strömmat mot norr. Även när svearna besegrat götarna, måste det ha dröjt lång tid, innan de, kulturellt betydligt underlägsna sedan nästan ett helt årtusende, kunnat höja sig till den nivå, som finner ett litterärt jämbördigt uttryck. *Man äger rättighet att förutsätta, att den svenska litteraturen under folkvandringstid i väsentligaste grad är en götalitteratur.* Alldeles oavsett den historiska bakgrunden är detta också, vad den bevarade sagolitteraturen närmast ger intryck av. Klarast synes förhållandet gripbart inom ett annat område av litterär kultur.

Runskriften, som icke direkt står i orsakssamband med folkvandringarna, men som under sin fortgång hos germanerna råkar i beroende av dessa, får i Norden sin egentliga utveckling. Jag har redan nämnt, att de älsta runinskrifterna, som naturligt är, förefinnas i södra Danmark, i mossfynden. Sambandet med kontinentens runinskrifter ses tydligt däri, att inskrifterna i bägge fallen äro anbrakta å lösa föremål såsom bomärke eller magiskt tecken,

ännu icke — och detta gäller en stor del av samtliga urnordiska runinskrifter — ristats på gravstenen såsom minnesskriften över den döde. Redan tidigt (Kylfverstenen, Gottland, fr. 300-talet l. senast omkr. 400 [1]) blir runskriften känd i Svärge.

Fördelningen av Svärges urnordiska runinskrifter är mycket belysande. Jag lämnar här å sido de rätt talrika guldbrakteater, som innehålla förvanskade omtydningar av latinsk skrift, där runingrediensen är svårbestämbar, och konstaterar blott, att dessa så gott som undantagslöst äro funna i Götaland [se fyndortsuppgifterna i Stephens Runic Monuments . . . Vol. II—IV. Blott 1 funnen i Svealand (Stockholm), n:r 41]. Jag fäster mig blott vid de säkrare urnordiska runinskrifterna, vilka med ett par undantag (nytillkomna) finnas samlade i Noreens Altisl. gram. 3. Aufl. sid. 334 ff. Åldern är i många fall naturligtvis ytterst osäker och svårbestämbar, men den absoluta dateringen betyder mindre i detta sammanhang; jag stöder mig på de dateringar, Noreen i sitt arbete anför. Jag medtager Skåne, då detta landskap i arkeologiskt hänseende hör tillsammans med de övriga delarna av det nuvarande Götaland. Bohuslän är, som bekant, ett gammalt svenskt landskap, som Harald Hårfager lagt under sitt välde. Jag ordnar runskrifterna kronologiskt och geografiskt.

300-talet eller omkr. 400 senast		sten	Kylfver	Gottland	nuvarande Götaland
400-talet		benstycke	Lindholm	Skåne	
500-talet		brakteat	Åsum	„	
„		sten	Vånga	Västergötland	
„		brakteat	Säfvare (Grumpan [2])	„	
500-talet		brakteat	Vadstena	Östergötland	nuvarande Götaland
„		sten	Skärkind	„	
„	(strax e. 500)	spänne	Etelhem	Gottland	
„		sten	Tanum	Bohuslän	
„		„	Berga		Södermanland [3]
„		„	Skååṅg		
„		„	Möjebro	Uppland	Svealand
„	(?)	„	Krogsta	„	
„		„	Järsberg	Värmland	

[1] v. Friesen Kylfverstenen II, i Ant. Tidskr. f. Sverige 18: 2 sid. 25.

[2] Uppgift av prof. v. Friesen. Brakteaten är ännu onämnd inom litteraturen.

[3] Då Södermanland antagligen vid denna tid ej är ett svealandskap, utan snarare hör till Götaland (jfr ovan arkeologiskt), grupperas Södermanlandsstenarna särskilt.

600-talet (?)	brakteat		Skåne	
„	„	Tjurkö	Blekinge	
„	sten	Istaby	„	
„	„	Gommor	„	
„ (slutet)	„	Stentofta	„	
„ (?)	„	Kinneved	Västergötland	nuvarande
„ (början?)	medaljong	Svarteborg	Bohuslän	Götaland
700-talet	sten	Björketorp	Blekinge	
„ (slutet)	„	Sölvesborg	„	
„ (strax e. 700)	„	Noleby	Västergötland	
„	„	Flistad	„	
„	„	Roes	Gottland	
strax före 800	„	Räfsal	„	

Statistiken visar 22 urnordiska runinskrifter inom det nuvarande Götaland, 2 i Södermanland (bägge i sydöstligaste delen och därför under alla förhållanden nära intill götisk kultur), som möjligen älst är ett götiskt land och vid tiden för kampen mellan svear och götar arkeologiskt hör tillsammans med Götaland, medan blott 3 samla sig inom Svealand. Av dessa 3 ligger yttermera Järsbergsstenen i sydöstligaste Värmland (Kristinehamnstrakten), på gränsen ned till Götaland.

Som synes, finnes efter 500-talet icke några runinskrifter i Svealand. Detta tyckes vara mera än en tillfällighet. Det antyder, att det varit den krigiska sammanstötningen mellan svear och götar, som fört runristningsmodet i en svag ansatsströmning till Svealand. Möjligen bestyrkes denna åsikt mera direkt av Möjebrostenen. v. Friesen[1] har nyligen framställt en ny tolkning därav, som bär alla — språkliga och reella — tecken till sannolikhet. Översättningen lyder: “Frarad (d. v. s. stenen är rest över F.). Ane den enögde är fallen.“ *Ane* är, påpekar v. Friesen ett namn, som i Svärge nästan endast är känt från Götaland, och han framkastar därför den möjligheten, att Ane, som på bilden ligger stupad i gruset nedanför den ridande Frarad, i själva värket är en göt, en namnkunnig och fruktad kämpe från striderna mellan svear och götar. [Kuriöst nog förekommer i skildringen av Bråvallaslaget, som jag nedan skall visa återgå på just dessa strider, en *Ari eineygi (Ary altero cassus lumine)*, gottländing enligt Sǫgu-Brot, utan uppgiven nationalitet hos Saxo. Det fvn. sällsynta *Ani* kan lätt tänkas ha ersatts av det fvn. mycket vanliga *Ari*.] Men med denna tolkning knytes Möjebrostenen nära till götiskt inflytande.

[1] Se t. v. v. Friesen, En uppländsk Bråvallakämpe?, i Upsala Nya Tidning d. 31. 12. 1912.

Runstenarnas fördelning stämmer förträffligt med den motsats mellan svear och götar, Stjerna för den tidigare folkvandringstiden uppvisat, och den visar, att denna motsättning kulturellt länge levat kvar.

Runristningskonsten har, synes det, icke länge kunnat uppehållas hos svearna. Man kunde då vänta, att efter götarikets betvingande svearnas herravälde i detta avseende skulle sträcka sig förlamande även in i Götaland. Möjligen står därmed i sammanhang, att under 600- och 700-talen huvudparten av götastenarna falla söder- och västerut, längst från Svealands centrum, i Blekinge och Bohuslän. — Men materialet är måhända här för litet för att tillåta närmare slutsatser.

I nära samband med de urnordiska runstenarnas geografiska fördelning och dess beroende av motsättningen mellan svear och götar står en språklig fråga, som nu får sin förklaring. Det har väckt förvåning, att det urnordiska namnskicket, sådant det möter i runinskrifterna, har en helt annan karaktär än det nordiska namnskick, som är känt från senare tid. Bugge har påpekat[1], att namnen i allmänhet visa överensstämmelse med det kontinentalt germanska namnskicket, och i sitt stora verk "Norges Indskrifter med de ældre Runer" har han för hela Norden anfört mångfaldiga exempel därpå. Sett i samband med Nordens starka förbindelser söderut under folkvandringstidens tidigare skede, förvånar detta icke längre, utan bestyrker endast intensiteten av dessa och visar dem från en sida av mera inre art. Det är då alldeles i sin ordning, att det kända urnordiska namnskicket i Svärge är ett götanamnskick. Med folkvandringarnas slut och därmed sammanhängande avbrott i förbindelserna med Södern samt götarnas undergång är det svenska namnskicket hänvisat till en mera isolerad och självständig utveckling; *namnskicket i Svärge efter folkvandringstid bör i mera väsentlig grad vara ett sveanamnskick.*

Det urnordiska namnskickets släktskap med det kontinentala visar en sida av mera kulturell förbindelse mellan Norden och kontinenten, och vända vi oss till den bevarade litteraturen, synes, som nämnt, den i samband därmed stående motsättningen mellan Götaland och Svealand även skönjbar. Detta skall framgå av de kommande enskilda undersökningarna, men jag föregriper här och ger några antydningar.

---

[1] Bugge, Norges Indskrifter med de ældre Runer sid. 12 m. fl. st.; En guldmedaljon funden i Svarteborgs Sogn, Bohuslen, i Sv. Fornm. Tidskr. XI sid. 112.

Någon svealitteratur kan knappast påvisas. Vår så gott som enda källa är Ynglingatal, och den visar tydligt sveakulturens litterära stadium. För Svealands vidkommande ger Ynglingatal närmast en samling myter. [Fjolner drunknar i mjödkaret, Sveigder trollas in i stenen, Vanlande-Visbur (antagligen *en* pärson [1]) dödas genom trolldom och brännes, Domalde-Domar (också antagligen *en* pärson [1]) blotas åt gudarna, Dyggve bortföres av helhästen, Dags död står i samband med någon fågel, Alrek och Erik, Alf och Yngve återge dioskurmyten [2], Agne hänges på grund av trolldom [3].] Berättelsen om de därpå följande, säkert historiska sveakonungarna äro [4] alla jorda ur anti-svensk synpunkt (mera ovisst är däremot om i så stor utsträckning, som Stjerna anser, bakom ursprungligen ligger en götisk synpunkt, som förändrats till dansk; jag är böjd att i högre grad se en ursprunglig dansk [5]); svearna äro alltid de besegrade; deras konungar äro giriga, förrädiska; de skymfas (jfr ex. Ottar). Det är en oerhört vansklig och tills vidare olöslig fråga att avgöra, i vad mån den bakom Ynglingatal förefintliga sveatraditionen värkligen haft litterär karaktär; i stort sett kunna, synes det mig, Ynglingatals strofer icke vittna om en svealitteratur, berörande de respektive konungarna. Härmed vill jag dock icke förneka, att någon uppsvensk sagobildning existerat under folkvandringstid. Så synes Levander[6] med tämlig säkerhet ha uppvisat tillvaron av en uppsvensk saga om Adils, men även den starkt mytiskt färgad, och möjligen antydas även sagor på Vendelbeslagen[7].

Vad vi i stort kunna konstatera som Svealands litteratur under folkvandringstid (eller än äldre tid), är alltså en samling myter.

Annat ställer sig förhållandet med Götaland. Att vi från folkvandringstiden ha ägt en rik götalitteratur, därpå ha vi flera bevis.

---

[1] Noreen, Försök till en rekonstruktion af Ynglingatal, i Studier tillägn. Warburg sid. 125 ff.

[2] Schück, Studier i nord. religions- och litt.-hist. II sid. 163 ff.

[3] Detta hindrar icke, att jag tror, att vi från och med Alrek och Erik befinna oss på historisk mark, ha att göra med historiska pärsoner (jfr Exkurs I); även ex. Adilssagan i Ynglingatal är delvis mytisk.

[4] Stjerna, Svear och götar, sid. 347 ff.

[5] Sammanhänger med Stjernas anslutning till Bugges uppfattning om Ynglingatals brittiska ursprung, en åsikt, som jag av olika skäl icke kan dela.

[6] Levander, Adilssagan, i Ant. Tidskr. för Sverige, 18: 3 sid. 16 ff.

[7] Jfr ex. Schück och Warburg, Illustr. svensk litteraturhist. 2 uppl. I sid. 50 ff.

Vår förnämsta källa är Beowulf. Beowulf ger oss icke blott för Götaland en samling episoder från striderna mellan svear och götar, omsatta till götisk dikt, den ger icke så få götiska motiv. Enligt SCHÜCK[1] sönderfaller den nuvarande Beowulf i 2 (eller 3) partier, 1 (eller 2) danskt (danska) om Grendel (och om hans moder), som dödas av den götiske kämpen Beowulf, ett götiskt om drakdödaren Beowulf. I den götiska diktningen om draken, som ruvar på guldet, framträder åter det nära sambandet mellan dikt och värklighet. STJERNA[2] har skarpsinnigt satt denna sagotyp i samband med folkvandringstidens stora guldskatter (och mossfynden), och han påpekar den nära relationen till folkvandringstidens jurornamentik; de överallt på fornsakstyperna framspringande juren ha bidragit att utveckla drakmotiven. Arkeologien — guldfynden i Götaland — bjuder, att denna sagotyp i Svärge varit särskilt götisk. Det bör då observeras, att även den andra stora drakkampen, som i litteraturen förlägges till Svärge, Ragnar Lodbroks, är förlagd till Götaland (konung eller jarl Herröds rike); Herröd är överallt i den fvn. litteraturen göt. och han är (jfr nedan under III 2, 7) en figur från folkvandringstid[3].

Drakskatten utgör vidare, som bekant, ett väsentligt moment i folkvandringstidens största kontinentala saga, Sigurdsagan (Niebelungensagan). Att denna saga före vikingatiden i Svärge huvudsakligen varit bekant i Götaland, därom finnes också en antydan. I alla denna sagas olika värsioner rör sig endast ett parti med Svärge; i Vǫlsungasagan göres *Siggeirr*, gift med *Signý*, som är syster till *Sigmunðr*, vilken i sin ordning är fader till *Sigurðr*, till konung i Götaland; namnskicket anger folkvandringstid (jfr nedan under III 2). Förhistorierna till Sigurdsagan äro, som bekant, till väsentlig del insprängda med nordisk tilldiktning. — Jag tillägger, att jag med den arkeologiska bakgrund, jag ovan givit, icke kan acceptera BUGGES[4] och SCHÜCKS[5] åsikt, att Sigurdsagan först under vikingatid inkommit i Svärge; inkommen söderifrån, bör den ha varit känd i Götaland under tidig folkvandringstid.

[1] SCHÜCK, Studier i Beowulfsagan. Rektorsprogram. Uppsala 1909 sid. 6 ff.

[2] STJERNA, Drakskatten i Beowulf, i Fornvännen 1906 sid. 119 ff.

[3] Jfr, att Schück — ehuru detta naturligtvis blott är en gissning — trott sig återfinna Lodbrokssagans drakepisod på en av Torslundaplåtarna från Öland (600-talet). SCHÜCK och WARBURG, Illustr. svensk litteraturhist. 2 uppl. I sid. 51, SCHÜCK, Till Lodbrokssagan, i Sv. Fornm. Tidskr. XI sid. 131 ff.

[4] BUGGE, Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse I, Inledn.

[5] SCHÜCK, Sigurdsristningar, i Stud. i nord. relig.- och litt.-hist. I sid. 172 ff.

Beowulfs götiska diktning om striderna mellan svear och götar har jag redan berört. Att dessa strider även fört med sig en annan rik götisk diktning än den, vi känna från Beowulf, har jag i behandlingen av Bråvalladiktningen sökt visa. (Med Stjernas synpunkt blir även Ynglingatals traditioner i stor utsträckning en sådan götisk diktning; dock osäkert.)

Slutligen kan jag f. n. nämna, att jag bakom en inskjuten episod i Beowulf urskilt den tidigaste formen av Baldersagan och funnit åtskilligt tyda på, att denna saga ursprungligen är götisk.

En närmare precisering och karaktäristik av folkvandringstidens svenska, huvudsakligen götiska diktning, blir så småningom under deras fortsättning ett av dessa forskningars främsta mål.

Den dualism, som under tidig folkvandringstid existerar mellan svear och götar, blir med götarikets undergång med nödvändighet förminskad; hela den senare folkvandringstiden bör visa dess successiva hävande. Detta har dock säkerligen gått ytterligt långsamt — runinskrifterna antyda också detta —, och ännu då vikingatiden börjar, finnes en markerad skillnad mellan svear och götar, en skillnad, vilken, som bekant, fortsätter långt in i medeltid. Men resultatet av striderna förefinnes i ett åtminstone jämförelsevis enat Svärge, och för litteraturen kan denna synpunkt under alla händelser ställas. Detta beror på de nya förhållanden, som äro en följd av vikingatid.

* * *

Vikingatiden utgör de nordiska germanernas stora kraftutveckling. Icke olämpligt ha vikingatågen setts i samband med de kontinentala folkvandringarna som den stora avslutningen på den germanska rasens framträdande till historisk betydelse. Sceneriet blir i Skandinavien efter omkr. år 800 livligare än någonsin förr. Överallt från Norden stråla banorna ut, till skilda områden, till öster, till söder, till väster. Från början av en mera tillfällig karaktär, få vikingafärderna allt fastare former, och som medvetna nordiska kolonisationer uppträda de under sin egentliga blomstringstid. Överallt, dit färderna gå, upprättas nya riken, nordiska vikingavälden, i Ryssland, på de Brittiska öarna, på Frankrikes kust. Nordbons välde på havet är obestritt, och inseglet på detta Europafamnande sättes, när österns och västerns härjare mötas nere i Medelhavet, på klassisk mark.

Man förstår, att med denna bakgrund hela den nordiska värdsåskådningen måste förändras. Kampen blir i vida högre grad än förut en konstitutiv del av tillvaron, och så utformas den hedna religionen till Valhallstrons lyckligt bragdomstrålade guda- och kämpavärd, sådan vi känna den från västnordiska källor. Uppfattningen av detta livet går igen i föreställningen om det kommande; ur Odens sköldbehängda salar dra enhärjarna varje morgon ut till en kamp, som varje morgon är lika ny, ett motiv, som[1] ursprungligen har en långt allvarsdystrare innebörd. Det ligger en glans av otämd kraft över den nordiska kulturen under dessa tider, och uppfattningen av liv och död är soligt klar. Den äldre tidens hårdare kampförhållanden med dess av folkskakningar och uppbrott inom Norden skarpt markerade nationella motsatser viker för en av lugnare inomnordiska förhållanden betingad erövringspolitik, där kamplusten, härjarlivet spelar en mycket betydande roll. Möjligheterna växa, känslan av kraft och självtillförsikt stiger i samma proportion, vägarna ligga öppna, Europa synes motståndslöst böja sig, och obetvingligt seglar den ena skaran nordiska kämpar efter den andra ut på oviss färd för att, nästan lekande lätt, bryta och besegra. Tiden är individens, utsikterna ökas med kampens karaktär av färder till sjöss, och pärsonligheten får därigenom en dittills okänd betydelse (jfr nedan under III 6). Detta ger hela tidens skaplynne en i viss mening demokratisk karaktär.

De olika nordiska ländernas vikingafärder äro i naturlig mån betingade av de resp. ländernas egna läge och angreppspunkternas karaktär. Danskar och norrmän söka sig huvudsakligen västerut, medan svenskarna söka sig söder och framförallt österut. Men någon skarpt utpräglad skillnad har säkerligen ej — liksom ännu ej språkligt — existerat, och det är sannolikt, att danskar och norrmän även deltagit i färderna österut, liksom att svenskarna — åtminstone längre fram under vikingatid — i ännu större utsträckning gått eller deltagit i västerviking. Därom ha vi i själva värket direkta vittnesbörd[2].

Den tidigare svenska vikingatiden karaktäriseras till väsentligaste grad av färderna österut. Redan tidigt ha svenskarna underlagt sig trakterna närmast öster om Östersjön. Finlands kolonisation från det nuvarande Svärge faller redan under stenål-

[1] Stjerna, Mossfynden och Valhallstron, i Från Filol. fören. i Lund. Språkliga Uppsatser III, tillägn. A. Kock sid. 137 ff.

[2] Jfr v. Friesen, Upplands runstenar, i sammelvärket "Uppland" II sid. 454.

dern[1], och även för efterföljande tider kan man arkeologiskt visa sambandet mellan länderna på bägge sidor om Östersjön. Jag har redan (sid. 10) framhäft, att man i litteraturen för sen folkvandringstid finner en antydan om färderna till trakterna öster om Östersjön, och att Kurland redan före vikingatiden varit ett svenskt skatteland, ses av Rimbertus' Vita Anskarii[2]. Thomsen[3] har därför otvivelaktigt rätt, då han betonar, att vikingafärderna i österväg i jämförelse med västertågen icke ha samma karaktär av nyhet, utan till en viss grad beteckna ett fullföljande av tidigare traditioner; färderna i österväg börja också något tidigare än de motsvarande västra. Men med 800-talet få de svenska östervägsfärderna en fastare karaktär, och vid denna tid bli källorna för vår kunskap överflödande rika. Strax efter mitten av 800-talet (862) grundlägger svensken Rurik (rsv. *Hrurikr*, fsv. *Rörik*, fvn. *Hrærekr*) det ryska väldet[4], och efter denna tid omtalas *Rhôs* (gr.), *Rûs* (ar.) ofta i den grekiska och arabiska litteraturen (redan tidigare år 838, 839 omtala de s. k. Annales Bertiniani för 1:sta gången *Rhos*). Huvudorten för det svenska väldet i Ryssland (fvn. *Garðaríki*) blir Novgorod (fvn. *Holmgarðr*, fvn. *Nóagarðar*, *Nóatun*); därifrån utbreda sig *Rûs* snabbt åt so. Efter ett par årtionden erövras Kiew (fvn. *Kænugarðr*)[5], och snart ta färderna nedför Dnjepr och Don till Svarta havet, som efter 900-talet långt in på 1200-talet bär namnet "Ryska havet", och utför Volga till Kaspiska havet, fart. På 900-talet bilda nordborna i Konstantinopel (fvn. *Miklagarðr*) en kejserlig livvakt, varägerna (fvn. *væringiar*), ursprungligen, enligt Thomsen, en etnografisk beteckning, avseende skandinaverna, speciellt svenskarna.

Svenskarnas förbindelse med Östern äro av dubbel karaktär. Till sin övervägande del äro de av krigisk art; detta gäller, så länge på angreppspunkterna något motstånd förefinnes (jfr att

[1] Montelius, När kommo svenskarna till Finland? i Finsk Tidskrift T. XXXXIV, 1898, Wiklund, När kommo svenskarne till Finland? Uppsala 1901. För de nyaste resultaten se Almgren, Några svensk-finska stenåldersproblem, i Ant. Tidskr. f. Sverige 20: 1 och där citerad litteratur.

[2] Scriptores rerum svecicarum medii ævi II sid. 232.

[3] Thomsen, Ryska rikets grundläggning sid. 75 (= N:o 30 i serien "Ur vår tids forskning").

[4] Thomsen o. a. a. sid. 3 ff. Antinormannisternas uppfattning, att *Rhôs*, *Rûs* ej äro svenskar, torde ej behöva diskuteras.

[5] Enligt Nestors krönika ha redan samma år, som Rurik kom till Ryssland (862), två av hans män grundat en svensk koloni i Kiew.

Bysanz upprepade gånger måste erlägga stora pänningsummor för att undgå härjning). Men även de fredliga förbindelserna ha säkerligen varit av betydlig omfattning; när tillfälle därtill yppades, kunde den krigiske vikingen anlägga köpmannens fredligare sysselsättning.

Det närmare förhållandet mellan vikingarna från Svärge och vikingarna från det nygrundade ryska riket kan svårligen angivas. Så myeket kan blott sägas, att strömmen från hemlandet — med perioder av avmattning, avbrott — fortgår under hela vikingatiden: runstenarna tala ständigt om män, som fallit i öster, och den bevarade fvn. litteraturen är lika upplysande. Att de stora tågen fortgå ända in på 1040-talet, visar den genom mer än 20 uppsvenska stenar och en isländsk saga (Ingvars saga víðfǫrla) kända Ingvars Rysslandsfärd [1].

Arkeologiskt kunna Svärges förbindelser med Östern ses i de västerländska mynt och den mängd fornsaksformer av skandinavisk (svensk) typ, speciellt vissa svärdsformer och ovala spännbucklor [2], som under vikingatiden inkommit i Ryssland, och omvänt i den rad östliga drag i typ och ornamentik, som den svenska vikingatiden företer [3].

De arkeologiskt för de svenska österfärderna bäst tidsbestämmande fynden äro de arabiska, s. k. kufiska mynten. Från tiden omkr. år 875 föreligger i svensk jord, särskilt Gottlands, en väldig mängd österländska mynt, vilkas frekvens med tiden strax efter år 900 når sin höjdpunkt. Men vid mitten av 900-talet uppstår i myntens tillströmning ett plötsligt avbrott. Samtidigt uppträda i Svärge de västerländska mynten, som fortsätta till vikingatidens slut [4]. Bakom detta avbrott och den ändrade mynttillförseln ligger en genomgripande förändring av de svenska vikingafärderna.

Upphörandet av de arabiska mynten betyder, att färderna i österväg i väsentlig mån ändrat karaktär. Handeln med araberna har avbrutits, därmed försämrande östervägskonjunkturerna, och resultatet har blivit ett väsentligt avbrott i svenskarnas österfärder. Till samma resultat har stadgandet av det svenska väldet i Ryssland och

---

[1] v. Friesen, Upplands runstenar sid. 473 ff.

[2] Hildebarnd hos Thomsen sid. 131 ff.

[3] Arne, Sveriges förbindelse med Östern under vikingatid, i Fornvännen 1911 sid. 1 ff.

[4] Hildebrand. H., De öster- och västerländ. mynt. i Sveriges jord, i Festskrift till C. G. Malmström sid. 9 ff. v. Friesen, Upplands runstenar sid. 454.

därav följande självständighet gentemot fränderna i Svärge värkat. De västerländska myntens uppträdande visar, att svenskarna sökt sig söder och väster ut. Nu inledes en svensk vikingapolitik på Danmark, men även på länderna längre västerut och på England. Redan vid 900-talets början ha svenskarna, enligt vad runstenar — Vedelspangstenarna, Gottorpstenen — och Adam av Bremen m. fl. källor betyga, under en Olov erövrat södra Danmark och grundlagt ett svenskt rike i Hedeby, ett rike, som äger bestånd till omkr. år 950[1]. Vid århundradets slut upprepar den svenske konungen Erik Segersäll — runstenar, utländska annalister, Adam, Saxo m. fl. — experimentet i större skala[2]. Möjligen har han underlagt sig hela Danmark, där svenskarna, enligt Adam, härskat i 14 år. Men även som danskarnas bundsförvanter i färderna västerut uppträda nu svenskarna ytterst talrikt. De deltaga i jomsvikingarnas och Sven Tveskäggs tåg till England, och när Knut den store erövrar England, synas de kanske ha utjort huvudparten av hans här[3]. Talrika svenska runstenar omtala svenskarnas deltagande i dessa strider.

Dessa förhållanden finna sin återspegling även inom ett annat område. Runskriften, som vid den urnordiska tidens slut får en divergerande utveckling i Norden, resulterar i ett danskt och ett svenskt (götiskt) alfabet[4]. Från Götaland, huvudsakligen Östergötland och Gottland, sprider sig det svenska alfabetet till Mälartrakterna i norr (senare även till Hälsingland) och västerut till Norge (därifrån även till de Brittiska öarna)[4]. Söderut däremot existerar ingen förbindelse med Danmark. Men vid tiden omkr. år 1000 börja de danska runorna sitt uppträngande i Svärge för att så småningom helt undantränga de svenska; det runrika Upplands runstenar från tiden omkr. 1000 äro nästan alla ristade med danska runor. Modet i Svärge att resa runstenar över de döda är i stort

---

[1] Jag hänvisar ur den rika litteraturen härom särskilt till Wimmer, De danske Runemindesmærker I: 2 sid. 48 ff.; Runemindesmærkene i Sønder-Jylland, i Haandbog i det Nordsleswigske spörgsmaals historie 1901 sid. 40 ff. Annorlunda Steenstrup, Danmarks Sydgrænse... Indbydelseskrift til Kjøb. Univ. Aarsfest til Erindring om Kirkens Reformation 1900 sid. 35 ff.; Weibull, Kritiska undersökningar i Nordens hist. sid. 15 ff.

[2] Wimmer, De danske Runemindesmærker I: 2 sid. 102 ff. Annorlunda Steenstrup, Danmarks sydgrænse sid. 71 ff.; Weibull, Kritiska undersökningar i Nordens hist. sid. 90 ff.

[3] v. Friesen, Upplands runstenar sid. 454.

[4] v. Friesen, Runorna i Sverige sid. 11 ff. Jfr Bugge, Tolkning af Runeindskriften på Rökstenen, i Ant. Tidskr. f. Sverige V sid. 119 ff.

ett resultat av förbindelserna med Danmark. Jag skall i det efterföljande visa, att förbindelserna även — tydande på ömsesidig påverkan — gälla litteraturen.

Svärges förbindelser med Östeuropa avbrytas naturligtvis icke helt och hållet genom de sydliga och västra förbindelserna. Rysslandsfärderna pågå alltjämt, fastän under 900-talets andra hälft i mindre skala. Detta ses utom av runstenarnas direkta vittnesbörd även därav, att västerländska mynt ej äro sällsynta i det inre av Ryssland på de vägar, som beteckna svenskarnas färder [1]. Måhända innebära också de nyöppnade förbindelserna i söder och sv. till en viss grad en situation av överskott i östlig vikingakraft, som måste ledas in på nya håll. När Danmark ett stycke fram på 1000-talet åter vuxit sig starkt, synas de svenska vikingafärderna åter i högre grad vara hänvisade åt öster. (Jfr Ingvars och Frögeirs [2] östertåg.)

Svärges konungahistoria, sådan den är känd av oss [3], äger i den allmänna miljö, jag här sökt teckna, icke några händelser, som ur literaturens synpunkt äro av större intresse. För de äldre tiderna äro vi huvudsakligen hänvisade till blotta namn, och när den fvn. och fsv. litteraturen börjar giva upplysningar, ha redan tillkommit nya element, som ge tiden en ändrad karaktär.

En ändrad karaktär ges även tiden av en annan nyhet, utvisande Nordens inkorporering i den västerländska kulturen, samtidigt som den från en annan sida möjliggör upplösningen av den hedna kulturen; städernas uppkomst. De älsta nordiska städerna äro av tvåfaldig typ [4]: befästade köpmansstäder och obefästade kyrkostäder. Av dessa äro de första älst med ursprung ända till omkr. år 800. Sådan stad är i Svärge Birka. Det må här lämnas oavgjort, huruvida denna älsta svenska stadsuppkomst är nordisk eller om, som Stjerna [5], delvis på grunder, som ännu icke blivit motsagda, framkastat, Birka är en främmande skapelse, grundlagd av friser; det betydelsefulla för vårt sammanhang är, att de rika förbindel-

---

[1] Hildebrand hos Thomsen sid. 132.

[2] Bugge i Brate och Bugge, Runverser sid. 61 ff.; v. Friesen, Upplands runstenar sid. 496.

[3] Jfr Schück, Sveriges förkristna konungalängd. Rektorsprogram Uppsala 1910.

[4] Stjerna, Lund och Birka, i Hist. Tidskrift för Skåneland 1909 sid. 1 ff.

[5] Stjerna o. a. a. sid. 38 ff. Däremot Schück, Birka. Rektorsprogram Uppsala 1910. Jfr Tunberg, Studier rör. Skandinaviens äldsta polit. indelning sid. 197 f. Jfr Grape, Studier över de i fsv. inlånade personnamnen, Inledning sid. 24 f.

serna med Västerlandet i väsentlig mån rent materiellt möjliggöra tillträdet för det viktigaste kulturelement, som karaktäriserar den nya tiden: kristendomen. Den andra nordiska stadstypen, i Svärge representerad av Sigtuna (grundad på 900-talet, efter Birkas fall), Skara, Östra Aros, Söderköping, Visby (alla uppkomna under 1000-talet), har också, utom i konungamaktens intresse, uppkommit i direkt kyrkligt organisatoriskt syfte.

Kristendomen, som på 800-talet sporadiskt predikats i Svealand (Birka), tas knappt ånyo upp förrän vid 900-talets slut, då under brittiskt inflytande, huvudsakligen i Götaland. Men först strax efter år 1000 får kristendomen med Olov Skötkonungs dop (1008) större fart; det närmaste århundradet är berättelsen om, hur den nya läran under förbittrade strider tränger undan den gamla. Det kristna organisationsvärket är fullbordat omkring år 1100, och där-därmed är den hedna kulturens undergång beseglad.

Kristendomens införande har till sin betydelse flera olika facer. Kristendomen betecknar dels den nordiska kulturens införlivande i den allmänt europeiska, dels betecknar den den nordiska rasens uppgivande av några av sina väsentligaste kulturdrag. Vikingatidens rika förbindelser med de olika europeiska länderna ha naturligtvis medfört en rad av inflytanden, men i alla dessa förbindelser står den nordiska rasen självständigt upptagande, med utgångspunkt i egen lifsåskådning och kultur ur en främmande hämtande element, som på intet sätt undanskymma de egna. Med kristendomens inbrott är proceduren förändrad. Det originalt skapande i den nordiska kulturen tränges tillbaka; Nordens blir en kopia av den kontinentalt europeiska.

Det ligger utom ramen för denna översikt att söka teckna brytningen mellan hedendom och kristendom i dess olika sidor, döma över det inflytande, kristendomen medfört på den nordiska, speciellt svenska rasen; här kommer närmast betydelsen för litteraturen ifråga. Ty i vilka andra avseenden än kristendomen för Norden kan diskuteras, i ett har dess välde klart varit ödesdigert: inom litteraturen.

Kristendomen betecknar en reaktion mot allt, som konstituerar den hedna litteraturen. Denna utgör främst ett lovprisande av livet, av de egenskaper, som äro mannens, kraften, jältemodet, äran. För den medeltida kristendomen var allt detta utan värde. Den medeltida människans högsta dygder voro av negativ art, fromheten, tålamodet, försakelsen, men av dessa egenskaper sprin-

ger icke en kultur, som återspeglas i en rik diktning, fram. Det nordiska värksamhetsbegäret dödas, vikingatidens lifsglädje ersättes av en likgiltighet inför detta livets goda, som är deprimerande. Den hedna nordiska litteraturen utgör till en väsentlig del en diktning om döden, och dess skildring av, hur den fullkomlige jälten ännu under sin mannakrafts höjdpunkt faller såsom offer för våldets och svekets makter, får i sin olika utformning ett drag av hög tragik; den medeltida jältens död blir litterärt utan intresse, hans hela liv är endast en trött längtan efter döden. Markerandet av syndbegreppet ger den direkta dödsstöten åt den hedna litteraturen; dess värdsliga karaktär måste vända den sanne kristne med avsky därifrån.

Med den nya medeltida åskådningen står en annan förändring i intimaste samband. Den järva nordiska fantasien får med kristendomen en ojälplig knäck. Detta ligger kanske klarast inom religionen. Den på ett starkt konkret värklighetssinne levande åskådning, som i naturens krafter, i jorden, havet eller vindarna, sett levande pärsonliga väsen, ger med kristendomen vika för en mytologi, som i litterärt avseende är underligt fattig. Den hedna mytologien, som är en återspegling av livet och därför har värklighetsmöjliga drag, ersättes av en religiös föreställning, där undervärken utgöra det mest utmärkande draget. Den individualiserade hedna gudavärden, vilken liksom människorna lever i rika handlingar och öden, ger vika för en helgonhistoria, vars olika pärsoner äro lika enformiga, lika livlösa. Jag skall i det följande visa, att denna medeltida uppfattning går igen i det sätt, varpå den hedniska (guda- och) jältesagan på fvn. botten omsättes till medeltida form. I litterärt hänseende utgör denna förändring upplösningen, degenerationen.

Historiskt som litterärt betecknar protestantismen i de synpunkter, som här framhållits, en återgång till hedendom, och det är påfallande, att varje gång den svenska eller i allmänhet den nordiska kulturen når en högre blomstring, 1600-talet, 1800-talets början, återknytes sambandet med den hedna nordiska kulturen. Jupast sett är det samma problem, som med våra dagars gryende germanism ännu sysselsätter tiden.

Förstörelsearbetet gick i Svärge raskt. I motsats till på Island, där den kloka och vakna befolkningen tog ombytet av lära huvudsakligen som en formsak och där i följd härav den gamla litteraturen ostörd fick leva kvar, blev i Svärge med dess förbitt-

rade strider mellan kristna och hedningar kyrkans uppgift att så mycket som möjligt avlägsna allt hedniskt. De gamla gudarna jordes till jävulska väsen, sångerna och sagorna glömdes, runskrifterna råkade i vanrykte. Mot medeltidens slut är i Svärge för den började historieskrivningen nästan all historisk, liksom all litterär tradition, död. Så grundligt har förstörelsearbetet varit, att när en nutida svensk forskare vill gå till studiet av sitt lands hedniska litteratur, han vid ett flyktigt påseende synes tvingas till det — ofta jorda — antagandet, att det överhuvud vore meningslöst att ens förutsätta någon litteratur alls. Lyckligtvis ligga åtminstone resterna av den hedna svenska litteraturen gömda på andra håll.

Källor för Svärges hedna litteratur.

Källorna till Svärges hedna litteratur återfinnas på huvudsakligen fem håll: inom Svärge, i den anglosachsiska litteraturen, i den finsk-lappska (även i någon mån den östeuropeiska), i den danska och i den västnordiska. Av dessa är den sistnämnda utan jämförelse viktigast.

Vad de *svenska källorna* beträffa, äro dessa föga upplysande. Runinskrifterna ge, då de ha litterärt utseende — omkring 100 svenska äro på värs — vanligen blott några värsrader. Den viktigaste gruppen av dessa runinskrifter (ex. Rökstenen, Högbystenen) ger oss upplysning om en särskild art av diktning, som tydligen varit mycket populär i Svärge, ättdikten, av väsentligen samma karaktär som den fvn. Rökstenen är den enda runinskrift, som bevarat några i Svärge kända sagomotiv [1]. Runvärsernas främsta litterära värde är därför ur metrisk och stilistisk synpunkt [2]. Tack vare dem veta vi, att värsformen i stort varit densamma i Svärge som i Norge och på Island, fornyrðislag för den episka diktningen, och nyligen har det slutliga beviset förebrakts för, att den västnordiska skaldediktningens speciella värsform, dróttkvætt, även varit använd i Svärge [3]. Att även Svärge haft "skal-

---

[1] Se Bugges rad av undersökningar om Rökstenen. Vidare Schück, Bidrag till tolkning af Rök-inskriften. Rektorsprogram Uppsala 1908 m. fl.

[2] Se Brate och Bugge, Runverser i Ant. Tidskr. f. Sverige 10: 1 sid. 1 ff.

[3] v. Friesen, Runinskrifterna på en koppardosa, funnen i Sigtuna, i Fornvännen 1912 sid. 6 ff.

der" ses av ett par svenska runstenar (några uppländska äro ristade av en Torbjörn skald och en västgötsk av en Odd skald) samt av det isl. Skáldatals (även annorstädes) uppgift om svenska skalder (före Erik Segersäll). Tack vare runvärserna veta vi likaledes, att det fvn. diktspråket även funnits i Svärge med samma art av kenningar, ordföljd, poetiska ord o. s. v. Sökte man enbart ur runvärsernas — och överhuvud runinskrifternas — antal sluta till den allmänna litterära nivån i Svärge, jämförd med de övriga nordiska ländernas, måste man antaga, att Svärge under vikingatiden varit den nordiska diktningens huvudland; men en sådan slutsats kan ur många synpunkter — främst runristningens delvisa karaktär av lokal modesak — icke dragas.

Till samma resultat skulle man nå ur ett studium av den hedna bildframställningen, bildstenar och beslag; de äro huvudsakligen svenska. Men även dessa äro ej heller mycket upplysande. Vanskligheten vid identifieringen omöjliggör säkrare slutsatser; bildstenarna, som huvudsakligen äro gottländska, äro också till större del opublicerade. Så mycket kan dock sägas, att vi tack vare dem ha det direkta beviset för, att Vǫlsungasagan i en form, som — åtminstone gäller detta början — ligger den fvn. mycket nära, varit känd i Svärge.

Ur ett par medeltida ballader (Herr Svendal, Ungen Svendal; Folke Algotsson) skymta ett par svenska eddadikter (motsvarande Svipdagsmál, Skirnisfǫr); notiserna äro f. ö. i den bevarade medeltidslitteraturen (med undantag för den fgutn., Gutasaga) så knappa, att de icke kräva något närmare omnämnande; de utgöras huvudsakligen av några namnuppräkningar.

Ett svenskt område, som naturligtvis bör kunna vara givande för kännedomen om den hedna svenska litteraturen, är det folkloristiska, men här saknas primärsamlingar och bearbetningar.

De *anglosachsiska källorna* utgöras huvudsakligen av *Beowulf*. Denna dikt, i manuskript från 900-talets slut, enligt antagen åsikt författad omkr. år 700 av en engelsk andlig, som i Frisland lärt känna nordiska sagotraditioner, utgör huvudmonumentet för den äldre folkvandringstidens nordiska litteratur. Den långvariga striden om *geaternas* hemvist har nu fått sin slutliga lösning; det är ställt utom varje tvivel, att Beowulfs *geatas* äro *götar*, ej *jutar*[1]. Beowulf

[1] För den äldre åsikten, att *geatas* = *jutar* se särskilt Fahlbeck, Beovulfsquädet, i Ant. Tidskr. f. Sverige VIII: 2. För den nyare, att *geatas* = *götar* se särskilt Stjernas rad av Beowulfundersökningar (här ofta citerade) samt Schück, Folknamnet Geatas i den fornengelska dikten Beowulf. Rektorsprogram Uppsala 1907.

sönderfaller, enligt Schück [1], i 2 (eller 3) delar, 1 (eller 2) danskt (danska) om Grendels (och hans moders) död för Beowulf och 1 götiskt om drakdödaren Beowulf. Det senare partiet återspeglar en götisk mytisk diktning och en jältediktning. Denna senare åter utgör främst den viktiga diktningen om götarnas undergång för svearna, men dessutom en diktning om Hygelaks Frankertåg och slutligen ett motiv, som jag nedan skall visa vara av särskilt intresse.

De *finska källorna* återfinnas i *Kalevala*. Där har Julius Krohn [2] visat upp flera motiv, som återfinnas i den fvn. litteraturen och därför måste ha funnits i Svärge, varifrån de inlånats i den finska, bl. a. Baldersagan och Loketrätan. Från den *lappska mytologien* och en svensk folksägen har Axel Olrik [3] på samma sätt slutit sig till svenska Tor (och Tjalve-)myter, liksom Schück [4] ur en av Olrik [3] framdragen *estnisk saga* velat finna svenska — Olrik anser ej, att sagan lånats från svenskarna — Tor (och Loke-) myter.

Liksom de anglosachsiska utgöras de *danska källorna* också huvudsakligen av en enda: *Saxo*. Saxos *Gesta Danorum* författades omkr. år 1200; de 9 första böckerna, innehållande den danska sagohistorien, i stort sett sist, efter år 1201 [5]. Axel Olrik har i sin avhandling Forsøg på en Tvedelning af Kilderne til Sakse's Oldhistorie I—II visat, att källorna äro av två slag, danska och norsk-isländska. I stort är detta utan tvivel riktigt, men Olrik synes ha givit de bägge grupperna en alltför snäv begränsning; särskilt tror jag dessutom på möjligheten av ett direkt svenskt element. Saxos danska krönika visar den nordiska jältediktens utveckling från folkvandringstid över vikingatid in i medeltid, samma procedur, som — och där vida klarare — återfinnes i den förnämsta isländska källan, fornaldarsagan. Olrik har också visat, att det vn. tillskottet i Saxo just utgöres av fornaldarsagan. Värderingen av Saxo som källa blir därför i väsentlig mån identisk med värderingen av fornaldarsagan och hänföres under denna.

Återstår den *västnordiska litteraturen*. Här bli källorna överväl-

---

[1] Schück, Studier i Beowulfsagan. Rektorsprogram Uppsala 1909.

[2] Krohn J., Finska litteraturens historia. I Kalevala. Öfv. af Ellen Nervander.

[3] Olrik A., Tordenguden og hans Dreng, i Danske studier 1905 sid. 129 ff.

[4] Schück och Warburg, Illustr. sv. Litt.-hist. 2 uppl. I sid. 93 ff.

[5] Olrik Jørgen, Studier over tilblivelsen af Sakses værk, i Dansk Hist. Tidsskr. R. 8, d. 2 sid. 260.

gande rika; Svärge spelar överhuvud en mycket betydande roll i den fvn. litteraturen. En väsentlig svårighet för den historiska litteraturen är att döma mellan historia och dikt, det behövs en rent historisk värdering av källorna ur svensk synpunkt, men en sådan har ännu icke givits. För sagoforskaren blir dock den historiska litteraturen av mindre vikt. Av mindre vikt för Svärges vidkommande är även Eddadiktningen, ehuru säkerligen åtskilligt där stode att vinna, liksom den jämte Eddadiktningen älsta fvn. litteraturen, skaldepoesien, med undantag för en dikt, som för Svärges vidkommande är av största betydelse: *Ynglingatal.*

Om ålder, författare, hemort, ursprungliga utseende för Ynglingatal ha meningarna varit ytterligt skiftande; Ynglingatal är allt fortfarande den stora problemanhopningen [1]. Snorre, som i Ynglingasagan meddelar dikten i utdrag, uppger, att författaren är *Þióðólfr af Hvíni* och att dikten utjort en ärodikt till *Ragnvaldr heiðum hæri*, konung i Vestfold och kusin till Harald Hårfager, vars skald *Þjóðólfr* varit; Ynglingatal skulle således härröra från tiden omkr. år 870. Denna Snorres uppgift har i senare tid blivit mycket bestridd, bl. a. av Bugge [2], som velat hänföra dikten till Brittanien tidigast omkr. år 950 och ansett författaren antagligen vara en ättling till den ovannämnde *Þióðólfr*, som författat dikten till ära för en vikingakonung på Irland, och senast av Neckel [3], som velat förlägga dikten till omkr. år 1200, Island. Snorres uppgift torde dock ännu vara det enda tillförlitliga för bedömandet; åtminstone har ingen forskare kunnat framlägga skäl, som tvinga till ett annat antagande.

Språkformerna tala icke emot 800-talet [4], och av skäl, som jag här endast delvis kan angiva, anser jag Ynglingatal innehålla långt mera av värklighet (även beträffande konungaättens överflyttning från Svärge), än man hittills anat. Ynglingatals namn — frånsett de mytiska konungarnas — visa övergången från folkvandringstidens variations- + alliterationsnamnprincip till vikingatidens namn-

---

[1] Att här söka giva en överblick över den rika litteraturen om Ynglingatal vore nästan omöjligt; detta är också så mycket mera onödigt, som jag kan hänvisa till Grapes nyutkomna fullständiga bibliografi, i Meddel. fr. Nord. Sem. III: Ynglingatal, 3. I det följande citeras också de förnämsta av de ifrågavarande arbetena.

[2] Bugge, Bidrag til den ældste Skaldedigtnings Historie sid. 108 ff.

[3] Neckel, Beiträge zur Eddaforschung sid. 389 ff.

[4] Jag stöder mig på de ännu opublicerade resultat, som framgått ur behandlingen av Ynglingatal på Nordiska Seminariet i Uppsala h. t. 1910—v. t. 1912.

princip, byggd på själavandringstron; övergången faller vid ättens överflyttning till Norge (Se Excurs I). Det är då fullt i sin ordning, att vikingatidens namnprincip endast omfattar få namn; detta daterar Ragnvald och därmed Ynglingatal till 800-talets slut. Ävenså kan en sådan noggrann tradition icke tänkas föreligga så sent som omkr. år 1200, icke ens på 900-talets slut.

Ynglingatal ger oss för Svärge närmast en samling myter. En annan fråga är, om dikten för Svärges folkvandringstid visar en rik jältediktning; jag har ovan efter Stjerna påpekat, att man svårligen bakom Ynglingasagan (och därmed väl snarast Ynglingatal; åtskilligt tyder därpå) kan påvisa uppsvenska sagotraditioner; Ynglingasagan (och Ynglingatal) måste återgå på dansk (möjligen ursprungligen götisk) tradition.

Ynglingatals värde ur svensk synpunkt är så påtaglig, att den redan tidigt från svenskt håll lockat till bearbetning; tolkningen av dess svårtydda strofer pågår alltjämt med ständigt nya uppslag. Mindre påtaglig och därför ur svensk synpunkt nästan fullständigt obearbetad är däremot den andra fvn. huvudkällan, *fornaldarsagan.* Av alla källor för Svärges hedna litteratur är den (jag inräknar även dess element hos Saxo) den utan jämförelse viktigaste.

Att giva en fullgiltig definition på den mångomfattande produkt, som inom litteraturen går under namnet fornaldarsaga, torde vara mycket svårt, och en sådan har heller aldrig givits. Själva namnet antyder, att de här ifrågavarande sagorna beröra fornåldern, d. v. s. hedendomen, men att denna definition icke är uttömande eller ens riktig är genast klart. Namnet är också av ungt datum; det var RAFN, som på sin 1829—1830 utgivna upplaga satte "Fornaldar sögur Norðrlanda"; sedan hans dagar har namnet fast förbundits med de i denna edition upptagna sagorna. Vad Rafn menade med detta uttryck, framgår tydligt av hans företal. "Söguflokkr sá, af hverjum þetta it fyrsta bindi nú birtist, er tilætlað at innihalda skuli íslenzku sögurnar, er greina frá atburðum þeim, er orðit hafa hér á Norðrlöndum, áðr enn Island bygðist á 9du öld. eðr með öðrum orðum, fyrir tímabil það, er áreiðanligar sagnir eru frá hafðar." I själva värket är denna definition mycket svävande, och den bottnar i den gamla uppfattningen av dessa sagor som till väsentligaste del historia. När man vill försöka karaktärisera fornaldarsagan, måste man därför släppa Rafns tidssynpunkt. Det sy-

nes, som om en karaktäristik bäst läte sig göra genom en jämförelse med annan episk, speciellt medeltida litteratur.

Det är känt, att prosan i jältediktningen ofta efterträder värsen. Ursprungligen är nästan all jältediktning den korta episoddiktningen [1], och dess form är värsen [2]. Med tiden sväller denna diktning ut, episoder slungas i varandra, skilda element förenas genom motivens likhet eller de redan givna situationerna föda av egen kraft nya. Så småningom har episoden vuxit ut till ett långt händelseförlopp, och flera sådana samlas i cyklar. Men när apparaten vuxit sig stor, när händelsernas gång blivit nästan oöverskådlig, behandlande jältens öden från vaggan och till graven och ej nog därmed, hela hans släkts öden, då blir värsen oöverskådlig; bredden, utförligheten fordrar prosan. D. v. s. då skapas romanen. Sådan är gången i den fornfranska jältediktningen, som mot medeltidens slut helt hamnar i prosa. Överhuvud är det anmärkningsvärt, att medeltidens slut betecknar en förvandling av värs i prosa. I denna process utgör fornaldarsagan ett av de tidigaste leden, och det är intet tvivel om, att det i detta avseende råder en växelverkan mellan Norden och det kontinentala Europa, särskilt Frankrike. Fornaldarsagan är Nordens prosaroman, som med medeltiden efterträder värsen, den hedet nordiska jältediktningen [3]. Fornaldarsagan visar oss också de olika stadierna i denna utveckling, och dess historia är, från en sida sett, berättelsen om värsens ersättande av prosan. Närmare kan icke fornaldarsagan karaktäriseras, därför att den i sig innefattar ytterligt skilda element; fornaldarsagans vidare karaktäristik måste därför bli liktydigt med en undersökning av dess utveckling.

Redan P. E. Müller [4] har i stort sett gett den riktiga skildringen av fornaldarsagans historia. Med en för sin tid alldeles förvånande blick för den sagohistoriska utvecklingen har han i stora drag tecknat sagornas uppkomst och utveckling, och den kritiska överlägsenhet, varmed — för snart ett sekel sedan — detta är jort, tvingar var och en, som sysslar med dem, att vända åter till hans undersökning. Den genomgående tanken i hans fram-

[1] Jag avser här all *närmare fixerad, till sin lydelse bestämd* litteratur. Älst är naturligtvis annars prosan, folksagan, jältesagan, som ännu blott lever som ofixerad berättelse, rykte.

[2] Ofta värs och prosa blandad.

[3] Nordens obekantskap med skrivkonsten (utom runorna) förutsätter värsen.

[4] P. E. Müller, Sagabibliothek III: sid. 23 ff.

ställning är sagans gång från trovärdighet till fabulerande, från illusion av värklighet, till dess illusionen så småningom fullständigt skjutes undan. Müller skiljer mellan tvenne stora grupper, de mytiska och de romantiska sagorna (ordet mytisk ej i samma betydelse som nu). De mytiska sagorna, äro, enligt Müller, de, som återspegla forntiden, i vilka "de for Oldtiden Særegne Sæder og Anskuelsemaader" komma till synes. "I det mythiske fremstilles Oldtidslivet, som det virkeligen fremtræder for den barnlige Forstand, den ungdommelige Indbildningskraft og det fulde Hierte." Dessa sagor återge eller vila i allmänhet på gamla kväden. Sådana sagor äro ex. Friþiófs saga ens frækna, Hálfs saga, Ragnars saga loðbrokar, Sǫgu-Brot, Hrólfs saga kraka, Vǫlsungasaga. I de romantiska sagorna åter har medeltiden jort sitt intåg, och allt det vidunderliga och fantastiska, som är dess kännemärke, följer därmed. Medan i de mytiska sagorna allt fullkomligt logiskt utvecklas — trots övernaturligt ingripande —, blir här allting godtyckligt, planlöst, drömlikt. Det blir kamp med jättar och vidunder[1], det blir förtrollade jungfrur och onda styvmödrar, det blir höviska medeltida riddare. Pärsonnamn och lokaliteter slungas i fabulerande glädje till uppdiktade och fantastiska sagoland. Med andra ord: folksagan ersätter jältesagan. Det är naturligtvis så småningom, denna förändring försiggår, och Müller uppdelar därför den sista gruppen i trenne. I den första av dessa har ännu i allmänhet forntidens seder fått en trovärdig skildring, planen har ännu de mytiska sagornas enkelhet och logik. Dessa sagor röra sig med nordiska ämnen och pärsoner (Ǫrvar Odds saga, Ketils saga hængs, Áns saga bogsveigis). I den andra gruppen är detta senare väl även fallet, men hela planen är betydligt mera invecklad och ologisk, och medeltiden har i åskådning redan börjat härska. Dessa sagor göra, enligt Müller, närmast intryck av att vara senare omändringar av gamla sagor (Þorsteins saga Víkingssonar, Hrólfs saga Gautrekssonar). I den tredje gruppen slutligen har det fantastiska redan tagit överhand och är draget ut i smaklösa överdrifter. Det är rena riddar- och trollsagor. De bygga icke på någon värs. Händelserna spela även här stundom i Norden, men blott så till vida, att jältarna där äro födda, i nästan stereotyp enformighet förläggas huvudhändelserna till medeltidens fantastiska sagoland (ex. Saga

[1] Kamp med sådana existera väl långt förut (jfr ex. Beowulfs drakkamp), men skillnaden är, att den alltid tidigare har en *värklighetsmöjlig* karaktär.

Herrauðs ok Bósa, Saga Gǫngu-Hrólfs). Dessa sagor beteckna degenerationen, upplösningen.

Om Müller än i de enskilda sagorna ofta dömt orätt, måste det dock erkännas, att denna hans uppfattning i princip är riktig. Det är givetvis den litteraturhistoriska synpunkten, som måste sättas på fornaldarsagan; såsom återspegling av varandra avlösande tider måste de betraktas. Men P. E. Müller hade ej de historiska och kulturhistoriska förutsättningar, vår tid äger för kännedomen om hedendomen, och vi kunna därför nå ett steg längre till förståelse. Detta har Olrik redan jort i sin förträffliga karaktäristik av fornaldarsagan [1], och då jag i det väsentliga är ense med honom i hans indelning och karaktäristik, tillåter jag mig här att till dels låta min framställning vila på hans.

Den älsta grupp [2] av fornaldarsagan, vilken strängt taget icke är en saga, utan snarast en samling Eddadikter, utgör, vad jag skulle vilja kalla folkvandringstidens saga. Den är en släktsaga, kungasaga. Den bygger på folkvandringstidens värkliga historia, och som en återspegling av denna aristokratiska tid är det endast furstarne, som spela i främsta ledet. Till sin läggning är den jupt tragisk; som ett modärnt sorgespels är handlingen ofta lagd över en konflikt. Epiken är strängt fasthållen, och intet godtyckligt eller overkligt vidlåder den i dess rena form. Hela dess typ är starkt ideell. Jälten representerar ständigt ett etiskt patos, och som den manligt ädle och fullkomlige faller han (mitt under sin levnads höjdpunkt) offer för svekets och våldets makter. På så sätt blir kampen en strid mellan idéer, goda makter och onda (Sigurd) eller får en nationellt samlande bakgrund (Rolf Krake, Hildetand); det blir icke kampen för dess egen skull; icke "erövringspolitik". Motiven äro få, de spänna nästan uteslutande om kärleken och döden. Sagans episoder äro jupt mänskliga, röra sig ofta på privatlivets områden och få därför ett drag av intimitet över sig. Det övernaturliga spelar föga roll, och när någon gång ett övernaturligt element spelar in, refererar detta sig nästan alltid till gudavärden och stör i allmänhet icke handlingens gång. Dessa sagor bygga på äldre dikter. Sådana sagor äro ex. Vǫlsungasaga, Hrólfs saga kraka, Hervararsaga (delvis) Sǫgu-brot (i den diktning, som ursprungligen legat bakom).

---

[1] Olrik, Kilderne til Sakse's Oldhistorie I: sid. 7 ff.

[2] Eller rättare grupp av motiv.

Såsom en i många punkter motsatt utveckling följer så vikingatidens saga. Även den utgöres till dels av gamla kväden, men den är också till dels ursprungligen prosaisk. Även den är en fullständig återspegling av tiden. Den är den enskilde individens saga. Såsom sådan är han obunden av släkt och nationalitet; dessa faktorer ha intet inflytande på hans levnads gång. Om någon utveckling är här aldrig ett ögonblick fråga, om någon konflikt finnes icke en antydan. Allt rör sig kring bragden. Det är kampen för dess egen skull, *leken* med svärd, det glada tumlandet på havet med målet att betvinga och vinna ära. I ungdomlig glans drar den ännu blott ynglingavuxne kämpen med sin utvalda skara ut på havet, och hela livet är en enda stor vikingabragd, till dess han död faller för motståndarnas vapen eller som gammal drar sig tillbaka för att dö i lugn. Det är en nästan lekande lätt uppfattning av liv och död i dessa sagor, och däri äro de en återspegling av tiden själv. Något sammanhang existerar ej; allt är en enda stor samling episoder, bragder. Jälten är i dessa sagor sällan konung, och såsom sådan är han icke representant för något område; han är sjökonung, sjökämpe, omgiven av en skara dådkraftiga och järva härjare. Kärleken är här nästan helt och hållet undanträngd[1]. Icke så som om målet för jältens färd ej vore konungadottern, men vinnandet av makan är endast ett rov. Om någon värklig kärlek finnes sällan ett ord. Det övernaturliga har tagit större dimensioner; jältarne kämpa ofta på sina färder ovärkligt med övermänskliga väsen. Typen för dessa sagor är Odds saga.

Mellan denna saga och den sista gruppen, medeltidssagan, är gränsen mycket svävande. Nästan omärkligt glider vikingasagan över i den romantiska medeltidssagan. Kontakten med värkligheten går allt mer förlorad, och omärkligt skjuter sagan över till fantasiens land. Det övernaturliga stiger allt mer förstorat fram, antar gigantiska proportioner. Till slut hamnar sagan helt i undret. Denna procedur betecknar den hedna jältesagans förvandling av den medeltida religiösa åskådningen, undervärkstron. Det andra och därmed till dels sammanhängande medeltida elementet utgör den romantiska riddarlivsstämningen. Det är kärleken, som åter blir huvudmotivet, men icke kärleken sådan den älsta gruppens sagor fattat den. Någon värklig lidelse existerar icke, allt är galanteri, "courtoisie" (isl. *kurteysi*). Den underbara prinsessan sitter

[1] Undantag finnas ex. Hjalmarepisoden i Hervararsagan.

förtrollad av den elaka styvmodern, och det är om hennes befriande, sagan handlar. För hennes skull går jälten genom eld och vatten, för henne utför han de mest underbara bragder, kämpar mot fruktansvärda ojur, söker de doldaste ting. Och han får henne till sist. Det onda får i dessa sagor alltid sin förtjänta lön, och när detta skett, finnes icke längre något hinder för de älskandes förening. Och icke nog därmed. Det är vid romanernas slut ett fullkomligt giftermålsraseri; 3 à 4 giftermål höra ej till ovanligheten. Om dessa romaner i detta avseende kunna jämföras med en modärn tids gottköpsromaner, likna de dessa även i den brist på psykologi, varmed pärsonerna i allmänhet framställas. De bli tidigt stereotypa; som rena änglar eller jävlar framställas de, målade helt i vitt, helt i svart. Men därav följer, att man redan på förhand anar händelsernas gång; det kan endast bli en svag omväxling i den mängd av bragder, som jälten utför, innan han når den älskade. Det är i Östeuropas länder, händelserna spela, i uppdiktade land eller i dess värkliga, av vilka dock föga mer än namnet är värkligt. Så småningom hamnar hela sagan i tröstlös monotoni. Sådana äro de sagor, som i stort rymmas i Rafns 3:dje band.

Fornaldarsagan föreligger i manuskript från 1400-talet, själva sagorna härröra från slutet av 1200-talet och från 1300-talet[1]. Det är därför klart, att den skildring av fornaldarsagan, jag ovan givit, icke gäller dessa som helhet betraktade, i den form, vari de nu föreligga. Jag räknar med sagan, schematiserad till händelser och typer, — även som muntlig — tänkt som förefintlig i den tid, ur vilken den framgått.

Nyligen har Schück[2] brakt in fornaldarsagan under ny synvinkel, d. v. s. detta gäller fornaldarsagan i den form, den nu föreligger och blott den yngsta gruppen, den som icke vilar på gammal värs. Schück anser fornaldarsagan i stort vara en väringsaga, berättad i köpmanskvarteren på vägarna från Bysanz till Norden. Därav förklaras, att den är insprängd med klassiska motiv och att den, liksom den grekiska prosaromanen, är byggd på skepparsagan och den erotiska lokalsagan. Därav förklaras också, att sceneriet är Östnordens och Östeuropas. Men är fornaldarsagan en väringsaga följer åter därav, att den till väsentligaste del är svensk.

Att fornaldarsagan — det är fråga om den muntliga — till

[1] F. Jónsson, Den oldislandske och oldnorske Litteraturs Historie.

[2] Schück och Warburg, Illustr. sv. Litt.-hist. 2 uppl. I sid. 139 ff.

väsentlig del är svensk, därom är jag ense med Schück, och jag har oberoende av honom vid mitt första sysslande med sagan kommit till samma resultat; endast en blick på Svärges och Östeuropas dominerande roll säger detta (jfr nedan sid. 36 ff.). Likaså är jag övertygad om, att väringarna vid sagans utbildande spelat en betydande roll. Däremot synes Schück ha överdrivit det grekiska inflytandet. Detta sträcker sig, enligt min mening, huvudsakligen till erotiken i den senaste fornaldarsagan, den grupp jag kallat medeltidssagan; ett vanligt motiv är här, liksom i den grekiska romanen, att de bägge älskande, som tvingas att leva fjärran från varandra, efter otaliga vedermödor slutligen lyckligt förenas. Men denna erotik gäller icke den grupp, jag här kallat vikingasagan. Vidare måste jag anse det andra elementet, som utgör överensstämmelse med den grekiska prosaromanen, reseäventyret, vara inhemskt nordiskt, såsom ett naturligt resultat framgånget ur det rörliga och bullrande vikingalivet; en annan sak är, att enstaka motiv från den grekiska romanen inkommit i den sena form, vari sagorna nu föreligga. Överhuvud vill jag starkare betona det nordiska elementet, anse det främmande ha mera yttre karaktär. Jag tillägger, att jag icke kan få någon klar uppfattning av Schücks framställning. Jag tänker mig uppkomsten på följande sätt.

Den nordiska jältedikten, som under folkvandringstid huvudsakligen varit på värs, övergår under vikingatid delvis till prosa. De olika nordiska ländernas vikingafärder utgöra ämnet för denna vikingasaga, fornaldarsaga. Från de olika länder, dit färderna gå, inkomma en mängd motiv. Sagan uppstod icke enbart bland väringarna eller vikingarna överhuvud, den uppkom även i de resp. nordiska länderna själva. Å den andra sidan är det antagligt, att den särskilt gynnats av väringarna; att förbindelserna österut pågått betydligt längre än västerut förklarar den starka östliga lokalisationen; det är huvudsakligen Östnordens fornaldarsaga, som bevarats. Med medeltiden sväller sagan ut och får delvis ändrad karaktär. Den bevaras i Västnorden (Island); där inkomma en mängd västerländska element.

Jag är därför icke så viss om, att det främmande elementet är så dominerande östligt, som Schück anser. Därom kan man dock ännu knappast yttra sig. Det behövs en genomgående komparativ undersökning över fornaldarsagan, där varje motiv, varje typ återföres till dess primäraste form. Det behövs vidare en

utredning av varje motiv, typ till den tid och det land inom Norden, varifrån de framgått. Först sedan detta är jort, kan sambandet med andra länders litteratur studeras. Först senare kan därför den bevarade fornaldarsagans invecklade problem klarläggas.

Är det alltså svårt att följa fornaldarsagans utveckling i dess helhet, bör det å andra sidan vara ytterst givande att studera sagan i dess olika motiv, söka konstatera, vilka av dessa, som härstamma från de olika nordiska länderna. Lokalisationen är då av stor vikt. Jag har redan nämnt, vilken dominerande roll Svärge (och överhuvud Östnorden) spelar i de sagor, som sammanförts under benämningen fornaldarsagor. Liknande är förhållandet hos Saxo; det nästan enda utomdanska land, som oftare omnämnes, är Svärge; nästan hälften av Saxos 9 första böcker sysslar med Svärge; Västnorden spelar däremot en ytterst ringa roll. Jag genomgår här hastigt de olika fornaldarsagorna och Saxo.

Av de äldsta fornaldarsagorna beröra så gott som inga Västnorden. *Hrólfs saga kraka* spelar nästan uteslutande i Danmark och Svärge; det vn. elementet utgöres av *Bǫðvars þáttr*, men även här intar lokalisationen till Danmark och Götaland en betydande plats. Ett helt parti, *Svipdags þáttr*, rör uteslutande Svärge. Huvudhandlingen i sagan är, liksom hos Saxo, Hrólfs förhållande till Sveakonungen Aðils. Hrólfr faller slutligen i strid med svenskarne. (Hjorvard, Skulds make, är svensk enligt Saxo och Arngrim Jónsson utdrag av Sköldungasagan [1].)

Vǫlsungasagans nordiska tillägg äro också nästan uteslutande lokaliserade till Östnorden. Bugge [2] har visat upp, att Helge Hundingsbane-dikternas — och därmed motsvarande partis i Vǫlsungasagan — geografi faller inom Danmark och dansk synkrets. De inledande berättelserna om Vǫlsungr, Siggeirr, Sinfiǫtli m. fl. spela till en väsentlig del i Götaland (f. ö. i Hunaland); Siggeirr är konung i Götaland. Efter Sigmunds fall föres hans gemål Hiǫrdís till konung Hiálprekr av Danmark och där födes Sigurðr (Sigmunds och Hiǫrdís' son). Episoderna från Sigurðs ungdom försiggå i Danmark. Blott *en* notis i sagan rör Norge: Heimir, som för harpan med Aslaug till Norge och där dräpes av Áki och Grímr, varefter Ása (som senare kallas Kráka) uppfostras av detta par.

I *Saga Ragnars konungs loðbrokar* anknytes i en punkt till

[1] I Aarb. f. nord. Oldkyndighed 1894 sid. 115.

[2] Bugge, Helgedigtene sid. 123 ff.

Norge, i episoden om Ragnars frieri till Kráka; f. ö. nämnes icke Västnorden. Ragnarr är, som bekant, en dansk sagojälte[1]. I hans saga spelar förhållandet till Svärge en mycket betydande roll (även hos Saxo). Den inledande episoden om Þóra Borgarhiǫrtr är förlagd till Götaland, till jarl Herrauðs välde. Ragnars söner Eiríkr och Agnarr falla i strid mot sveakonungen Eysteinn; de överlevande sönerna hämnas sina bröder. Även Saxo känner episoden om Thora lokaliserad till Svärge, liksom att Ericus och Agnerus falla i strid mot en Ostenus; Regnerus' söner Biörnus och Ericus äro efter varandra konungar i Svärge.

I *Norna-Gests þáttr* är ramen visserligen norsk; Gestr kommer till Óláfr Tryggvasonr och berättar där om gamla jältar, men han uppger sig själv stamma från Danmark, och när i berättelserna några nordiska länder omnämnas, är det huvudsakligen Danmark och Svärge.

Þáttr af Ragnars sonum innehåller i huvudsak det samma som Saga Ragnars konungs loðbrókar; händelserna äro av nordiska land förlagda till Danmark och Svärge.

Sǫgubrot af nokkrum fornkonungum í Dana ok Svía veldi innehåller, som titeln anger, berättelser om svenska och danska konungar.

Sǫrla þáttr berör av nordiska länder huvudsakligen Danmark. Visserligen är Sǫrli norrman, men han omnämnes endast helt kort i berättelsens början, härjar i österväg och faller där. Den egentliga huvudberättelsen handlar om dansken Hǫgni och hans dotter Hildr, som rövas av grekerkonungen Heðinn.

I *Hervararsagan* utgör det vn. sceneriet — utom ett par namn i en genealogi — endast inledningen. Som jag på annat ställe[2] har visat, utgör denna norska lokalisation en genomskinlig förändring av en svensk; märk också, att Arngrímr, som bor på ön Bǫlm i Hálogaland, härjar i österväg. Den därpå följande episoden om Svafrlami försiggår i Gårdarike, d. v. s. inom svensk synkrets. Därpå följer berättelsen om svensken Hiálmarr; vad den missförstådda lokalisationen där ursprungligen inneburit, skall jag nedan visa. Den övriga sagan spelar även inom ön. synkrets: Reiðgotaland [= Jutland; sid. 526. Jfr R:s felaktiga upplysning (sid. 509), att Reiðgotaland och Húnaland nu kallas Þýðskaland], Saxland,

[1] Bakom sagofiguren ligger en dansk vikingahövding från 800-talets mitt. Se särskilt STORM, Kritiske Bidrag til Vikingetidens Historie, sid. 58 ff.

[2] NERMAN, Ombärg och Omma, i Språkvet. sällsk. i Uppsala förhandl. 1910-1912.

Garðaríki, Húnaland (Glæsisvellir). En enda västerviking förekommer (sid. 488). Hervararsagan slutar, som bekant, med en svensk konungakrönika.

Alla dessa sagor, som rymmas i RAFNS 1:sta band, behandla motiv från folkvandringstid och vikingatid, ehuru invävda i varandra under fortgående sagobildning och med yngre tiders tillskott. Mera uteslutande vikingatidssagor äro de, som RAFN samlat till sitt 2:dra band. Dessa ha i motsats till de förra en övervägande västlig lokalisation och utgöra därför närmast ett norskt tillskott till fornaldarsagan; de spela nästan uteslutande i Norge eller inom vn. synkrets.

Hálfsagan handlar om en norsk jälte, och huvudhandlingen berör också Norge. Östnorden kommer blott in som staffage vid episoden om Hiǫrleifs giftermål med den danska konungadottern Hringia och då Hálfs kämpar efter hans död bege sig 2 till Svitjod, 1 till Götaland och 1 till Danmark, där de deklamera sina kväden till Hálfs ära.

I *Friþiófs saga ens frœkna* falla händelserna uteslutande i Norge och de länder i Västeuropa, som falla inom norsk vikingasynkrets.

Den med Friþiófssagan genealogiskt sammanhängande *Þorsteins saga Víkingssonar* är ur lokalisationssynpunkt ytterst belysande. Titeln anger sagan handla om Þorsteinn Víkingssonr, och i partierna om honom råder utpräglad norsk lokalisationssynpunkt. Men betydligt mera än $^1/_4$ av hela sagan handlar om hans fader Víkingr, och denne har märkligt nog intet — utom det sätt, varpå han till slut knytes till Norge — med Norge att göra. Alla episoderna om honom beröra Svärge och länderna öster om Svärge. Víkingr, som bor på Vifilsö, 'er liggr út undan Ullarakri' befriar sveakonungen Hrings dotter Hunvǫr från en påträngande friare från Indialand, Hárekr, och får henne till äkta. De efterföljande episoderna om Víkingr och Háreks broder Ingialdr trana försiggå i Svärge och trakterna öster därom. Hur lösligt sagan om Víkingr är lagd till sagan om Þorsteinn ses därav, att Víkingr, vilken fått den svenska konungadottern, som är ensamt barn och ärver riket, till äkta, då han av en händelse träffar en norsk småkonung, utan vidare låter nöja sig med att bli dennes jarl; hans son med Hunvǫr, Hringr, om vilken intet nämnes, blir konung i Svärge. Men sagopartiet om Víkingr måste även i sin början anknytas till Norge, och det berättas då utan vidare, att Víkings fader Vífill och farbroder Véseti, förbittrade över ett nekat frieri, lämna Norge och bosätta sig, den ene på Vifilsö, den andre på Bornholm.

Sagokretsen om Hrafnistusläkten berör, med undantag av Ǫrvar Odds saga, nästan uteslutande Norge. *Ketils saga hængs* spelar i Norge och Finnmarken, Östnorden kommer blott med vid slutet, när Ketill utmanas till holmgång av konung Framarr, 'er átti ríki í Húnaveldi á Gestrekalandi'; i Svärge och på vägen dit spela de återstående episoderna, som beröra holmgången. I *Gríms saga loðinnkinna* är Östnorden alls icke med, samma är förhållandet med *Áns saga bogsveigis.* Mera invecklat är förhållandet i *Ǫrvar-Odds saga.* Till att börja med faller Odds uppträdande i Norge, Finnmarken och Bjarmaland, till vilka senare land han företar sitt beryktade tåg. Därefter kämpar han med norrmannen Hálfdan och därefter med en Sóti vid 'Elfarsker' i Svärge (jfr värsen). Men därpå blir Oddr hänvisad till kamp med svensken Hiálmarr, och nu blir sceneriet livligare. Vid Själland dräpa Oddr och Hiálmarr, som blivit fosterbröder, 5 bärsärkar. Därefter tar Oddr sitt uppehåll hos Hiálmarr d. v. s. i Uppsala; stundom är han även i Danmark. Hiálmarsagan är, som man genast märker, en från den övriga Oddsagan fullständigt fristående saga, där Hiálmarr är den fullkomligt dominerande pärsonen. Detta gör, att när den inarbetats i Oddsagan, lokalitetssynpunkterna kämpa med varandra. Först dra fosterbröderna ut på västerviking, härja i Irland och England. Från Uppsala bege de sig till Samsökampen, huvudmotivet i Hiálmarsagan. Därmed har den svenska synpunkten tagit överhand; Oddr stannar, trots Hiálmars död, över vintern i Uppsala, kämpar vid Gottland, drar därpå till Gårdarike och tar lantvärn över landet, kämpar åter vid Gottland. Därpå vänder han åter till Hrafnista, säger upp sina plikter mot sveakonungen och beger sig i västerviking, till Valland och Frankland. Slutligen hamnar i han Grekland, Jorsalaland, Ungern, Hunaland m. fl. st. (enl. ett par handskrifter[1] även i Gårdarike).

Hrómundar saga Greipssonar är i fråga om lokalisationen alldeles förvirrad. Till att börja med kan icke bestämt ses, om Hrómundr och hans bröder äro födda i Danmark eller Gårdarike. Därpå spelar sagan i Norge. Hrómundr dödar en kämpe, Hrǫngviðr; dennes broder, som såras, far, när såren äro läkta, till Svitjod och blir lantvärnsman. Därefter börjar härjning i västerled, Söderöarna, Valland. Å nyo dyker Svärge där upp i en notis: 'draugrinn' þrainn i Valland uppger, att han kämpat mot en konung Semingr i Svitjod. Scenen är härefter åter sagans första (Danmark eller Gardarike); efter en del andra episoder angripes landets konung av 2 svenska

[1] Boer, Ǫrvar-Odds saga (Leiden 1888) sid. 195 not. FAS II sid. 322 not. 2.

konungar, som bägge heta Haldingr, vilka utmana till kamp på Vänerns is. Detta tyder på, att Hrómunds hemland (-ort), Garðar, tänkts i Danmark, men å andra sidan omtalas strax därpå, att konungen i Garðar, Oláfr, kommer 'austan'. (Jfr sid. 377.) — Sagans lokalisation är alltså huvudsakligen ön.

Vad slutligen *Ásmundar saga Kappabana* beträffar, berör den helt Östnorden, huvudsakligen Danmark (men även Svärge); Västnorden nämnes icke.

De i Rafns 3:dje band upptagna sagorna äro, som nämnt, i allmänhet medeltidsartade. Lokalisationerna falla därför mera utom Norden än i de föregående sagorna och bli alltmera fantastiska. Mindre gälla dessa drag de här först nämnda sagorna.

Saga Gautreks konungs, som handlar om en götisk konung, innehåller först en berättelse om konung Gautreks besök hos folket i ödemarken, lokaliserad till Västergötland. Därefter följer ett parti, som helt berör Norge; det återstående (huvudpartiet) rör förhållande mellan Svärge och Norge (även Danmark med).

Hrólfs saga Gautrekssonar, som sammanhänger med den förra, behandlar även en götisk konung, och lokaliteterna äro beroende därav: Västnorden omnämnes endast i början, då Gautrekr friar till en norsk hersedotter. Handlingen är i sagans förra parti nästan helt förlagd till Svärge; Danmark omnämnes även, och Hrólfs broder Ketill företar ett brudtåg till Gårdarike. Egendomligt nog spelar sagans hela senare del i väster, rör västerviking. Men detta har sin förklaring däri, att, som Ranisch[1] visat, sagans ifrågavarande parti utgör en efterbildning till Ragnarsagan.

Saga Herrauðs ok Bósa handlar även om götiska jältar, spelar i Svärge eller i de länder, som falla inom svensk synkrets. När på ett enda ställe en västervikingsfärd i förbigående införes, visar sagans lokalitetsförvirring, att detta är ett senare drag. (Jfr nedan under III 7).

I *Saga Gǫngu-Hrólfs* är väl hufvudpärsonen norrman, men det är typiskt, att knappt 3 av den vidlyftiga sagans 127 sidor röra Norge. Händelserna spela uteslutande i Danmark och Gårdarike. En av huvudpärsonerna är en svensk konung Eiríkr i Gästrikland.

Sagan af Eigli einhenda ok Asmundi berserkiabana försiggår även i öster. De däri inlagda 3 berättelserna äro belysande. Den första, Asmunds berättelse, handlar om en norsk konungason, som i Norge uppsökes av en konungason Aran av Tattariarike. Asmunds

[1] Ranisch, Gautrekssaga Einleitung sid. xliv ff., Palæstra XI.

vidare öden försiggå i Östern. Egill, som föredrar den andra berättelsen, är däremot en svensk konungason, och hans öden försiggå i Småland. Arinnefia är dotter till konung Ǫskrauðr av Jotunheim, som tydligen förutsättes ligga intill Götaland, ty hennes historia rör förhållandet till konung Hringr i Småland. Dessa 3 pärsoner sammanträffa senare av olika orsaker i Russia, där de vidare händelserna spela.

Sǫrla saga starka däremot behandlar en norsk jälte. Händelserna försiggå huvudsakligen i Norge, färderna gå västerut. Svärge är blott med som land för Haraldr Brǫnufóstri, som Sǫrli besegrar.

I *sagan af Hiálmtér ok Ǫlver* kan icke lokaliseringen upplysa. Händelserna försiggå i Manheim, Serkland, Arabien, onämnda länder o. s. v.; något nordiskt land är icke med.

Jälten i *Hálfdanar saga Eysteinssonar* är visserligen norrman, men händelserna försiggå i östra Europa; norrmännen hålla alltid på härnad i österväg. I slutet kommer en berättelse om den svenske konungen Raknarr.

Hálfdanar saga Brǫnufóstra rör sig med Danmark och Västeuropa. Även jätteepisoder från Bjarmaland.

I *Sturlaugs saga stárfsama* spela de första episoderna i Norge; Sturlaugr är son till en norrman. Han kämpar med de tydligen från Svärge kommande (jfr sid. 613) Kolr och Framarr. Märkligt är, att när Sturlaugr av fadern förehålles att bliva något, härjar han "um Austrlönd". Därefter handlar sagan om en färd till Bjarmaland. Efter detta överger Sturlaugr Norge och tar egendomligt nog tjänst hos den svenske konungen Yngvi-Freyr, vars lantvärnsman han blir under 12 år. Därefter får han ett rike i Svärge av sin härre och blir konung däröver. För Yngvi-Freyr härjar han i Bjarmaland, Hundingaland och Finnmarken. Därefter följer en episod om, hur Sturlaugr jälper en norrman, Áki, att få götakonungens dotter. Slutet av sagan spelar i Gårdarike.

Illuga saga Grídarfóstra handlar om en dansk konungason. Denne härjar västerut. Själva huvudhandlingen, en av de vanliga förtrollningsscenerna, spelar i det i de yngre sagorna nästan regelbundet återkommande Bjarmaland.

Jälten i *Saga Eiríks víðfǫrla* slutligen är en norsk konungason, Eiríkr þrænzki, som tillsammans med en dansk konungason, Eiríkr danski, far till Gårdarike och Miklagård. Eiríkr þrænzki far därefter än östligare, till Syrland, Indialand, når slutligen 'Odánisakur' (= Paradis), målet för hans sökande.

Saxos 1:sta bok berör lika mycket Svärge som Danmark. En hel rad svenska pärsoner dyka upp, den danske konung Gram vinner den svenska konungadottern Gro, vars fader Sictrugus han dödar. Hadingus uppfostras i Svärge, och hela hans historia rör krig med Svärge. Detta intresse för Svärge beror icke enbart därpå, att Svärge skildras som det fientliga och underliggande landet. Hadingus besegras även av svenskarna. Han försonar sig med svenske konungen Uffo, och ger honom en hedrande begravning. När konung Hundingus i Svärge, en broder till Uffo, hör ett rykte, som visserligen senare visar sig vara falskt, att Hadingus är död, och vill dricka hans gravöl, drunknar han i ett ölkar — tydligen den svenska Fjolnersmyten. Hadingus tar då av sympati livet av sig. Det berättas, att Othinus, som residerar i Bysanz, vanligen har sitt tillhåll i Uppsala.

Även i bok II spelar Svärge en icke obetydlig roll. Boken, som handlar om Frotho I, Roe, Helgo och Rolvo, innehåller berättelsen om, hur Hundingus' söner Regnerus och Thoraldus jälpas mot styvmodern av Hadingus' dotter Svanhuita. Regnerus blir därpå konung i Svärge och Svanhuita hans hustru. Vidare omtalas, hur deras son Hothbrodus, som blir konung i Svärge, härjar i österväg och utvidgar sitt rike. Hothbrodus dödar den danske konung Roe, men dödas själv av dennes broder Helgo. Boken slutar med Rolvos historia, vari den svenske konung Atislus, som bekant, spelar en mycket betydande roll. Rolvo faller för svenskarna under Hjarthvarus.

Vid början av bok III, vars senare hälft, behandlande Röricus och Amlethus, uteslutande rör sig med danska förhållanden (och krig med slaver, engelsmän o. s. v.), men vars förra hälft berör förhållandena mellan Danmark och Svärge, är Hotherus, son av Hothbrodus, konung i Svärge. Halvguden Balderus göres till konung i Danmark. Hotherus och Balderus besegra ömsesidigt varandra. Sympatien är i sagan icke bestämt på någonderas sida, ett drag, som låter antyda, att halvguden Balderus endast löst inarbetats i den danska konungaserien och icke behöver antagas vara en ursprunglig dansk figur. Bland biepisoder, som beröra Svärge, må framhållas berättelsen om, hur Othinus på grund av sina kvinnohistorier fördrives från Bysanz och Ollerus insättes i hans ställe, men den senare, då Othinus tas till nåd, beger sig till Svärge, där han dock dödas av danskarna.

I bok IV, som handlar om Amlethus, Vermundus och Uffo,

spelar Svärge en ytterst ringa roll. Där förekommer rörande Svärge nästan endast berättelsen om den svenske konung Athislus (!), som dödas av 2 danska konungasöner. Saxo sympatiserar med Athislus; hans danska motståndare överträda tvekampens lagar.

Bok V, den vidlyftiga sagan om Frotho III, upptages till största delen av berättelserna om norrmannen Ericus' bragder. Vidare berättas om, hur Frotho lägger under sig nästan halva Europa (slaver, hunner, britter, svenskar, norrmän). Striden mellan sveakonungen Alricus och götakonungen Gestiblindus, vari Ericus jälper götakonungen och i tvekamp fäller Alricus, resulterar i, att Svärge lägges under Danmark; Ericus blir konung där. Bl. a. ställen, där Svärge nämnes, finnes berättelsen om svensken Arngrimus, som lägger Bjarmaland och Finnmarken under konung Frotho. Arngrimus får Frothos dotter Ofura och blir fader till Angantir och hans 11 bröder. Därefter följer den från Hervararsagan och Oddsagan bekanta episoden om dessa bröders kamp med Hialmerus och Arvaroddus (Saxo vet ej, att Hialmerus är svensk, uppger ej hans nationalitet).

I bok VI är Svärges roll synnerligen framträdande. Boken inledes med en berättelse om, hur Fridlevus jälper den svenske konung Haldanus från 12 norska rövare. Därefter följer en berättelse, som ensamt berör Danmark, hur Fridlevus besegrar skalden Hiarno, som för en värs blivit Danmarks konung, och själv blir konung. Därpå Fridlevus' frieri i Norge. Huvudparten av boken utgöres dock av Starcatherus' dåd; Starcatherus är i tjänst hos konung Frotho och uppträder hos dennes son Ingellus. Synpunkterna i skildringen av Starcatherus' öden äro till väsentlig del svenska; jag skall i en särskild avdelning visa detta och hänvisar därför därtill.

Även i bok VII spelar Svärge en synnerligen framträdande roll. Den danske konungen Haldanus kämpar ideligen med svenskarne; en gång jälper han götarna mot en kämpe Ebbo. Efter Haldanus' död blir götakonungen Unguino konung i Danmark, men efterträdes av rivalen Regnaldus. Därefter följer en berättelse om Unguinos blyga sondotter Syritha, som Otharus, Ebbos son, till sist får till äkta. Unguinos son Syvaldus är tydligen konung i Danmark (Saxo är här oredig, ty han uppger även, att Regnaldus är danskarnas konung och besegrar Syvaldus och svenskarna), ty hans son är den danske konung Sigarus. Därnäst förekommer berättelsen om, hur dennes son Alf betvingar götakonungen Syvardus'

dotter, sköldmön Alvilda. Därpå den blott Danmark berörande berättelsen om Hagbarthus och Sygne. Följer så berättelsen om Hacos hämnd för dråpet på Hagbarthus och Hacos död för den danske konungen Syvaldus, Sigarus' son. Ånyo kommer Svärge med; svensken Gunnarus dödar den norske konungen Regnaldus, sätter en hund som konung över norrmännen och tar konungadottern Drota till äkta, med vilken han får sonen Hildigerus. Drota tas åter i sin ordning av dansken Borcarus, som dödar Gunnarus och blir fader till Haldanus. Den unge Haldanus utför en del bragder, som blott röra Danmark. Kampen mellan halvbröderna Hildigerus och Haldanus (Hildebrandmotivet) spelar i Ryssland under krig mellan sveakonungen Alverus och rutenerna. Efter en episod om sachserkonungen Sivarus och Guritha, Haldanus' maka, omnämnes, att Haldanus genom offer i Uppsala gör sin maka fruktsam; sonen är Haraldus Hyldetand. Haraldus inhugger sin faders bedrifter på en klippa i Blekinge, och han utför en bragd i Viken. Därefter följa Haraldus' strider och förbund med de svenska konungarna Olavus, Ingo och Ingeldus. Därpå underlägger Haraldus sig nästan hela norra Europa. När Ingeldus — Olavus och Ingo ha fallit i striden mot Haraldus — dör, sätter Haraldus hans minderårige son Ringo, som tillika är systerson till Haraldus, till konung i Svärge (under förmyndare). Slutligen berättas norrmannen Olos bedrifter.

Bok VIII fortsätter anknytningen till Svärge; den inledes av berättelsen om Bråvallakampen. Vad denna kamp innebär, skall jag i en särskild avdelning söka visa. Därpå följa några berättelser om den danske konung Omundus' bedrifter och berättelsen om Starcatherus' död. Därefter berättas om förhållandet mellan den danske konung Syvardus och den svenske konung Götarus; Götarus besegrar Syvardus, men dräpes av dennes son, Jarmericus, som blivit fri från slavisk fångenskap. Därefter strider i österled. I den återstående delen av boken, som handlar om Jarmericus, Snio, Gormo, Gotricus, är Svärge blott med ett par gånger som staffage: Snios förhållande till götakonungens dotter, som blivit gift med Sveakonungen (alla onämnda), överbefolkningen, som under Snio från Danmark seglar via Bleking till Gottland, varifrån de under namn av longobarder fara till Rygen, över Tyskland och till Italien (d. v. s. samma berättelse som återvänder hos Paulus Diaconus), Gotricus' sändebud Refo, som sändes att lägga Svärge under Danmark, men dödas, varför svenskarna få betala en dryg skatt.

I bok IX slutligen, som huvudsakligen upptages av berättel-

serna om Regnerus Lothbrog och hans söner, omnämnes Svärge, som redan nämnt, ofta: ormepisoden, ett par av Regnerus' söner bli konungar i Svärge o. s. v.

Det är utan vidare klart, att den framträdande roll, Svärge spelar både i fornaldarsagan och hos Saxo, och det östliga sceneri, som är så utmärkande för den förra, icke kunna vara tillfälliga. Vad fornaldarsagan beträffar, ligger det delvisa svenska ursprunget tydligt; en stor del av sagorna handla om svenska jältar, och lokaliteterna i andra återspegla den svenska vikingatidens färder. Man kan knappast tänka, att ett främmande folk i sådan utsträckning skapar en hel diktning om ett grannlands jältar och deras öden i de länder, som ligga innanför detta lands synkrets, samtidigt som det i mindre mån intresserar sig för en diktning om sina egna jältar och ofta låter dem uppträda inom grannlandets synkrets. Blott ur synpunkten av en omfångsrik svensk (och dansk) diktning bli fornaldarsagornas ämnen och scenerier förklarliga. Överhuvud kan det i stort antagas, att den olika lokalisationen i riktig proportion anger de olika nordiska ländernas diktning i fornaldarsagan. Å den andra sidan ges naturligtvis en tendens att dra den ön. diktningen — det kan bäst iakttagas vid den svenska — inom vn. synkrets. Det egendomliga och lätt genomskinliga förhållandet uppstår då, att de till norrmän jorda svenskarna fortfarande ha sina färder och intressen österut. Hur lös ofta tillknytningen till Norge är, ses av inledningen till Þorsteins saga Víkingssonar eller av den i Oddsagan införda Hiálmarsagan, där de vn. och ön. synpunkterna belysande kämpa med varandra. Det kan tilläggas, att man äger rättighet att upplösa sagorna i deras enskilda motiv, då just karaktären av fornaldarsagan är en motivanhopning.

Mindre tydliga ligga förhållandena vid Saxo. Den patriotiska synpunkt, varur hans danska historia tillkommit, gör naturligtvis Svärge underlägset gentemot Danmark. Många äro de gånger, Svärge lägges under Danmark, men lösheten härav ses i den lätthet, varmed Svärge åter löser sig från Danmark, svenska konungar bli också stundom — då karaktäristiskt nog vanligen ej genom erövring — härrar i Danmark. Den framträdande roll, Svärge spelar i Saxo, kan icke enbart förklaras ur synpunkten av Svärge som staffageland, där den danske jälten utför sina bragder. Synpunkterna äro ofta Svärges, och händelser, berörande Svärge, som ej äro nödvändiga för Danmarks historia, föras med. Också är Svärges roll alltför enbart dominerande i förhållande till Danmarks andra

grannländers (jfr om Starcatherus nedan under III 4). Men vi ha även andra, direkta skäl för att ur Svärges roll i Saxo sluta till svenska dikttraditioner. Saxo återger en form av den svenska Fjolnermyten, lokaliserad till Uppsala, han känner den ävenledes svenska sagan om Alrek och Erik, han känner den från Hervararsagan bekanta sagan om svensken Hjalmar, som kämpar med svensken Arngrims söner. Alla dessa berättelser, som i deras vn. form intet ha med Danmark att göra, föras av Saxo inom dansk synpunkt; Hundingus drunknar i ölkaret, då han i Uppsala firar Hadingus' gravöl, Ericus blir identisk med den stora Frothosagans Ericus (norrman), som är Frothos man, Arngrimus' hustru Ofura göres till Frothos dotter, Saxo är ovetande om Hialmerus' svenska ursprung. Även Svärge i Saxo ger oss alltså rättighet att förutsätta en samling svenska motiv, omsatta till dansk synpunkt.

Jag tillägger, att den isländska litteraturen även äger andra sagor, som äro väsentligt likartade med de i Rafns upplaga intagna fornaldarsagorna. Vid undersökningen av de enskilda motiven kommer jag stundom att beröra sådana, ehuru de ej här omnämnas.

Fornaldarsagan och Saxo måste således i sig innehålla en rik mängd svenska sagor. Denna slutsats kan dragas i allmänhet. Men bestämningen av sagans hemland ur lokalitetssynpunkten äger icke sin tillämpning på den enskilda sagan; man kan naturligtvis förutsätta, att en enstaka vn. eller dansk författare kunnat skapa en saga ur svensk synpunkt. Den enskilda sagan kräver en långt vidlyftigare undersökning.

Att med full visshet avgöra, när en saga till sitt ursprung är svensk eller att den varit känd i Svärge, låter sig naturligtvis i många fall svårligen göra. Längre än till — mer eller mindre stark — sannolikhet kommer man ofta icke. Metoden blir jämförelsens. Man måste ur det bevarade materialet sammanställa och särskilja, grupperande ordna och söka att ur dessa grupper fånga något av de olika ländernas litterära karaktärsdrag. Med blicken fästad på, vad vi ur det sparsamt flödande material, som från annat håll står oss till buds, veta om det speciellt svenska under dessa tider i liv och dikt och med blicken lika oavvisligt fästad på det under yngre tider i förhållande till de övriga nordiska länderna svenska i diktning och lynnesart måste sagorna, motiven bedömas. Man måste betrakta tendensen i sagan, sympatien, se, ur vilken nationell synpunkt — där sådant kommer ifråga — sagan skrivits. De oftast förvirrade och planlösa sagorna måste återföras till sin

enklaste form, bringas till logik. När en sagokrets förefinnes, måste de olika sagornas förhållande klarläggas; när motiven inom de skilda nordiska länderna eller inom samma land återfinnas på flera ställen, måste en komparativ undersökning genomföras. Sagans vandring från utomnordiska länder, om en sådan ägt rum, måste diskuteras.

Sagan måste betraktas ur historisk synpunkt, som en produkt av sin tid. De olika ländernas historiska bakgrund spelar därför en synnerlig stor roll. Vidare måste sagan betraktas ur geografisk synpunkt; den säkerhet, varmed den knutits till ett land, är av avgörande betydelse. Slutligen — och främst — måste man ägna pärsonnamnen (så vida icke en sådan undersökning vid ett enskilt fall är överflödig) en ingående undersökning, se, i vad mån dessa överensstämma med de olika nordiska ländernas namnskick. Detta gäller icke blott namnet självt; namnbildningsprinciper o. s. v. måste studeras. Särskilt är en sådan namnundersökning viktig vid bipärsonernas namn. Ty dessa gripas vanligen direkt ur ett lands rådande namnskick; sagan gör sig icke besvär med att till dem dikta nya namn, utforma dessa efter så komplicerade förhållanden som huvudpärsonernas, den griper här det närmast till hands liggande materialet. En noggrann undersökning av bipärsonernas namn är här så mycket viktigare, som det är klart, att de obetydliga bipärsonernas namn vid en sagas vandring från ett land till ett annat lättare glömmas bort och ersättas med nya, hämtade ur det sekundära landets namnmaterial. Visar det sig, att bipärsonernas namn trots detta överensstämmer med namnskicket i det land, till vilket sagan lokaliseras, blir detta ett synnerligen starkt stöd för, att sagan värkligen hör hemma i detta land.

Inträffar det, att en saga eller ett motiv på flera av varandra oberoende håll lokaliseras till Svärge, att sagan eller motivet företer drag, som i rent allmänna synpunkter överensstämma med, vad vi från annat håll veta vara svenskt, att sagan är skildrad ur svensk synpunkt, att sagan kulturellt vilar på svenska förhållanden, att lokaliseringen är säker, d. v. s. att sagan visar ingående kännedom om Svärge, att pärsonnamnen — och i synnerhet bipärsonernas — slutligen ha en svensk karaktär, inträffa alla dessa förhållanden eller de viktigaste därav, då kan man med bestämdhet påstå, att den ifrågavarande sagan eller det ifrågavarande motivet till sitt ursprung är svenskt. Men detta kan endast i lyckligaste fall med visshet konstateras.

II

ar(r) SOM ÄNDELSE VID FNORD. PÄRSONNAMN

ar(r) som ändelse vid fnord. pärsonnamn.

Pärsonnamnens geografi spelar för efterföljande undersökningar en mycket betydande roll. Jag har därför funnit det icke olämpligt att före de mera litteraturhistoriska utredningarna ställa en undersökning, där förhållandet mellan saga och namn, sagonamn och värklighetsnamn något bringas under debatt. Men främst är denna undersökning ett statistiskt bidrag till kännedomen om namnsuffixens utbredning, ett område, som synes mig nästan alldeles förbisett. Jag har ur många synpunkter — särskilt emedan det ofta uppträder i fornaldarsagorna — valt suffixet *-ar(r)*.

De många nordiska namnen på *-ar(r)* ha uppkommit på delvis mycket olika sätt. Huvudbildningsprincipen torde vara — **hariR* < **harjaR* = 'kämpe, härjare'.

Ex. *Ragnar(r)* < urn. **RaȝinhariR* < urn. **RaȝinaharjaR*[1]
E(i)nar(r) < urn. **Aina-hariR*
Óttar(r) < urn. **A(n)htu-hariR* o. s. v.

Men en hel mängd andra bildningar förekomma.

Fvn. *Hróarr* (fön. *Roar*, -æ-), biform till *Hróðgeirr*, har uppkommit ur urn. **HróþuȝáRR*[2] < **HróþuȝaiRaR*. Fvn. *Bǫðvarr* som sagonamn = gen. sg. av fvn. *bǫð* f. (*wō*-stam) = 'strid', satt framför *Biarki* = stridens *Biarki* och senare uppfattat som ett egennamn *Bǫðvarr*[3]. En del ha uppstått som appellativer till de resp. värben ex. *Dómar(r)* (till *dóma*) och *Fialarr* (till *fela*). Slutligen ex. är det tydligt, att en väsentlig del uppstått på rent suffixal väg, sedan ur de olika bildningsprinciperna utbildat sig ett suffix *-ar(r)*. O. s. v.

Dock — den olika uppkomsten av pärsonnamnen på *-ar(r)* intresserar oss — åtminstone tills vidare — mindre i detta samman-

[1] Ex. Noreen, Altisl. Gram. 1903, § 66.

[2] Beowulfs form är *Hróðgár*. Noreen a. a. o. §§ 222, 223; 54: 3 a.

[3] Bugge i PBB XII sid. 57. Detter i Arkiv f. nord. filol. XIII sid. 366. Olrik, Danmarks Heltedigtning I sid. 139 ff. *Bǫðvarr* som värkligt pärsonnamn, urgammalt i Norge, däremot < urn. **BaðuhariR*.

hang, där den språkligt-geografiska synpunkten är den förhärskande. Namnen må vara uppkomna ur den ena eller andra förutsättningen, som faktiskt resultat föreligger i den gamla nordiska litteraturen en stor mängd namn, som i sin nuvarande form måste samlas som bildningar på *-ar(r) (-ær)*.

I Linds Norsk-isländska dopnamn och fingerade namn från medeltiden förekomma följande namn på *-arr*[1]:

Agnarr
Álarr
Álfarr
Álmarr
Borgarr
Briggarr
Bryniarr
Bǫðvarr
° *Dómarr*
Einarr
Eyiarr
° *Fialarr*
Fiallarr
° *Framarr*
° *Galarr*
Garðarr
Gautarr
° *Gerðarr* (biform till *Giarðarr*)
Giafarr
Giarðarr
° *Ginnarr*
Giparr
° *Glaumarr*

Grímarr
Guðarr
Gunnarr
° *Hannarr*
Hávarr
° *Heimarr*
Hiálmarr
° *Hnikarr*
° *Homarr*
Hreiðarr
Hróarr
Iarðarr
Ióarr
Ísarr
Ívarr
(°) *Kialarr*
° *Lofarr*
Nafarr
Nemarr
° *Ónarr*
Ormarr
Óttarr
Ragnarr
° *Raknarr*

Sigarr
Signarr = 49
° *Sísarr*
° *Sólarr*
Steinarr
Sumarr
Svarfarr
Svávarr
° *Svíarr*
Sævarr
Sǫlvarr
Þióðarr
Þiǫstarr
Þórarr
Þrásarr
Þróarr
Úlfarr
° *Unnarr*
Valdarr
Viðarr
Víkarr
Yngvarr
Ævarr

Summa 70.

I förteckningen över namn på *-arr* sid. 59 hos Lind äro namnen *Agnarr*, *Briggarr*, *Galarr*, *Grímarr*, *Griparr*, *Sólarr* ej medtagna.

Vid undersökningen av namnen måste jag lämna en del ur räk-

[1] ° utmärker, att namnet endast finnes som fingerat.

ningen, beroende därpå, att, medan Linds namnlexikon fortskridit till *Yng-*, Lundgrens motsvarande svenska ej går längre än till *Sio-* [1].

Namnen *A—Sio* äro hos Lind = 49 — *Eyiarr*, som måste jämföras med fsv., fd. *Ø-* = 48.

Hos Lundgren, Personnamn från medeltiden [2] finnas följande fsv. namn på *-ar* [3]:

Almar	*Gunnar*	*Kællar*
Alvar	*Gynnar*	*Lodhar*
Andar?	*Gærdhar*	*Lydhar*
Arnar	*Gævar*	*Lættar*
Avar?	*Gøtar*	*Morkar*
Axar?	*Haghar*	*Navar*
Badhar (=fvn. *Bǫðvarr*)	*Hallar*	*Niutar*
Barkar?	*Halvar*	*Olvar*
Borghar	*Hamar*	*Ormar*
Domar	*Havar*	*Ot(t)ar*
Enar	*Holmar*	*Ragnar*
Fiællar	*Ingvar*	*Redhar*
Folkar	*Ioar*	*Rekar*
Gardhar	*Isar*	*Roar*
Gislar	*Iuwar* [antagligen bi-	*Sandar*
Givar?	form till *Ioar*]	*Sighar*
Giævar	*Ivar*	*Sioar*
Grimar	*Kallar*	

= 52, varav några dock äro ovissa. *Ingvar* jämföres med fvn. *Yngvarr*. *Gardhar* hämtat från fvn. ∴ 50 till jämförelse med fvn.

För fd. är en statistik över de namn, som motsvara isl. *-arr*, fsv. *-ar* vida svårare, beroende därpå, att fd. *-ær* kan beteckna isl. *-arr*, *-ir*, *-r*. Nielsen, Olddanske Personnavne, upptar över 100 namn på *-har*, men han medger själv, att dessa till stor del kunna vara andra bildningar. Säkerligen har dock danskan varit på *-æ-* *-ar*-bildningar lika rik som fsv.; av de på fvn. botten

[1] Prof. O. v. Friesen och Förste Bibliot. A. Grape ha välvilligt låtit mig ta del av det under korrektur varande partiet *Li—Sio*.

[2] Sv. Landsmålen h. 45 och 56.

[3] Skulle namn, som endast förekomma på runstenar, medtagas, bleve siffran större. Sådana fsv. namn äro *Ingar*? Lilj. 398, *Onar* Lilj. 141 *Ormar* Lilj. 1412, 1741.

kända namnen återfinnas med säkerhet 22, medan den motsvarande svenska siffran är 24.

Agnær	*Gewær*	*Ormær*
Almær	*Grimær*	*Ottær*
Bathær (= fvn. *Bǫðvarr*)	*Gunnær*	*Regnær*
Burghær	*Gøtær*	*Rethær*
Enær	*Hawær*	*Roær*
Filær	*Hialmær*	*Sighær* = 22
Framær	*Iwær*	
Garthær	*Iuær*	

Som de danska namnen i allmänhet icke utan vidare kunna bestämmas som namn på -*ar*, (-*æ*-) lämnas det danska namnmaterialet å sido, och jämförelsen göres mellan fvn. och fsv. namnskick.

Statistiken visar ett ungefär lika antal namn på -*ar(r)* — omkr. 50 — för både fvn. och fsv. Men i själva värket äro dessa siffror fullkomligt missvisande. Ty det fvn. namnmaterialet är ojämförligt mycket bättre känt än det fsv. Genomgår man Linds och Lundgrens ordböcker, finner man ex.:

	Lind	Lundgren
olika namn på *A*-	omkr. 280	omkr. 135
„ „ „ *B*-	omkr. 265	omkr. 170
„ „ „ *D*-	omkr. 80	omkr. 30—35

d. v. s. Lind har ung. 2 ggr så många namn som Lundgren. Detta betyder med andra ord, att namnen på -*ar(r)* varit minst dubbelt så vanliga i fsv. som på gemensam fvn. botten. Detta ger en vink om att närmare undersöka det fvn. namnmaterialet.

Alla de fsv. namnen tillhöra värkligheten, men så är långt ifrån förhållandet med de fvn. Som tabellen visar, finnas 15 (14) av namnen *A*.—*Sio* endast som fingerade. De fvn. pärsonnamnen, som tillhöra värkligheten — eller värkligheten + sagan [1] — äro sålunda 33 (34) mot 50 fsv. på ett ungefär hälften så stort namnantal. Detta betyder med andra ord, att de fsv. värkliga namnen på -*ar(r)* äro 3 ggr så vanliga som de fvn. värkliga. Men vi kunna gå ännu längre. Vi vända oss till de enskilda namnen [2].

[1] I några fall borde namnen snarast räknas som fingerade, därför att namnen som värkliga äro mycket senare än som fingerade. Ex. *Hiálmarr*. Namnen ha dock upptagits som värkliga.

[2] Namnmaterialet hämtat från Lind. För citatens betydelse se Lind.

Agnarr:

Fingerade:

1. *A. Hrœdungs s.* och dennes brorson *A. Geiroþar s.* Grimnismál Ed[1] 75 a o. s. v. .... *onämnd nationalitet*
2. *A. Avþo broþir.* Sigrdrífumál Ed[1] 229 a. .... „ „
3. *A. konungr i Gestrekalandi* och dennes sonson *A. Raknars son.* HE 556 .... *svenskar*
4. *A. s. Bragis á Valldresi.* Flb I 25[13]. Blott omtalad i en sen genealogi .... *norrman*
5. *A. berserkr.* Bland bärsärkarna på Själland. Ǫrv. sid. 66 ff.... .... *dansk*
6. *A. brávallakappi.* Bland svenskarna, ty A. dräpes av Ubbi, innan denne kommit till telemarksborna, och det uppges, att Ubbi före dessa dräpt svear och götar. SBr 384 .... *svensk*
7. *A. hinn auðgi konungr i Svíþióð.* SSt 408[4] .... *svensk*
8. *A. Hróars s. konungs.* HKr 27 ff. .... *dansk*
9. *A. konungr ór Nóagǫrðum.* BS 5[16]. Hans dotter erövras och tas till fånga av göten Þvari. Bósasagan (jfr nedan under III 7) rör sig med götiska förhållanden .... *svenska anknytningspunkter*
10. *A.* en av Hiálmars bekkiunautar. Ǫrv. 105 ...... *svensk*

Möjligen historiska:

11. *A. Ragnars s. lodbrókar.* RL 242 m. fl. .... *dansk* (möjligen *svensk* sagofigur)
12. *A. s. Yngvars konungs a Fiaðryndalandi.* Hkr I 61[12] *svensk*
13. *A. Ragnars s. rykkils.* Flb II 118. A. göres till sonson av Harald hårfager, som dock aldrig haft någon sådan. Namnets ön. karaktär kommer fram, då Ragnarr Agnarsson + en Eymundr (märk ön. namn. Jfr nedan under III 5) uteslutande uppträda i Gårdarike .... ?

Historisk:

14. *A. s. Sigtryggs konungs á Vindli* (Danmark). Hkr I 78 .... *dansk*

Statistiken visar, att *Agnarr* är ett fullt *utpräglat ön.* namn, nästan uteslutande tillhörande den diktade värden. Det bör därför ej förvåna, om det saknas hos Lundgren. På dansk botten finnes *Agnær*, utom hos Saxo, i danska ortnamn (Nielsen).

Álarr: 4 bohusläningar. Tidigast från 1331.

Álfarr: *Á. Gandalfs s.* deltar jämte Álfarinn i Bråvallaslaget i Haralds här, enl. Saxo därför, att Harald, vars hirdmän de, enl. Brot, varit, fordom visat dem välvilja. Såsom söner av en Gandálfr äro de snarast norrmän (jfr Lind). Komma också, enl. Saxo,

till Bråvallaslaget från norr. En *Alvar* (eller möjl. *Avar*) i EJ 465^{31} (Odalen. Hedemarken), 1394. Fsv. *Alvar* i 1 (eller 2) ortnamn.

Almarr: En isländing från 1240-t.
Fsv. *Almar* i ett ortnamn från 1337. Nielsen anför 3 belägg av fd. *Almær*, det älsta från 1200-t. Dessutom i ett fd. ortnamn.

Borgarr: En orknöing † 1098. Senare mycket vanligt från omkr. 1250 i Norge. Från Island en enda *B.* från omkr. 1450. Som diktat förekommer namnet 2 ggr.
1. *B. brávallakappi* SBr 379. I Haralds här .... *dansk*
2. *B. víkingr.* EA 385. Närmaste lokaliseringen är Småland, där Egill råkar ut för en jätte och när han sluppit från denne, träffar på vikingen Borgarr. Därpå härjar han i sveaskären .... *svensk*

För fsv. anför Lundgren 4 belägg av *Borghar*, älst från 1386, alla från Götaland. Nielsen anför 1 fd. *Borghær* från 1254.

Briggarr: En bohusläning från 1418.

Bryniarr: En isländing från omkr. 1200 och 2 uppdiktade norrmän i samma släkt. Flb I 254, 263.

Bǫðvarr: Urgammalt och i tidig tid mycket vanligt i Norge. Senare är namnet talrikare på Island, där det finnes sedan landnåmatid.
Sagohistoriens *B. biarki* är norrman. Ur denne en *B. Biórs s.* i Biarkarímur. Hkr 114, 120 ff.
Fsv. *Badhar* i ett ortnamn SD II 299 (1299). Fd. *Bathær* i 2 ortnamn.

°*Dómarr:* *D. Ynglingakonungr.* Hkr I 31. 2, kanske 3 fall av *Domar* i Svärge från början av 1300-t. Namnet är således *uteslutande svenskt.*

Einarr: Mycket vanligt på Island och i Norge från älsta tid. *Enar* vanligt i fsv. *Enær* vanligt i fd.

°*Fialarr:*
1. *F. dvergr.* Ed^1 13 b o. a.
2. *F. iǫtunn.* Ed^1 100 b o. a.
3. *F.* som föregivet namn på jättesonen *Gautr.* EA 397 m. fl. Sagans ifrågavarande parti rör Götaland (Småland) — jfr *Gautr* —, det därintill liggande Jotunheim och Gårdarike .... ∴ *närmast svenska anknytningspunkter*
4. *F.* en av Hiálmars bekkiunautar. Ǫrv. 220 ...... *svensk*
5. *F.* hana heiti i Ed^2 II 488^{16}.

Namnet finnes möjligen i fd. (jfr Nielsen).
Möjligen ön

Fiallarr: Känt i Norge från omkr. 1300 i 3 fall, därav 1 svensk. I 3 ortnamn, därav 1 i Jämtland.
Fsv. *Fiællar* i flera ortnamn.

°*Framarr:* 1. *Fr. Herfinnz s. frá Marseralandi* þV 391[27]. I samma saga finnes en *H. iarl á Ullarakri.* Ännu en svensk *H.*, lnm. F. ö. en lnm. *H.* och en diktad *H.* i Nj 902[18]. Framarr förekommer dessutom i ett parti, som handlar om Svärge .... ∴ *närmast svenska anknytningspunkter*
2. *Fr. víkingakonungr.* KH 132 ff. Konung i Húnaveldi (!) i Gestrekalandi .... ∴ *svensk.*
3. *Fr. víkingr* SSℜ 610 ff. .... *svensk* (jfr sid. 613).
Namnet är tydligen *svenskt.*

°*Galarr:* 1. *G. iǫtunn.* Ed² I 549[18].
2. *G. dvergr.* Ed² II 470[33].

Garðarr: *G. s. Svavars hins svænska.* Islands upptäckare. Sedan först efter 1300 ett par norska fall. En *G.* Ǫrv. 125 dansk och en *G.* SSt 420, 424 af Morlandi. Namnet väl *sannolikt* därför *svenskt* (och *danskt*).

Gautarr: Namnet anger, att det är av götiskt ursprung. Härmed stämmer förträffligt dess utbredning i Norge. Man kan följa dess successiva inträngande. De 2 älsta beläggen äro från Bohuslän EJ 527[5], 332[11], 332[23], 336[11] (älst 1388). Närmaste steget är Smaalenene EJ 502[25] (1397), därnäst Tønsberg 1403 och slutligen några fåll från Sandsvær so. om Kongsberg, strax nv. om Tønsberg (1450—1508). Endast sydöstligaste Norge besättes av det *svenska* namnet.
Fsv. *Gøtar* vanligast från Västergötland; älst 1313; fd. *Gøtær.*

°*Gerðarr:* biform till *Giarðarr. G. glaði* bland bråvallakämparna är svensk. Olrik[1] har uttalat den åsikten, att *Gerðarr* — eller *Gerðr*, som namnet förelegat för Saxo — ditsatts som ett namn av speciellt *svensk* klang. Den fsv. formen till fvn. *Giarðarr* är *Gærdhar.*

Giafarr: *G.* En bland Hiálmars bekkiunautar. Ǫrv. 220 ...... ∴ *svensk*
Jfr Saxos *Gevarus*, Nannas fader, fosterfader till den svenske konung Hotherus, Balderus' motståndare.

[1] Olrik, Bråvallakvadets kæmperække, i Arkiv. f. Nord. filol. X sid. 245.

Skildras tydligen först som svensk, men senare som norsk konung — säkerligen ett beroende av den norska fornaldarsagan. Namnets svenskhet stämmer med, att vi ha ett fsv. *Gævar* i ortnamn (LUNDGREN). Ett fd. *Giæwær* från omkr. 1400 (NIELSEN) och en möjl. skånsk riddare *Giæwær*.
Namnet är tydligen *ön*.

Giarðarr: Ej så få från 1240 till medeltidens slut.

Ginnarr: 1. *G. dvergr.* Ed[2] I 68 Ed[1] 13 b m. fl.
2. Odensnamn. Ed[2] II 266[32].
3. Arnar heiti. Ed[2] II 490[12].
Jfr de rika anknytningspunkter, namnet har i fsv. (LUNDGREN under *Ginna*).

Giparr: *G. þræll* på Grönland. Fl. 151 f.

'*Glaumarr:* *G. iǫtunn.* Ed[2] I 554[15].

Grímarr: *G. Gríms s. á Grímarsstǫðum*, Island från 900-t. Enda isländingen. I Norge från 1218—1400 tämligen vanligt. Diktad är *G. víkingr*, som Hrólfr Gautrekssonr påträffar vid Själland .... ∴ *dansk.*
En fsv. *Grimar.* SRP n 2526 (1390).
Fd. *Grimær* i ett par belägg, älst fr. 1200-t.

Guðarr: Möjligen i ett ortnamn i Skjeberg, Smaalenenes amt. EJ 508[23] (1397).

Gunnarr: Tidigt allmänt både i Norge och på Island. Så ock *Gunnar* i Svärge och *Gunnær* i Danmark.

°*Hannarr:* *H. dvergr.* Ed[1] 13 b. Ed[2] II 553 o. a.

Hávarr: 2 isländingar från 900-t. På en av dessa bildas ett ortnamn. Dessutom möjligen i ett sjönamn. 1 gång i Norge i Ladejarlarnas ätt (900-t.). I Háleygia-ätten nämnes en *H. handrami* och en *H. Hergils s.* Den förre väl identisk med den danske sagokonungen *H. enn handrammi.* Ed[2] III LXXIV[1] m. fl.
Fsv. *Havar* i ett par belägg (1300-t.).
I fd. bråvallakvädets *Hafwar*, som kommer från Norge. Fd. *Hawær* dessutom i ett ortnamn.

'*Heimarr:* *H. s. Næfuils konungs.* Flb I 26[1]. Farfader till Gjukungarna.

Hiálmarr: Svenskt namn. Se nedan under III 6.

°*Hnikarr:* Odensnamn. Ed[1] 86[6]. Ed[2] I: 86 m. fl.

°*Homarr:* *H. sækonungr.* Ed² I 548^{15}. (Även skriven *Hæmarr*).

Hreiðarr: Mycket vanligt i Norge sedan gammal tid.
Diktade: 1. *Hr. konungr.* HHr 8 ff. .... *dansk*
2. *Hr. h. hvatvísi.* GrL 148 .... *norrman.*
I fsv. *Redhar* ganska vanligt. Älsta belägg 1314.
I fd. *Rethær* ganska vanligt.

Hróarr: Sällsynt i äldre tid på fvn. botten och så alltjämt på Island.
1. *Aunundr bildr Hróars* (eller *Hróalls*) *s. horns.* Ln. 257^{33}. Givit namn åt en del orter. Ant. ön., ty
2. *Hr. faðír Slettu-Biarnar.* Ln 67^{5} m. fl. .... *svensk*
3. *Hr.* sonson till Garðarr svenski och *Una s. hins danska.* Ln 91 m. fl. .... *ön.*
4. *Hr. Hofða þorðar s.* lnms. Ln 69^{10}, 191^{1} .... *ön.*
Senare 1 från 1000-t. och 1 möjl. fr. 1100-t. En från 1445.
I några ortnamn på Island, huvudsakligen efter de ovan nämnda pärsonerna, sent upptecknade (tidigast från 1300-t.).
I Norge älst på en runsten från omkr. 1100? Från 1200-t. ett par belägg. Senare vanligare (1400-t.). Huvudsakligen i de sö. delarna.
De tidigaste isländska beläggen och utbredningsområdet visa, att namnet är ursprungligt på fvn. botten och är lånat från ön. område.
Ön. peka också de diktade namnen.
1. *Hr. Hálfdanar s.* HKr 3 ff. Flb I 26^{12} .... *dansk*
2. *Hr. Haraldz s. á Gautlandi.* HS 42 ff. .... *svensk*
Möjligen värklig pärson (Lind).
3. *Hr. konungr í Gallia.* Ǫrv. 189.
4. *Hr.* bland iǫtna heiti. Ed² I 555^{12}.
Lundgren anför för fsv. en *Roar* från omkr. 1300 och ett par från 1300-t.
I fd. *Roær* ganska vanligt.
Namnet är *närmast danskt.*

Iarðarr: Några norska fall från 1300-t.

Ióarr: Icke i älsta tider och icke på Island. Älst en norrman från 1264. Säkert, enligt Lind, lånat *från ön.*, ty där äldre och vanligare. I fd. *Iuær* älst från 1100-t. *Ioar* synnerligen vanligt i fsv., särskilt i Östergötland. Fsv. biformen *Iuwar.*

Ísarr: En isländing från 1234—46. 2 norrmän och 1 isländing från 1400-t. Fsv. *Isar* i ett belägg från 1292.

Ívarr: Vanligt i Norge under hela medeltiden. Mindre vanligt på Island. Fsv. *Ivar* (*Iver*) mycket vanligt, likaså fd. *Iwær*. I fornaldarsagorna förekomma följande diktade pärsoner:

1. *Í. beinlauss.* AL 251 ff. .... *dansk*
2. *Í. hirðmaðr.* ÁB 348 ff. .... *norrman*
3. *Í. bǫggull.* HE 534 ff. .... *norrman*
4. *Í.* af Finnmǫrk. SSt ff. 436.
5. *Í. liómi,* en av Olav Tryggvasons män, vakthållare. Sþ 405 ff. .... *norrman*
6. *Í. Upplendinga iarl.* FFj 21 .... *norrman*
7. *Í. skagi* bråvallakämpe från Norge. SBr 381 ...... *norrman*
8. *Í. víðfaðmi* konung i Svärge (enl. Hkr från Skåne). SBr 363 m. fl. .... *svensk (skåning)*

Í. beinlauss och *Í. víðfaðmi* äro de stora sagofigurerna (bakom ant. historiska pärsoner); de andra blott namn. Man misstar sig knappast på, att de andra till dels bildats på dessa ön. sagofigurer.

Kialarr: Odensnamn. Ed² II 86¹⁴. Möjligen i ett norskt ortnamn.

°*Lofarr:* *L. dvergr.* Ed¹ 13 b. Ed² 66¹² m. fl.

Nafarr: Norskt. Den älste *N.* möjligen på en runsten från Lofoten omkr. 800—850? *N. sax,* austmaðr från 900-t. Rd 89¹, 102⁴. Senare först med. 1350-t. Då till medeltidens slut icke så få belägg.
Fsv. *Nawar* synes ingå i ett par götiska ortnamn.

Nemarr: *N. biskup í Suðreyium* 1100-t. An IV, V 1210. Enligt Lind antagligen ej av nordisk härkomst. Även kallad *Reinarr.*

Ónarr: *Ó. dvergr.* Ed¹ 13 a. Ed² I 66 m. fl. Varianter *Ánar, Annarr.* Enligt BUGGE[1] (i överensstämmelse med GOLTHER[2]) är namnet en omtydning av *Amor.* Detta dock ytterligt osannolikt. Antagligen = *annarr* pron. Jfr dvärgparet *Alíus* och *Olíus* (Åsmundarsagan).

Ormarr: 2 från Inmtiden (därav 1 från Jämtland), den ene även i ett ortnamn. I 2 ortnamn från slutet av 1200-t. (Samma pärson.) Ett ovisst fall från 1300-t. Tidigt utdött på Island. "Fortlever, ehuru föga brukligt, i Norge". (LIND.)

---

1 BUGGE, Helgedigtene sid. 98.

2 GOLTHER, Handbuch der germ. Mythol. sid. 106 f.

I rsv. finnes *Urmar, Ormar* säkert från 3 inskrifter, en från Västergötland Lilj. 1412, en från Östergötland (Brate, Östergötlands runstenar sid. 89) och en från Gottland Lilj. 1741.
I fsv. 1 belägg av *Ormar.*
I fd. *Ormær* i ett par belägg därav 1 i ortnamn (Nielsen).

Óttar: Mycket vanligt i Norge under hela medeltiden. Sparsammare på Island.
Fsv. *Ot(t)ar* och fd. *Ottær* mycket vanliga.
Mest bekant är den svenske ynglingakonungen *Ó.* och den norska *Ó.* heimski (Hyndluliód).

Ragnarr: *R. loðbrók* dansk. Flera andra danska bärare omtalas i vn. källor (Lind). Lind[1] har visat upp, att det i Norge under vikingatiden endast förekommer inom konungaätten, som enligt honom är dansk. Ett par biskopar från senare tid (1050—1250) äro till sin norska börd ganska tvivelaktiga. Några bärare från 1400-t. På Island okänt.
Fsv. *Ragnar* vanligt, liksom fd. *Regnær.*
Namnet är tydligen *ön., närmast danskt.*

°*Raknarr:* 1. *R. konungr á Hellulandi* BSn 39. Han nämnes även i HE 552 och kallas där *konungr i Gestrekalandi* .... *svensk*
2. *R.* en av Hiálmars bekkiunautar .... *svensk*
Namnet är närmast *svenskt.*

Sigarr: Namnet tillhör ursprungligen den diktade världen. Är som sådant, som bekant, *danskt.* Främst känt från den danska Siklingaätten och den danska Helgediktningen. Har mot medeltidens slut fått någon frekvens i Norge (Lind).
Sighær mycket vanligt i fd. *Sighær* vanligt i fsv.

Signarr: En färöisk biskop från 1320—1341. 2 isländingar från omkr. 1500.

Resultatet av namnundersökningarna inskränker än mera de fvn. namnen på *-arr.* Det visar sig, att en stor del av dessa namn icke äro ursprungliga på fvn. botten eller att de bäras av ön. pärsoner — vanligen sagofigurer. Följande namn — de äro nästan alla diktens eller huvudsakligen diktens — bäras uteslutande eller

[1] Lind, Norska konungaättens härstamning, i Sv. Hist. Tidskrift 1896 sid. 237 ff.

så gott som uteslutande av ön. pärsoner eller visa ett fvn. utbredningsområde, som står i beroende av namnets ön. karaktär och frekvens:

Agnarr		danskt och svenskt
Dómarr		svenskt
Framarr		svenskt
Garðarr		svenskt (och danskt)
Gautarr		svenskt
Gerðarr		svenskt
Giafarr		svenskt och danskt
Hiálmarr		svenskt
Hróarr		danskt
Ióarr	(närmast)	svenskt
Ragnarr		danskt
°*Raknarr*		svenskt
Sigarr		danskt = 13 [1]

Ívarr och *Óttar* ha sina förnämsta bärare som ön. Som diktat namn bäres *Borgarr* blott av ön. pärsoner. *Fialarr* visar möjligen ön. tendens.

Nemarr företrädes av en biskop från Söderöarna, av oviss härkomst.

Giparr bäres av en träl från Grönland.

Álarr och *Briggarr* slutligen, som uppträda sent, kännas endast från Bohuslän, som i namnskick i synnerligen stor utsträckning visar överensstämmelse med Svärge (Götaland).

Frånräknas *Agnarr*, *Garðarr*, *Gautarr*, *Giafarr*, *Hiálmarr*, *Hróarr*, *Ióarr*, *Ragnarr* och *Sigarr*, som äro ön. och icke upptagas som fingerade namn hos Lind samt *Nemarr*, återstå 23 (24) värkliga fvn. namn på *-arr*, av vilka dock 2 blott finnas i Bohuslän och 1 blott på Grönland. Jämförelsen med fsv. värkliga namn blir då $\frac{50 \cdot 2}{23 \ (l.\ 24)} = 4{,}_3 \ (4{,}_{\underline{2}})$, d. v. s. namnen på *-ar(r)* äro som värkliga mer än 4 ggr så vanliga i fsv. som på fvn. botten. I någon mån reduceras detta tal, därför att möjligen några av de fsv. namnen äro osäkra (dock även ett osäkert fvn.),

[1] Det förtjänar att påpekas, att av fvn. namnen på *Sio—Ø* alla de mera bekanta synas vara kända i ön. eller bäras av ön. pärsoner. *Valdarr* är den danska sagokonungen (f. ö. okänt), *Yngvarr* (fsv. *Ingvar*) är ett spec. svenskt namn, *Svávarr*, fader till Islands upptäckare, den ende i fvn. förekommande bäraren, är svensk, de fsv. motsvarigheterna till *Steinarr*, *Sumarr* och *Víkarr* äro kända från sv. runstenar (Brate och Bugge, Runverser sid. 339. Lilj. 888, 1301).

att Lundgren upptar flera biformer än Lind och att möjligen några fsv. namn icke äro inhemskt svenska, utan främmande (märk dock, att av de återstående fvn. namnen ant. även finnas flera främmande och att till de fsv. namnen borde läggas det i fvn. bevarade *Garðarr*). Sådana äro *Enar* (tydl. urspr. norskt. Förekommer i v. Svärge) och *Badhar* (= fvn. *Bǫðvarr*), möjligen *Lodhar* och *Lydhar*, som dock, enligt Lundgren, även är nordiskt[1]. Men i stort sett äro de namn, där lån kan antagas[2], ytterligt få; flera än dessa 4 kunna svårligen uppvisas. I runda tal kan man därför säga, att de fsv. värkliga namnen på *-ar* varit 4 ggr så talrika som de motsvarande fvn. Summeras alla de ön. gentemot de vn., stiger siffran än mera.

Det är egendomligt, att med undantag av *Bǫðvarr*, vilket som sagonamn till sin bildningsprincip är ensamstående och strängt taget icke är något *fvn. sago*namn, nästan undantagslöst inga speciellt fvn. sagonamn[3] förekomma. *Gunnarr* är som sagonamn allnordiskt, och av de övriga finnas möjligen *ett*, som knytes till Norge, *Álfarr*. Nästan alla de övriga fvn. fingerade namnen äro mytologiska. Namnen äro följande:

Ej mytologiska		Mytologiska					
Álfarr	bråvallakämpe ant. norrman	*Fialarr*	dvärg, jätte	*Hnikarr*	Oden	*Glaumarr*	jätte
Homarr	sjökonung	*Galarr*	„ „	*Kialarr*	„		
		Ginnarr	„ , Oden				
		Hannarr	„				
		Lofarr	„				
		Ónarr	„				

Av dessa namn avvika dvärgarnas från den bildningsprincip, som legat till grund för jältevärdens namn, **-hariʀ*. Deras uppkomst är påtaglig. *Fialarr*, *Galarr*, *Ginnarr* och *Lofarr* äro bildade som appellativer till de resp. värben *fela* (gömma), *gala* (gala), *ginna* (dåra, locka), *lofa* (lova). *Hannarr* = adj. *hannarr* = 'konstfärdig' (Fritzner). *Ónarr* (*Ánar*, *Annarr*) är tydligen (jfr ovan) = pron. *annarr*. (Märk, att dvärgarna ofta uppträda parvis!) De övriga mytologiska namnen ha icke en sådan genomskinlig uppkomst.

Fördelningen av jältesagans namn på *-arr* har betydelse för uppfattningen af dessa mytologiska namn.

Då det visat sig, att jältesagans namn på *-arr* nästan uteslutande äro ön. — *Agnarr*, °*Dómarr*, °*Framarr*, °*Gerðarr*, *Giafarr*,

[1] Lundgren upptar icke namn av utomnordiskt ursprung. Se Förordet sid. 4.

[2] Namn, sådana som *Roar*, *Ragnar*, som närmast äro danska, har jag ej räknat bort, dels därför att de äro vanliga i fsv., dels därför att fsv. och fd. namnskick kunna räknas samman.

[3] Häri inberäknade namn, som dels äro värklighetens, dels sagans.

Hialmarr, *Hróarr*, *Ragnarr*, °*Raknarr*, *Sigarr* — medan mot dessa endast kan ställas *Bǫðvarr*, som strängt taget kan borträknas, och möjligen *Álfarr* som knutna till vn. område, bör slutsatsen vara den, att en stor del av de mytologiska namnen — som genom sin mytologiska karaktär icke knytas till något särskilt land — äro ön. Den tanken, att den fvn. mytologien till dels är av ön. ursprung, bör också redan a priori vari sannolik, därför att den fvn. litteraturen rör sig med så mycket av ön. jältedikt. Jag erinrar i detta sammanhang ex. om, att SCHÜCK[1] jort sannolikt, att *Ullr* särskilt är en svensk gud, bl. a. därför, att hans namn i överväldigande grad (och nästan endast) finnes bevarat i svenska ortnamn.

Denna åsikt om de mytologiska namnen på *-arr* motsäges endast svagt därav, att dvärgnamnen på *-arr*, som utgöra huvudparten av de mytologiska namnen på *-arr* och i allmänhet förekomma i namnramsor, visa en bildningsprincip, som avviker från de övriga namnens. Man kunde tänka sig, att sådana lättuppkomna namnbildningar som dvärgnamnens — appellativbildningar o. s. v. — lätt läte sig forma just i ögonblicket för själva namnramsornas bildande, d. v. s. att dessa påtagliga namn äro sena och därför fvn. Men dels får jag senare tillfälle att visa, att namnramsorna ej äro speciellt vn., dels rubbas denna tankegång därav, att namnen förekomma på flera ställen[2] och således visa litterär tradition, dels visar sig det svenska namnskicket äga dvärgnamnens huvudbildningsprincip, appellativbildningen ex. *Domar*, vn. *Garðarr*, dels får jag slutligen i dessa forskningars fortsättning tillfälle att visa, att dvärgsagor (smedsagor) särskilt rikt synas ha förekommit i Svärge.

En mängd andra slutsatser kunna dragas ur de fvn. namnen på *-arr*.

Jag har redan antytt, att nästan alla de stora i fvn. litteraturen förekommande sagofigurernas namn äro — då de ej, som ex. *Gunnarr*, äro allnordiska — ön. Mot ex. *Agnarr*, *Dómarr*, *Hiálmarr*, *Hróarr*, *Ragnarr* och *Sigarr* kan endast ställas *Bǫðvarr*, som endast skenbart är ett *norskt sago*namn. Detta förhållande visar, att det i namnbildningsprinciper råder parallellism mellan värklighetens och diktens. Till Östnordens rikedom på värkliga namn på *-ar* svarar, att den fvn. litteraturen visar de fingerade namnen på *-arr* vara ön. Ett sådant resonnemang måste vara av särskild betydelse för ett land, vars hedniska sagovärd gått så grundligt förlorad

---

[1] SCHÜCK, Studier i Nord. Religions- och Litt.-hist. II sid. 222 ff.

[2] Jfr ovan sid. 63, att dvärgnamnen även finnas som jätte- eller Odensnamn.

som Svärges. Visar det sig, att det svenska namnskicket är rikt på ändelser eller sammansättningsleder, som kunna antagas även i rik mån ha tillhört den diktade värden, är det all sannolikhet för, att Svärge värkligen ägt en rik sagolitteratur kring fingerade namn på samma ändelser.

Namnundersökningarna lära oss vidare, att när ett namn i den fvn. sagolitteraturen bäres av en svensk, detta i allmänhet icke är en vn. tillfällighet; tvärtom är sannolikheten stor för, att det värkligen är ett svenskt sagonamn eller att det sagoparti, vari namnet ingår, värkligen vilar på svensk tradition. När därför i den norska Saga Ketils hængs omtalas en svensk konung *Framarr* i Gästrikland, äger man icke rättighet att utan vidare anse detta namn som framgånget på fvn. botten, även om sagan icke gåve oss mycket mera än namnet. Eller när i Hálfdanar saga Eysteinssonar omtalas en svensk konung *Raknarr*, vilken nästan endast förekommer som namn, får icke dennes svenska sagokaraktär avvisas. Även i de mest fantastiska av fornaldarsagorna måste man härvidlag gå tillväga med yttersta försiktighet. Ty vore dessa lokalisationer i den sena fvn. litteraturen rena godtyckligheter, skulle icke inom den fvn. litteraturen de ön. namnen kunna avskiljas från de vn., samlas som bildningar efter vissa ön. principer.

Å den andra sidan ges naturligtvis för de namn, som ha flera fingerade bärare, här en viss inskränkning. Det är klart, att en mängd av bärarna till ett sådant namn stå i förhållande till varandra. Några av de yngsta sagornas, där pärsonerna nästan blott uppträda som namn, måste härledas ur de äldres. Men att namnens ön. karaktär fått kvarstå, d. v. s. att pärsonerna i fråga fortfarande göras till ön., visar, att de äldre sagornas pärsoner starkt känts som ön., d. v. s. att dessa sagor värkligen återgå till ön. botten.

Vidare kan konstateras, att det råder proportionsförhållande mellan den grad av bekanthet, man kan förutsätta för en sagofigur inom de olika nordiska länderna, och namnets frekvens som värkligt pärsonnamn. *Dómarr* (*Domar*), är blott känt som fingerat svenskt namn; blott från Svärge är det bekant som värkligt pärsonnamn. [*Bǫðvarr* (*Badhar*, *Bathær*) är ett speciellt norskt namn, representanten inom jältediktningen är också norrman.] *Sigarr* (*Sighar*, *Sighær*) är en speciellt dansk sagofigur, och som värkligt pärsonnamn är namnet också talrikast i Danmark. Samma är förhållandet med *Hróarr* (*Roar*, *Roær*). Den danske sagojälten *Ragnars* (*Ragnar*,

Regnarr) namn förekommer på fvn. botten länge blott i den norska konungaätten, som kommit från Danmark; namnet är vanligast på dansk botten. O. s. v.

Säkerligen skulle en statistisk undersökning över de olika namnens uppkomst vara ur synpunkten av gruppering efter olika bildning i olika länder synnerligen givande. Men en sådan kan knappast givas, beroende därpå, att för uppkomsten av de flesta namn flera alternativ stå till buds; man saknar de nödiga beläggen av så pass gamla former, att dessa avgöra etymologien. Gränsen mellan sammansättning och ren suffixbildning kan i många fall icke dras. Man får nöja sig med att ana, att namnbildningar på (**-harjaʀ* >) **-hariʀ* såsom diktens synes ha varit särskilt Östnordens, ex. fvn. *Óttarr*, *Ragnarr*, *Sigarr*, *Hiálmarr*. Likaså får man nöja sig med att ana, att namnen på **-hariʀ* i stort sett ursprungligen varit diktens — under folkvandringstid värklighetens; bärarne ha senare övergått till sagofigurer — och att det särskilt är (den senare folkvandringstiden och) den tidiga vikingatiden, som efter folkvandringstidens sagofigurer starkast bidragit till att utforma dem. Vilka principer som f. ö. särskilt legat bakom de speciellt svenska namnen och när dessas olika grupper uppkommit, måste åtminstone tills vidare lämnas åsido.

Men slutligen och viktigast låta de fingerade fvn. namnen på *-arr* oss för Svärges vidkommande ana en engång rik sagolitteratur, av vilken nu endast några rester, insprängda i den fvn. litteraturen, finnas bevarade. I Danmark har ett lyckligare öde velat, att motsvarande litteratur till stor del icke gått förlorad. Men då till namn sådana som fvn. *Hróarr*, *Ragnarr*, *Sigarr* svara danska berättelser (Saxo), äga vi i stort sett rättighet att till de motsvarande svenska namnen, ex. *Hiálmarr*, som endast bevarats inom den fvn. litteraturen, a priori förutsätta svenska sagor och berättelser, på vilka de fvn. sagorna vila. Hjalmarsagan bör redan på denna grund anses svensk. — I ett främmande folks sagonamnskick ligga gömda resterna av en rik svensk heden litteratur, som en förbittrad kristen fanatism i Svärge jort allt för att förstöra och döda.

III

ENSKILDA SAGOR

1. Baldersagans älsta form.

I Beowulf förekommer som en inskjuten episod, lagd i Beowulfs mun, innan han som gammal går bort att strida mot den etterspyende draken, en allusion på ett brodermord inom den götiska konungafamiljen. Hæðcyn, Hréðels son och broder till Herebeald och Hygelác, skjuter av misstag sin äldre broder Herebeald till döds med en pil. Därefter följer en skildring av faderns jupa, otröstliga sorg. I det följande uppträda både Hæðcyn och Hréðel. Det naturliga hade varit[1], att dråparen med döden fått sona för sitt misstag, dräpts av fadern, och att detta varit den ursprungliga versionen, har också Schück[2] jort sannolikt; bakom skiner denna ännu igenom.

Det var en strid, som ej kunde sonas med böter.
Djupt grep brottet hans (Hréðels) sinne; dock kunde ej undgås
att ädlingen ohämnad lämnade lifvet,
ty en bitter sorg är för gammal man
att få upplefva, att sonen rider
ung i galgens träd, och att sjunga hans drapa,
en sorgsen sång, då sonen hänger,
korpen till glädje, utan att han kan hjälpa honom,
utan att han, den gamle, kan bringa sonen båtnad.
Ständigt rinner i hans håg hvarje morgon
sonens bortgång, han aktar det föga värdt
att vänta en ny son att emottaga arfvet
i borgens sköte, sedan den ene
i dödens kval drabbats af dådet o. s. v.

(Björkmans översättning.)

"Man har svårt", säger Schück[3], "att betrakta denna gripande

[1] Enligt gammal germansk rättsuppfattning skall fadern hämnas sin dödade son.

[2] Schück, Studier i Beowulfsagan sid. 28 f.

[3] Schück och Warburg, Illustr. Sv. Litteraturhist. 2 uppl. I sid. 42.

skildring af en barnlös faders sorg såsom blott ett tankeexperiment. Långt sannolikare synes då, att vi här hafva en rest af den ursprungliga, götiska dikten, i hvilken Hredel nödgats straffa sin ende kvarlefvande son med döden och låta denne, ung, rida i galgens träd, korpen till glädje". — Schück[1] antar därför, att denna berättelse, som ursprungligen icke tillhört den götiska konungahistorien, senare inarbetats häri.

Under alla förhållanden visar Beowulfs episod ett motiv, som varit bekant i 500-talets Götaland. Kan detta motiv närmare preciseras?

Namnen *Herebeald* och *Hæðcyn* förtjäna först uppmärksamhet.

ags. *Herebeald* motsvaras närmast av fvn. **Herbaldr*, fön. **Hærbald*, **Hærbaldær*. Värkliga eller fingerade namn på fön. *-bald*, fvn. *-baldr*, fsv. *-*balder*, fd. *-*baldær* äro emellertid ytterligt sällsynta, och jag kan ur hela det fnord. namnmaterialet ej framdraga mera än 3 ex., av vilka säkert intet är ursprungligt nordiskt:

fvn. *Vilbaldr*. Jag känner endast lnm. *Villbaldr* från Irland HB 101 och *Vilballdus* greifi af Brimvm, fader tiil Islands kristnare, þangbrandr. HB 130^{17}. Ingen av dessa är således nordisk.

fd. *Albald*. En *A*. 13 årh. Lund. Jfr fht. *Athalbald*.

fd. *Nithbald*? Enligt Nielsen möjligen i *Næpelderydh* jfr fht. *Nithbald*.

"Ændelsen tilhører dog næppe ægte nordiske Navne" (Nielsen).

Namnet bör därför i Norden ursprungligen ha varit osammansatt, d. v. s. fvn. *Baldr*, urn. **Baldraʀ*. När berättelsen om det tragiska brodermordet trängt in i den götiska konungahistorien, har namnet ändrats till alliteration med släktens *H*-börjande namn (ex. *H*réðel, *H*ygelác). Möjligen har detta redan skett i Norden — för urn. **Hari-baldraʀ* talar möjligen Eddans *herbaldr* m = 'krigare' (Sg. 3, 18). Urn. **Haribaldraʀ* blir genom analogi från de ags. synnerligen vanliga namnen på *-beald*[2] = *Herebeald*.

ags. *Hæðcyn* (folketymologi) < **Hæðcin*[3].

[1] Schück, Studier i Beowulfsagan sid. 28.

[2] För att ge en föreställning om namnens vanlighet på ags. botten uppräknar jag efter en hastig genomgång av A—E i Searle, Onomasticon Anglo-Saxonicum följande: *Amalbeald*, *Andbeald*, *Ceolbeald*, *Cuthbeald*, *Cynebeald*, *Dægbeald*, *Dodbeald*, *Eadbeald*, *Ealdbeald*, *Eanbeald*, *Earnbeald*, *Ecgbeald*, *Ellenbeald*, *Engelbeald*, *Eoforbeald*, *Eoreonbeald*, *Eorlbeald*, *Eormenbeald*, *Erenbeald*. Namnen gå upp till de tidigaste källorna.

[3] Jfr Sievers i PBB XX sid. 165 not.

ags. *_Hæðcin_ < ureng. *_Haþukīn_ [1] (SIEVERS, Ags. Gram. 3 Aufl. § 50: 1 anm. 2).

ags. suffixet -*_cin_, -_cyn_ [1] — utvisande diminutiv — saknar känd motsvarighet i nordiska namn. Även här måste vi antaga ett osammansatt nordiskt namn.

ags. _Hæð-_ (< *_Haþu-_) = urn. _Haþu-_ = 'kamp'[2], _haþuʀ_ = 'krigare'.

urn. *_Haþuʀ_ > fvn. _Hǫðr_.

Men under sådana förhållanden får motivet en oväntad belysning. Beowulf berättar om tvenne bröder, av vilka den ene med en pil av misstag dödar den andre, men antagligen själv dödas av fadren. Den enes — den dödades — namn utgör närmast fvn. _Baldr_, den andres — dråparens — fvn. _Hǫðr_. Beowulfs berättelse är identisk med den fvn. om guden Balders död.

urn. *_Baldraʀ_ och *_Haþuʀ_ alliterera icke; möjligen äro pärsonerna därför ursprungligen icke bröder.

Det är märkligt, att ännu en av den isländska Baldersagans pärsoner, _Hermóðr_, återfinnes i Beowulf, fastän i annat sammanhang. _Heremód_ (se SEDGEFIELDS upplaga vers 901, 1709) göres där till en för länge sedan levande dansk konung. Det förtjänar påpekas, att namnets bildning snarast är jältesagans, ej gudavärdens.

Genom denna procedur är Baldersagans älsta form konstaterad, en form, som ligger många århundraden tidigare än de hittills kända älsta; Beowulf återgår på götiska traditioner från 500-talet och början av 600-talet. Mytspekulationerna om Balder kunna upphöra. Han är ursprungligen ingen gud, hans sfär är jältesagans; de forskare, som lancerat denna tes, måste ha rätt.

Baldersgestaltens utveckling ligger då klar. Den kan dock endast här antydas. Ytterst har bakom sagan legat en värklig händelse, som vi nu icke kunna följa. Från värkligheten föres denna händelse in i folkvandringstidens jältesaga. Man förstår den vidare utvecklingen. Över den i förtid döde ynglingen kastar sagan sitt förskönande sken, samma lag, som ännu låter de tidigt döda för efterlevande framstå som ädlare och bättre. Balders renhet blir det drag, ur vilket Baldersfiguren växer ut. Och när mot hedendomens slut den nordiska gudavärden utformas i dess individualiserade och plastiska form, griper gudasagan den blida Balders-

[1] Jfr SIEVERS i PBB XX sid. 165 not.

[2] Så antages vanligen ex. SIEVERS (jfr ovan) och senast SEDGEFIELD i hans ed. av Beowulf 1910 sid. 290.

gestalten, för den upp i gudarnes krets. Drag från Kristus kommer i hedendomens yttersta tider till. — Denna väg från livet genom jältesagan in i myten är lika naturlig eller naturligare för många "myt"figurer än naturmytspekulationernas osäkra och famlande väg.

Att Baldersagan varit känd i hedendomens Svärge har Schück[1] jort sannolikt, därför att den finnes i den finska litteraturen, i Kalevala; den måste där ha lånats från Svärge. I Kalevala skildras Balders motsvarighet, Lemminkäinen, snarast som en erotiker, en "kvinnoförförare". Det är klart, att sagan på finsk botten dock fått sin speciella färg. Vid vilken tid detta lån skett, därom har man ingen säkerhet; näppeligen torde det vara före vikingatid.

Det ges även andra skäl för, att Baldersagan varit känd i Svärge och älst är en svensk saga. Saxos Baldersaga, som typologiskt intar ett mellanstadium mellan Beowulfs och den isländska sagan — Balderus halvgud, Hotherus människa — spelar till en mycket väsentlig del i Svärge (jfr sid. 42); Hotherus är konung i Svärge, medan Balderus (halvguden) helt lösligt göres till konung i Danmark. Sett i samband med Beowulfs Baldersaga, kan lokaliseringen till Svärge icke med Olrik[2] göras till någon tillfällighet. Detta kan så mycket mindre äga rum, som urn. *Haþu-*, *-haþuʀ*, vilket jag nedan (under III 4) skall visa, synas ha varit speciella svenska namnelement (under alla förhållanden vanligast i Svärge). Omvänt talar sistnämnda omständighet starkt för Baldersagans ursprungliga svenskhet.

Baldersagans svenska ursprung från 500-talet får arkeologiskt en fullständig bekräftelse. Balder brännes enligt den isländska sagan[3] på skepp, fartyget sättes i brand och sändes brinnande ut på havet. Detta gravskick, typologiskt älst av båtbegravning, har Stjerna[4] daterat till tiden 400—550. Båtbegravningens huvudland — seden är ursprunglig nordisk — är Svärge (spec. Svealand); i Danmark är bruket, utom ett sent fall från Skåne, fullständigt okänt.

Hǫðr dödas i den isländska berättelsen — väl ej av sin fader, Óðinn, men medelbart; gudasceneriet kompliceras —; detta

[1] Schück och Warburg, Illustr. Sv. Litteraturh. 2:dra uppl. sid. 91 ff.

[2] Olrik, Kilderne til Sakse's Oldhistorie I sid. 123.

[3] Saxo har endast att omtala, att en hög uppföres över honom; Saxos uppgift behöver således icke visa någon tradition.

[4] Stjerna, Skölds hädanfärd, i Studier tillägn. Schück sid. 110 ff.

stöder Schücks antagande, att den geatiske Hæðcyn (*Haþur) också ursprungligen dödats. Å andra sidan visar Beowulfs version, att Våle-Rindr[1]-motivet är oursprungligt i den isländska; i dennas prototyp har Balders fader själv varit hämnare.

[1] Det förtjänar uppmärksammas, att Brate återfunnit gudinnan *Rindr*, äldre **Vrindr* i det östgötska ortnamnet *Vrinnevid*, fsv. *Wrindawi*, (Brate, Wrindawi, i Arkiv för Nord. filol. XXIX sid. 109 ff.). Således ännu ett moment, som pekar mot Svärge.

2. Båvallaslaget

i dikten och värkligheten.

Bråvalladiktningen utgör ett av de mest svårtolkade partierna i hela den nordiska jältesagan. Bilden är förvirrad och mångtalande. Löst inkastad i sin berättelseram och betingad av en motivering, som ständigt tvingar till opposition, uppstår plötsligt i källorna — Sǫgu-Brot af fornkonungum[1] . . . och Saxo — en strid, som är den väldigaste, den nordiska sagohistorien känner och där representanterna för alla Nordens länder möta upp i en jältediktningens final. Att Bråvalladiktningen i sin nuvarande form är en sen fvn. skapelse, har man länge insett, men längre än till detta konstaterande har man i fråga om kronologien knappast kommit. I sin avhandling över "Bråvallakvadets kæmperække" (Arkiv för Nord. filol. X sid. 223 ff.) har Olrik visat tid och hemort för den dikt, som ligger bakom Brot och Saxo och han har uppvisat de samtida händelser, som influerat på denna[2].

I äldre tid fattade man berättelsen om Bråvallaslaget som ren historia. Bygdepatriotismen har tävlat om att utpeka den plats, där det ryktbara slaget stått. En mera skeptisk senare tid har förlagt slaget helt till diktens, fiktionens värd.

Tendensen går i vår tid åter mot det förra hållet. Ju längre man tränger in till förståelse av den gamla germanska jältediktningen, dess mer finner man den avspegla den historiska värkligheten. Svårigheten ligger störst däri, att den germanska hedendomens värkliga historia är så föga känd.

Stjerna är den förste, som sett Bråvalladiktningen i historiskt

---

[1] Citeras i det följande Brot.

[2] Delvis mycket avvikande meningar — iriska förebilder — ha framställts av Bugge, Norsk Sagafortelling och Sagaskrivning i Irland, i Norsk hist. Tidsskrift 1901—1908 (Bilaga) sid. 78 ff. Det är av det följande klart, att jag icke kan antaga Bugges hypoteser om Bråvalladiktningens uppkomst.

perspektiv. I sin geniala uppsats "Svear och götar under folkvandringstiden" [1], där han med säker hand dragit upp konturerna till ett halft årtusendes nordiska historia, har han i förbigående även berört Bråvalladiktningen.

Berättelserna om Bråvallaslaget utgöra, enligt Stjerna, de yttersta reminiscenserna från folkvandringstidens stora strider mellan svear och götar, men så förvirrade, att av den ursprungliga diktningen endast lokaliseringen till Östergötlands kust stått kvar. "Att i verkligheten Bråvallaslaget varit den afgörande bataljen eller att öfver hufvud någon sådan ägt rum, är dock tvifvelaktigt."

Schück har[2], ävenledes i förbigående, framställt samma åsikt. Han stöder sig, utom på det allmänna förhållande, att striden står vid Bråviken och således bättre passar i en fejd mellan svear och götar än mellan svear och daner, därpå, att den danske konungens namn *Hilditǫnn* börjar med *H* liksom Beowulfs geatiska konungalängds och att *Hilditǫnn* är ett namn, som passar till 500- och 600-talen, vildsvinsjälmarnas tid. Götarna ha senare jorts till jutar = daner.

Dessa uttalanden, fällda i förbigående och utan en närmare motivering, ha mera intuitiv karaktär, kompletterande stöd för annat sammanhang, — namnet *Hilditǫnn* kan lika gärna, sett isolerat, vara danskt och vara sent. Då jag här upptar frågan till behandling, lämnar jag därför de nämnda synpunkterna t. v. å sido, därför att jag med annan — och väsentligen språklig — utgångspunkt kommit till liknande resultat. Jag utgår därför ifrån det, som i min undersökning varit det primära.

Bråvallaslaget skildras, som nämnt, på tvenne ställen, Brot (sid. 375 Rafns upplaga) och Saxo (liber VIII sid. 376 ff. ed. Müller et Velschow). Dessutom omnämnes det på en mångfald ställen i den isländska litteraturen. Av dessa ger endast ett, Bósasagan, upplysningar av intresse (jfr nedan under III 7). Händelseförloppet är i stort detsamma. Någon detaljerad redogörelse för detta behöves knappast. Den danske konung Harald Hildetand vill som gammal dö en död för svärd, och han tillställer därför en stor strid mellan sig och sin brorson (systerson) Ring, som han satt till konung över de av honom besegrade svenskarna. Efter en tapper kamp faller han, och han får av Ring en hedrande begravning. Kring detta samlar sig en utförlig skildring av slagets gång, av kämparna på

---

[1] Svenska Fornminnesföreningens tidskrift XII sid. 339 ff. 1905.

[2] Schück, Folknamnet Geatas i den forneng. dikten Beowulf sid. 33 not.

bägge sidor, av detaljerna vid Haralds begravning, av de händelser, som föregå och efterfölja striden.

Saxo nämner ej platsen Bråvalla. Han vet, att slaget står vid Bråviken (jfr slutorden), men han tror, att Bråviken ligger vid Småland. Han låter Harald segla till Kalmar, där redan Ring ställt upp sin här i en linje “inter Wic et Werundiam“. Härifrån härrör över medeltida krönikor och JOHANNES MAGNI den i ny tid ofta synliga, felaktiga traditionen, att Bråvallahed skulle ligga i Småland (Kronobergs län).

Det är lätt att säga, vad som ej bör vara av gammalt datum. Den stora skaran av kämparnas namn, berättelsen om slagets enskildheter, motiveringen av striden, dessa drag har man i stort sett icke rättighet att betrakta såsom annat än sekundära. Allt detta har, som OLRIK [1] visat, sin rot i den tid och miljö — Telemarken omkr. år 1050 —, som utformat det bakom sagorna skönjbara *norska* Bråvallakvädet. De äldre dragen måste beröra det mera konstanta, mindre lätt föränderliga.

Brot är i sin skildring vida mera objektivt refererande än Saxo, är enklare och undviker konklusioner. Då Saxo dessutom här [2] använt vn. källor, måste källorna, ehuru Brot är ett århundrade senare än Saxo, anses supplerande varandra.

Före berättelsen om slaget på Bråvalla hed går i Brot en skildring av förhållandet mellan Danmark och Svärge under den svenske konung Ívarr (= Ívarr víðfaðmi) och de danska konungarne Helgi och Hrærekr. Hrærekr blir gift med den svenske konungens dotter Auðr, och deras son är Haraldr Hilditǫnn. Själv har denne en son Hrærekr och en son Þrandr. Hringr är brorson till Haraldr; Hringr har en son Ragnarr.

Enligt Saxo är Haraldus Hyldetand son av Haldanus, broder till Hildigerus, även uppges på ett ställe, att Haraldus är son av Borcarus, Haldanus' fader. Ringo är systerson till Haraldus.

I Brot spela Hrærekr II, Þrandr och Ragnarr ingen roll, stå blott som namn, tomma tillägg i en sen genealogi.

I Brot omnämnes vidare, att Haraldr sätter Hiǫrmundr, son av Hervarðr Ylfingr, till konung över Östergötland och att i Reiðgotaland härskade konung Hildibrandr, som har sonen Hildir och dottern Hildr.

Dessa senare ätter dyka upp även i Ynglingasagan. Där [3] blir

[1] OLRIK o. a. a. sid. 260 ff.

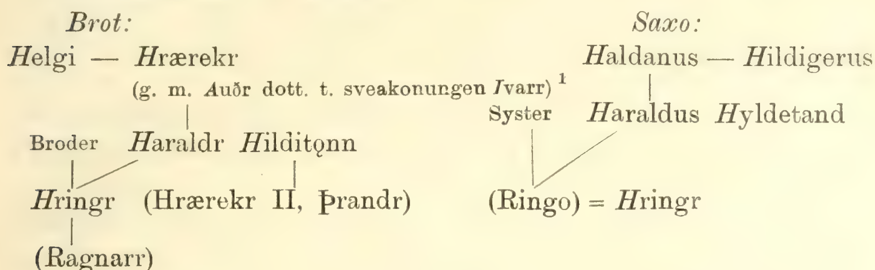
[2] OLRIK, Kilderne til Sakse's Oldhistorie II sid. 90.

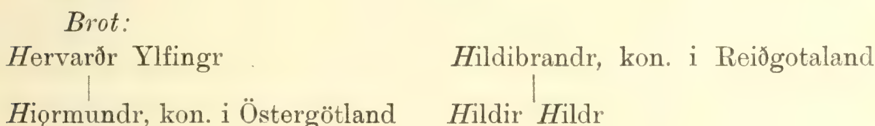
[3] Uppsalaeditionen sid. 34 f.

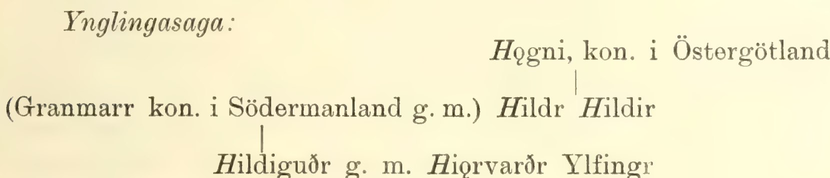
Hiǫrvarðr Ylfingr, som kommer — söderifrån, ty det gäller kamp mot Uppsalakonungen Ingialdr — till konung Granmarr i Södermanland, gift med Hildiguðr, dennes dotter med Hildr, dotter till Hǫgni, konung över Östergötland. Hǫgnis son och broder till Hildr är Hildir.

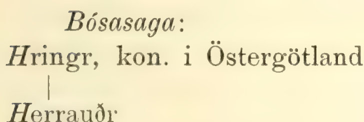
Slutligen omnämner Bósasagan, att konung Hringr, som råder över Östergötland, då Haraldr Hilditǫnn är konung i Danmark, har sonen Herrauðr. Denne deltager i Bråvallakampen.

Genealogierna bli följande:

Dessa genealogier ge en med fullständig regelbundenhet återkommande överensstämmelse: alla pärsonernas namn alliterera på *H*. Av skäl, som nedan skola framgå, fäster jag mig dock här t. v. icke så mycket vid Helgi, Hrærekr och Haldanus. Jag har raden:

(*H*elgi, *H*rærekr, *H*álfdan) *Hildi*geirr, Haraldr *Hildi*tǫnn, *Hildi*brandr, *Hildir*, *Hildr*, *Hildi*guðr, *H*ringr, *H*ǫgni, *Hervarðr*, *Hiǫrvarðr*, *Hiǫr*mundr, *Her*rauðr.

[1] Jag sätter sveanamnen samt Hrærekr II, Ragnarr och Þrandr inom ( ) av tydliga skäl.

Möjligen kan härtill läggas den *Her*leifr, som utom Bruni (= Oden), ensam nämnes före uppräkningen av kämparna; han far med saxerhären före Harald till striden.

Men detta resultat är av största vikt, ty därmed är sagogruppens tidsställning vunnen. Som OLRIK[1] visat, är den alliatererande namnbildningsprincipen (vare sig konsonantisk eller vokalisk) strängt begränsad till folkvandringstid, och *H*-namnen finnas inom den danska och götiska konungaätten.

Som synes, visar sig dessutom även en synnerligen stark tendens till namngivning efter variationsprincipen: *Hildi-*, *Her-*, *-varðr*, *Hiǫr-*. STORM[2] har visat, att denna princip tillhör folkvandringstid. Jag återkommer senare till detta förhållande.

Det är möjligt, att dessa bägge principer ej i Norden existerat isolerade, utan tillsammans bildat folkvandringstidens namnskick (jfr Exkurs I).

Brots Helgi, Hrærekr och Saxos Haldanus äro den danska sköldungaättens likanämnda pärsoner, vilka tillhöra folkvandringstid. Redan däri, att Bråvalladiktningen förbundits med dessa, kan man se en vink till tidsbestämning. Bakom berättelsen om Helgi och Hrærekr ligger, som jag nedan (sid. 89 ff.) skall visa, den säkerligen mycket gamla myten, som återfinnes i Ynglingatals berättelse om Alrek och Erik, Alf och Yngve. *I*varr och *A*uðr återge folkvandringstidens svenska namnbildningsprincip.

Med denna tidsbestämning har Bråvalladiktningen fått en kronologisk begränsning. Problemet ställer sig nu väsentligt annorlunda. Bråvallaslaget skildrar en stor kamp i Östergötland mellan svear och daner, i vilken de senare duka under. De kring kampen grupperade huvudpärsonerna hänvisa till folkvandringstid.

Folkvandringstidens historia är ännu föga känd. Strider mellan svear och daner (eller de folk, som före danerna bebott det nuvarande Danmark) ha säkerligen ägt rum även under denna liksom under andra tider, men att någon kamp av större betydelse existerat, därom finnes intet spår. Arkeologiskt kan något sådant icke påvisas.

Under folkvandringstid faller den stora striden mellan svear och götar. Jag har inledningsvis skildrat denna. Denna kamp är den största folkmotsättning i Norden allt sedan den yngre stenålderns

---

[1] OLRIK, Danmarks Heltedigtning I sid. 22 ff.

[2] STORM, . . . Sjælevandring . . . og Opkaldelsesystem, i Arkiv f. nord. filol. IX sid. 19 ff.

inbrott, som arkeologien känner. Att kring den uppstått en rik jältediktning, är allbekant genom Beowulf.

Bråvalladiktningen, som återgår på folkvandringstid, skildrar en väldig kamp mellan svear och daner i Östergötland. Folkvandringstidens värkliga historia berättar oss om väldiga strider mellan svear och götar på Öland, på Gottland och även i Östergötland.

Att Östergötland i striderna mellan svear och götar spelat en mycket betydande roll, har arkeologien brakt i dagen. Östergötland äger ett 50-tal fornborgar. Ännu har blott 1 borg, Boberget, Konungssunds s:n, Vikbolandet, undersökts[1], och den har visat sig tillhöra just ifrågavarande tid. Schnittger[2], som företagit provgrävningar i 21 av de övriga, har funnit 8 innehålla kulturlager. 3 av dem, alla belägna på Vikbolandet, ha företett fynd, som överensstämma med Bobergets och således datera borgarna till samma tid, de övriga kunna ej dateras av fynden, men intet talar emot tidig folkvandringstid.

Den geografiska fördelningen av Östergötlands borgar visar[3], att det icke varit strider mellan häraden, som givit upphov till dem, utan att de uppkommit ur synpunkten av hela landskapets försvar. Borgarna gruppera, sig, enligt Schnittger, efter en linje, som markerar en avsikt att värja ett anfall mot landskapets inre från Bråviken och Slätbaken och ett anfall söderifrån, "såvida icke denna borggrupp (söderlinjen) blott betecknar den reträttväg, utefter hvilken landets försvarare dragit sig från slättlandet i norr *söderut* mot skogstrakterna". Även om man icke utan vidare kan underskriva denna precisering, torde det dock vara klart, att det här gällt strider av större mått än bygdebataljer.

Landet mellan Bråviken och Slätbaken, Vikbolandet, har alltså varit den kritiska punkten vid svearnas anfall på Östergötland. Sagans Brávellir ligga just på denna punkt.

Överensstämmelsen är för stor, för att sambandet mellan Bråvalladiktningen och striden mellan svear och götar må kunna förnekas[4].

[1] Almgren, Undersökningar på Vikbolandet 1906: 2 i Med. fr. Östg. fornm.-för. 1906 sid. 16 ff. Almgren, Undersökningar på Boberget 1907 i Med. fr. Östg. fornm.-för. 1907 sid. 35. Schnittger, Undersökningar på Boberget 1908 i Med. fr. Östg. fornm.-för. 1908 sid. 32.

[2] Schnittger, Östergötlands fornborgar i Med. fr. Östg. fornm.-för. 1908 sid. 29 ff.

[3] Schnittger, o. a. a. sid. 30.

[4] Att redan Stjerna, då Östgötaborgarnas tidsställning började bliva klar, uppställde det naturliga sambandet mellan dem och Bråvalladiktningen, ses av Almgrens nekrolog över Stjerna (Historisk Tidskrift för Skåneland 3, sid. 328).

Man äger rättighet att ur en identifiering söka lösa de här framställda problemen.

Analogien kan föras vidare. Sagans sveahär kommer tydligen till striden på samma väg, som de värkliga svearna engång jort. När Harald förklarar Ring strid, beger sig den senare ut i sitt rike och samlar sin här i Svealand och Västergötland. En väsentlig del av hären kom också från Norge. Denna här låter han (både i Brot och hos Saxo) på tvenne vägar färdas till Östergötland; flottan seglar från Stocksund, med lanthären far han själv västerifrån över Kolmården.

I flottans manöver återfinna vi tydligen den historiska värklighetens. Men uppdelningen i en lanthär och en sjöhär är mycket lätt förklarlig. Den beror därpå, att Bråvalladiktningen, sådan den föreligger för oss, indragits inom vn. synkrets. När Norge (och Västergötland) även sända representanter till den stora bataljen, kan icke hären komma enbart från Svealand; det blir i sagan även en trupptillföring från väster. Den betydande roll, Norge spelar i Bråvalladiktningen — synpunkten är, som nämnt, Telemarkens — låter Ring själv i spetsen för lanthären komma från väster. Att detta drag bör vara oursprungligt, ses därav, att det även för jältedikten är nästan meningslöst att låta en här draga genom de väldiga skogar, som beteckna gränsen för Östergötland i nv.

Även en mindre lokalitet i slaget kan närmare identifieras. I Brot omnämnes, att Rings här sträckt sina flyglar mellan Bråviken och den 'á er Vatá heitir'. Schück [1] antar, att *Vatá* är felskrivning (!) för *Vaghá*, som han finner lämpligt som ett gammalt namn på Motala ström och identifierar detta supponerade namn med Jordanes' *Vagi fluvius*, Vätterns avlopp i havet. Men *Vatá* är tydligen en mycket lättförklarlig feltolkning av den å, som utflyter i Bråviken (i Svinsundsviken) just på den plats, där sagans Brávellir legat och som nu bär namnet *Vadsbäcken*. Ett fsv. **Vaþá* eller **Vazá* (av *vaþ* n.) bör lätt ha kunnat förvanskas till *Vatá*.

Men gäller Bråvalladiktningen ursprungligen striderna mellan svear och götar, få också en mängd andra förhållanden i sagan sin belysning. Schück [2] har redan framhäft det onaturliga i, att ett slag mellan svear och daner står vid Bråviken. Det naturliga är, att Bråvallaslaget gäller svear och götar. På samma sätt kan påpekas det påfallande i, att den danske konungen, enligt Brot, be-

[1] Schück, o. a. a. sid. 9.

[2] Schück, o. a. a. sid. 33 not.

graves i Östergötland, på kampplatsen. Saxo har sett det onaturliga däri och låter konungens brända rester föras till Lejre.

Rent historiskt låter det sig heller knappast göra att räkna med danerna. Danerna[1], som ursprungligen kommit från någon svensk trakt, äro under dessa tider just i färd med att utbilda det danska väldet. Under 400-talet ha de bemäktigat sig Skåne, och omkr. år 500 falla deras strider med det nuvarande Danmarks gamla bebyggare, barderna eller herulerna. De äro således alltför upptagna för att kunna uppträda på skådeplatsen i norr.

Jag har ovan antytt, att man i Brot och hos Saxo icke kan vänta att finna överensstämmelser med folkvandringstid in i detaljer. Den senare sagobildningen om Bråvallaslaget måste ha varit synnerligen riklig. Hur löst denna fortgått, visar också den ram, i vilken Bråvallaslaget inpassats. Kampen är tillställd som en kamp på lek. Då Harald blir mycket gammal och ej därför längre med kraft kan styra sitt stora välde, gör man, enligt Brot, ett försök att döda honom under badet; detta misslyckas. För att få en hedrande död tillställer han då det stora skådespel, vari han till slut faller. Enligt Saxo är en man vid namn Bruno (= isl. Bruni = Oden), som senare visar sig vara Oden, orsaken till kampen; han anstiftar oenighet, men Saxo upplyser även, att det värkliga skälet av många anses vara, att Harald är gammal och vill dö för svärd. Det är vikingatidens jusa syn på liv och död, som här kommer till synes, kampen för dess egen skull, där endast den rent pärsonliga ärelystnaden spelar in, utan någon som helst nationell eller politisk bakgrund.

Måste man därför vara ytterst försiktig, då det gäller att konstatera paralleller mellan dikt och värklighet, få sådana å andra sidan icke anses uteslutna. Helst när paralleller kunna dras ur förhållanden i sagan, som ur diktarens synpunkt kunna förefalla omotiverade eller onödiga, bör sagans ifrågavarande skildring kunna vara ett gammalt drag.

Gäller det att ur arkeologiens synpunkt studera Bråvalladiktningen, kommer främst skildringen av Haralds begravning ifråga. Skildringen är i de bägge källorna något olikartad.

Brot: . . .; ok lèt Hríngr konúngr þá taka lík Haralds konúngs frænda síns, ok þvâ af blóð, ok búa um vegliga eptir fornri siðvenju, lèt leggja líkit í þann vagn, er Haraldr konúngr hafði til orrostu; ok eptir þat lèt hann kasta mikinn haug, ok lèt þá líki hans

[1] Stjerna, Svear och götar sid. 344.

aka í þeim vagni, á þeim hesti, er Haraldr konúngr hafði til orrostu, ok lèt svâ aka í hauginn; ok síðan var sá hestr drepinn. Ok þá lèt Hríngr konúngr taka þann söðul, er hann sjálfr hafði riðit í, ok gaf þann Haraldi konúngi, frænda sínum, ok bað hann gera hvârt er hann vildi, ríða til Valhallar eða aka; ok þá lèt hann gera þar mikla veizlu, ok veita útferð Haralds konúngs, frænda síns. Ok aðr enn haugrinn væri aptr lokinn, þá biðr Hríngr konúngr til gánga allt stórmenni ok alla kappa, er við voru staddir, at kasta i hauginn stórum hríngum ok góðum vâpnum, til sæmdar Haraldi konúngi hilditönn; ok eptir þat var aptr byrgðr haugrinn vandliga.

Saxo: Tandem cum corpòre reperta clava, Haraldi manibus parentandum ratus, equum, quem insidebat, regio applicatum currui aureisque subselliis decenter instratum ejus titulis dedicavit. Inde vota nuncupat, adjicitque precem, uti Haraldus eo vectore usus fati consortes ad Tartara antecederet, atque apud præstitem Orci Plutonem sociis hostibusque placidas expeteret sedes. Deinde rogum extruit, Danis inauratam regis sui puppim in flammæ fomentum conjicere jussis. Cumque superjectum ignis cadaver absumeret, mœrentes circuire proceres impensiusque cunctos hortari cœpit, uti arma, aurum, et quodcunque opimum esset, liberaliter in nutrimentum rogi sub tanti taliterque apud omnes meriti regis veneratione transmitterent. Cineres quodque perusti corporis urnæ contraditos Lethram perferri ibique cum equo et armis regio more funerari præcepit.

Översättning (Winkel Horns): ... og da det (= liget) omsider blev fundet tillige med Køllen, lod Ring for at forsone Haralds Aand, Hesten, han red paa, spænde for Kongens Stridsvogn, prydede den med et gyldent Sadeldækken og indviede den til ham. Derpaa aflagde han højtidelige Løfter og tilføjede en Bøn om, at Harald paa den Ganger maatte ride til Underverdenen forud for dem, der havde fulgt ham i Døden, og hos dens Fyrste opnaa rolige Boliger for sine Stalbrødre og sine Fjender. Saa lod han rejse et Baal og bød Danskerne sætte deres Konges guldprydede Skib op derpaa. Og da Ilden fortærede Liget paa Baalet, gik han omkring blandt de sørgende Stormænd og opfordrede dem indtrængende til gavmildt at nære den ved med rund Haand at kaste Vaaben og Guld og alt, hvad de ellers havde af Klenodier, ind i den for at hædre en saa stor og af alle saa fortjent Konge. Han bød ogsaa, at det brændte Ligs Aske skulde lægges i en Urne og føres til Lejre og der bisættes paa kongelig Vis med hans Hest og Vaaben.

Ur de enskilda sagorna får man icke någon klar bild av förloppet vid konungens begravning. Enligt Saxo brännes Haralds lik; ur Brot framgår icke detta. Men även bakom Brots skildring kan man skymta ett sådant förfarande. Harald lägges i sin stridsvagn, förspänd med hans egen stridshäst, och köres in i högen, där hästen sedan dräpes. Därefter skänker Ring den döde sin egen sadel, ber honom rida eller åka till Valhall och bjuder alla de närvarande stormännen *kasta in* i högen dyrbara ringar och vapen. Men en skelettbegravnings princip bjuder, att varje sak nedlägges på sin bestämda plats; sagans *inkastande* i högen tyder på det flammande bålet. Hur omsorgsfullt även litteraturen gömt minnet av gravinventariets placering vid en skelettbegravning, har STJERNA[1] visat.

Enligt Brot uppkastas en stor hög, och denna slutes åter omsorgsfullt. Någon hög omtalas icke hos Saxo, men ett utelämnande av uppgiften förklaras naturligt därav, att, enligt Saxo, de brända resterna av Harald föras till Lejre.

Då dessutom Saxo och Brot tydligen återgå på samma källa, är det antagligt, att de här supplera varandra, d. v. s. att konungen bränts och att över bålet uppkastats en stor gravhög.

Den hög, i vilken den döde konungen gravsatts, bör ha varit av mer än vanliga proportioner. Detta utsäges icke direkt, och jag fäster mig mindre vid uttrycket "mikinn haug". Men hela sceneriet antyder detta. Den har varit stor nog att, enligt Brot, låta konungens stridsvagn och häst åka in i den samma, enligt Saxo, låta konungens guldprydda skepp rymmas inom dess område. (Saxo uppger även förut, att konungen skall föra med sig stridsvagn och häst till underjorden, d. v. s. först på bålet. Brots version återvänder alltså även här.)

Det kan således konstateras som möjliga gamla drag, att Harald brännes och att över hans lik uppkastas en stor gravhög.

STJERNA[2] har ingående undersökt förhållandet mellan Beowulfs skildring av geaterkonungens gravfärd och gravskicket i Norden under de tider, dikten återspeglar. Beowulf brännes, och över bålet uppkastas en väldig gravhög. I Norden (frånsett Norge, som icke intresserar i detta sammanhang) kan likbränning uppvisas för Öland, Gottland och Svealand. Från Västergötland finnas blott skelettgravar; från Östergötland, liksom från Danmark äro inga gravar

[1] STJERNA, Skölds hädanfärd, sid. 110 ff.

[2] STJERNA, Fasta fornlämningar i Beowulf i Ant. Tidskr. 18: 4.

kända. Högar över likbränning kännas endast från Öland och Svealand. Jutland kan icke tänkas som geaternas land redan därför, att — med undantag av de stora 900-talshögarna från Jellinge, som äro skelettgravar och bero på främmande inflytande — sedan 300-talet ända till vikingatidens slut inga gravhögar existera. Stjerna har påvisat, att skildringen av Beowulfs gravhög och Odinshögen vid Gamla Uppsala förete slående paralleller. Då Odinshögen till tiden faller omedelbart efter götarikets undergång och med denna hög, den älsta av Uppsalahögarna, raden av väldiga högar i Svealand inledes, anser han, att svearne upptagit det götiska gravskicket.

Harald Hildetands gravsättning stämmer icke med förhållandena i Danmark, sådana de äro kända i Jutland (om öarna kan intet uppgivas), utan med det gravskick, som ur Beowulf och arkeologien visats vara Götalands och som därifrån vid götarikets fall spritt sig till Svealand. Även konung Harald brännes på bål, och över hans ben uppkastas en ansenlig gravhög. Tyvärr äga vi icke någon detaljerad skildring över gravens art och konstruktion. Men ceremonierna äro likartade vid Beowulfs och Haralds gravsättning. Geaterna (= götarna) gå klagande kring Beowulfs lik, liksom danerna (d. v. s. götarna) vid Haralds. Bålet, på vilket Beowulf lägges, är behängt med vapen, och sedan gravhögen är redd, lägga männen däri ringar och smycken; innan högen slutes, kasta — Brot — Haralds män sina bästa vapen och ringar därin, medan hos Saxo dessa klenoder läggas på bålet.

Harald begraves med sin stridshäst, och i Odinshögen förekomma även rester av flera jur. Att Beowulfshögen icke känner sådana, har Stjerna förklarat ur den kristna överarbetning, som försökt avlägsna allt, som kunnat förefalla hedniskt. Skölds hädanfärd [1] i Beowulf har Stjerna visat utgöra en fullständig parallell till Vendelhövdingarnas; men i Vendel ha hövdingarna varit utrustade med hästar för sin "färd till evigheten". I Beowulf saknas detta drag.

I Saxos tydligen förvirrade skildring dominerar en annan gravsättning, skeppsbegravning. Bränningen på land i skepp visar detta gravskicks 2:dra stadium, som, enligt Stjerna [2], börjar omkr. år 550. Även Sigurd Rings begravning, sådan den är känd i Arngrim Jonssons utdrag av Sköldungasagan [3], visar samma gravskick, ehuru

---

[1] Stjerna, Skölds hädanfärd sid. 110 ff.
[2] " " " " 125.
[3] Olrik, Skjoldungasaga i Arngrim Jonssons udtog, i Aarbøger 1894 sid. 132.

stadium 1. Ring lägges på skeppet, som brinnande styr ut på vågorna. Även detta gravskick pekar bort från Danmark. Båtgravar äro, som redan nämnt, okända i Danmark[1], medan de i Svärge (huvudsakligen Svealand) äro mycket vanliga. Detta gravskick sammanhänger med svearnas speciella karaktär av sjöfolk (jfr Taciti bekanta yttrande om svearna som en stam, rik på skepp och vapen). Jag har alltså visat upp, att även gravskicket hänför Bråvallaslaget till folkvandringstid, till den miljö, som berör svearnas och götarnas fejder.

Även ett annat förhållande i sagan får sin förklaring med vår förändrade uppfattning. Genomgår man uppräkningen av konung Haralds danska kämpar, visar det sig, att dessa i allmänhet icke ha utpräglat danska namn[2]. Med undantag av ett par mera utpräglat danska namn (som dock äro allmänt ön.) *Tóki*, *Toli*, *Tumi*, *Ubbi*, äro namnen dels sådana, som förekomma i hela Norden, dels sådana, som möjligen finnas i något eller några belägg från Danmark (5—6) dels slutligen — och dessa namn utgöra nära hälften (omkr. 15) av alla namnen — sådana, som äro okända i Danmark. (Se Nielsen.)

Genomgår man däremot namnen på de svenska kämparna — svear och götar — finner man, att, så långt man ännu kan kontrollera[3], alla namnen äro kända från Svärge (se Lundgren) och att en mängd typiskt svenska namn förekomma: *Aggi*, *Gautr*, *Hildir*, *Guti*, *Gerðr* m., (*Gerðarr*), (*Soknar*)*Sóti* (jfr nedan under III b), *Krókr*, *Guðfastr*, *Gumi*, *Folki*, *Aðils*, *Yngvi*, *Frosti*.

Med utgångspunkt i en diktning, berörande svear och götar, äro dessa förhållanden fullt förklarliga. Men å andra sidan visa svea- och götanamnen intet för den tid, till vilken Bråvalladiktningen återgår. Ty i Svärge bör sagobildningen ha pågått länge, under flera århundraden. Att de som norrmän uppträdande pärsonerna också bära fvn. namn, är, då Bråvallakvädet i sin slutgiltiga form är diktat i Telemarken, mycket naturligt.

Slutligen kan nämnas, att Brot låter gottländingarna komma till striden med en särskild här under sköldmön Vebiǫrg. Även enligt

---

[1] Stjerna, Skölds hädanfärd, sid. 133. Almgren, Vikingatidens grafskick, i Studier tillegn. Noreen 1904 sid 317 f. Även vikingatidens skeppssättningar äro i Danmark ytterligt få.

[2] Jag följer Olriks nationalitetsidentifiering, som bygger på Saxos version, där man har störst utsikt att finna danska namn.

[3] Och detta gäller nästan alla namn.

Saxo komma gottländingarna särskilt; de samlas med flottan i Garnum, men deltaga här på svearnas sida. Då f. ö. av nordiska landskap endast Telemarken, såsom naturligt är, nämnes, kan detta möjligen sättas i samband därmed, att Gottland i striderna mellan svearna och götarna spelat en betydande roll[1].

Brot och Saxo ha fullkomligt olika traditioner om Haralds danska härkomst: Saxos är dubbel, oklar. Detta talar i sin mån mot Haralds ursprungliga danskhet.

Namnet på svearnes konung har icke varit *Hringr* (*Ringo*); redan frändskapen med Harald och det onaturliga sätt, varpå Ring helt enkelt blir satt som underkonung i Svärge, säger oss detta, men vilket namn sveakonungen burit — det bör ha börjat på vokal —, veta vi icke. Att Ring i andra sena källor göres till dansk, är dock intet att fästa avseende vid.

Vilket namn har götakonungen burit? Att han icke hetat Harald är klart därav, att Harald är ett speciellt danskt konunganamn, som tydligen tillagts, då götakonungen jorts till dansk. Men hans götiska namn kan säkerligen direkt påvisas.

Jag har visat, att Haralds binamn *Hilditǫnn* ingår i en serie namn på *Hildi-* (+ *Hildr*, *Hildir*), utvisande folkvandringstidens variationsnamnskick. *Hilditǫnn* bör därför ha varit den götiske konungens namn. Detta ses redan därav, att han är brorson till *Hildegerus* (Saxo). *Hildr* och *Hildir* äro också, enligt Ynglingasagan, barn till konung Hǫgni i Östergötland, medan de, enligt Brot, äro barn av konung Hildebrandr i Reiðgotaland (väl snarast här = Jylland) — en fördanskad synpunkt. *Hildiguðr* är dotter av Hildr och konung Granmarr av Södermanland. *Hildegerus* slutligen har SCHÜCK[2] antagit vara en närmast svensk gestalt, och jag kan, av skäl, som här måste förbigås, ansluta mig härtill.

Med *Hildi*-namnens götiskhet stämmer, att namnen på *Hilde-*, *Hild-* i senare tid visa sig (jfr LUNDGREN) i Svärge vara ojämförligt talrikast i Götaland och att de där äro vanligare än i Danmark (jfr NIELSEN).

Men även av en annan götisk konungarad synes spår föreligga.

---

[1] Prof. VON FRIESEN har för mig framkastat den möjligheten, att detta kunde tyda på ett gottländskt Bråvallakväde bakom det norska, — ett götiskt bör ju ligga bakom —, och hänvisar till den ur de s. k. svenska runorna påvisade förbindelsen mellan speciellt Gottland och södra Norge under 800- och 900-t. (jfr ovan sid. 21).

[2] SCHÜCK, Bidrag till tolkningen af Rökinskriften sid. 21 f.

Av serien *Hervarðr*, *Hiǫrvarðr*, *Hiǫr*mundr, *Her*rauðr, som visar samma folkvandringstidens namngivningsprincip, göres, enligt Brot, Hiǫrmundr, son av Hervarðr Ylfingr, till konung över Östergötland, och enligt Ynglingasagan blir Hiǫrvarðr Ylfingr, som kommer söderifrån, måg till Södermanlands konung, Granmarr. (Jfr nedan under III 6, att *Hervarðr*, *Hiǫrvarðr* och under III 7, att *Herrauðr* äro svenska, speciellt götiska namn). Jag skall nedan under III 5 visa, att dessa götiska konungaserier antagligen kunna ytterligare kompletteras ur Stjörnu-Odda draumr. Även på annat håll (ex. *Hermundr* jarl i Götaland ÞV sid. 443) förefinnas antagligen rester därav.

Att närmare angiva, i vad mån de kring Bråvalladiktningen bevarade namnen ursprungligen tillhört värkligheten eller blott sagan, liksom vilken roll bärarna av de förra namnen spelat i striderna mellan svear och götar, är på forskningens nuvarande ståndpunkt omöjligt. Ett och annat av namnen kan naturligtvis senare vara tilldiktat, men i stort har man intet skäl att, då namnen visa folkvandringstidens variationsprincip, förneka pärsonernas existens. Så mycket synes blott skönjbart, att vi här ha för oss resterna av två götiska konungasläkter (eller eventuellt blott en från olika tider), som i striderna mellan svear och götar spelat någon bestämd roll. Av dessa bör den ena med säkerhet ha varit östgötisk [den andra eventuellt gottländsk (eller öländsk)]. Om förhållandet mellan denna (dessa) götiska konungaätt(er) och den från Beowulf kända, kan f. n. intet med bestämdhet yttras.

Bråvalladiktningen ger oss alltså en tradition från folkvandringstid om striderna mellan svear och götar, en annan face av den väldiga, för götarna tragiska kamp, varom Beowulf bär vittne. Är det i Beowulf främst ur en ö-götisk tradition [1], förloppet är känt, återger Bråvalladiktningen kampens östgötiska sida. Vilken betydelse i det historiska förloppet, Bråvalla intagit, kan dock icke sägas. Slaget behöver ej ha varit av en avgörande karaktär, STJERNA [2] har hänvisat till, att slaget vid Ronceveaux, ur vilket hela den rika medeltida franska jältediktningen sprungit fram, endast varit en "obetydlig arriärgardesfäktning" [3]. Från den utgångspunkt, den från början kan ha haft, växer Bråvallakampen litterärt i betydelse, får samlande karaktär, blir den väldiga slutbataljen mellan svear

[1] STJERNA, Svear och götar sid. 357 f.

[2] STJERNA, Svear och götar sid. 359.

[3] Å den andra sidan synes det arkeologiska materialet anvisa Bråvallakampen en mera ingripande betydelse.

och götar. Synpunkten i sagan och analogien till Beowulf rubricerar denna diktning som götisk; detta ses även direkt av Bósasagan (jfr nedan III 7) — det är också nederlagen, snarare än segrarna, liksom det tragiska i den enskilde individens liv, snarare än framgångarna, som skapa ett folks jältedikt. Söker man en diktning, framgången ur liknande historiska förutsättningar, erbjuda sig till naturlig jämförelse Fänrik Ståls sägner; det ligger samma ädla resignation i det undergångna götaväldets diktmonument som i den moderne finske skaldens skildringar av jältar och öden från kriget till Finlands undergång. Den närmare preciseringen av denna götiska diktnings karaktär, dess händelseförlopp, pärsoner o. s. v. kunna vi nu icke följa. Likaså är det omöjligt att följa den närmare utvecklingen av diktningen på götisk botten. Blott så mycket synes säkert, att den där länge levat kvar, underkastad starka förändringar. Så småningom når Bråvalladiktningen ut över andra länder; där missförstås kampens betydelse. Ur senare tiders värkliga historia blir kampen en strid mellan svear och daner — det är sannolikt, att Schück[1] har rätt i utvecklingen *gautar* > *jutar* = *daner* —, och den inpassas godtyckligt i ett lösligt sammanhang. Slutligen omformar en telemarkisk författare mot jältediktningens slut ur norsk synpunkt de hopade traditionerna till en väldig sagostrid, omfattande hela Norden. Men ännu skiner den ursprungliga formen igenom, och namnskick och arkeologiska detaljer låta oss skymta diktningens första tidsställning och innebörd.

---

[1] Schück, Folknamnet Geatas . . . sid. 33 not.

3. Dioskursagan.

En ny version.

Dioskurmyten[1], som uppträder i skilda delar av den indoeuropeiska världen, i Indien (asvinerna), Grekland (ex. dioskurerna = 'gudasönerna'), hos letter och kelter, hos germanerna (en vandalisk version hos Tacitus, folkleken om majgrevens och vintergrevens strid) återfinnes[1] i litterär form i Norden i berättelserna om de svenska konungarna Alrekr och Eiríkr [Ynglingatal(-saga), Gautreks saga], Alricus, Ericus och Gestiblindus (Saxo), Álfr och Yngvi [Ynglingatal(-saga)]. Denna nordiska dioskursaga är svensk, och de växlande formerna lokaliseras också överallt till Svärge. Dessa kända sagoformer skola ej här undersökas; jag skall här visa upp, att en hittills okänd form föreligger i Brot. Innehållet är i det ifrågavarande partiet följande:

Den danske konung Helgi enn hvassi friar till Auðr djúpauðga, dotter till Uppsalakonungen Ívar víðfaðmi. Genom Ívars svek avvisas anbudet — han föreger, att Auðr, som älskar Helgi, avslagit —; en tid därefter skänker han Auðr åt den obetydligare brodern Hrærekr. Egendomligt nog utför den avvisade Helgi själv frieriet. Hræreks och Auðs son är Haraldr Hilditǫnn.

En sommar kommer Ívarr till Reiðgotaland (här = Själland. Annars vanligen Jutland, än hela Danmark, än Danmark + Svärge o. s. v.). Han söker anledning till tvist mellan bröderna, och han framkastar beskyllning för otrohet mot Auðr; Haraldr vore son av Helgi, ej av Hrærekr. När Helgi, som varit på härnad, om hösten återkommer, är Hrærekr mycket oglad. Förvånad däröver, ber Helgi honom vara glad, "ok tökum hesta okkra, ok riðum í turniment, sem við erum vanir". Hrærekr spritter till vid dessa ord, väpnar sig tankfull och rider fullrustad med jälm och brynja, svärd

[1] Schück, Studier i nord. litt.- och relig.-hist. II sid. 163 ff. Studier i Ynglingatal sid. 59 ff.

[2] FAS I sid. 363 ff.

och spjut ut till kampen. Då kommer Helgi sprängande med sträckt lans (burtstǫng) mot honom. Hrærekr sticker sin broder med spjutet, död faller Helgi till marken. Man ilar bestört fram, Hrærekr uppger orsaken, man upptäcker, att Ívars beskyllning blott varit förtal. Men icke nog därmed, Ívarr, som skyndar sig till Danmark, förklarar dråpet vara ett nidingsdåd och fäller Hrærekr. Auðr har emellertid med Haraldr satt sig i säkerhet. Även Ívarr dör snart därefter, och Haraldr sätter sig i besittning av både Danmark och Svärge.

Analogien är trång mellan denna berättelse och de nordiska dioskursagorna. Närmast sluter den sig till dessas älsta former, Ynglingatals(-sagans) Alrekr och Eiríkr, Álfr och Yngvi-versioner. Helgi och Hrærekr äga beröring med bägge dessa brödrapar. Liksom Alrekr och Eiríkr äro Helgi och Hrærekr ett ridande brödrapar, på hästarna avgöres den ödesdigra kampen. Skillnaden, att i förra fallet bägge bröderna stupa, i senare blott den ene, är av väsentligt underordnad betydelse, ty Hrærekr lever endast för att strax därpå falla för Ívars hand. Olikheten utgör också omvänt en likhet med Álfr och Yngvi-versionen. Med paret Álfr och Yngvi äro beröringspunkterna flera. Dettas karaktär av motsättning — Yngvi lycklig, god, älskad, Álfr dyster, hatad (jfr Snorres prosa) — återfinnes i Brot, om än dualismen är mindre stark; Hrærekr är i alla avseenden Helgi underlägsen. Yngvi lever ute i härnad, Helgi är innan den avgörande kampen på härnad borta ur riket. Álfs och Yngvis öden koncentrera sig kring förhållandet till en kvinna, Bera, så att Álfr av svartsjuka dräper sin broder, Hræreks och Helgis likaså kring en kvinna, Auðr; Hrærekr dräper av svartsjuka sin broder. I bägge fallen älskar den ypperste brodern sin broders hustru och älskas tillbaka av henne. Yngvi dödas, utan att han är beredd därpå, likaså Helgi, som tror, att det blott gäller en kamp på lek. Den enda väsentliga skillnaden är, att Álfr dödar Yngvi, när denne sitter i högsätet, medan Helgi dödas i kamp till häst. Men detta drag finnes åter i Ynglingatals(-sagans) andra version, Alrekr och Eiríkr-episoden.

Det kunde synas berättigat, att ur analogien med Ynglingatals dioskursaga söka en omvärdering av den form, vari Brots berättelse föreligger. Man kunde peka på motsättningen mellan sagans karaktäristik av Helgi “enn hvassi“ (*hvass*, = 'duktig framstående, ypperlig i dåd', jfr Fritzner) och sagans handlande Helgi, en tämligen åsidosatt jälte, som, sedan han själv nyss fått avslag, far att

framföra sin broders frieri till den kvinna, han själv älskar, och därur ansätta en äldre form, där dessa drag saknas och där Hrærekrs svartsjuka, liksom Álfs, är byggd på värkliga grunder. Man kunde ytterligare, delvis som en konsekvens därav, förklara en stor del av Ívars roll, hans planlösa ondska, som icke enbart förklaras ur sagans danska antipati mot Svärge, även mot sin egen släkt (Auðr), ourspringlig och som det enda konstitutiva i Ívars figur se en gammal svekfull man. Den sålunda förenklade dioskursagan kunde man uppvisa innehålla den ursprungligaste form av den germanska dioskursagan, Schück sökt framkonstruera, samlande på ett ställe de bägge majgrevarna (Helgi, Hrærekr), vintergreven (Ívarr), majgrevinnan (Auðr). Men till en sådan teoretisk konstruktion äger man metodiskt icke rättighet. Ty dels måste man komma ihåg — vilket vanligen förbises — att sagan, lika litet som en modärn roman, går efter abstrakta, logiska lagar, dels och framförallt är det, då bakom Alrekr och Eiríkr, Álfr och Yngvi, liksom bakom Helgi, Hrærekr, Ívarr, Auðr otvivelaktigt ligga historiska pärsoner, omöjligt att avgöra, på vilka punkter det historiska elementet varit bestämmande för sagans form. De till konungaätterna knutna dioskursagorna kunna icke — som av Schück — användas till slutsatser om äldre sagostadier.

Dioskursagan, som eljest överallt i Norden knytes till Svärge, är i Brot jord ur dansk synpunkt. Till lokaliseringen är den fördelad mellan Danmark och Svärge, det förra landet dominerande. Brots lokalisering bör därför vara en dansk förskjutning, där ännu de till den svenska Ynglingaätten hörande Ívarr och Auðr visa på ett urspungligare stadium. Utvecklingens gång är analog med den, som fört Bråvallaslaget inom dansk synpunkt; att de bägge sagorna finnas i Brot, som de tillsammans bilda, bestyrker i väsentlig grad riktigheten av dessa antaganden. Att i den bakom Brot liggande svenska traditionen namnen på bröderna varit de samma som nu, är icke antagligt; Hrærekr och Helgi äro sköldungaättens likanämnda pärsoner. Att dioskursagan knutits till dem, kan bero på redan förefintliga paralleller i deras sagohistoria (jfr ex., att Helgi hos Saxo och i Hrólfs saga kraka är sjökonung).

Dioskursagan, som härrör från folkvandringstid, är i Brot i detaljer sen, medeltidsartad. Helgi och Hrærekr rida som medeltida riddare i "turniment"; den senare är försedd med "burtstǫng".

4. Starkad och Svärge.

Vikingatiden har funnit sitt kanske egendomligaste och mest levande litterära uttryck i Starkad, den högreste gamle, kämpen, som litterärt "aldrig vetat av någon ungdom eller mannaålder", men — så har man ansett — fötts gammal, framgången som en moralisk princip ur en orolig tids krav på den rena kämpagestalten och därför ensam, högrest, oböjlig, drabbande med arm och ord. Så som vi nu känna Starkadfiguren, har han blifvit ett tidens vakande samvete, och säkerligen är det icke så mycket som den sammanfattande avslutningen på den döende hedendomen, han bör fattas, utan fastmer som den idealfigur för en förtids större och ädlare former, som det retarderande elementet i en bristande övergångstid så gärna älskar att ställa upp. Det är inom danskt område, Starkaddiktningen väsentligen äger denna utformning.

Men man behöver icke leta länge i berättelserna om Starkads öden för att finna, att bakom denna typ skymta andra och primärare. Kämpen, vars huvud ännu efter döden biter i gräset eller som strider mot de vilda folkslagen på vägarna inåt Ryssland, är äldre och primitivare än den Starkad, som i Ingjalds konungahall håller sitt tal mot den nya tidens veklighet och vällust. Att ha insett detta är MÜLLENHOFFS stora förtjänst, liksom det är OLRIKS att klart och levande ha givit Starkaddiktningens utveckling.

I en fråga gå dock de bägge forskarnas åsikter vitt i sär. Denna fråga gäller hemlandet för den älsta Starkaddiktningen.

MÜLLENHOFF[1] har framkastat den tanken, att Starkaddiktningen till sitt ursprung är svensk, OLRIK[2] anser visserligen, att en viktig del av Starkaddiktningen är svensk, men han tillbakavisar Müllenhoffs åsikt om Stardaddiktningens älsta svenska ursprung[3]. Det är till belysning av dessa frågor, denna avdelning vill sätta ett par nya synpunkter, främst en språklig.

[1] MÜLLENHOFF, Deutsche Altertumskunde V sid. 301 ff.

[2] OLRIK, Danmarks Heltedigtning II sid. 112.

[3] OLRIK, o. a. a. sid. 142 ff.

Müllenhoff [1] har påpekat, att Starkad, när han uppträder i konungsgården i Lejre, nästan ständigt kommer från Uppsala och att han på många andra vis knytes till det uppsaliensiska konungasätet. Utom de fall, som redan Müllenhoff framdragit, kunna dock ännu ett par nämnas. Jag lämnar här efter Olrik en fullständig förteckning på Starkads förbindelser med Svärge (Uppsala).

1. Efter dråpet på den norske konung Vikar vandrar Starkad till Uppsala, och i dess konungssal sitter han, bittert förgrämd, hånad av hirdmännen (Vikarsbalken).

2. I 7 år vistas han i Uppsala, till dess han, gripen av avsky över dess blotfäster, beger sig därifrån (Ungdomskvädet [2] och Skjöldungasagan).

3. Starkad är med bland Hakes 'kappar', då denne störtar den svenske konung Hugleik (Ynglingasagan).

4. I Uppsala dräper Starkad den svenske konung Ole (Skjöldungasagan).

5. Efter Frodes död vandrar han till konung Halfdan i Svärge, och från Uppsala kommer han för att straffa den liderlige guldsmeden. När straffet är fullbordat, vänder han åter till Svärge (Saxos prosa till Helgakvädet).

6. När Helge utmanas av Angantyr och dennes bröder, kallas Starkad som jälp från Uppsala, och när han dräpt dessa, vänder han åter till sin utgångspunkt (Saxos prosa).

7. Från Uppsala kommer han vandrande "på korta genvägar" till Ingjalds hall för att rycka upp den unge konungen ur viljeslapphet till handling och allvar (Ingjaldskvädet).

8. Slutligen kämpar Starkad i Bråvallaslaget på svenskarnas sida (Brot).

Dessa förhållanden äro enligt Müllennoff [1], icke ett resultat av slump, utan måste ha en jupare betydelse. "Die dänische dichtung und sage betrachtete darnach den schwedischen königshof von Uppsala als den eigentlichen, ständigen aufenthalt des helden, wo er sicher zu finden war, wenn man ihn brauchte, oder von wo er herbeieilte, wenn ihm seine gegenwart in Dänemark erforderlich schien. Das heisst aber nichts anderes als sie erkannte die schwedische sage und dichtung von Starkad als die ältere an, und diese betrachtete ihn ohne zweifel nur als den viking und

---

[1] Müllenhoff, o. a. a. sid. 306.

[2] Olriks namn på den dikt, som legat bakom Saxos berättelser om Starkads tidigaste vikingaliv o. a. a. sid. 89.

kämpen, der im osten seine taten vollbrachte und nicht als den hüter der alten zucht, wie die dänische".

Med dessa ständiga hänvisningar sammanhåller Müllenhoff skådeplatsen för Starkads älsta dåd. Det älsta lagret av Starkaddiktningen är, enligt Müllenhoff, hans strider i österled. Men bakom dessa — jag kommer senare till den detaljerande beskrivningen — ligger en utpräglad svensk synkrets. Det folk, som skapat denna diktning, måste, enligt Müllenhoff, vara svenskar, diktningen själv en återspegling av tidens värkliga historia. Denna svenska diktning kunna vi dock, enligt Müllenhoff, nu icke komma närmare in på livet. Några av motiven ha bevarats på dansk botten; det enda vi för övrigt kunna säga är, att den "in 'der Schar der Kriger' entsprang und gleichfalls dort ihre erste, wenn auch nicht kunstmässige pflege fand".

Mot denna uppfattning har Olrik [1] riktat en mängd invändningar. Han påpekar, att denne "svenske" Starkad är ytterligt fattig på dåd i Svärge; det enda värkliga dådet är ett nidingsdåd — dråpet på konung Ole. För öfrigt uppges endast, att Starkad varit i Uppsala, ges några knappa svenska skildringar. Vidare förekommer Starkad nästan aldrig i förbindelse med de värkliga Ynglingarna. Med undantag för Alrek och Erik (Götrikssagans prosa) knytes han blott till ytterligt misstänkta Uppsalakonungar: Halfdan, Ole, Hake, Hugleik, Ring. Flera av berättelserna om Starkads uppträdande i Svärge bero också, enligt Olrik, på upprepning, ha sitt ursprung i Starkad hos konung Ingjald. "Starkad der kommer vandrende fra den svenske kongsgård for at prøve Ingjalds sin, er af så stor virkning, att det gentages först i Helgakvadet (han kommer vandrende, ifølge prosaen er det fra Upsala). En ny variation over temaet er det, at han sidder i den svenske kongehal hånet af hirdmændene (Vikarsbalk), ligesom han i Ingjaldskvadet gör i den danske; eller at han forlader den svenske kongehal af lede ved blotgilderne (Ungd.), ligesom han har forladt Lejre af lede ved den yppige hofskik. Han revser de upsalske spillemænd (Ungd.), ligesom han har revset guldsmed og spillemand i Lejre".

Olrik anmärker vidare, att Starkads förbindelser med Svärge nästan alla härröra från de yngsta källorna. I den älsta källan, Ingjaldskvädet, har diktaren röjt sin okunnighet om Svärge genom att ge en ynglingakonung det typiskt danska namnet *Halfdan*.

---

[1] Olrik, o. a. a. sid. 142—144.

Förklaringen bör, enligt Olrik, ses däri, att det närliggande och jämnbördiga Svärge naturligt valts som skådeplats för Starkad, när han icke uppträder i Danmark.

Ur Starkads nidingsdåd mot konung Ole — hans enda svenska dåd — kan, enligt Olrik, även om denna saga älst är svensk, icke den danska jältediktningens höga Starkadfigur framgå. "Hvor tiltalende den tanke end er, at fordele Starkadsagnenes udvikling imellem de störste nordiske kongesæder, så må den dog skrinlægges, fordi den kun vil skabe os gåder dær hvor sammenhængen nu er ren og klar."

Mot Olriks invändningar kunna åter i sin ordning en mängd motskäl framdragas.

Man kan icke vänta, att de danska och norska Starkadberättelserna skola innehålla uppgifter om Starkads dåd i Uppsala; detta kan icke ha intresserat den danska och norska sagodiktningen i högre grad. Denna befattar sig i allmänhet blott med Svärge, såvida något genealogiskt förhållande existerar mellan de båda länderna eller då den danske eller norske jälten utför bragder i Svärge, d. v. s. då synpunkten är helt dansk, helt norsk.

Olriks åsikt, att namnen på de svenska konungarna äro högst misstänkta som namn på Ynglingar, måste anses riktig. Men detta innebär icke ett motbevis mot Müllenhoff. Detta sammanhäger med, att Olrik tydligen missuppfattat denne.

Det är alldeles tydligt, att en stor del av episoderna, som knyta Starkad til Svärge, äro sedda ur dansk eller åtminstone ickesvensk synpunkt. Skildringen av Hake, som med sina 'kappar' (däribland Starkad) dödar den svenske konung Hugleik och gör sig till konung över hans rike, kan icke vara av svenskt ursprung. Fvn. *Hugleikr* är identiskt med Beowulfs *Hygelác*, som där är namn på geaternas (götarnas) konung. Dessa äro de enda gånger, namnet förekommer inom sagohistorien, liksom dessa bärare av namnet äro de älsta. Som namn på en svensk konung är därför *Hugleikr* mycket naturligt. På fvn. botten finnes namnet först från 1224. Från Danmark anför Nielsen 3 fall från 1100-talet. Det kan måhända förtjäna påpekas, att i fd. av närbesläktade namn endast kortformen *Hughi*, på fvn. botten *Hugi* och möjligen *Hugstari* (dock även *Haugspori*), medan i fsv. *Hugi*, *Hughhalde* och *Hughbært* äro kända. Hugleik är ingen ynglingakonung, men man får icke förutsätta, att man i Danmark i synnerhet efter götarikets fall haft full klarhet i den svenska sagohistorien, kunnat skilja svea- och

göta-traditioner [1]. Hake däremot röjer sig tydligt som en dansk sagofigur [2], även om han här icke uppträdde tillsammans med en broder Hagbard. Det är alldeles i sin ordning, att Starkad jälper Hake att döda den svenske konung Hugleik. Detta är danskt sagoinskott i Ynglingasagan. Om dessa episoder har också Tiodolf icke någon aning.

Något analogt blir förhållandet med namnet *Halfdan*. Det parti, vari Halfdan nämnes, Starkads maningsdikt till konung Ingjald, är det danskaste i all Starkaddiktning, det parti, där Starkadfiguren utformas i sin speciellt danska typ. Något av svensk sagodiktning rymmer icke heller detta parti. Det är då naturligt, att ett danskt namn *Halfdan* gripits som beteckning för den svenske konungen.

Likaså är det klart, att Starkad, som fattar ovilja mot svearnas blotfäster, icke är resultatet av svensk sagodiktning, utan är ett uttryck för danskarnas fientliga sinnesstämning mot sina grannar — kristen dansk svartmålning av det hedniska Svärge.

Vad Ole den järve beträffar, vågar jag icke f. n. uttala någon mening om hans identifiering och ursprungliga hemplats, och Ring göres enligt sagan icke till någon Yngling.

Diskussionen av Olriks antagande om upprepning av Starkad hos Ingjald och därmed följande upprepning av Starkads vistelse i Svärge uppskjuter jag tills vidare.

Men allt detta berör icke Müllenhoffs tanke. Müllenhoff har icke velat göra dessa konungar till uppsvenska sagofigurer, och han har aldrig betraktat berättelserna om Starkads uppehåll i Svärge som svensk sagodiktning. Problemet har han ställt annorlunda: Är Starkads ofta återkommande lokalisering till Uppsala en ren godtycklighet, endast framgången ur de geografiska förhållanden, som göra det naturligt för en dansk kämpe att uppträda i Svärge, när han icke uppträder i Danmark? Vi ha sett, hur Olrik jakande besvarat denna fråga. Müllenhoffs svar har blivit ett motsatt.

Rent metodiskt ligger intet felaktigt i Müllenhoffs slutsats. Det är inom litteraturens historia en alldaglig företeelse, att minnet av en sagas eller sagofigurs ursprungliga utseende eller hemland på sådant sätt dröjer i det yttre. Vid sagans vandring från ett land till ett annat eller vid dess utveckling till en ny form, kvarstå gärna i sagan eller hos sagofiguren rudimentära drag, som

[1] Jag finner intet skäl att som Olrik utan vidare avslå identiteten mellan Ynglingasagans *Hugleikr* och Beowulfs *Hygelác*.

[2] MÜLLENHOFF, o. a. a. sid. 306.

som icke passa in eller förstås i sin nya omgivning; för sagoforskaren utgör sagokonservatismen (jfr gammalstavningen för språkforskaren) ett av hans säkraste medel att följa utvecklingen.

För att bedöma Starkaddiktningen ur dessa synpunkter är det nödvändigt att ta en överblick över Saxos Starkaddiktning. Bilden blir delvis en annan än den, till vilken Müllenhoff för snart 30 år sedan nått fram.

Saxo börjar sin berättelse om Starkad med uppgiften, att till Frode (IV) kom en man vid namn Starkad, undsluppen från ett skeppsbrott. Den väldige mannen var en berömd kämpe. "Neque enim solum apud nostros egregiis operum titulis coruscabat, verum etiam apud omnes Sveonum Saxonumque provincias speciosissima sibi monumenta pepererat"[1]. Och vidare fortsätter Saxo: "Hunc in ea regione, quæ Svetiam ab oriente complectitur, quamque nunc Estonum aliarumque gentium numerosa barbaries latis sedibus tenet, originem duxisse, memoriæ proditum constat"[1].

Dessa upplysningar ha knappast i tillräcklig grad tillmätts värde. Man har svårt att frånsäga Saxos yttrande, att Starkad varit vitt känd i Svärge och att han utfört dåd i Svärge all grund, fatta det endast som ett uttryck för, hur Starkads berömmelse gått utom Danmarks gränser. Så skriver icke den danske patrioten Saxo om en sagofigur, som till sitt innersta väsen är dansk. Bilden av en nationell jälte, kommen från annat håll och utan släktsamband med det land, där hans dåd falla, är ensamstående. Han är född i trakterna öster om Svärge. Olrik[2] själv medger, att "denne efterretning er enestående". Han söker efter P. E. Müller[3] förklara den genom att antaga, att därmed menats Jotunheim, hänvisande till Starkads börd i fornaldarsagan och att strax därpå hos Saxo följer ett liknande parti om Starkads härstamning från jättar. Men även om bakom Saxos uttryck skulle ligga tanken på Jotunheim, är det märkligt, att Starkads födelseort är sedd ur svensk diktsynpunkt.

Starkads första dåd är dråpet på den norske konung Vikar. Det är anmärkningsvärt, att Götrikssagan efter detta dåd låter Starkad bege sig till Uppsala och där sitta sörjande, hånad av hirdmännen. Enligt Saxo är förloppet annat. Starkad drar efter dråpet ut i viking, och där träffar han dansken Beimuni. Med honom härjar

---

[1] Müllers ed. av Saxos Historia Dania I: 1 sid. 274.

[2] Olrik o. a. a. sid. 89 f.

[3] Müller o. a. a. I: 1 sid. 274 not. Jfr Velschows Not. uberior.

han i Ryssland, där företar han sitt bekanta anfall, gående med träsulor på järnpiggar[1]. Men redan Müllenhoff har sett, att Beimunis danskhet är högst tvivelaktig, ty dels härjar Beimuni i Ryssland, dels uppges i Saxos Bråvallakväde, att hans söner "Sygmundus et Serker" äro komna under Hake "a septentrione profecti". Värsen har inga uppgifter om Beimunis danska ursprung. Uppgifterna om Beimuni förlägga honom snarast inom svensk synkrets. Namnet självt ger intet till upplysning. Kortnamnet *Beimi* bäres av en sjökonung i SnE. M. pl. *beimar* ej = 'män, kämpar' (FRITZNER), utan med specialiserad betydelse av 'Beimunis män', (ty blott i SnE.). Olriks antagande, att *Beimuni* uppstått ur *beimar*, är osannolikt[2], då *beimar* endast förekommer just i sammanhang med *Beimuni* (i SnE.) — "Beimar — svá hétu þeir, er fylgðu Beimuna konungi".

Efter Beimunis död kallas Starkad till Bjarmaland av landets kämpar; där utför han en mängd bedrifter. Synkretsen är åter svensk. Efter detta drar han till Svärge, och där sitter han i 7 år, till dess han blir led vid dess fäster. Då företar han sitt tåg mot konung Hugleik i Dublin, samma tåg som förekommer hos Snorre, fastän Hugleik där är konung i Uppsala. MÜLLENHOFF[3] och efter honom OLRIK[4] ha visat, att händelsernas lokalisering till Uppsala är primär, ehuru, enligt Olrik, Snorres skildring av Starkads deltagande är sekundär, inordnad som en detalj i Snorres historiserande framställning.

Nästa berättelse omtalar, hur Starkad med slavernas furste Vin kämpar mot kurer, sember, sangaler och andra östliga folk. I *Vin* har OLRIK[5] igenkänt floden *Dýna*, som var vikingarna en "trofast hjælper" och "villig bar vikingernes skibe dybt ind i det land, de stilede imod". Synkretsen är åter svensk.

Efter dessa strider besegrar Starkad den ryske kämpen Visin, som bor på '*Anafial*'. Visin gör svärden slöa genom sin blotta blick, men Starkad har dragit en hinna över sitt svärd, och genom

[1] Det är tvivelaktigt, om motivet med träsulorna ursprungligen hör till Ryssland. I Dödskvädet förlägges det till Kurlandståget.

[2] Vore i SnE. ett pärsonnamn bildat ur *beimar*, borde detta ha blivit *Beimi* (ej *Beimuni*) i analogi med ex. *Auði* ur *ǫðlingar*, *Bragi* ur *Bragningar*, *Lofði* ur *lofðungar* o. s. v. Se SnE. (F. JÓNSSONS uppl.) sid. 140. SCHÜCK, Studier i Ynglingatal sid. 148. En appellativbildning på *-muni* är f. ö. obekant.

[3] MÜLLENHOFF, o. a. a. sid. 305.

[4] OLRIK, o. a. a. sid. 115 ff.

[5] OLRIK, o. a. a. sid. 101 ff.

denna list lyckas han besegra kämpen. I *Visin* har MÜLLENHOFF[1] igenkänt namnet på det folkslag, som av araberna kallades *Visu* (av Adam av Bremen *Wizzi*) och som bodde so. om Ladogasjön Denna mening har allmänt erkänts.

Nästa steg är kampen med jätten Tanne i Bysanz. Vad Bysanz betecknar (Grekland eller Ryssland[2]) är ovisst, men skådeplatsen ligger innanför den svenska diktningens synkrets. Är *Tanne* (< urn. **Tanþa*) = 'tanden'? I så fall jfr Ynglingatals *Tunne* (< urn. **Tunþa*) = 'tanden'[3].

Efter kampen med Tanne följer striden i Polen med *Vaze* eller *Wilzce*, som Saxo anger vara hans tyska namn. Bakom dessa namn ligger, som VILH. THOMSEN[4] insett, folknamnet *Vadja*, representerande ett folk, som bodde vid Finska vikens innersta ända.

Därefter flyttas scenen söderut, och Starkad besegrar saxaren Hama. OLRIK[5] har visat upp, att *Hama* ursprungligen är eponym för det mellan Vadja- och Visufolken boende *Häme*folket (tavaster).

I alla dessa strider är synkretsen svensk.

Under tiden dör Frode, och Starkad drar, förbittrad över hans son Ingjalds veklighet, åter till Uppsala. Därifrån kommer han dock redan vid nästa danska episod, för att straffa den liderlige guldsmeden. Så fort straffet är fullbordat, vänder han åter till Uppsala. Närmast följer berättelsen om, hur norrmannen Helge utmanas till tvekamp av sin rival Angantyr med dennes 8 bröder. Jag har nedan (under III 6) visat upp, att Angantyr och hans bröder äro svenska sagofigurer. Motivet är alltså en efterbildning till Hjalmarsagans och ursprungligen svenskt. Åter kallas Starkad från Svärge. När bröderna besegrats, uppstår en tvekamp mellan Starkad och Helge, då Starkad anser Helge feg, som undandragit sig striden, men Helga träder värjande emellan. Efter episoderna, som framkallats av striden med Angantyr och hans bröder, vänder Starkad åter till Svärge. Där insätter han Halfdans son Sigvard som konung, ty Halfdan har blivit dödad. Från Svärge kommer han slutligen vid nästa episod, när han håller sitt stora strafftal till Ingjald.

Först 2 böcker senare, i 8:de boken, följer berättelsen om Starkads död.

---

[1] MÜLLENHOFF, o. a. a. sid. 310.

[2] Se OLRIK, o. a. a. sid. 103.

[3] BUGGE, Norges Indskrifter med de ældre Runer sid. 253.

[4] Se OLRIK, o. a. a. sid. 100.

[5] OLRIK, o. a. a. sid. 98.

Detta är vår huvudkälla om Starkad. För övrigt uppträder han i Bråvallaslaget (Saxo och Brot), och där kämpar han energiskt på svenskarnas sida. Slutligen, när han överflyttas till norsk synpunkt, Götrikssagan, gripes han av folksagan, skildras hans historia som en "askelads". Kung Vikar finner honom, och han blir en av hans kämpar. Dessa episoder ha hela tiden starka beröringspunkter med Svärge. Vid Vättern kämpar han mot kung *Sisarr* (= *Cesar*). Den närkingske konungen Olov Skygne kommer Vikar till hjälp att besegra de norska Upplandskonungarna. Till sist dödar Starkad Vikar, och efter detta drar han till konungarna Erik och Alrek i Uppsala, och i konungahallen sitter han, hånad och klagande över sitt öde. De sena isländska nybildningarna [1] komma naturligtvis här ej ifråga.

Förhållandet är, som synes, vida mer pointerat svenskt, än vad någonsin Müllenhoff insett. Förbindelsen med Svärge spänner över alla Saxos berättelser intill Starkads död, griper in i varje episod av hans liv. Ständigt, så fort tillfälle därtill ges, komma svenska synpunkter in, betonas förhållandet till Svärge. Starkads rykte skall gå i alla delar av Svärge, han skulle där ha utfört en del av sina bragder, han är född i trakterna öster om Svärge, alla hans ungdomsdåd — utom mordet på Vikar, som är sen norsk diktning [2] och Hakes tåg mot Hugleik, som bägge dock beröra svenska förhållanden —, falla inom svensk synkrets. Intet dåd av hans ungdom knyter honom till Danmark. Till Svärge återvänder han till vila mellan sina ungdomsbragder, och varje gång han ingriper i Danmarks öden, kommer han från Svärge. När värket är fullbordat, vänder han skyndsamt åter till sin utgångspunkt. I Bråvallaslaget kämpar han kraftigt på svenskarnas sida. Varför? frågar man sig onekligen, om icke därför, att han för dess författare främst känts som en svensk sagofigur. I ett av de danskaste av Saxos Starkadpartier dyker det svenska Hjalmarmotivet upp. — Man väntar sig mening i allt detta, man söker ett sammanhang.

Icke ens Olrik har velat förneka, att Starkads Östersjöfärder beteckna en svensk vikingatidsdiktning, vilken till tiden ligger före den danska diktning, som omfattar Starkads uppträdande i kungsgården i Lejre. Jag har sökt göra klart, att denna omfattar nästan allt, vad Saxo berättar om Starkads ungdomsliv. Först med guldsmedsepisoden komma vi in på dansk botten. Det

[1] Olrik, o. a. a. sid. 212 ff.

[2] Olrik, o. a. a. sid. 181 ff.

egendomliga förhållandet äger rum, att den i Danmark till sin ungdomstid hem- och rotlöse Starkad under sin danska tid vänder åter till det land, vari den till tiden närmast för-danska diktningen uppstått. På flera andra sätt knytes han dit. Redan detta antyder något. Det kan vara godtyckligt, om det händer en gång. Men han kommer ständigt därifrån, vänder ständigt dit åter. Olriks förklaring av Svärge som det närliggande landet räcker ej, därför att Starkad aldrig i någon ursprunglig sagoform kommer från något annat håll, men upprepade gånger kommer från Svärge och knytes till Svärge. En dansk jälte måste dock ha även andra anknytningsorter för sitt uppträdande än svenska.

Sedd ur dessa synpunkter, förlorar Olriks åsikt om upprepning inom Starkaddiktningen av Starkads ständiga ankomst från Svärge mycket av sin udd. Denna upprepade ankomst från Svärge harmonierar med de öviga uppgifterna om Starkads förhållande till Svärge. Det är plan i berättelsen, när Starkads vägar alltid stråla åter mot Svärge. Man behöver icke mera antaga upprepning vid ex. berättelsen om Helga och guldsmeden än annorstädes. Och även om man på något ställe skulle göra så, betyder detta för helhetsbilden föga.

Att berättelserna om Starkads danska förbindelser med Svärge huvudsakligen finnas i yngre källor, beror därpå, att i de äldre just själva den svenska vikingatidsdiktningen framställes (ex. Dödskvädet och Ungdomskvädet). Dock har redan den älsta danska källan, Ingjaldskvädet, Starkads ankomst från Svärge. Det enda tidigare ställe, där Starkads förbindelse med Svärge saknas, är egentligen Helgakvädet.

Styrkan i den tankegång, som Müllenhoff utstakat, ligger däri, att Starkads ständiga kommande från Svärge bildar övergång bakåt till den närmast föregående svenska diktningen.

Svårigheten blir, enligt Olrik, att med utgångspunkt i Starkad som svensk kunna följa den poetiska utvecklingen. Älst ligger, enligt honom — tanken är först uttalad av Bugge [1] —, den Starkad, som representeras av hans död, “den hårde kæmpe, med ydre vældighed der går over i det jætteagtige, og med hårdsindethed indtil ondskab“ [2]. Olrik har utan tvivel rätt i, att berättelsen om Starkads död har mycket gamla drag, och han har visat upp, att dessa till dels gå ned i folkvandringstid [3]. Denna älsta Starkad-

[1] Bugge, Helgedigtene sid. 157 ff.

[2] Olrik, o. a. a. sid. 173 ff.

[3] Olrik, o. a. a. sid. 153 ff.

diktning är, enligt Olrik, dansk. Men denna åsikt är den av Olriks minst motiverade. Huvudet, som biter i gräset och Starkad, som köper sin egen baneman, äro visserligen gamla drag, men Olrik har icke visat upp, att de äro speciellt danska. Lika litet är det jätteartade hos Starkad under hans dödsepisoder något speciellt danskt. Kvar står då, att dödspartierna ha en särskilt stark lokalisering till Skåne. Men Olrik har icke kunnat bevisa, att de skånska Starkadsägnerna äro äldre än vikingatid[1]. Det förtjänar anmärkas, att de nästan alla äro lokaliserade till nordligaste Skåne (således liggande närmast forntidens Svärge) och att det ena av de 2 älsta (kampen med bärsärkarne) är ett svenskt vikingatidsmotiv.

Överhuvud äro dessa gamla drag så ytterligt litet utpräglade, ge så litet av värklig berättelse, att de svårligen kunnat bilda utgångspunkt. Här finnas inga bragder, inga centralmoment, kring vilka en jältegestalt kunnat bildas. Bilden är negativ. Starkad köper som gammal sin egen baneman, och när hans huvud skilts från kroppen, biter det ännu i gräset. Detta är icke döden som det stora, bärande momentet (ex. Sigurd Fafnesbanes död eller Rolf Krakes), i vilket ämnet till en hel episk diktning ligger gömd; det är det avslutande komplimentet kring ett öde, som redan formats. Det bör därför ha tillagts senare. Det gapar ett svalg mellan folkvandringstidens Starkad och 900-talets strålande danska sagofigur, som icke kan utfyllas. Ty vad ligger mellan denna älsta Starkaddiktning och 900-talets danska? Den svenska diktningen. Det blir icke klarhet genom Olriks bevisföring, men med utgångspunkt i en svensk Starkad lösas svårigheterna. Älst ligger en svensk vikingatidsdiktning (eller en diktning, ytterst återgående på sen folkvandringstid) om Starkad. Från Svärge har Starkadfiguren nått Danmark. Där uppstår diktningen om Starkad i Lejre. I denna diktning dröja reminiscenserna från Svärge talrikt kvar. På dansk botten erhåller Starkadfiguren en rik utveckling, och den upptar där i sig gamla drag, som gå ända ned i folkvandringstid — dödsscenernas. Möjligen ha åtskilliga av dessa dock redan funnits i Svärge.

Att en svensk sagojälte jorts till dansk, är icke underligare, än att Starkad på fvn. botten jorts till norrman. Sagan följer icke stränga nationella rågångar. Man må söka dess orsak i brytning och beröring mellan svenskt och danskt, kulturströmningar, folkförbindelser.

---

[1] Olrik, o. a. a. sid. 160 ff.

Olrik[1] har daterat begynnelsen av den danska Starkaddiktning, som börjar med Ingjaldskvädet och före vilken ligger den svenska tidiga vikingatidsdiktningen om Starkad, till tiden omkr. år 950. Men vid samma tid inträffar, som jag i inledningen skildrat (jag nödgas här för bättre förståelse upprepa), i Svärge ett märkligt förhållande. Den väldiga ström av arabiska silvermynt, som betecknar den äldre vikingatidens svenska färder, avbrytes med ens omkr. år 950[2]. Samtidigt börja de västerländska mynten uppträda. Orsaken? Konjunkturerna i österled äro dåliga; svenskarne måste vända sina banor söder- och västerut. Nu börjar en svensk vikingapolitik väster- och söderut. Denna har dock till dels börjat tidigare. Redan vid 900-talets början har en del av Danmark intagits, och experimentet upprepas i större skala vid 900-talets slut. Men även som danskarnas bundsförvanter i färderna västerut uppträda nu svenskarne ytterst talrikt. Så deltaga de i jomsvikingarnas och Sven Tveskäggs tåg till England, och de utgöra kanske den största delen av Knut den stores folk, då han erövrar England.

Dessa parallella förhållanden mellan saga och historia vid en bestämd tidpunkt kunna icke vara tillfälliga. Överensstämmelsen är slående in i detaljer. Omkr. år 950 börjar i Danmark en rik litteratur kring en sagofigur, som där icke har sina närmaste föregåenden. Tidigare är denna sagofigur svensk, enligt allas samstämmiga omdömen, och skådeplatsen för hans svenska öden är de östra Östersjötrakterna. Samtidigt (omkr. år 950) avbrytas svenskarnas färder till samma trakter och vändas söder- och västerut, främst just till Danmark. Slutsatsen är given. Starkad flyttar med de ändrade svenska färderna, och han gripes av den danska sagan. Starkadfigurens uppträdande i Danmark är ett resultat av tidens värkliga historia.

Även ett annat förhållande bör påpekas. Danmark saknar under vikingatid icke anknytningspunkter till det område, dit den svenske Starkads färder gå, de östra Östersjötrakterna. Så synes ex. Samland ha innehafts än av svenskar, än av danskar. Starkads danskhet kan ha förmedlats på denna väg, liksom han också kan ha förberetts genom de svenskar, som vid 900-talets början bilda ett rike i sydligaste Danmark. (Märk, att Starkad hos Saxo kämpar mot saxarna). Men Starkads egentliga omplantering till dansk

[1] Olrik, o. a. a. sid. 31 ff.

[2] Hildebrand, H., De öster- och västerländska mynten i Sveriges jord, i Festskr. till C. G. Malmström 1897 sid. 9 ff.

botten måste i stort ses i samband med den kulturströmning, som på 900-talet bryter in mellan Svärge och Danmark och som icke enbart var av krigisk art.

Starkad har denna gång mot sin vana icke kommit ensam. Man skymtar en hel rad av motiv, som antagligen vid denna tid från Svärge nått Danmark (ex. Sköldmömotivet sid. 110 ff., Angantyrmotivet, som uppträder i Starkadsagokretsen, Dioskur-motivet m. m.). Att härvidlag växelvärkan rått, är alldeles givet, fastän vi icke inom litteraturen kunna följa denna. Men det är med dessa förbindelser, de danska runorna nå Svärge[1].

Längre kunna vi icke nå på rent litteraturhistorisk väg. Men språkligt förtjänar Starkad att diskuteras. Namnet självt är till sin förekomst inom nordiskt område föga upplysande. Det är genomgående mycket sällsynt, utom på Island, där *Starkaðr* på 1200-talet får en plötslig rik frekvens. Från fd. finnes av namnet 1 belägg, på en runsten från 900-talet, i fnorsk. ingår namnet i ortnamn från 1328; i fsv. okänt. Som Olrik[2] visat, stå dessa belägg i påtagligt samband med sagofiguren Starkad; de uppträda just strax efter den tid, Starkaddiktningen i Danmark och på Island nått sin höjdpunkt.

Mera givande är namnet, studerat ur bildningssynpunkt.

Med *Stark-* sammansatta namn äro f. ö. okända. Fsv. *Starker* (1404), *Starke* (i *Starkaryþ* 1307 och nsv. *Stärkebo*?) äro, snarare än kortnamn av *Stark-*, bildade på vedernamnet *starkr*, *starke* — så ock Olrik[2]. Dessa namn upplysa icke.

Fd. namn på *-adh* (andra än Starkadsagokretsens) saknas[3] (jfr Nielsen). I fsv. finnes *Ragnadh* (1 belägg från 1410); vid de tvivelaktiga *Ampnadh*, *Hakadh*, *Halvadh* (ant. fel för *Halvardh*) fäster jag ingen vikt. Materialet inskränker sig till det fvn.

Alla de fvn. namnen äro relativt ovanliga. En mycket stor del av namnen äro fingerade (°). Följande namn förekomma (Lind):

Agaðr. En *A*. från sö. Norge (1371).

°*Andaðr*. 1. *A(nduðr) iǫtunn*. Ed² I 550.
2. *A. leikari*. Fsk 12. *Icke norrman.*
3. *A*. kungen i schackspel. Hrv 338⁴.
Jfr fht. *Anthad* (Bugge, Norrøne Skr. af sagnhist. Indh. sid. 360).

---

[1] v. Friesen, Upplands runstenar sid. 455.

[2] Olrik, o. a. a. sid. 85 ff., där ovannämnda sammanställning finnes.

[3] Nielsen upptar *Filath*, vilket "kunde forudsættes i *Følleslev* (*Fillizløf*, *Fæletslef*, *Filætslef*)". Osäkert.

°*Beigaðr.* I Bråvallakvädet (d. v. s. Brot och Saxo) *B.* en av Haralds (Haraldus') hirdmän. Bevisar — jfr partiet om Bråvallaslaget ovan — icke danskhet. I HrKr 35 svensk kämpe (tillsammans med Svipdagr och Hvítserkr.) B. förekommer i Bråvallakvädet i en omgivning, som är ägnad att väcka tanke på svenskt ursprung (bl. a. Arngrimssönerna Barri och Tóki). B. variant till Geigaðr, som är svensk. ∴ snarast *svensk.*

Birnaðr? Möjligen i ett ortnamn från Hisingen 1354.

°*Darraðr* (*Dǫrruðr*) Odensnamn. Ed[2] II 494[19], Ed[1] 258 a m. fl. [En diktad *D-uðr* á Katanesi. Nj. 898[10].]

°*Geigaðr.* *G.* svensk kämpe i Ynglingasagan hos konung Hugleikr (tillsammans med Svipdagr). Hkr I 41. Hos Saxo har scenen sekundärt (jfr ovan) flyttats till Irland. ∴ *svensk.*
∴ Paret Svipdagr, Beigaðr. Enligt HrKr. svenskt.
„ Geigaðr. Enligt Ynglingasag. svenskt, Saxo iriskt.

°*Glammaðr* *svensk* viking EA 387. Fvn. binamn *glǫmmuðr.*

Greniaðr. 2 lnm. 1 isländing från 900-t. I ett isl. ortnamn, ofta nämnt.

Hallaðr. En *H.* från 800-t., norrman. Därefter i Norge efter 1293.

°*Ialfaðr* (*Iǫlfuðr*). Odensnamn Ed[2] II 473[2]. Heiti biarnar Ed[2] I 478[14].

Kinaðr (*Kynaðr*). En *K.* från 1100-talets slut. 3 från 1300-talets slut. Alla norrmän.

°*Níðaðr* (*Níðuðr*) konung i Svärge (Vǫl.kviþ. Ed[1] 163). ∴ *svensk*

°*Sváfaðr.* En *Sv.* i Sólarlióð Ed[1] 370 a.

Unaðr återfinner jag icke hos Lind (där upptaget under namn på *-aðr*).

°*Vafaðr* (*Vafuðr*) Odensnamn. Ed[1] 88 a m. fl.

Vitaðr återfinner jag icke hos Lind (där upptaget under namn på *-aðr*).

De värkliga namnen förekomma i allmänhet mycket sent. *Agaðr* och *Birnaðr* förekomma blott efter år 1350 och intressera oss därför

mindre i detta sammanhang. Av värkliga pärsoner på *-aðr* finnas från äldre tid blott 4, 1 *Hallaðr*, 3 *Greniaðr*. Det är därför tydligt, att namnen på *-aðr* ursprungligen i stort tillhöra den diktade värden.

Genomgår man de diktade fvn. namnen på *-aðr*, finner man, att *i alla fall, då de diktade pärsonerna lokaliseras till något land (d. v. s. då de tillhöra jältesagan, ej myten), detta land är Svärge. Beigaðr* och *Geigaðr* — som tillhöra Starkadkretsen — äro svenska kämpar, höra till Uppsala, *Glammaðr* är en viking i sveaskären, *Níðaðr* göres till konung i Svärge. Som jag en annan gång får tillfälle att visa, göra också andra skäl troligt, att Volundsagan i Norden varit tidigast känd i Svärge. Vad slutligen *Andaðr* beträffar, förekommer namnet älst i Hervararsagan, en saga, som i sig innehåller mycket svenskt och som Schück[1] till dess allra väsentligaste delar säkert med rätta vill hänföra till Svärge. Till dessa synpunkter ansluta sig Starkads rika anknytningspunkter till Svärge.

Namnen på *-aðr* representera utan tvivel flera olika bildningsprinciper. Att med full bestämdhet klargöra de enskilda fallen torde icke vara möjligt. Men i allmänhet synes en bestämd skillnad kunna konstateras mellan de äldre och de yngre. De värkliga namnen (∴ = de yngsta) synas i allmänhet vara bildade som appellativer till värb.

Agaðr ~ *aga*
Greniaðr ~ *grenia*
Hallaðr ~ *halla* = 1) 'bringe i en skjæv, skraa, hældende Stilling'
2) 'bringe noget i en saadan Stilling . . . att det derved gaar ud over en til hans Skade, medens derimod den anden har Fordel deraf'. (Fritzner.)

(Så också)
(*Unaðr* ~ *una*)
(*Vitaðr* ~ *vita*)

Så också ett par sena mytologiska namn
Sváfaðr ~ *svefia*
Vafaðr ~ *vefia*

Dock måste även möjligheten hållas uppe, att dessa namn till dels ha uppstått på suffixal väg i analogi med redan förefintliga

[1] Schück och Warburg, Illustr. svensk Litt.-hist. 2 uppl. sid. 111 ff.

namn på *-aðr* (ex. *Starkaðr*, *Níðaðr*), vilkas etymologi man icke förstått. Så har tydligen det sena *Birnaðr*[1] uppstått, om detta namn överhuvud kan anses som säkert.

Vid jältesagans namn gäller annan bildningstyp. Namnen äro främst bildningar på urn. *-haþuR*, fvn. *-hǫðr* = 'krigare'[2] (*haþu-* = 'kamp'). Urn. *Haþu-* finnes på Istaby- (*HAþuwolafR*), Gommor- (*HAþuwolAfA*) och Stentoftastenarna (*HAþuwolAfR*), Blekinge, och på Kjølevigstenen, Stavanger amt, Norge (*HaþulaikaR*). Urn. *-haþuR* finnes på Vångastenen, Västergötland (*HaukoþuR*), och guldmedaljongen från Svarteborg, Bohuslän (*SsigaðuR* < **Sigi-haþuR*)[3]. Baldersagans *Hǫðr* (< **HaþuR*) har jag återfunnit i göten *Hæðcyns* (< **Haþu-*) namn; Saxos *Hotherus* göres till konung i Svärge. Urn. *Haþu-* ingår vidare i fvn. *Hǫðbroddr*, Saxos *Hothbroddus*. Denne är enligt Eddan (HHu II prosan) son av Granmarr á Svarinshaugi = Ynglingasagans Gr., konung i Södermanland, enligt Saxo konung i Svärge och fader till Hotherus. (En *Hǫðbroddr* bland Haralds kämpar i Bråvallaslaget, liksom *Hoddbroddr s. Haðar* konungs á Hadalandi Flb 1 24, bildade på denne, äro antagligen ur namnen lokaliserade till Hadeland i Norge[4].)

[Om de närliggande *ia*-namnbildningarna (Saxos 3 *Hatherus*, fsv. *Hadhir*) se Olrik, Danmarks Heltedigtning I sid. 159.]

Urn. *Haþu-*, *-haþuR* ha således främst varit svenska namnelement — Blekinge är som bekant, före 800-talet ett götiskt landskap, liksom Bohuslän, som även under hela medeltiden snarast visar ett götanamnskick, är svenskt till slutet av 800-talet. Därmed stämmer förträffligt, att jältesagans namn på *-aðr*, som ha uppkommit ur urn. *-haþuR*, knytas till Svärge, liksom omvänt uppkomsten ur urn. *-haþuR* styrkes därav.

Tvivelaktiga äro *Geigaðr* och *Glammaðr*. Kunna vara appellativbildningar till fvn. *geiga* (að) = 'tage en skjæv Retning, vige af til Siden fra den rette Vei' (Fritzner), fvn. *glama*, fsv. *glam(m)a*, men lika väl sammansatta med motsvarande subst. fvn. *geigr* m. = 'skada', fvn. *glamm* n., fsv. *glam* n. Analogien till *Starkaðr* och förekomsten av urn. *-haþuR* talar för det senare alternativet.

[1] Och väl även *Kinaðr* (*Kynaðr*).

[2] Bugge, i Sv. Fornm. Tidskr. XI sid. 111. (B. återtar där sin i Helgedigtene sid. 157—159 uttalade åsikt, att *-haþuR* = 'hadbard'. Jfr Olriks kritik o. a. a. sid. 155). Jfr Olrik, o. a. a. sid. 155.

[3] Bugge, Runeindskriften paa en Guldmedaljon funden i Svarteborgs sogn, Bohuslen.

[4] Så Olrik om bråvallakämpen *H.*

Andaðr	< **And-hǫðr*	< urn. **Anda-haþuʀ*[1]	(jfr fht. *Anthad*)	= den motstridande kämpen, motståndaren[2].
Niðaðr	< **Nið-hǫðr*	< urn. **Nīþa-haþuʀ*	(„ „ *Nithad*)	= den svekfulle kämpen.
Starkaðr	< **Stark-hǫðr*	< urn. **Starka-haþuʀ*		= „ starke „
Beigaðr	< **Beig-hǫðr*	< urn. **Baiʒa-haþuʀ*		
Geigaðr	< **Geig-hǫðr*	< urn. **Gaiʒa-haþuʀ*		= „ skadegörande „
Glammaðr	< **Glam(m)-hǫðr*	< urn. **Glam(m)a-haþuʀ*		= „ larmande „

Epiteten harmoniera, beteckna styrka, hårdhet, svekfullhet, övermod.

De återstående namnen på *-aðr*, *Darraðr* och *Ialfaðr*, äro bägge Odensnamn. Bägge höra närmast till namn på *-uðr*, till dels växelsuffix till *-aðr*; alla dessa äro Odensnamn.

Av dessa är endast *Dǫrruðr* säkerligen bildat på urn. *-haþuʀ*. Några ha närmast bildats sedan ett suffix *-uðr* (ur den fvn. växlingen *aðr* ~ *uðr* i ex. *Starkaðr* ~ *Stǫrkuðr*, *Níðaðr* ~ *Níðuðr*) utbildats. Så kan *Hnikuðr* vara uppkommet ur Odensnamnet *Hnikarr* och detta suffix, *Geiguðr* efter *Geigaðr*. *Miǫklituðr* är appellativbildning till *lita* (að). *Egluðr* och *Iǫlfuðr* ovissa. Möjligen ha en del av dessa Odensnamn ursprungligen varit svenska (jfr, att Hnikarr göres till svensk bonde).

Det är av intresse, att Starkaddiktningen, utom *Starkaðr*, har namn på *-aðr* (*Beigaðr*, *Geigaðr*), som bäras av svenskar.

Den ovan givna utredningen synes giva vid handen, att namnet *Starkaðr* snarast är svenskt, under alla förhållanden till sin bildningstyp i Svärge har talrikast analogier.

Växlingen mellan *-aðr* och *-uðr* upplyser även.

Två fall kunna tänkas[3]. I händelse av *u*-omjudets uteblivande i fsv. blir utvecklingen:

urn. **Starka-haþuʀ* > *fsv. *Starkaþ* > **Starkadh*
urn. **Starka-haþuʀ* > fvn. *Starkǫþr* > *Starkuþr* > *Stǫrkuðr*

-adh (fvn. *-aðr*) är då den regelrätta svenska (ön.) ändelsen, *-uðr* den vn.

---

[1] Jag återför för tydlighets och översiktlighets skull namnen ända till tidig urn. form, ehuru det i flera fall är sannolikt, att sagofigurerna icke nå upp till så tidig tid. Så ex. har antagligen *Starkaðr* bildats på ett stadium *Stark-hǫðr*, d. v. s. under sen folkvandringstid eller tidig vikingatid.

[2] Bugge, Norrøne Skr. af sagnhist. Indh. sid. 360.

[3] Så vitt jag kan finna, är frågan ännu icke tillräckligt utredd.

I händelse av fsv. *u*-omjud blir utvecklingen

urn. **Starka-haþuʀ* > fsv. *Starkoþ* (*o* = *ǫ*) >**Starkodh* (-*u*-)
urn. **Starka-haþuʀ* > fvn. *Starkǫþr* > *Starkuþr* >
> *Stǫrkuðr*

I gen. ex. bibehölls *a*. Därav uppstodo växelformer. Då emellertid *u*-omjudet i fsv. spelat en vida mindre ingripande roll än i fvn. — Hultman[1] har t. o. m. antagit att *ǫ* i vissa fall åter övergick till *a* — kan det tänkas, att växlingen i paradigmet på fön. botten vida starkare utfallit till seger för *-adh* än för *-udh*. Utjämning till *-aðr*-former har också självständigt ägt rum i fvn., men det antagandet kan göras, att namnen på *-aðr* i viss mån representera den ön. namnformen, som, om den uppstått på fvn. botten, mera övervägande regelbundet borde ha varit *-uðr*. I sådant sammanhang förtjänar det anmärkas, att det vn. binamnet är *glǫmmuðr* (*u*-omjudd form), medan namnet på den svenske vikingen är *Glammaðr* (utan *u*-omjud).

I fsv. (d. v. s. hos Lundgren), finnes blott 1 säkert namn på *-adh*. Detta bör icke förvåna. Såsom efter folkvandringstid tillhörande det hedna fingerade namnskicket bör icke ändelsen lämpligen ha kunnat bevaras på vikingatidens runstenar eller i det medeltida värkliga namnskicket.

Man vill icke gärna tro, att ändelsen *-aðr* (< *-haþuʀ*):s begränsning till Svärge inom den nordiska jältedikten endast är en slumpens lek, utan att i detta förhållande ligger en antydan om namnet och typen Starkads ursprungliga hemland. Och än mer. Man jämför dessa förhållanden med andra. Man finner, att Starkad i hela Starkaddiktningen från 900-talet ständigt äger starka anknytningspunkter till Svärge (Uppsala) och att före denna diktning går en annan om Starkad, som är av svenskt ursprung. Längre tillbaka kan han icke i sin helhet föras. Dessa förhållanden, summerade, synas utesluta slumpens lek. Ännu är det dock för tidigt att med full säkerhet yttra sig om Starkaddiktningens ursprung. Men när allt kommer omkring, när fakta lagts till fakta, synpunkter vägts mot synpunkter, skall det kanske visa sig, att den svenska urtyp av Starkad, som den store geniale tyske forskaren såg skymta på sitt dödsläger, dock trots allt icke var så "dimmig", som man velat göra den till.

[1] Hultman, Till behandlingen af *u*-omljudet af *a* i de östnordiska språken, i Finländska bidrag till sv. språk- och folklifsforskning sid. 94 ff.

5. Svenska sköldmösagor.

Den form, under vilken kvinnan skildras och uppträder i fornåldarsagan, är ganska olikartad. Men det låter sig dock med bestämdhet urskilja vissa grupper av kvinnofigurer, såväl till karaktär som tid. De olika karaktärsskiftningarna falla lättast i ögonen; men i stort sett kunna dessa skiftningar samlas i till tiden bestämda grupper. Med andra ord: kvinnoskildringen växlar genom tiderna.

Älst ligga kvinnotyper sådana som Vǫlsungasagans. De spela i främsta ledet. Eller rättare sagt: om dem spelas det, kring dem är handlingen koncentrerad. Undergivna, drömmande veka som Gudrun eller stolta, glansomstrålade som Brynhild, samla de sig ytterst till en enda punkt: kärleken. Den bränner och förtär dem. I jältens liv spela de icke någon positivt ingripande roll, såvida ej hämnden kallar upp dem ur den tillbakadragenhetens miljö, vari de leva. De göra ett intryck av passivitet. Händelsernas gång är lagd förutan dem, och följden är också den, att det är de, som bedragas (Brynhild) eller göra förlusterna (Gudrun). Då träda de fram till klagan eller till hämnd. Över hela deras liv ligger något lyriskt; i en enda stor, förtätad känsla leva de. Deras liv är tragiskt ; såsom konflikternas kvinnor vandra de mot undergången, därför att de icke vilja pruta av på sin stora lidelse. Deras pärsoner ha privatlivets hälgd omkring sig, och måhända har man häri att se en återspegling av folkvandringstidens mindre framträdande kvinna.

I viss mån likartade äro de kvinnotyper, som ligga yngst. Det är de rena äventyrssagornas. Även de äro passiva. Men själlöst passiva. Förtrollade, härtagna, av ödet förda fjärran från den älskade, äro de blott till för att av honom — efter ömsesidiga under av tålamod och trohet — befrias och med honom förenas. Några konflikter existera icke för dessa kvinnor. De ta aldrig fel på sin kärlek, de leva endast i hoppet om återförening. År efter år vänta de, pinade, slagna, i den förtrollade borgen eller hos den elaka

styvmodern. Det ligger över deras liv något själlöst och konventionellt; de äro dockor, utan vilja och liv. — Man förstår deras typ. Det är riddartidens kvinnor, som — ytterst stammande från Östern — nu göra sitt intåg i Norden, och den kärlek, vars föremål de äro — ty de äro dock främst mottagande — är den höviskt medeltida. Det är förebudet till balladdiktningens erotik.

Men mellan dessa båda kvinnotyper ligger en annan av väsentligt olika karaktär. De kvinnorna ha tagit sitt öde i egna händer. De handla, de leva med, ingripa värksamt. Deras typ är utåtvänd. Trotsiga, stolta, mäta de upp mot männen, och ej sällan fatta de svärdet och ta vikingakostym. Erotiken spelar för dem en underordnad roll; att avslå frieri är deras högsta fröjd. Såsom speciellt nordiska möta de i sagorna, utan spår av utländsk inblandning. Deras period är vikingatiden, och som en avspegling av dess mera utåtvända, rörliga liv vill man fatta dem, ett parallellismens försök att rycka kvinnan utåt i proportion med mannen.

Av dessa kvinnor är det åter en, som särskilt frapperar. Det är kvinnan, som lever som konung eller kämpe, i manlig dräkt och med manlig omgivning. Klarast kunna vi studera denna kvinnotyp i *Hrólfs saga Gautrekssonar*.

Den svenske konung Eiríkr äger endast ett barn, en dotter vid namn Þornbiǫrg. Hon är vackrare och visare än andra kvinnor. För att riket må upprätthållas i släkten efter Eiríks död, ber Þornbiǫrg sin fader att skänka henne en del av riket, att hon må lära sig styra och härska, innan den gamle engång går ur tiden. Hon får då en tredjedel av faderns rike, och hon sätter sig ned på Ulleråker. Hon stämmer ting, och på detta låter hon hylla sig som konung under namn av Þorbergr. Ingen fick kalla henne kvinna.

Uppeggad att vinna henne, reser Hrólfr Gautrekssonr, konungen över Götaland, till Uppsala. Han går inför konung Eiríkr och begär dotterns hand, men blir hånfullt avvisad. Emellertid tillråder drottningen sin make att bruka mera försiktighet mot en så tapper och mäktig man, och konungen slår nu alldeles om, låtsande som om Hrólfr blott under ruset trott sig få avslag, och lovar dottern åt honom, om han lyckas besegra henne. Själv vill han förhålla sig neutral. Hrólfr drar ut till Ulleråker. När han med 12 kämpar kommer till kungahallen, ser han en väldig man sitta i högsätet i kunglig skrud. Det är Þorbergr. Hrólfr hälsar, men ingen man i salen svarar. Hrólfr framför sitt frieri, men får hånande avslag,

och Þorbergr är så rasande över, att hon kallats kvinna, att hon manar männen till vapen. Med knapp nöd rädda sig Hrólfr och hans män.

Om någon tid återvänder emellertid götakonungen bättre rustad. Men även Þorbergr har berett sig och låtit uppföra ett stort befästningsvärk. Genom en list — att bygga tak på utansidan av värket och låta männen, stående skyddade därunder, förstöra anläggningen — lyckas han storma befästningen. Han tar Þorbergr till fånge, men släpper henne frivilligt. Hennes styvsinthet är nu bräckt, hon avlägger manskläderna, blir åter Þornbiǫrg, och i frid och försoning äkta Hrólfr och Þornbiǫrg varandra. Med sin gemål sitter Hrólfr sedan som konung i Svitjod.

Att a priori fatta hela denna episod, som så uteslutande rör sig med svenska förhållanden, som annat än svensk, vore uppenbart oriktigt. Icke med ett enda ord omnämnas andra länder och förhållanden. I berättelsens gång finnes heller intet, som motsätter sig en sådan uppfattning. Scenerna strida icke emot, vad vi från annat håll känna om svenska förhållanden, om än detaljdrag, sådana som listen att intaga befästningsvärket, äro västnordiska. Lokaliteterna äro fullt riktigt angivna. Ulleråker är det bekanta tingsstället i närheten av Gamla Uppsala — jfr att Þorbergr där sammankallar ting —, som legat inom området av det nuvarande Uppsala, i närheten av det ställe, där dess slott och s. k. bondkyrka äro belägna. Namnet har senare övergått att beteckna det härad, som omfattar socknarna Bondkyrka, Börje, Jumkil, Läby, Näs och Vänge [1].

Visserligen har Ranisch [2] visat parallellism mellan Hrólfssagans olika härnadståg och Lodbrokssagan, och jag kan, fastän under delvis annan motivering (i dessa forskningars fortsättning) ansluta mig till hans resultat. Ragnars tåg till Svärge mynnar uti hans strid med konung Östen på Ulleråker. Ulleråker nämnes väl ej i prosasagan om Ragnar, men i den älsta sagoformen, Kråkumal. Det låter sig därför icke bestämt förneka, att den äldre versionen av Ragnarsagan [3] givit Rolfsagan dess Ulleråker. Men därmed slutar det. Så som vi nu känna Ragnarsagan i dess olika facer, finnes som gemensam likhet mellan dennas och Hrólfssagans Svärgeståg en-

---

[1] Rosenberg, Geogr.-Stat. handlex. öfv. Sverige sid. 930.

[2] Ranisch, Gautrekssaga Einleitung sid. xliv ff. Palæstra XI.

[3] Olrik, Kilderne til Sakse's Oldhistorie I sid. 102—133.

dast själva namnet Ulleråker. Motivet med den till konung förklädda konungadottern och den närmare beskrivningen av Ulleråker (ex. tingsplats) kan icke härledas ur Ragnarsagan.

Namnen ge ingen ledning. Fvn. *Hrólfr*, fsv., fd. *Rolf* är vanligt från älsta tid. Om *Þornbiǫrg* (*Þorbergr*) kan jag icke yttra mig. Lika litet upplysa *Eiríkr* och *Ingigerðr*, som visserligen förefinnas inom den svenska konungaätten, men just därför intet visa för sagans härledning — en fvn. författare, som kände svenska konungaätten, borde lämpligen sätta *Eiríkr* som ett svenskt konunganamn. Men alla namnen kunna mycket väl vara svenska.

Samma kvinnotyp i dess ansats möter på det tredje ställe, där namnet Ulleråker omnämnes i fornaldarsagorna, inledningen till *Þorsteins saga Víkingssonar.*

Fylkeskonungen Hringr i Svea välde har en dotter vid namn Húnvǫr, skönast bland kvinnor och manligast; hon håller skemma med stor svit av kvinnor. Förnämligast efter henne var Ingibiǫrg, dotter till jarl Herfinnr (så i 2 handskrifter, i de övriga säkert oriktigt Herfer, Herfar) på Ulleråker; endast i fråga om börd och klokhet var hon Húnvǫr underlägsen. Alla friare avvisar Húnvǫr stolt. Men en dag kommer nedifrån ett fjäll, som ligger bakom kungsgården, en man av jättelik skepnad. Han heter Hárekr jarnhauss och är son till Kolr kroppinbakr, konungen över Indialand. Han fordrar Húnvǫr till äkta, och blott på det villkoret, att någon vågar gå till holmgång med honom, kan Húnvǫr räddas. Húnvǫr sänder en tjänare, Eymundr, till Víkingr, som är bosatt på Vifilsö, "er liggr út undan Ullarákri", och Víkingr utför också bragden och dödar Hárekr. Till lön för denna sin första bragd får den unge Víkingr Húnvǫr.

I sin nuvarande form är denna berättelse på typiskt västnordiskt sätt förd i pennan. Háreks typ och familj och holmgångsscenen äro i vanlig sen fornaldarsagastil, det väldiga fjället är en västnordisk godtycklighet [1], liksom uppgiften om Vifilsös läge i sin obekantskap med Svärges geografi röjer sig som uppkommen vid sagans nedskrivning på västnordisk botten. Men det som kvarstår är av större intresse.

I denna berättelse ha vi, som synes, flera av momenten i den föregående. Namnet Ulleråker — det finnes i fornaldarsagorna (inklusive Krákumál) blott nämnda 3 ggr — förbinder. Liksom Þornbiǫrg är Húnvǫr manlig och omgiven av stor svit. Stolt av-

[1] Synpunkten är den norska fjällbygdens.

visar hon alla friares anbud. Men hennes manlighet är icke så starkt pointerad, och det viktiga förklädnadsmomentet saknas.

Det ligger nära till hands att fatta hela denna berättelse som en förbleknad ättling av Hrólfssagans episod — Hrólfssagan har primäritet därför, att dess episod är långt ursprungligare, fylligare, konkretare, medan Þorsteinssagans är inmängd med en massa kommunt gods —, och i stort sett måste detta anses riktigt. De ovan anförda likheterna äro tydliga nog, men vid närmare studium måste man skjuta denna tanke i dess extrema form å sido, ty helt räcker icke denna förklaring till. Namnen tyda möjligen på en självständigare tillblivelse och böra under alla omständigheter diskuteras.

fvn. *Hringr*, fsv. fd. *Ring* och fvn. *Ingebiǫrg*, fsv., fd. *Ingeborg* (*-burgh*) kunna som alltför vanliga lämnas å sido, om de än ofta beteckna svenska konungar och konungadöttrar[1].

Húnvǫr finnes i den nordiska litteraturen endast på detta ställe.

Herfinnr förekommer som namn på 2 landnámamän, av vilka den ene är svensk. Dessutom förekommer namnet — utom som namn på vår ifrågavarande svenske jarl — ännu en gång i Þorstenssagan som namn på en jarlson från Marseraland, tydligen lånat från den svenske jarlen.

Eymundr, 1 gång säkert belagt som norskt namn: Olav den heliges frände och fosterbroder *Eymundr Hrings s.* Flb II 17[1]. Senare uppträder namnet i Norge icke förrän på 1300-t. På Island, där namnet är mycket sällsynt, finnes intet säkert fall före 1300-t. Däremot visar namnet en tydlig östlig förekomst. I den fvn. litteraturen *som värkligt* buret av 3 svenskar och 1 dansk.

1. *E.*, fader till kung Erik, samtida till Harald Hårfager. Hkr I 115.
2. *E.*, son till Olov Skötkonung (Västgötalagens *Emundær Slemæ*). Hkr II 162.
3. *E.*, lagman i Skara på 1000-talet. Hkr II 182.
4. *E.*, son till den danske konungen Sven Ulfsson (Estridsson). Kn 212[16].

Som fingerat bäres det av

1. *E.*, konung i Holmgård. Flb I 24[31]. ∴ *svensk synpunkt.*
2. *E.*, en av Hiálmars bekkiunautar Ǫrv 220 ∴ *svensk.*
3. *E.*, Hunvǫrs tjänare. ÞV 387[24]. ∴ *svensk.*

I fsv. tämligen vanligt (Lundgren). Älst från 1230. Okänt i fd. (Nielsen).

[1] Se registret till fornaldarsagorna. F. ö. uppgifterna från Lind.

Namnen överensstämma således ej väl med vn. namnskick, utan visa snarare en svensk tendens. Detta tyder möjligen på, att vi här mera direkt ha att göra med en svensk sagotradition. I varje fall bestyrka namnen uppfattningen av sagans svenskhet. Hrólfssagans lokalisering till Svärge (d. v. s. dess svenskhet) har — även om Þorsteinssagans episod som efterbildning uppstått på vn. område — känts så stark, att lokaliseringen till Svärge orubbad fått kvarstå.

Motivet dyker upp på andra ställen i den nordiska litteraturen. I *Saxos bok VII* förekommer en berättelse, som i sina huvuddrag är av följande innehåll:

Alvilda, dotter till kung Syvardus i Götaland, är så ärbar, att hon döljer sitt ansikte i en slöja, för att ingen må upptäcka hennes skönhet. Hon är i strängt förvar. Utanför hennes boning har hennes fader lagt en drake och en snok, som vakta hennes kyskhet. Den, som detta till trots söker nalkas jungfruburen, skall halshuggas. På stakar utanför hänga de avhuggna huvudena. Länge vågar ingen nalkas den isolerade. Men Alf, den danske kung Sigarus' son, vågar försöket. Han begär inför Syvardus dotterns hand, och han får till svar, att om han lyckas döda juren, skall han få jungfrun till äkta. Han höljer sig i ett blodigt skinn för att egga jurens raseri, och beväpnad med en tång, i vars ända sitter ett glödande stål, drar han till Alvildas boning. Stålet slungar han i gapet på draken, och i snokens gap sätter han sitt spjut. Bägge juren dö. Som lön för sin bragd begär han konungadottern, men Syvardus förklarar, att endast den kan bli hans måg, som hans dotter själv ger sitt ja. Och Alvilda själv fattar böjelse för Alf. Men hennes moder förebrår henne så skarpt, att hon vill avstå från sin kyskhet, att hon icke blott fattar förakt för Alf, utan fullkomligt ändrar karaktär, kläder sig i manskläder och blir "fra en over al Maade bly Jomfru til en grum Viking" [1]. Som sådan blir hon hövding för en skara vikingar och drar vida omkring. Emellertid söker Alf länge efter henne och finner henne slutligen i en vik på finska kusten. En strid uppstår; därunder springa Alf och några av hans följeslagare över på Alvildas skepp och fälla männen. Borcarus, Alfs närmaste vän, som slår jälmen av Alvilda, finner då, att här borde man kyssa och icke slå. Alvilda nödgas nu utbyta sina manskläder mot kvinnokläder, och Alf och Alvilda förenas.

Det är åtskilligt i denna berättelse, som icke kan vara ursprung-

[1] Winkel Horns övers. av Saxo sid. 277.

ligt. Alvildas snabba omslag är omotiverat. Vi få icke veta orsaken till, att den blyga ungmön, då hennes moder förebrår henne, att hon vill äkta en man, blir till en grym viking; resultatet av förebråelserna är oväntat, hon blir manlig, lever mitt bland män. Naturligt hade vidare varit, att Alf, när han dödat draken och ormen och vunnit Alvildas kärlek, också värkligen fått löftet uppfyllt, fått henne till äkta. Slutligen är det också påfallande, att Alvilda, vars boning vaktas av en snok och en drake och med den bistra anblicken av döde friares huvuden som rund däromkring, ändå döljer sig i en slöja? Mera kunde invändas (se nedan).

Allt detta tyder på oursprunglighet, kombination. Olrik[1] har uppvisat, att slöjmotivet är från annat håll, från den närstående Sigridsagan (Otharus och Syritha). Men långt radikalare måste saken ses. Jungfrun, som sitter inspärrad, vaktad av ormen och snoken, och den vikingastyrande kvinnan-härjaren i manlig dräkt ha ursprungligen intet med varandra att göra. Sagan är kombinerad av tvenne — väl före Saxo[2] —, den ena en berättelse om jungfrun, som vaktas av ormen och draken, den andra berättelsen om ungmön, som, klädd till kämpe, drar ut i härnad. Till den förra sagan har lagts slöj-(blyghets)momentet; därpå ha de bägge sagorna förenats.

Utvecklingen blir klar för den förra sagan, om vi vända oss till den bekanta lindormsepisoden från Ragnarsagan. Ursprungligen har väl motivet helt enkelt varit, att ungmön bortrövats av ormen (draken) och vaktas av denne. Den, som lyckas befria henne, skall få henne till äkta. I Ragnarsagan har redan en förskjutning ägt rum, i det bemäktigandet av jungfrun är en tillfällighet; ojuret har tagit form av den lilla lindormen, som växer, tills han slutligen, fruktansvärd och etterspyende, ringlar sig kring huset. En sådan saga har stött ihop med blyghetsmotivet; det blir för att bevara dotterns kyskhet, draken och snoken ligga utanför ungmöns boning. (Märk f. ö., att redan duppleringen av ojuret är ett sekundärt drag.) Men ännu skiner den ursprungliga formen igenom hos Saxo. Ty när Alf anmäler sig som friare, får han upplysningen, att lyckas han döda juren, skall han få ungmön. Men alla de föregående ha i stället fått döden som lön[3], och juren äro ju ditsatta för att vakta hennes kyskhet. Detta tyder på, att det varit en för

---

[1] Olrik, Kilderne til Sakse's Oldhistorie II sid. 244 f.

[2] Ordalydelsen hos Saxo tyder härpå.

[3] De ha dels dödats av juren, dels halshuggits för sin järvhet.

konungen kär sak att få dottern befriad från draken och ormen och att motivet i så måtto varit likt Ragnarsagans. En annan direkt likhet med Ragnarsagan är, att Alf, innan han ger sig ut till orm- och drakkampen, höljer sig i ett blodigt skinn — enligt Saxo för att höja jurens raseri. Häri ser jag en vantolkning av Ragnars ludna byxor, som spela en så väsentlig roll vid Ragnarsagans episod, att de givit upphov till jältens namn. I Alvilda-episoden är detta drag meningslöst, missförstått, i Ragnarsagan är det fullt klart och av konstitutiv natur[1]; det kan då icke råda tvivel om den inbördes ursprungligheten.

Efter denna utredning måste jag anse det klart, att (drak-)ormmotivet hos Saxo är sekundärt, i Ragnarsagan primärt. Detta har redan Olrik[2] haft en känsla av, då han säger: "Snarest er vel Regners orm moder til de to hos Alvild, da de ere noget spæde i poetisk vækst".

Både Þóra (Thora) och Alvilda höra enligt sagorna hemma i Götaland, både Ragnarr (Regnerus) och Alf äro danska konungasöner. Att scenen i bägge fallen är förlagd till Götaland, har sin betydelse; när efterbildningen (Saxos Alvilda-episod) bevarat detta drag, visar det, att förebilden starkt känts som götisk, så mycket mer som vi måste förutsätta mellanstadier mellan Ragnarsagans och Saxos episod.

Den andra sagan har behandlat konungadottern, som, klädd till kämpe, ligger i härnad, men slutligen tvingas att bli en konungasons gemål. Detta blir i huvudsak samma motiv som Hrólfssagans Þornbiǫrg-episod. I bägge fallen ha vi en kvinnlig kämpe, som avsvurit kvinnans vanliga uppgift, klätt sig i mannakläder och befaller över kämpar. I bägge fallen besegras hon slutligen av en konungason, vars trogna gemål hon blir. Skillnaden är endast, att hon i ena fallet blir inlandskonung, i andra sjökonung. Detta betyder endast inlandets och hafstraktens olika sätt att behandla — eventuellt det ena området låna från det andra, omändra motivet — samma episod.

Namnen upplysa heller intet här. *Alvilda* förekommer som värkligt namn (*Alfhildr*) endast på fvn. botten; visserligen finnas

[1] Att namnet *Loðbrók* enligt Storm (Bidr. till Vikingatid. hist. sid. 82 ff.) möjligen icke från början tillhört Ragnar, betyder intet. Det väsentliga är, att *sagan* till Ragnar knyter binamnet och berättelsen.

[2] Olrik, Kilderne til Sakse's Oldhistorie II sid. 245.

ett par ön. pärsoner, men ingen direkt svensk. *Borcarus* finnes endast här.

(*Sigvardus*) *Sigvarth* är den danska formen för fvn. *Sigurðr* (finnes även mot medeltidens slut på fvn. botten).

Det är av vikt att fastslå, vad som för frågan om dessa sagors hemland är det väsentliga. Berättelsen om den götiske Hrólfr, som betvingar den uppsaliensiska konungadottern, har uppstått till förhärligande av en göt, och som sådan bör sagan väntas vara götisk. Men detta utesluter icke, att Þornbiǫrg som typ kan vara en uppsvensk skapelse. Sagan har drag, som antyder detta. Det råder ett motsatsförhållande mellan de olika sätt, varpå sagan låter henne framträda; skildringen svänger mellan sympati och antipati. Þornbiǫrg är skön och vis; hennes förklädnad är en akt av klokhet, hon vill lära sig styra, till dess fadern, den siste konungen av ätten, går ur tiden. Hrólfr misslyckas grundligt första gången, och götarna hånas i ordalag, som nästan ge illusion av berättigande. Hrólfr, som dock besegrat Þornbiǫrg, släpper henne frivilligt — ett onekligen för den uppsvenska synpunkten smickrande drag. Och uppgörelsen sker i godo. Märkligt är också, att segraren Hrólfr, den götiske konungen, bosätter sig i Uppsala — detta påminner om ungersvennen, som vinner prinsessan och (halva) konungariket —, d. v. s. skildringen är här jord ur uppsvensk synpunkt. Slutligen har i Þorsteinssagans efterbildning Húnvǫr helt sympatien på sin sida. Vidare tar sig sagans antipati mot Þorbergr vid Hrólfs ankomst till kungahallen icke så särdeles starka uttryck, om hon än här framträder givet osympatiskt. Motsättningen mellan Götaland och Svealand är således icke starkt betonad, såsom ex. mellan Danmark och Svealand i Hrólfs saga krakas skildring av Uppsala.

Detta ständiga hänsynstagande till Svealand tyder möjligen på, att vi här ha att göra med en till sitt ursprung uppsvensk saga, som nått Götaland, där jälten jorts till göt.

Hur som helst, är det inom det nuvarande Svärge, denna saga helt spelar. Annat är förhållandet med Alvilda-episoden. Denna episod är tydligen sedd ur dansk synpunkt, diktad till förhärligande av Alf. Samma är förhållandet med dess ena motivs förebild, Ragnarsagans Þora (Thora)-episod. Orsaken till episodernas lokalisering till Götaland kan därför i dessa fall tänkas vara, att Götaland ligger nära som skådeplats för en dansk jältes bragder. Men att Alvilda härjar i trakterna omkring finska kusten visar svensk synpunkt. Vad vi på det stadium, till vilket undersökningen hittills förts,

kunde säga, är dock endast, att i Danmark det nuvarande Svärge känts som lämpligt hemland för en sådan kvinnotyp. På frågan om de speciella Alvilda- och Þóra (Thora)-episodernas nationalitet kan ännu icke ingås.

Från ännu ett håll är detta motiv känt i dess utpräglade form, i *Hervararsagan*. Angantýrs dotter Hervǫr är ej som andra ungmör; tidigt vänjer hon sig vid båge och svärd och är grym som en kämpe. Då hennes morfader, jarl Biartmarr, märker detta, ger hon sig till skogs, bygger sig där en hall och övar illdåd. En dag förebrås hon att vara träldotter, hon ger sig då till sin morfader och begär upplysningar om sin börd. Hon får då veta, att Angantýr är hennes fader och att han ligger "mull-öst" i Samsö. Hervǫr ber nu sin moder göra henne manskläder. Under namn av Hiǫrvarðr[1] drar hon ut, träffar en skara vikingar och blir deras härre. Med dessa härjar hon vida omkring. Slutligen seglar hon till Samsö, manar upp den döde fadern och begär hans svärd. Till slut får hon detta. Därefter gästar hon konung Guðmundr á Glæsisvöllu. Där fattar en dag en man hennes svärd; hon griper då detta och dräper honom. Därpå avlägsnar hon sig. Då männen vilja sätta efter henne, ber Guðmundr dem uppge försöket, ty "ekki mun svâ mikil hefnd í manninum, sem þèr ætlið . . . mun þessi kvennmaðr yðr dýrkeyptr".

Hervor är länge i härnad, men slutligen tröttnar hon, far hem till sin morfader och vänjer sig vid kvinnors vanliga göromål, vävning och handarbeten. När Hǫfundr, Guðmunds son, får veta detta, beger han sig till Biartmarr, friar till Hervǫr och får henne till äkta.

Som Heinzel[2] insett, är denna berättelse i sin nuvarande form icke ursprunglig. Hervǫr frambesvärjer i högtidliga ordalag sin döde fader, fordrar lidelsefullt det ödesdigra svärdet, men det enda bruk, hon senare gör av detta, är, att hon dödar en fullkomligt obskyr kämpe, som nyfiket griper svärdet. Snabbt tröttnar hon på krigarelivet, återvänder till sin morfader, ägnande sig åt kvinnliga dygder och sysselsättningar och gifter sig med *Hǫfundr* = 'domaren', den visaste bland män. Heinzel förklarar denna motsättning som resultatet av en sammanstöpning. Ursprungligen ha, enligt Heinzel, funnits 2 Hervǫr, en tillhörande den Arngrímska, en den Guðmundska familjen. I bägge fallen ha vi haft en Hiǫrvarðr — detta har väsentligt underlättat sammanblandningen. En av Angantyrs bröder

[1] Enligt en version Hervarðr.

[2] Heinzel, Über die Hervararsaga. Wien. Akad. Sitzungsber. 1887 sid. 446 ff.

heter Hiǫrvarðr, och att denne varit en sagohistoriskt betydande pärson visas därav, att han i en version av Hjalmarsagan är Hjalmars rival i stället för Angantýr. Enligt Flatöbokens ena version[1] är Hervǫr II dotter till Hiǫrvarðr, son till Heiðrekr úlfhamr. Denne är visserligen, enligt Hervararsagan, son till Angantýr III, men, enligt Saga Þorsteins beyiarmagns[2], son till Guðmundr á Glæsisvǫllum. — Den Arngrímska Hervǫr är vild, den Guðmundska däremot icke. Resultatet av upptagningen av den Arngrímska Hervǫr i den Guðmundska släkten (giftermålet med Hǫfundr) har blivit, att hennes karaktär förändrats.

Denna uppdelning av Hervǫr i 2 pärsoner bär alla tecken till sannolikhet. Men är det så, skiljer sig också från den Arngrímska Hervǫr det snabba omslaget i karaktären, och som den vilda, i mannakläder utstyrda vikingahövdingen står den Arngrímska Hervǫr kvar. Måhända har om hennes slutliga betvingande av någon kämpe någon saga berättats — hennes omslag blir eljest oförklarligt —, och detta har varit en bidragande orsak till, att hon som Hǫfunds maka förbundits med den Guðmundska familjen och uppgått i dess mera civiliserade Hervǫr.

Som den vilda, stridande, i manlig gestalt uppträdande kämpenhövdingen är hon då samma typ, som vi förut mött i Hrólfs saga Gautrekssonar och i Saxos Alvilda-episod. Av dessas kvinnotyper är hon närmast besläktad med Saxos Alvilda. Liksom denna är hon en hafskämpe, och liksom denna skildras hon som mycket grym. Till tiden står hon snarast älst. Hennes typ är primitivare, mindre human. Den omänskliga grymheten — ondskan för dess egen skull — är hennes utmärkande tecken.

Men är det till den Arngrímska familjen denna trotsiga, vilda, mannaklädda kvinnogestalt, som dock till sist överger vikingalivet och blir den kvinnliga ungmön, hör, får vårt motiv en ny belysning. Arngrímsfamiljen är, som jag nedan på språkliga grunder visat, svensk, och som svensk rubricerar sig då också denna Hervǫr. — För namnen jämför nedan (under Hjalmarsagan).

Till samma resultat nå vi på en annan, rent litteraturhistorisk väg. Hervararsagans grundmotiv är — enligt Schücks utredning[3] — striden mellan de bägge bröderna, av vilka den ene, ovetande om broderskapet, med det av dvärgarna med förbannelse belagda svärdet, som deras moder själv frambesvärjer ur gravhögen, dräper den

---

[1] Sǫrla þáttr sid. 399. FAS I.

[2] Fornmanna sögur 3 sid. 197.

[3] Schück och Warburg, Illustr. svensk litt.-hist. 2 uppl. sid. 117.

andre (Hildebrandsmotivet). I stort sett anser jag detta vara riktigt. Dvärgepisoden vill jag, som jag senare får utveckla, betrakta som ett speciellt nordiskt tillägg, och huruvida gravhögsepisoden är nordisk eller ej, lämnar jag öppet i detta sammanhang. Det egentliga Hildebrandsmotivet är emellertid en gotisk saga, som, enligt Schück, troligen redan på 600-talet nått Norden över det nuv. Ryssland. Den naturliga vägen är då i Norden närmast till Svärge, och omkr. år 900 uppträder motivet möjligen också där på Rökstenen[1] (Östergötland) — tidigast i Norden. I Svärge har det stött tillsammans med nya motiv (ex. Hjalmarsagan), och Hervararsagan är därför till stor del av svenskt ursprung. Det är då naturligt, att Hildebrandsmotivet här träffat samman med berättelsen om den till kämpe förklädda ungmön, ty något skäl att låta denna återgå till gotiskt ursprung finnes icke, liksom heller intet daterar motivets tillkoppling så sent som på vn. botten. Motivet om de båda brödernas dystra öde har gripit den vilda, manhaftiga kvinnotypen, ställt denna som moder som en psykologisk motivering till brödernas undergång. Men detta bör lämpligen ha skett, innan ett motiv som Hjalmarsagans, som vida lösligare hör samman med grundmotivet, tillkommit. Men Hjalmarmotivet är tillagt i Svärge, och då bör så även vara förhållandet med vårt ifrågavarande Hervǫrmotiv.

Mera brustet återvänder motivet i *Stiǫrnu-Odda draumr*[2].

Den stjärnvise Oddi i Reykiardalr på Island har en natt en dröm av följande innehåll:

Hróðbiartr hette en konung, som härskade över Götaland. Han var gift med Hildiguðr och hade blott ett barn, en son vid namn Geirviðr. Konungen hade satt en jarl vid namn Hiǫrvarðr till styresman över 1/3 av sitt rike. Han var gift med Hiǫrguðr, och även de hade blott ett barn, dottern Hléguðr. Tidigt blev Hléguðr bångstyrig. Detta tilltog med åren. Det var hennes sed att taga härkläder och vapen. Så utstyrd, blev hon mången mans bane, som icke behagade henne. Förbittrad häröver, befaller slutligen hennes fader, att hon skall återvända till kvinnors sed och sysselsättningar, eller också “drag bort som fortast ur min hird!“ Hléguðr utber sig då av sin fader att få 3 långskepp, fullrustade med män och vapen. Denna begäran beviljas. Så fullrustad, seglar Hléguðr ut i viking. Snabbt vinner hon guld och ära.

---

[1] Schück, Bidrag till tolkningen af Rök-inskriften sid. 18 ff.

[2] Nordiske Oldskrifter, udgivne af det Nordiske Literatur-Samfund XXVII sid. 107 ff.

Emellertid dör konung Hróðbiartr, och hans son Geirviðr blir, ehuru blott 8-årig, konung. Härefter följer ett parti, som skildrar, huru Geirviðr på grund av sin ungdom icke kan sköta regeringen, men så småningom genom en bragd (att döda tvenne rövare, som uppehålla sig i Jǫruskógr) lyckas komma till anseende.

Nu inträffar, att Hiǫrguðr dör, och hennes make, Hiǫrvarðr, gifter sig då med konungaänkan Hildiguðr. Detta giftermål varar emellertid icke länge, ty Hiǫrvarðr är gammal, och snart dör även han. Ryktet härom når Hléguðr. Snabbt vänder hon åter till Götaland. Hon lägger under sig den tredjedel, som hennes fader ägt, och därpå sänder hon sköldmör som bud till Geirviðr, att han skall giva henne halva riket eller också möta henne i strid. Geirviðr väljer striden. Vid klippan Hofshǫfði, som ligger vid Sildasund, möta flottorna. Det går illa för konung Geirviðr och hans män; manfallet blir stort på deras skepp. Men skalden Dagfinnr — vilken, besynnerligt nog, Oddi under ett långt parti av berättelsen tycker sig vara — upptäcker till slut, att orsaken till detta är Hléguðr, som osynlig med varginnehuvud biter huvudena av sina motståndare. Genom att titta under Dagfinns vänstra bågböjda arm lyckas konungen även se Hléguðr. När han väl fått syn på henne, rusar han med draget svärd fram mot Hléguðr, och med ett dråpligt hugg skiljer han hennes huvud från kroppen, så att det förra faller överbord. Nu är det slut med vikingarnas lycka. Det är ett lätt värk för Geirviðr och hans män att besegra Hléguðs folk. Efter segern vänder Geirviðr åter hem, och skalden Dagfinnr får hans syster Hlaðreið (märk, att Hróðbiartr förut uppgetts blott ha 1 barn, Geirviðr) till äkta.

Närmast ligger denna berättelse Hervararsagans. Hléguðr, som tidigt blir manlig och grym, är identisk med Hervǫr, som tidigt fattar båge och svärd. När fadern (morfadern), som i bägge fallen är jarl, märker detta, blir resultatet detsamma: bägge kläda sig i manskläder och draga ut i viking, befallande över män.

Skillnaden ligger i berättelsernas slut. Hléguðr återvänder icke till kvinnokläder och kvinnoseder; hon faller för Geirviðs svärd. Men slutet i Stiǫrnu-Odda draumr bryter den föregående framställningen. Berättelsen får icke genom det sin avrundning.

Geirviðr dödar tvenne rövare, och han besegrar Hléguðr, som angriper honom — dessa försvarsbragder kunna svårligen bilda det centrala, kring vilket sagan om Geirviðr uppstått. Vidare har Hléguðr en påfallande central ställning i sagan. Man förvånar sig över,

att sagan så utförligt befattar sig med härkomst och barndom hos en pärson, som endast är till för att slås ijäl. Sådana pärsoner äro ur sagans synpunkt hem- och släktlösa; de intressera endast i det ögonblick, de träda inom huvudpärsonens sfär. Detta tyder möjligen på, att vi här ursprungligen haft tvenne huvudpärsoner; man anar konturerna av tvenne sagor, som växt tillsammans, av vilka den ena behandlat Geirviðr och hans bragder, den andra den grymma ungmön, som blivit viking.

Ökad vikt åt misstänksamheten mot slutet ges också därav, att vi här ha ett par drag, som tydligen från annat håll inkommit i denna berättelse. Hléguðs osynliga uppträdande som varginna och Dagfinns list att låta Geirviðr se henne genom sin krökta arm föra i tankarna Bǫðvarr Biarkis björnhamn och Hrúts list att låta sin make Bǫðvar Biarki se Oden genom sin krökta arm. Slutligen är det egendomligt, dels att en syster till Geirviðr helt plötsligt dyker upp, dels att det hela blott resulterar i ett giftermål för skalden Dagfinnr; bipärsonernas giftermål följa vanligen som kompliment till huvudpärsonernas. — Allt detta låter ana, att berättelsens slut är brutet eller förvanskat.

Vad vi med säkerhet kunna påstå, är, att vi här ha Hervararsagans motiv i dess början; ur det förvirrade slutet låter sig icke några slutsatser med bestämdhet draga.

Huruvida mellan Hervararsagans episod och berättelsen i Stiǫrnu-Odda draumr något förhållande består kan knappast med bestämdhet avgöras. Dock synes detta vara mycket antagligt. Till de ovan anförda likheterna kan läggas, att namnet Hiǫrvarðr förekommer i bägge berättelserna. I andra drag synes berättelsen ligga närmare Hrólfssagan; så ex. bemäktigar sig Hléguðr $^1/_3$ av riket — vilken del hennes fader förut ägt —, liksom Þornbiǫrg får $^1/_3$ av riket att styra över.

Ortnamnen i sagan tarva undersökning. Att söka identifiera dessa torde vara lönlöst.

Jǫruskogr utgår från fvn. *iara* f. = 'sand' = fsv. **iæra*.

fsv. **iæra* > nsv. *jära*.

I nsv. ortnamn finnas åtskilliga namn på *Jär*(*a-*)[1].

---

[1] *Jära* i Ljungarum s:n, Jönköpings län.
" " Mulseryds " " "
Järanäs i Unnaryds s:n " "
Järane i Laxarby s:n, Älfsborgs län.
Järeda s:n, Kalmar län, med sjön *Jär*(*e*)*n*.

Hellquist [1] antar, att fsv. *iæþur*, fvn. *jaðarr* ingår i namnen på *Jära-*, *Jär-*, men låter möjligheten av uppkomst ur ett fsv. **iæra* = isl. *iara* [2] vara öppen. Likaså anser Noreen (Ant. Tidskr. f. Sverige 17: 3), att fsv. *iæþur* ingår i *Järavallen* (*Jären*, *Järbacken*) i Skåne. Det förtjänar dock under alla förhållanden anmärkas, att det just är till Götaland, dessa ortnamn samla sig.

Till *Sildasund* svara en mängd svenska namn på *Sill-* till stammen *sil-* = 'vara lugn, tyst' m. m.[3] Även dessa äro vanligast i Götaland [4].

Vad slutligen namnet *Hofshǫfði* beträffar, äro ortnamn på *Hof-* särskilt vanliga i Götaland [5] (Västergötland och Småland) och *Höfde*(*n*) är dels ensamt, dels i sammansättningar känt från nsv. ortnamn. Ex. *Elhöfden*, *Fullhöfden*, *Ljusterhöfden*, *Nätterhöfden*, *Sillhöfden*, *Svarthöfden*. (Vanligast i Blekinge.)

Ortnamnen passa väl som svenska.

Vad pärsonnamnen beträffar, har jag nedan (under III 6) visat upp, att *Hiǫrvarðr* är ön.

Hlaðreið, *Hiǫrguðr* och *Hléguðr* äro blott kända härifrån över hela det fnord. området. *Hróðbiartr* (= *Robert*) bäres inom det fvn. språkområdet nästan uteslutande av utländingar. Först mot medeltidens slut har det antagligen fått något insteg i Norge och på Island (Lind).

Geirviðr synes stämma med svenskt (götiskt) namnskick. Utom sagans *G.* ha vi 2 belägg av fsv. *Gervidh* (1399, 1415), bägge götar

---

Järavallen, Skåne.

Järö utanför Västervik.

Järsta < *Jærasta*, Södermanland SD V 492 (1345).

Järstad < *Jærestadh*, Ö. Stenby s:n, Österg. SD II Ser. 2. 333 (1410).

Järstad < „ Valkebo h:d „ „ II Ser. 2. 720 (1413).

Gärstad < „ Ö. Husby s:n „ „ II Ser. 2. 333 (1410). M. fl.

Jära i Ljungarum antagligen < *Jæþra*, ty sannolikt = *in iedrom*, *in liongarum* [SD I sid. 34 (1278)]. Samma är förhållandet med *Jära* i Mulseryd, vars äldre form *Jedra* är belagd (se Styffe, Skandinavien under Unionstiden 2 uppl. sid. 111. Citerad genom Hellquist, Svenska sjönamn, i Svenska landsmålen h. 80, 82, 89 och 94 sid. 282).

[1] Hellquist, o. a. a. sid. 282.

[2] Förekommer i Eddan (Vǫluspá). Jfr Gerings Eddaglossar.

[3] Hellquist, o. a. a. sid. 531.

[4] Rosenberg, Geogr.-stat. handlex. öfver Sverige och Hellquist, o. a. a. sid. 529 ff.

[5] Rosenberg, o. a. a.

(LUNDGREN). Från 1432 är möjligen en norrman *G.* känd. Namnet är okänt i fd. (NIELSEN).

Dagfinnr finnes älst i Norge från omkr. 1220 (förut ett par orkneöingar). Senare ganska talrikt. Fsv. *Daghfin* icke så ovanligt, mest från Dalarna (LUNDGREN). Namnet är okänt i fd. (NIELSEN).

Hildiguðr finnes från Island i 4 fall från 800- och 900-t., sedan icke mer. I Norge är namnet känt i ett par fall fr. o. m. 1300—. Antagligen historisk är den från Ynglingasagan kända *H. Granmars d. af Suðrmannalandi.* Hkr I 68. Fingerade äro:

1. *H. kona Véseta í Burgundarhólmi.* FMs I 155[12]. ∴ *dansk.*
2. *H. Hildis d. risa í Risalandi.* Ǫrv. 121.
3. *H. Suofu barn ok sækonungs.* Hyndluliód Ed[1] 155 a.
4. *H. Háreks d. konungs í Biarmalandi.* HE 552[20].
5. *H. d. Ilias iarls af Greca.* DS 220.

I fsv. *Hildegun* 1 gång från 1341 (LUNDGREN). I fd. 1 *Hildegun* från 1200-t., tvivelaktig, 1 fr. 1300-t. (NIELSEN).

Flera av kvinnonamnen sluta på *-guðr* (*-gunnr*, fsv. *-gunn*). LUNDGREN[1] har visat, att denna sammansättningsled varit vanlig i fsv. kvinnonamn. Detta namn har, enligt honom, antagligen uppkallats efter valkyrian *Gunnr.* Ett namn på *-guðr* är lämpligt för sköldmön *Hléguðr.*

De enskilda namnen avgöra icke sagans hemland, men namnen visa märklig överensstämmelse med Bråvalladiktningens. Sagan företer en götisk konunga- och en jarlfamilj, vars alla namn, utom *Geirviðr*, börja med *H.* Av Bråvalladiktningens namn återvända *Hildiguðr* och *Hiǫrvarðr*, och dess namnelement återfinnas ytterligare i *Hiǫrguðr* och *Hléguðr.* Av *H*-namnen återstå *Hróðbiartr* och *Hlaðreið*, som icke passa in i variationsprincipen. Detta antyder, att bakom sagan ligga götiska traditioner från folkvandringstid, ehuru det å andra sidan icke visar, att Hléguðr-episoden är äldre än vikingatid. Att pärsonerna i Stiǫrnu-Odda draumr äro götiska stöder riktigheten av de *götiska* konungaserier, som jag ovan (sid. 77 ff.) framkonstruerat. I detta sammanhang framstår som ytterligare stöd för såväl Bråvalladiktningens som Stiǫrnu-Oddi-episodens *götiska* ursprung, att Bråvallatraditionen och sköldmöepisoden bägge före-

[1] LUNDGREN, Spår av hednisk tro och kult i fsv. personnamn sid. 15 ff.

finnas i den (jfr nedan III 7) till Östergötland lokaliserade Bósasagan.

Det är även av vikt, att denna saga, som står Hevararsagans episod så nära, att man kan förutsätta lån, är lokaliserad till Svärge. Detta styrker i hög grad det resultat, till vilket jag ovan kommit, att Hervararsagans episod, där händelserna icke spela i Svärge, men som på andra grunder satts som svensk, värkligen tillagts i Svärge.

Slutligen återfinnes motivet i brottstycke, berättat i några raska drag, i *Bósasagan*. Östgöten Þvari har under tidigare delen av sitt liv varit viking. I härnad mötte han en gång sköldmön Brynhildr, dotter tlll kung Agnarr "i Nóagǫrðum". En strid uppstod. Sårad lät sig Brynhildr slutligen betvinga. Hon ingick därpå äktenskap med Þvari. I jälm och brynja satt hon på brudbänken vid bröllopet. Þvari och Brynhildr hade 2 söner, Smiþr och Bósi, av vilken den yngre blev grym och hetsig som sin moder.

Vad namnen beträffar, har jag visat upp, att *Agnarr* har en ön. karaktär (sid. 55). *Brynhildr* förekommer rikast på fvn. botten, men har även varit känt i fsv. och fd. 1 *B.* fr. vardera landet, fsv. 1330 (är finsk), fd. 1200-t. *Bósi* (fsv. *Bose*) är ett utpräglat götanamn (jfr nedan under III 7). Om *Þvari* kan jag f. n. icke yttra mig. *Smiþr* kan icke skiljas från det i de olika nordiska länderna vanliga vedernamnet.

Söker man ur de förhandenvarande versionerna nå fram till en helhetsbild över sagogruppens utveckling, låter detta sig knappast göra. Berättelsen i Stiǫrnu-Odda draumr synes återgå på Hervararsagans, Þorsteinssagans på Hrólfssagans. Detta senare har dock redan — som namnen visa — skett i Svärge. Bósasagans motiv är så knappt berättat, att man icke kan inrangera det på något visst stadium. Förhållandet gäller därför de 3 huvudversionerna, Hrólfssagans, Hervararsagans och Saxos. Av dessa särskiljer sig Hrólfssagans från de övriga (liksom från alla, utom dess efterbildning) därigenom, att det här är fråga om en konung till lands. Av de 3 versionerna gör Hervararsagan intryck av att vara den älsta; dess kvinnotyp är råare, vildare, mera osammansatt än Hrólfssagans visa och sköna Þornbiǫrg eller Saxos Alvilda, om vilken Borcarus finner, att "här borde man kyssa och icke slå". Av samma skäl rubricerar sig Þornbiǫrg som den yngsta av de tre. Till samma resultat når man ifråga om Þornbiǫrg med utgångspunkt ur den miljö, varur dessa kvinnotyper framgått. Vikingatiden bildar primärt kvinnokämpen till sjöss.

Längre kommer man icke, ty inga lån mellan de 3 huvudversionerna förekomma.

Min undersökning har nått följande stadium. Sagan om konunga- (eller jarl-)dottern, som överger kvinnliga sysselsättningar, kläder sig i manskläder och lever som lands- eller sjökonung (ev. sjöhövding), befallande över män, men till slut betvingas eller överger sitt gamla liv, och träder i äktenskap (med sin betvingare) vänder åter på 5 ställen inom den fnord. litteraturen: 1) Hrólfs saga Gautrekssonar's Þornbiǫrgepisod, 2) Saxos Alvilda-episod, 3) Hervararsagans berättelse om Hervǫr I, 4) i Stiǫrnu-Odda draumr, 5) Bósasagans berättelse om Þvari. Av dessa är 5) ytterligt knapp och 4) antagligen oursprunglig till sitt slut. Stiǫrnu-Odda draumr bygger antagligen på Hervararsagan. Så som sagorna nu föreligga, kunna f. ö. inga inbördes lån konstateras. Hrólfssagans motiv rör sig med uteslutande svea- och götaförhållanden, lokaliteterna äro säkert angivna, synpunkterna äro i sagan götiska, men det finnes drag, som antyda, att dessa från början varit uppsvenska. Pärsonnamnen ge ingen avgörande ledning. Hervararsagans motiv är förbundet med den svenska Arngrímsätten och visar sig av andra skäl vara inkommet till grundmotivet i det nuv. Svärge. Även här kunna icke pärsonnamnen leda. Saxos Alvilda-episod är lokaliserad till Götaland, och dess ena motivs [drak- (orm)dödandet] förebild har samma lokalisering. Om namnen gäller detsamma som om de föregående sagorna. Motivet är i Stiǫrnu-Odda draumr lokaliserat till Götaland, och pärsonnamnen visa i ett komplicerat förhållande götakaraktär[1]. Bósasagans motiv är likaså lokaliserat till Götaland (Östergötland) och har åtminstone ett namn av typisk götisk karaktär och ett av mera allmänt ön. Motivet dyker i sin ansats och som efterbildning till Hrólfssagan upp i Þorsteins saga Víkingssonar. Där är det lokaliserat till Svealand. Pärsonnamnen ha där en avjort svensk karaktär.

Allt detta visar, att vi här ha att göra med en ursprungligen svensk diktning. I den form, vari motivet klarast bevarats, Hrólfssagans, har också sagans svenskhet tydligast fått kvarstå. I Stiǫrnu-Odda draumr och Bósasagan ligger även sagans svenskhet tydlig i lokalisationen, likasom i efterbildningen i Þorsteinssagan. I Hervararsagan har motivet gått upp i ett annat, mera centralt, sam-

[1] Möjligen har berättelsen ursprungligen haft samma slut som i de tre huvudversionerna att Hléguðr gifter sig med Geirviðr).

lande och som en följd därav har lokaliseringen ryckts öster ut. Även Saxos episod får på detta sätt sin förklaring. Sagan om den vikingastyrande konungadottern, klädd i manlig dräkt, har i Götaland stött samman med sagan om ungersvennen, som befriar jungfrun ur drakens (ormens) våld. I denna förening ha sagorna nått Danmark. Där genomgår sagan den vanliga proceduren. Det blir i lokaliseringen en förskjutning söderut. Nationalitetssynpunkterna spela in. Jälten göres till dansk — eller bragden överföres till en dansk jälte. Men som en reminiscens från sagans närmaste hemland spela händelserna i Götaland.

Det kan tilläggas, att diktningen främst är knuten till Götaland. Hrólfr Gautrekssonr är göt, medan Þornbiǫrg hör till sveaätten. Alvilda är en götisk konungadotter, Alf en dansk konungason. Hervǫr knytes til den götiska Arngrímsätten. I Stiǫrnu-Odda draumr och Bósasagan omnämnes endast Götaland.

Det är av vikt, att mellan de trenne huvudversionerna (+ Bósa sagan) inga inbördes lån kunna konstateras. Det finns intet, som talar för, att dessa 4 versioner måste återgå på en enda gemensam källa. Oberoende av varandra kunna de ha uppstått ur gemensamma förutsättningar. Men att under dessa förhållanden alla de ifrågavarande berättelserna i den gamla nordiska litteraturen lokaliserats till eller — som Hervararsagans — peka åter på Svärge visar, att det i vikingatidens Svärge funnits en rik sköldmölitteratur, särskilt behandlande dessas betvingande och giftermål. Detta är så mycket mera påfallande, som det endast är på ytterligt få ställen, sköldmöfigurerna utformas till berättelser[1]. I vanligt fall äro notiserna om dem ytterligt knappa. Om deras härkomst och tidigare öden få vi intet veta. De uppträda i de stora slagen (ex. Bråvallakampen), men sällan som huvudpärsoner, de befalla över småavdelningar. Deras öden är vanligen att som männen i leden falla. Överhuvud synes det vara på ön. botten, sagorna om dem utbildats; den isländska litteraturen visar en stark avsky för dessa kämpande kvinnor[2], och säkerligen har detta varit en orsak till

[1] Den enda sköldmöberättelse, som har likhet med de ovan behandlade, är Saxos om Regnerus' giftermål med den norska sköldmön Lathgertha. Men motivet är här ett annat; flera av de väsentligaste momenten i de svenska sköldmöberättelserna saknas. Lathgertha blir sköldmö för att undgå skökoståndet, vartill den svenske konung Frö vill tvinga de högättade norska kvinnorna, och hennes giftermål med Regnerus sker utan kamp (är en upprepning av Thoramotivet).

[2] Olrik, Kilderne til Sakse's Oldhistorie I sid. 52.

att sköldmömotivet i Stiǫrnu-Odda draumr fått som avslutning, att Hléguðr dödats.

Mellan de danska och svenska sköldmöfigurerna kan möjligen också en bestämd skillnad göras. Det visar sig, att de danska sköldmörna stå vida närmare valkyriorna än de svenska, sådana dessa i de ovan behandlade sagorna visa sig. Hos de svenska sköldmörna finnas icke några övernaturliga drag. Deras uppväxt och utveckling till vikingagrymhet skildras, och berättelserna om, hur de dra ut i härnad, äro jorda som om vanliga kämpar.

Det är under sådana förhållanden påfallande, att Snorre[1] har en berättelse, som i flera enskildheter tangerar Hrólfssagan och þorsteinssagan. Det är den bekanta berättelsen om, hur Ragnvaldr jarl framför Oláfr hins helgis frieri i Svärge. Han beger sig ut på Ulleråker, och där framför han till Oláfr Skotkonungs dotter Ingigerðr (jfr Ingigerðr, moder till þornbiǫrg på Ulleråker i Hrólfssagan, och Ingibiǫrg på Ulleråker i þorsteinssagan) sin konungs frieri. Men i vad mån det existerar något samband mellan denna berättelse och Hrólfs- och þorsteinssagorna, kan här icke avgöras. Därtill fordras en utredning av Snorres berättelse ur synpunkten av värklighet och dikt, och en sådan kan icke lämnas i detta sammanhang.

Det kan synas egendomligt, att samma folk och tid, som utformat den veka och lyriska bilden av Hjalmarsagans Ingeborg, också ägt gestaltningsförmåga att skapa den hårda och frånstötande kvinnan-vikingen i kvinnlig gestalt, vars olika facer vi ovan studerat. Det är de yttersta polerna i kvinnouppfattningen, som här resa sig emot varandra. Men just häri kan man säkerligen se ett svenskt drag, till vilket det icke är svårt att finna paralleller från senare tid. Ty detta är icke underligare än att den i sin diktning bistert grovhuggne Ling främst vunnit samtiden med en liten mjuk och melodisk kärleksdikt eller än bättre, att det i våra dagar är samme man, som skapat de konträra kvinnoskildringarna i Påsk och Fadern. Jämförelsen med Strindberg är så mycket mera befogad, som han bättre än någon annan representerar själva urkraften i diktandet, folksjälen, som impulsivt skapar litteratur. — I spillrorna av vikingatidens diktning möta oss samma svängningar mellan ytterligheterna, som städse varit och ännu är den svenska litteraturens särmärke.

[1] Hkr. II sid. 69 (Uppsalaupplagan 1870).

6. Hjalmarsagan.

Samsökampen.

Berättelsen om kampen på Samsö möter på ett flertal ställen i den nordiska medeltidslitteraturen. Huvudkällorna äro *Hervararsagans tvenne versioner* och *Orvar Odds saga*. Dessutom finnes den i väsentligt förändrat skick hos *Saxo*, och slutligen finna vi igen den i icke mindre än 4 *ballader*, 1 *svensk*, 1 *dansk* och 2 *färöiska*. Det bör då ej förvåna, om motivet uppträder i en mångfald av variationer och om sagans gång ofta slår emot oss springande och ologisk. Huru sagan sett ut i sin ursprungligaste form, därom ha också meningarna varit ytterst delade; det blir uppgiften att ur det bevarade materialet söka rekonstruera denna. Härvid vill jag under hela tiden ha blicken fästad vid den särskilda karaktär, sagan äger som lokaliserad till Svärge, ty utan ett ständigt hänsyntagande därtill synes mig dess behandling ofullständig och godtycklig.

Hervararsagan och Oddsagan höra till den äldre grupp av sagor, som bygger på gamla kväden (se inl.). Deras prosa är i stort föga mer än en återgivning av värsen[1]. Som en naturlig utgångspunkt erbjuder sig därför denna. Materialet inskränker sig då huvudsakligen till Hervararsagans ena version[2] och Oddsagans — Hervararsagans andra version[3] innehåller inga värslämningar för Samsöepisoden, Saxo har blott en uppräkning av Arngrims söner, och de sekundära folkvisorna kunna naturligtvis t. v. lämnas ur räkningen.

Värsen i Hervararsagan, liksom i Odds saga, sönderfaller i tvenne delar, den förra behandlande kämparnas samtal (Odds och Hjalmars, Angantyrs och Odds) före striden, den andra utgör Hjalmars dödssång.

[1] Detta gäller naturligtvis ej de partier av Oddsagan, som nu ej har någon värs.

[2] FAS I sid. 411 ff.

[3] FAS I sid. 513 ff.

Samtalsstroferna äro till hela deras karaktär periferiska. Centralt, som ett avslutat helt, i sig inneslutande hela motivet, står dödssången. Här ha vi ursprunget; den blir vår utgångspunkt[1].

Hjalmars dödssång förekommer i ganska avvikande form i de bägge sagorna. Strofernas antal och ordning äro olika. De enskilda värserna ha ofta en ganska avvikande lydelse. Över dessa förhållanden ha Bugge[2] och efter honom Heusler och Ranisch[3] i huvudsak dömt rätt. De meningar, som härom i det följande framställas, äro också i det väsentliga överensstämmande med deras.

Strofföljden i Oddsagans dödssång måste med en lätt ändring anses ursprunglig. Denna ändring gäller 8:de och 9:de stroferna, som bytt plats[4]. 7:de strofen innehåller uppmaning till den man, som bevittnar Hjalmars dödskamp att till konungens hall bära den dödes jälm och brynja, 9:de att föra Hjalmars gyllene ring till Ingeborg. Dessa bägge höra naturligt samman, och efter dem har den 8:de strofen, där Hjalmars tankar gå till hans ägodelar, sin plats[5]. Denna strof hänger samman med den 10:de, där Hjalmars ställning som konungens man betonas[6]. Då kommer mittpartiet (strof 5—8) att beröra Ingeborg[7].

Med denna lilla ändring blir ordningen fullt naturlig. Jag gör här (i likhet med Heusler och Ranisch) en kort översikt över sångens innehåll (med rättad strofföljd).

---

[1] Boer ha nyligen framställt den meningen, att namnkatalogen är älst, därnäst samtalsstroferna, yngst dödssången. Men han ger ingen motivering (Om Hervararsaga, i Aarb. 1911 sid. 29).

[2] Bugge, Norrøne skr. af sagnhist. Indh. sid. 311.

[3] Heusler und Ranisch, Eddica Minora sid. xxxix f.

[4] Boer, Ǫrvar-Odds saga, Leiden 1888 sid. xliii, har först sett detta.

[5] Heusler och Ranisch låta strof 7 och 8 byta plats, men jfr den följande motiveringen.

[6] Att strof 8 och 10 höra samman, anser också Heinzel (rec. av Boers Leidenupplaga av Oddsagan, i Anzeiger f. deut. Alterthum u. deut. Litt. XVI sid. 129), som f. ö. anser Hervararsagans ordningsföljd vara den riktiga.

[7] Boer anser i sin Leidenedition av Oddsagan sid. xliii, att Hervararsagans strofföljd är den ursprungliga, blott så till vida ändrad, att strof 4 och 7 byta plats i överensstämmelse med Oddsagans. Men Hervararsagans ordningsföljd faller, enligt min mening, därpå, att kärleken är det centrala i dikten och att man därför efter svaret i strof 2 väntar en strof, som genast anknyter till tanken på Ingeborg. — För Boers ordningsföljd instämmer Heinzel (se not 6). F. Jónsson (Oldisl. og oldnorske Litt. Hist. II sid. 148) förklarar utan motivering Hervararsagans dödssångs strofföljd vara den ursprungliga.

Strof 1. Någon frågar Hjalmar om hans tillstånd.
Strof 2. Hjalmar omtalar sina sår. Angantyrs etterhärdade svärd har träffat jupt i hans bröst.
Strof 3. Hjalmar: "Icke skola kvinnorna höra, att jag drog mig undan för huggen. Men hon, den visa mön, skulle icke lett däråt, om jag så jort.
Strof 4. Jag övergav kvinnornas vackra sång, och jag drog ut med Sote från mina käraste vänner.
Strof 5. Den vita konungadottern följde mig ut på Agnafit, och där förutsade hon, att jag icke skulle vända åter.
Strof 6. Jag övergav den unga Ingeborg; det var så ödets beslut. Jup skall hennes sorg bli, då vi aldrig mera skola råkas.
Strof 7. Bär min jälm och brynja till konungens hall. Konungadotterns glädje skall vika, när hon ser min brynja huggen för bröstet.
Strof 8. (= 9)[1]. För min gyllene ring till Ingeborg. Hennes sorg skall slita jupt i järtat, över att vi aldrig mera skola råkas.
Strof 9. (= 8.) 5 byar ägde jag, men jag var dock aldrig nöjd. — Nu skall jag ligga utan liv på Samsö.
Strof 10. Jag ser kvinnorna, som avrådde mig, sitta i Sigtuna. Hjalmar skall aldrig mera glädjas åt öl och kämpar i konungens hall.
Strof 11. Jarlarna dricka glada öl med konungen i Uppsala. Många mödas av öl. Eggarnas spår matta mig här på ön.
Strof 12. Korpen flyger sunnan. Efter honom örnen. Honom skall jag mätta för sista gången — med mitt eget blod."

Dödssången är byggd med stor konst. Proportionerna äro underbart väl avvägda, med en psykologisk skarpblick, som måste förvåna. Skarpt är det centrala, mittpartiet, stroferna om Ingeborg, markerat. Mot denna höjdpunkt stiger intensiteten, från denna faller den. Hjalmar ligger sårad. Brådskande ilar hans vän till, och hans frågande ord få något av de oroliga andedragens påskyndade fart. Men Hjalmar är nästan för trött att svara. Dröjande komma orden, tunga, jämna. Han förmår icke tänka på annat än de plågande såren; endast denna rent fysiska smärta framkallar hans reflektion. Men engång väckt, söker sig hans tanke vidare. Ettret bränner honom, men *ett* kan dock trösta honom i denna svåra

[1] Siffrorna utom ( ) ange strofernas ordning i den rättade texten, inom ( ) den bevarade versionen.

stund: han har jort sin plikt. Han liksom spritter till vid denna tanke. När männens bragder berättas bland de stilla kvinnorna, då skall ingen kunna säga, att han ryggat tillbaka, undandragit sig. Men *en* vet han, som dock helst skulle ha önskat, att han jort så, den kloka mön . . . Konungadottern! . . . — Nu blossar han upp. Han samlar all sin styrka. Orden få glöd, bli ilande, skälvande, strålande. Nästan närvöst tränga sig minnena fram. Allt rör sig kring Ingeborg. Han övergav henne, fastän hon hade dystra aningar, han valde kampen före kärleken. Aldrig mer skall hon se honom åter, glädjas med honom, njuta livet tillsammans med honom. Jupt i järtat skall sorgen, smärtan stinga den unga. Hur skall då hennes öde formas? — Han har pressat sig till sista droppen av sin kraft, nu har han blossat ut, nu sjunker han ihop. Tröttheten tar överhand. Hans röst får en ton av klagan. Ung skall han dö; hans ord forma sig till en suck över det snart flydda livets skönhet. Hirdmanslivet står fram för hans blick. Han får icke längre vara med vid öldrickningen bland kämparna i Uppsalas konungahall. Här skall han ligga kraftlös. Och med tröttheten sticker åter smärtan fram. Eggarnas spår plåga honom åter. Krafterna avtaga mer och mer. Nu är det blott de yttre intrycken, som förmå honom tänka. Över sitt huvud ser han korpen och örnen, stridens fåglar, komma flygande, och hans sista tanke är, att dessa snart skola dricka hans blod.

Detta förlopp ligger klart ända ut i rytmiken. Den symboliserar det. Säkerligen har detta skett fullkomligt impulsivt. Sievers B- (och isynnerhet) C-typer ge i allmänhet med sin stigande rytm en känsla av livlighet[1], och ser man efter, förekomma dessa (mest C-typer) just talrikast på de ställen, där känslan är intensivast. 1:sta strofven med vännens oroliga frågor har minst 3 C-typer; detta ger illusion av brådska och oro i rytmen. 2:dra strofen däremot med Hjalmars trötta svar saknar fullständigt C- (och B-)typer. I huvudpartiet, Ingeborgsstroferna, där känslan är starkast, komma de åter fram [2 à 3 i varje strof, 1 i strof 8 (9)] för att återigen med avslutningsstroferna (fr. o. m. 9:de) något avtaga [1, 2, engång (strof 11) 3]. Likaså äro upplösningarna, som även ge värsen fart, talrikast i de partier, där känslan är starkast. Så har ex. den 1:sta strofen blott en enda värsrad, som icke har upplösning.

Helt annorlunda förvirrad är Hervararsagans dödssång bevarad.

[1] B-typerna dock ej, då de stå i en slutande helstrof. Jfr Nerman, Ynglingatal IV Metrik sid. 13. Inga sådana B-typer förekomma.

Den är vida kortare, innehåller blott 8 strofer. 1:sta, 2:dra och sista strofen ha sin naturliga plats; för övrigt är ordningen rubbad. 3:dje strofen kommer abrupt efter den 2:dra, och den har dragit med sig den 4:de. 7:de strofen, som börjar likt den 5:te och därför hör samman med denna, har, trots att dess lydelse markerar den som tidigare än samma strof (tanken på kvinnornas sång förbereder tanken på Ingeborg), satts efter denna och därigenom skilts genom den 6:te strofen, som med sin uppmaning att lämna ringen åt Ingeborg förutsätter, att hon förut omnämnts, vilket sker i 5:te strofen. 3:dje och 4:de stroferna böra ha sin plats nära slutet, då den döendes tankar gå från Ingeborg till hans ställning som hirdman. Denna plats ha de ägt i Oddsagans dödssång. Ordningen blir då 1. 2. 7. 5. 6. 3. 4. 8., samma som Bugge[1] (på okända grunder) nått fram till.

Till samma strofordning nå vi genom en jämförelse med Oddsagans dödssång. Insättas Hervararsagans strofer på motsvarande platser i Oddsagans, blir ordningen:

Oddsagan:		Hervararsagan:	
1.	*Hvat er þér, Hiálmarr?*	1.	*Hvat er þér, Hiálmarr?*
2.	*Sár hefi ek sextán*	2.	*Sár hefi ek sextán.*
3.	*Fregna eigi*	—	
4.	*Hvarf ek frá fǫgrum*	7.	*Hvarf ek frá fǫgrum*
5.	*Leiddumk en hvíta*	5.	*Hvarf ek frá hvítri*
6.	*Hvarf ek fra ungri*	—	
7.	*Ber þú til sýnis*	—	
8 (9).	*Drag þú mér af hendi*	6.	*Drag þú mér af hendi*
9 (8).	*Áttak á foldu*	3.	*Áttak at fullu.*
10.	*Sé ek hvar sitia*	—	
11.	*Drekkr með iǫfri*	4.	*Drekka i hǫllu*
12.	*Hrafn flýgr sunnan*	8.	*Hrafn flýgr austan.*

∴ 1. 2. 7. 5. 6. 3. 4. 8.

För strof 3 och 4 säger denna kontrollering dock intet, då de av samma skäl som Oddsagans strof 7 fått sin plats efter Ingeborgstroferna.

Skillnaden mellan de bägge versionerna blir i detalj följande:

[1] Bugge, o. a. a. sid. 311.

	Oddsagan: strof		Hervararsagan: strof	
1)	*4.*	*út með Sóta;*	*7.*	*austr við Sóta;*
2)	*5.*	*Leiddumk en hvíta* *hilmis dóttir* *á Agnafit...*	*5.*	*Hvarf ek frá hvítri* *hlaðs beðgunni* *á Agnafit...*
3)	*8* (9).	*... er vit síðan* *séumsk aldrigi.*	*6.*	*... er ek eigi kem* *til Uppsala.*
4)	*9* (8).	*Áttak á foldu* *fimm bú saman,* *en ek því unðak* *aldri ráði;* — — — — — — — — — — — — — — — — — — *Sámseyiu í.*	*3.*	*Áttak at fullu* *fimm tún saman,* *en ek því aldri* *unða ráði;* — — — — — — — — — — — — — — — — — — *í Sámseyiu.*
5)	*11.*	*Drekkr með iǫfri* *iarla mengi* *ǫl glaðliga* *at Uppsǫlum;*	*4.*	*Drekka í hǫllu* *húskarlar miǫð* *menium gǫfgir* (*men miǫk...*) *at mins fǫður;*
6)	*12.*	*Hrafn flýgr sunnan*	*8.*	*Hrafn flýgr austan*

[Obetydligheter och felskrivningar i de olika handskrifterna (av Oddsagan) äro ej medtagna.]

Vanskligast är första avvikelsen. Oddsagans: *út með Sóta* är knappast tillräckligt. Den isländska litteraturen (och överhuvud den gamla nordiska) tolererar icke ett så naket uttryck. *Út* säger för litet. Det fordrar en närmare bestämning ex. *ut á hafit, tíl Iorsalalands, á Ullarákri*[1]. Däremot är ett uttryck, som blott anger riktning, ytterligt vanligt. Ur denna synpunkt måste *austr* obetingat föredragas.

Hjalmars färd går till sjöss, ty han föres till det yttersta av *Agnafit* (den sanka kuststräckan längs Mälarens utlopp, där det nuvarande Stockholm ligger). En hafsfärd från Uppsalatrakten faller naturligast österut.

Sote tänkes tydligen som en pärson. Till ett pärsonnamn passa både *með* och *við*. Däremot kan knappast ett ortnamn tänkas, då vi i dikten ha upplysning om, var Hjalmar skiljes från Ingeborg

[1] Jämför Fritzners lexikon.

(vid Agnafit) och någon lokalitet icke kan uppvisas, som kunde ifrågasättas[1].

Vid en jämförelse mellan de bägge dödssångerna slås man av en skillnad, som är fullkomligt genomgående. Denna skillnad rör förhållandet till sveakonungen. Åter och åter sticker förhållandet till konungen fram i Oddsagans dödssång. Ingeborg kallas *en hvíta hilmis dóttir*, Hjalmar uppmanar den tillstädeskommande att bära hans rustning in i konungens hall, för att *hilmis dóttir* må se den för bröstet huggna brynjan. Hjalmar klagar över, att han aldrig mera skall glädjas åt ölet och kämparna i konungens hall. Jarlarna dricka öl med fursten i Uppsala; själv måste han ligga sårad i Samsö. I Hervararsagans dödssång finnes icke ett spår av detta förhållande, icke ett ord nämnes om någon konung. I st. f. *hilmis dóttir* har Hervararsagan *hlaðs beðgunni* och i stället för jarlarna, som dricka öl i konungens sal, huskarlarna, som dricka mjöd hos Hjalmars fader. Å andra sidan är Ingeborg dock även här knuten till Uppsala och därför sannolikt konungens dotter. I ena fallet tänkes Hjalmar som hirdmannen, som in i det sista tänker på sin ställning som konungens man och för dessa tankar låter tankarna på den älskade fara, i andra fallet som kämpen, som lever hos sin fader, omgiven av de mjöddrickande huskarlarna.

Mot Hervararsagans dödssång kan ur innehållets synpunkt intet anmärkas. Oddsagans däremot rymmer motsägelser.

Hjalmar lever hos Uppsalakonungen bland dennes kämpar (strof 11), men han synes även bo i Sigtuna (strof 10). Detsamma gäller Ingeborg. Än skildras hon som levande i konungens hall [rustningen skall föras dit, för att Ingeborg må se den (strof 7)], än som boende i Sigtuna (strof 3). Huru denna motsättning skall hävas, torde vara tvivelaktigt, men det förtjänar påpekas, att de bägge rader, där Sigtuna nämnes, förefalla en smula misstänkta såsom konstruerade på samma sätt: *Sigtúnum i*, *Sigtúnum á* och möjligen byggda på uttrycket *Sámseyiu í*. Uppfattningen av Hjalmar, som äger fem byar och dock icke är nöjd med sin ställning [strof

[1] Boer, Om Hervararsaga sid. 31, har nyligen antagit, att *Sóti* skulle genom sin vanlighet ha fått betydelsen viking. Men dels är icke *Sóti* så vanligt som namn på en viking, som Boer i likhet med F. Jónsson [Oldisl. o. oldnorske Litt. Hist. II sid. 797 synes tro] (jfr sid. 145 f.), dels är en sådan betydelse aldrig f. ö. uppvisad, dels är ett sådant antagande onödigt. — I namnet *Sotholm* (häradet i södra delen av Södertörn) ingår väl möjligen fsv. *Sote*, men dess geografiska läge i förhållande till Agnafit gör det omöjligt, och vare sig *Sotholm* eller något annat namn på *Sote* kan ur accentförhållandena inpassas i strofen.

9 (8)], passar ej heller ihop med den Hjalmar, som finner sin glädje som den trogne hirdmannen bland de öldrickande kämparna i kungahallen.

Vilken av dödssångerna är älst? BOER[1], HEUSLER och RANISCH[2] ha besvarat frågan till förmån för Oddsagans primäritet, F. JÓNSSON[3] och senast NECKEL[4] till förmån för Hervararsagans. Min undersökning pekar åt det senare hållet.

Det är visserligen sant, att strofernas ordning i Hervararsagans dödssång är omkastad, men denna är — som ovan visats — möjlig att återföra till den riktiga. De enbart i Oddsagan förekommande stroferna röra ej något väsentligt; de ge utseende av senare utvidgning. — Hervararsagans dödssång är motsägelselös. Oddsagans gömmer flera inkonsekvenser. Hervararsagan är i ett fall språkligt att föredraga (*austr* i st. f. *út*).

Förhållandet mellan uppgifterna om Hjalmars liv hos hans fader (Herv.) och hans liv vid kungahovet i Uppsala (Odds.) är av intresse. Redan HEINZEL[5] har framhäft, att införandet av Hjalmars fader i st. f. Uppsalakonungen icke kan psykologiskt motiveras, medan en omvänd ersättning är fullt naturlig. Ingeborgs knytande till Uppsala är den direkta orsaken till, att Hjalmar göres till Uppsalakonungens man. Efter detta fullt riktiga resonemang, som NECKEL[6] upptagit, skulle Hervararsagan här stå på ett äldre stadium.

NECKEL[7] har sökt visa, att de strofer, som Oddsagans dödssång har utöver Hervararsagans, äro senare tillägg och att tankar och fraseologi därvid upptagits ur de förhandenvarande. Vad strof 6 beträffar, har redan BOER[8] fullt övertygande visat detta.

Odds. 6^{1-2}.	*Hvarf ek frá ungri Ingibiǫrgu —*	ur	Odds. 4^{1-2}.	*Hvarf ek frá fǫgrum flióða sǫngvi,*
			$8\ (9)^{3-4}$.	*fœr þú enni ungu Ingibiǫrgu;*

[1] BOER, Oddsagan (Leiden-editionen) sid. XLII f. Blott strof 6 anser han vara senare.

[2] HEUSLER und RANISCH, Eddica minora sid. XXXIX.

[3] JÓNSSON, F., Oldisl. o. oldnorske Litt. Hist. II sid. 148 — utan motivering.

[4] NECKEL, Beiträge zur Eddaforschung sid. 459 ff.

[5] HEINZEL, i Anz. f. deut. Alterth. u. deut. Litt. XVI sid. 129.

[6] NECKEL, o. a. a. sid. 459 f.

[7] ——, o. a. a. sid. 461.

[8] BOER, Oddsagan (Leiden-editionen) sid. XLIII.

6^{5-8}. *sá mun flióði* *fastnæmr tregi,* *er vit síðan* *séumsk aldrigi.*	ur	$8\,(9)^{5-8}$. *sá mun henni* *hugfastr tregi,* *er vit síðan* *séumsk aldrigi.*

Neckel påpekar, att i strof 3 ett uttryck som *á fold* (3^2) är en upprepning av 9:de strofens *á foldu* [9 $(8)^1$]. Jfr ovan om *Sigtúnum í* (3^8). Kvinnorna, som avråda i strof 10, äro, enligt Neckel, en upprepning av 4:de strofens sjungande kvinnor och 5:te strofens Ingeborg, som avråder. Därtill kan jag tillägga, att tankegången i senare hälften av strof 10 är den samma som i 1:sta delen av strof 11.

10^{5-8}. *gleðrat Hiálmar* *i hǫll konungs* *ǫl né rekkar* *of aldr síðan.*	11^{1-4}. *Drekkr med iǫfri* *iarla mengi* *ǫl glaðliga* *at Uppsǫlum;*

Återstår strof 7. Det är då anmärkningsvärt, att den är byggd likformigt med strof 8 (9), i första halvstrofen med en uppmaning att föra jälm och brynja till konungens hall, liksom den 8 (9):de strofens ring till Ingeborg, i den andra med ett uttryck för hennes sorg, liksom motsvarande parti i den 8 (9):de strofen — således samma upprepning som strof 6^{5-8}.

7^{5-8}. *hugr mun gangask* *hilmis dóttur,* *er hón hǫggna sér* *hlíf fyr briósti.*	$8\,(9)^{5-8}$. *sá mun henni* *hugfastr tregi,* *er vit síðan* *séumsk aldrigi.*

Men å den andra sidan ligger det i den primitiva diktens natur att använda upprepning som konstmedel.

Man kan möjligen tvista om det berättigade i några av ovanstående härledningar, men man kan icke blunda för, att genom Oddsagans "plusstrofer" intet nytt tillföres — blott motsägelser skapas — och att alla kunna förklaras ur de redan förefintliga stroferna i Oddsagans dödssång.

Efter denna utredning måste jag anse Hervararsagans dödssång vara den älsta.

Det gäller då att tolka denna älsta dödssång, se, vad som sagohistoriskt kan hämtas ur densamma.

Söker man enbart ur dödssångernas innehåll draga händelsernas förlopp, är det att märka, att sagans pärsonantal är vida mindre än vad prosan och den övriga värsen ge vid handen. Hjalmar kämpar med en Angantyr, men av övriga motståndare nämnas inga. Man lägge i detta sammanhang märke till, hur litet dödssångerna i själva värket befatta sig med den strid, som föregått sångens situation. Hjalmars intresse berör så helt förhållandet till hemlandet och Ingeborg, att motståndaren endast nämnes i det direkta svaret på en fråga. Efter kampen kommer en man tillstädes, och till denne riktar Hjalmar döende sina ord. Vem är denne man?

Han synes vara nära bekant med Hjalmar, han känner hans namn och tilltalar honom intimt. Hans ord röja förvåning och oro; han visar sig bekymrad över den situation, vari han finner Hjalmar. Han måste vara en nära vän. Men enligt vad dödssången upplyser, har Hjalmar jort färden tillsammans med en Sote, och någon annan, som följt honom österut och kan tänkas vara på valplatsen, nämnes icke. Det synes då ligga närmast att antaga den tillstädeskommande vara denne Sote[1]. Häremot kan en invändning göras. Hjalmar omtalar i dödssången, att han rest österut med Sote. Denna upplysning synes, enligt Boer[2], skäligen överflödig för Sote själv.

Denna invändning reduceras betydligt till sin styrka, om dikten ses i sin helhet. Hjalmars dödssång har icke karaktären av upplysning till den tillstädeskommande. I strof 2 besvarar Hjalmar dennes frågor; därefter tar dikten karaktär av monolog. Det är motsättningen i Hjalmars bröst mellan kärleken och kampen, mellan livet i Uppsala och den väntande döden här, som rent lyriskt tar sig uttryck i ord, som icke direkt rikta sig till någon, men äro uttryck för de påträngande känslorna i Hjalmars inre; döende låter han händelseförloppet passera förbi sin inre syn. Till detta är uppmaningen att föra hem rustningen och ringen lagd. Så sett, stöter icke nämnandet av Sote för Sote. Med samma rätt skulle man annars kunna fråga, varför Hjalmar överhuvud upplyser den tillstädeskommande vännen — ty att det är en sådan, ger hela dikten vid handen — om sitt liv i Svärge, om sitt förhållande till Ingeborg o. s. v. Allt detta bör ha varit denne bekant. Saken är helt enkelt den, att Hjalmar ej avser att lämna upplysningar; han mediterar före döden över sina öden.

---

[1] Så antages i allmänhet.

[2] Boer, Om Hervararsaga 1911 sid. 31. Redan Neckel har (1908) observerat detta; o. a. a. sid. 460.

Sote är Hjalmars följeslagare, Angantyr hans motståndare, av övriga stridande ges icke några namn. Man förvånar sig över, att Angantyrs bröder, om de från början värkligen existerat, icke på något sätt antydas. Deras existens kan dock å andra sidan icke bestämt förnekas. Man får nöja sig med att påpeka, att en primitiv epik i sitt motivursprung endast arbetar med så stor pärsonal, som är nödvändig, och att just fördubblandet och mångdubblandet av vissa figurer (ex. motståndarne till jälten) är ytterligt vanligt, nästan regel.

Vad upplyser dödssången om händelseförloppet före kampen, orsaken till denna, kampens plats?

Hjalmar är den mäktige stormanssonen, som älskar och älskas åter av den uppsaliensiska konungadottern Ingeborg. Han är rik; han äger 5 byar[1], men ändock är han icke nöjd med sin ställning. Varför? Dikten ger själv svar därpå, fastän det icke beaktats[2]: Vikingablodet brinner i hans ådror; han längtar ut. Något rivalitetsförhållande som orsak till striden anger icke dikten. Kärleken får vika för bragden, och glömsk av den älskades dystra förutsägelser, reser han, lysten efter strid (och ära) [*otrauðr gamans* = 'otrög till gamman' = 'otrög till den lustiga striden'] i sällskap med Sote på härnad österut, såsom naturligt är för en svensk kämpe. I öster står en strid. Hjalmar kämpar med en Angantyr, och där såras han av denne till döds; själv har han förut dödat Angantyr.

Mera kan jag icke läsa ut ur dödssången.

Endast en punkt är dunkel. Den rör Sámsey. Vad är *Sámsey*? Var ligger denna ö? Vilken lokalitet har dikten åsyftat?

Prosan förklarar Sámsey vara den danska ön i sv. Kattegatt mellan Jutland och Själland strax sv. om Aarhus. Men den senare lokaliseringen kastar ortnamnen om varandra; sagans avfattning inom vn. område möjliggör antagandet av en förändring. Det är onaturligt, att uppsvensken Hjalmar far (vare sig) på härnad (eller till tvekamp) till sv. Kattegatt, till en ö, som ligger i mitten av det danska väldet[3]. Dikten upplyser också själv om, att färden går

[1] Jag översätter sagans *tún n.* med 'by', den enda betydelse av de, som Fritzner anger, som ordet lämpligen här kan äga. Gård och by bli dock ungefär detsamma. Oddsagan har *bú* (en handskrift *ból*), liksom en av Hervararsagans handskrifter har *bú*. Om de olika betydelserna av isl. och norskt *tún* se Björn Magnusen Olsen, Svar til dos. Finns Jónssonar, i Tímarit hins isl. bókment. XVI sid. 54 ff.

[2] Jag finner senare, att Neckel antytt detsamma sid. 460 o. a. a.

[3] Att de från 1600-talet till Samsö knutna och som folkliga föregivna tra-

österut. Öster om Svärge, på andra sidan om Östersjön, måste den ursprungliga orten sökas.

Det är under sådana förhållanden påfallande, att det område, där ortnamnen på *Sam-*, *Sem-* äro vanligast, är Ryssland. Jag kan ur ett geografiskt-statistiskt lexikon [1] anteckna ej mindre än ett 15-tal ortnamn i Ryssland på *Sam-* och över 10 på *Sem-*. Därav kommer huvudparten på det västligaste Ryssland. De till västra Ryssland angränsande trakterna av mellersta Europa (östra Tyskland, Österrike-Ungern) äro också rika. Att bestämma dessa ortnamns ålder undandrager sig naturligtvis min förmaga. Men i ett par fall kunna de med säkerhet sägas vara gamla. Dessa namn beröra just Östersjötrakterna, det område, dit Hjalmars färd går. Så är *Samogitien* det gamla namnet på det område, som är beläget mellan Kurland, Östersjön och Litauen och som nu ungefär motsvaras av guvernementet Wilna. Namnen *Samland* och *Semgallen* ha också varit bekanta i forntidens Norden. *Samland* förekommer bland andra namn i Oddsagan [2] i en handskrift, och *Semgallen* och åtminstone folknamnet *Sember* finnas omtalade på svenska runinskrifter (jfr nedan, liksom om förbindelserna mellan Svärge och Samland). — Det bör anmärkas, att i Petersburgstrakten, vid flodvägen till det inre av Ryssland, ligga ett par orter på *Sam-*. Vidare förtjänar det påpekas, att Samland, som *nu* i värkligheten är en ö [3], genom sitt skarpa utspringande från kusten lätt kunnat ge illusion av en ö och därför av vikingar i tidig tid kunnat fattas som sådan. En sådan uppfattning har också värkligen förefunnits. Adam av Bremen [4] uppger, att Semland är en ö. Man förstår, hur lätt ett namn på *Sam-* (*Sem-*) kunnat omtydas till *Sámsey*, det närmast till hands liggande namnet på fvn. botten; namn på *Sám-*, *Săm-* äro i Norden ytterligt sällsynta [5].

Med stridens förläggning till denna östliga skådeplats får också ett annat uttryck i dikten sin förklaring. I sista strofen skildras de likätande stridsfåglarna, örnen och korpen, komma flygande, österifrån enligt Hervararsagan, söderifrån enligt Oddsagan. Dem (egentligen språkligt blott fråga om örnen) skall Hjalmar ge den

ditionerna om Odds och de 12 bärsärkarnas högar äro lärda konstruktioner, har redan Sven Grundtvig (Danmarks gamle Folkeviser I sid. 253) uppvisat.

[1] Geogr.-stat. lex. efter Ritter Stockholm 1858.

[2] FAS II sid. 294: *Sámlandi*.

[3] Den har ej alltid varit så.

[4] Adam IV sid. 17 (ed. Lappenberg).

[5] Se geogr. ordböcker.

sista måltiden. Att korpen och örnen komma flygande österifrån eller söderifrån, om platsen är den danska Samsö, blir betydelselöst, utan mening. Hervararsagans *austan* ger däremot med lokalitetens östliga förläggning god mening. Bakom ligger då tanken på den svenske kämpens härjningar i öster, i trakterna inåt Ryssland. Där har han förut mättat korpen och örnen; från öster komma de därför flygande till hans sista strid. Så blir Hervararsagans uttryck en ny återspegling av vikingatidens värkliga förhållanden, svenskarnas härjningar i österled. Och ett nytt skäl är lagt till de gamla för Hervararsagans dödssångs primäritet.

Jag har fört min analys av dödssångerna till dess slut. Resultatet har blivit ett annat än de allmänt vedertagna. Händelseförloppet har reducerats. Bilden har dragits närmare livet, värkligheten. Det är detta, som är det viktiga. Genom förklädnader och tillskott ha vi nått Hjalmarsagans rot. Hur bär icke allt det värkliga livets prägel. En svensk stormans son drar, lysten efter kamp, ut på härnad i österväg, fjärran från sin unga älskade, den uppsaliensiska konungadottern, som orolig följer honom till det yttersta på väg. På andra sidan Östersjön faller han i strid. Döende sänder han med sin vapenkamrat en hälsning till sin älskade och mediterar över sitt livs tragik, motsättningen mellan kampen och kärleken. Detta är ännu icke saga. Det är värklighet. Man tar icke fel, om man antar, att en värklig händelse legat bakom, men en händelse, om vilken nu de historiska minnena tiga. Men vad veta vi om scenerna, livet bakom runstenarnas fattiga uppgifter om bortdragande härjare, som kämpat i främmande land, funnit döden där. Vad vi skymta, är endast konturerna, namnen, pärsonernas och orternas. I tidens oroliga och brusande gång inordnar sig en händelse sådan som den, vi dragit ur dödssångerna, såsom naturlig, återkommande.

Dödssångerna stå i händelsernas gång ännu helt på värklighetens ståndpunkt. Senare griper sagan omdanande in. I ett fall berör denna sagobildning redan dödssångerna, i fråga om namnen.

Av namnen kan *Ingibiǫrg* icke ge någon upplysning. Fvn. *Ingibiǫrg*, fsv. *Ingeborgh (-burgh)*, fd. *Ingiburgh* äro alla mycket vanliga. Det förtjänar dock påpekas, att namnet oftast i fornaldarsagan (jag frånser de blotta genealogierna) användes för att beteckna svenska eller östeuropeiska konunga-(eller jarl-)döttrar; orsaken därtill är, att namnets förra del varit ett vanligt namnelement i den uppsvenska konungaätten (jfr Excurs 1). Klart är, att flera av

de yngre sagornas Ingibiǫrg leda sitt ursprung från Hjalmarsagans.

Mera upplysande är däremot namnet *Hiálmarr*. Det är ganska sällsynt. Någon säker historisk bärare finnes icke före 1461, då en *H.* uppträder på Island; denne är den ende. Medan fvn. *Hiálmr*, *Hiálmi* och *Hiálm-*, fsv. *H(i)ælm*, *Hiælme*, *H(i)ælmer* och *H(i)ælm-*[1] finnas som värkliga mansnamn, tyckes *Hiálmarr* tillhöra den diktade värden. De olika pärsonerna äro:

1. *H. h. hugum stóri* .... *svensk*
2. *H. s. iarlsins or Helsingialandi.* Skáldasaga Hb 453 ff. .... *svensk*

[3. *H. berserkr* (dock först under namnet *Hiálmr* och därför tvivelaktig). GHr 351 ff. Viking i tjänst hos kung Heinrekr av Skotland].

[4. *H.* bland sækonunga heiti. Ed^2 I 547^{29}. Tydligen efter *H.* 1].

Den enda upplysande för dödssångernas Hiálmarr är således Skáldasagans.

Skáldasaga står i mycket nära fornaldarsagan. Den är rik på en mängd fantastiska äventyr. Uppgiften om Hiálmarr som en svensk jarlson bygger icke på någon svensk historisk tradition. Hiálmarr är halvbroder till *Háma*, vars moder är *Rodda*, deras gemensamme fader nämnes icke. Men *Háma* är icke något värkligt svenskt namn, det är lånat från Starkaddiktningens bekante kämpe *Háma*.

Som Olrik[2] visat upp, är denne ursprungligen en eponym för *Häme*folket (tavasterna); i en senare face av Starkaddiktningen har han jorts till saxare. *Háma* som den poetiske representanten för *Häme*folket tillhör en tidig del av Starkaddiktningen, som berör Starkads färder i österled och — därom är man ense[3] — är en svensk tidig vikingatidsdiktning. Det är av ett visst intresse att här finna en Hiálmarr knuten till en sagofigur, som är svensk[4], som kämpar i österled och liksom Samsöepisodens Hiálmarr är framsprungen ur vikingatid; det vittnar om, att själva namnet *Hiálmarr* haft en svensk klang och att således Hiálmars svenskhet här icke

[1] I fd. finnas blott *Helmdag*, *Helmvik*, båda namnen ant. tyska (jfr Nielsen).

[2] Olrik, Danmarks Heltedigtning II sid. 98 ff.

[3] Olrik, Danmarks Heltedigtning II sid. 112.

[4] Ännu en *Háma* från Helsingialandi omnämnes i Gþ 15 ff. — Tydligen samme. Bråvallakvädets *Háma* (Saxo) är Starkaddiktningens; märk att *Háma* är med bland "österledskämparne". Och den namnramsa i Flb 528^{18}, där en *Háma* omnämnes, innehåller nästan uteslutande namn från Bråvallakvädet och står således i förhållande till detta.

är en ren tillfällighet. Om Skáldasagans Hiálmarr är en avkomling av Hervararsagans, torde vara tvivelaktigt; Skáldasagan visar — utom ett så allmänt drag, som att Hiálmarr uppträder i Uppsala — inga som helst anknytningspunkter till Hervararsagan. Dessutom förtjänar det anmärkas, att de övriga i sagan som svenskar skildrade pärsonernas namn — med undantag av *Eiríkr* (fsv. fd. *Erik*), som ju är ett vanligt namn i alla nordiska länder, om än speciellt i den svenska konungasläkten —, Hamas stridskamrats *Sióni*[1], och hans moders, *Rodda*, eljest icke återfinnas inom den vn. litteraturen[2]. Den tanken torde således ej kunna avvisas, att vi här ha att göra med en serie svenska diktfigurer, omsatta till norsk synpunkt.

Under varje förhållande visar sagan, att *Hiálmarr* känts som ett svenskt sagonamn. I intet fall är namnet under äldre tid styrkt som buret av en värklig pärson.

I en föregående avdelning har jag visat upp, att suffixet *-arr* i stor utsträckning tillhör den diktade värden och att denna ändelse särskilt varit vanlig i ön. till jältesagan hörande pärsonnamn; under folkvandringstid ha namnen på *-hariʀ* tillhört värkligheten. Skälen samvärka till namnet *Hiálmars* sagokaraktär.

Först mot medeltidens slut har man, möjligen på rent litterär väg, på Island upptagit namnet som värkligt pärsonnamn; 1 belägg (jfr ovan),

Rikligare möta källorna i fråga om namnet *Sóti*. Det tillhör både värkligheten och dikten.

Rätt många av det värkliga livets män ha burit detta namn, som betyder 'den mörke, svartmuskige' (av *sót* n. = 'sot')[3]. Det finnes på svenska och danska runstenar.

Suthi Lilj. 232 Lena s:n, Uppland	Alla hedna, utom Riddarh:s. De uppsvenska från 1000-talet.
Suta (a.) Lilj. 310 Funbo s:n, Uppland	
Soti Lilj. 363 Riddarholmskyrkan, Stockholm	
Suta (a.) Lilj. 567 Alsike s:n, Uppland	
Sota (a.) Lilj. 568 Alsike s:n, Uppland	
Suta (a.) Lilj. 1112 Mogata s:n, Östergötland	
Suta (a.) Lilj. 1471 Sandby s:n, Sjælland	
Suti Lilj. 1485 Rönninge, Fyen	
Suti Lilj. 1489 Glavendrup, Fyen 800—850	

[1] *Sióni* (bildat på *sión* f. = 'syn') finnes möjligen som binamn (var.: *liómi*) på fvn. botten. Se Rygh, Norske och islandske tilnavne fra oldtiden og middelalderen.

[2] Att de icke bevarats som svenska namn är mindre förvånande, då vi icke känna det fsv. fingerade namnskicket.

[3] Se ex. Lind under *Sóti*. Annan förklaring hos Lundgren: Bidrag till svensk namnforskning, i Uppsalastudier, tillägn. Bugge sid. 19; dock osannolik.

Jag har funnit fsv. *Sothe* i ett diplom från Uppland, SD III 88 (1312). Namnet är känt från Svärge[1] i ganska många ortnamn — särskilt från västra Götaland: Ex. *Sotanäs* (Halland), *Sotenäs* (Bhl.), *Sotared* (Vgl., Halland), *Sotaryd* (Sm.), *Soterud* (Vgl., Dalsl.), *Sotebo* (Västm.), *Sotebyn* (Vgl.). *Soten* kallas den öppna delen av Kattegatt utanför Sotanäs hd i Bhl. med ön *Sotaskär* (*Soteskär*), klipporna *Sotebonde* och *Sotehuvud* och fjorden *Sotefjord*[2]. För fd. *Soti* anför Nielsen, utom runstenarnas, 3 medeltida belägg, därav 1 ortnamn, *Sotathorp* (*Såderup*, *Sarup*).

I den fvn. historiska litteraturen har namnet flera bärare, av vilka dock halva antalets historiska existens torde vara ytterligt tvivelaktig. Av de säkert historiska äro *S. iarl af Rogalandi* CFr 48 m. fl. och Nialssagans *S.* Nj 8^{16} norrmän. Om en *S. scalld* OM^{1} 68^{32}, som diktat om Olav Tryggvason, uppges icke nationaliteten, men antagligen är han norrman eller åtminstone vn. Lnm. *S. vndir Sotafelli* Ln 58^{13} har icke känd nationalitet, och det samma gäller om den historiskt tvivelaktige *S. bróðir Sokka víkings* Hf 85 m. fl., som härjar i Brittanien. Av de återstående är *S.* Ln 21^{6} bohusläning, och *S. víkingr* OSH 6 m. fl., med vilken Olav den helige kämpade vid 'Sotasker í Svíaskerium', är som historisk pärson ytterligt tvivelaktig.

I norska ortnamn finnes *Sóti* flera gånger bevarat. Så ha vi *Sótanes* (Bhsl.), *Sota-*, *Sotherstadir*, *Sot(h)a-*, *Sotheland* [*Sothæland*] (nu *Sodeland*), *Sotarudh* och *Sothasæther*, alla i sö. Norge. (Se uppgifterna hos Lind angående läget.)

Men viktigare än *Sótis* värkliga bärare är namnets användning till fingerade pärsoner. Statistiken ger följande:

1. *S. víkingr.* HS 42. 'Haugbúi' i Götaland. Göten Hróarr bryter hans hög *Sóta haugr, nautr* .... *svensk.*
2. *S. víkingr.* Qrv 54. Äger draken *Sóta nautr.* Viking i Sveaskären. Jfr sid. 54 ... *svensk.*
3. *S. víkingr.* HBr 561 .... *ön.*
4. *S.* GHr 284. I tjänst hos kung Menelaus i Tattararíki............ *öeur.*

---

[1] Se Rosenberg, o. a. a. m. fl. Möjligen finnes namnet även i ortnamn på *Sot-*. Ex.: *Sotholm* i Södermanland.

[2] Om uppkomsten av *Sotaskär, Sotebonde, Sotehuvud* och *Sotefjord* ur sammansättningar med *Sotenäs* samt uppkomsten av *Soten* genom ellips ur *Sotefjorden* se Sahlgren, Skagershults sockens naturnamn I, i Sv. Landsm. 1912, sid. 51.

5. *S. illvirki.* KH 133 .... *svensk.*
6. *S. Þorgautz s.* StS 593 .... *norrman.*
7. *Soknar-Sóti.* Sbr 384. Bråvalla kämpe. Uppräknas efter Hrings kämpar av västgötskt och värmländskt ursprung. När Vébiǫrg angriper svear och götar, söker hon fram mot S.[1] .... *svensk.*
8. *S.* en av Yngvar víðfǫrlis män. YS 150. Kanske historisk.......................... *svensk.*
9. *S.* från Vetlands härad i Danmark DS 138[20] och en *Ulfr Sota s.* från samma härad DS 117[13] .... *dansk(ar).*
10. *S.*, omtalad i Hiálmars dödssång .... *svensk.*

Namnet förekommer ett par gånger på engelsk botten, på mynt från konungarna Aethelstan och Knut[2].

Det är givet, att några av dessa diktade bärare av namnet Sóti stå i förhållande till varandra. Uttrycket *Sóta nautr* i Harðarsagan och Oddsagan — i ena fallet använt om en gravhög, i andra om ett skepp — förbinder. Vidare står denne Oddsagans Sóti i förhållande till dödssångens (som även förekommer i Oddsagan). Däremot kan ingen som helst förbindelse konstateras mellan ex. Soknar-Sóti eller Yngvarsagans Sóti och någon av de övriga. Men även om ett par av de diktade bärarne av namnet Sóti skulle vara direkt framsprungna ur andra diktade, rubbar detta icke sagornas nästan enstämmiga vittnesbörd. *En* Sóti, en sen och litterärt blodlös, blott såsom namn en enda gång förekommande (StS), göres till norrman, alla de övriga ha en ön., 1 en öeur. lokalisation. Detta betyder, att Sóti känts som en ön. sagofigur, och de 6 svenska bärarna — alla de älsta sagornas, Hervararsagans, Oddsagans, Brots, äro svenska — precisera Sóti som en svensk sagofigur. Det går icke att rubricera alla dessa som vn. skapelser, framsprungna ur en enda på vn. botten uppkonstruerad sagofigur; med denna konsekvens lever icke ett namn genom sagorna som svenskt, utan att underlaget är starkt, d. v. s. utan att vi här ha att göra med sven-

---

[1] Omtalas icke hos Saxo. Att med Olrik (Bråvallakvadets kæmperække sid. 247) göra honom till norrman, finner jag omotiverat och strider mot Brots direkta uttalande.

[2] Se Bugge, A., Vesterlandenes Indflydelse på Nordboerne i Vikingetiden sid. 297. Björkman, E., Nordische Personennamen in England in alt- und früh-mittel-englischer Zeit sid. 127.

ska sagofigurer; något dylikt exempel kan icke uppletas. Blott under synpunkten av till vn. område insprängd svensk sagodiktning kunna sagornas Sóti förklaras. Några av varandra oberoende svenska Sote (ex. Samsöepisodens, Soknarsote, Yngvarsagans) ha jort sitt inträde i den vn. litteraturen och där skapat ättlingar (ex. Harðarsagans): under denna synvinkel faller också juset klarast över Soknar-Sotes epitet, som skvallrar om för oss okända sagor.

Sotes frekvens som värkligt pärsonnamn i Norden talar icke emot denna uppfattning. Tyngdpunkten faller även här snarast till Svärge.

Återstår namnet *Angantýr*. Namnet finnes, knutet till värkligheten, icke inom den vn. litteraturen. Till svenskt område finnes namnet åtminstone 1 gång belagt, i Beowulf. Beowulfs *Ongenþeow*, som faller i strid med götarna, kan till sin historiska existens icke med skäl förnekas. De övriga — från fvn. kända — bärarna, som äro senare, synas tillhöra sagan. De äro:

1. A. *Hǫfundar s.* Hrv 321.
2. A. *Heiðreks s.* Hrv 325. Den föregåendes brorson.
3. A., om vilkens ättstrid Hyndluljóð handlar. Ed[1] 153 b. .... *norrman*
4. A. *Greips s.* HG 365 .... *dansk*
5. A. *s. Hermundar iarls af Gautlandi.* ÞV 443. *svensk*
6. A. *iarl í Orkneyium* FrS 81 .... *engelsman*
7-8. A. *iarl af Skotlandi* HBr 570 .... och dennes sonson *A. Sigurðar s.* HBr. 591 .... *engelsmän*
9. A. i Hiálmars dödssång.......... *svensk*

Angantýr 7 och 8 sammanfalla ur vår synpunkt och ha tydligen bägge uppstått ur Angantýr 6, som å sin sida måste stå i någon förbindelse — givande eller mottagande — till Angantýr 5. Angantýr 4—8 äro alla mycket unga sagofigurer. Samsöepisodens Angantýr är fast förbunden med Angantýr 1 och 2, han är morfader till den förre, som i sin ordning är farbroder till den senare. Denna namngivningsprincip är vikingatidens[1].

Hyndluljóðs Angantýr måste sammanhållas med den i samma dikt nämnda Samsöepisodens Angantýr.

Hervararsagans 3 Angantýr äro här att betrakta som en. Deras

[1] Storm, . . . Sjælevandring . . . og Opkaldelsesystem, i Ark. f. Nord. filol. XI sid. 199 ff.

sfär är dels Svärge, dels Östeuropa (Húnaland). Den älste kände Angantýr (Beowulfs) är svensk. Pärsonerna synas, bildade på denne historiske Angantýr, i senare tid uteslutande tillhöra sagan.

Det kan efter ovanstående utredning icke vara tvivel underkastat, att dödssångernas namn i stort sett äro sagans, icke värklighetens. Huvudpärsonens namn, *Hiálmarr*, synes avjort vara fingerat, liksom hans motståndares *Angantýr*. *Sóti* passar bäst in bland namnets fingerade bärare, men möjligen hänga namnen *Sóti* och *Ingibiǫrg* förbindande kvar, såsom länken mellan värklighet och dikt. Utvecklingsgången mot dikt fullföljes då, när *Sóti* på ett senare stadium skjutes undan för *Oddr*, och med detta stämmer också, att *Ingibiǫrg* under hela sagoutvecklingen i stort sett stannar på värklighetens mark; sagobildningen går henne nästan förbi.

Namnen ha fört oss in på en ny fråga, kastat fram det spörsmål, till vilket hela undersökningen gradvis stigit. Frågan ställer sig nu positivt: Till vilket land hör denna Hjalmardiktning hemma?

Svaret har nästan redan givit sig självt. Jag formulerar:

Jag har visat upp, hur den bild, den ursprungliga dödssången ger oss, är direkt framsprungen ur svensk värklighet, ännu icke — annat än i fråga om namnen — gripits av sagan. Men är det så, kan motivets svenskhet icke betvivlas. Den värkliga händelse, som legat bakom, måste närmast ha sysselsatt den svenska fantasien, gått som berättelse genom Svealands bygder. Där har också händelsen utbildats till litteratur. Dödssångerna visa detta. Några andra synpunkter än de svenska påträffas icke. Utan bakgrunden av den svenska vikingatiden faller allt tillsamman. Föreställningskretsen är så fullständigt svensk, dödssångerna helt sedda ur svensk synpunkt, diktade till förhärligande av en svensk jälte. Till någon annan trakt än Svealand äro Hjalmar och Ingeborg under sagans senare gång heller aldrig knutna. Till denna trakt falla lokaluppgifterna starka. Det är väl att märka, att vi här icke ha att göra med en tillfällig geografi, sådan som de yngre sagornas prosa ofta förete, då de i fabulerande glädje i en hastig vändning sprida lokaliteterna över all Nordeuropas länder; orterna [Uppsala, (Sigtuna)[1] Agnafit] äro fullkomligt riktigt angivna, på ett sätt, som visar, att sagan känner dem väl. Nämnandet av en så obetydlig ort som Agnafit visar en detaljerad ortkännedom. Härtill komma de språkliga vittnesbörden, namnen. Jag har visat upp, hur vi i fråga om *Hiálmarr* på olika vägar nå fram till namnets svenska karaktär,

[1] Jag har satt Sigtuna inom [ ], därför att det blott förekommer i Odds.

hur *Angantýr* passar som svenskt, hur *Sóti* ur namnsynpunkt enklast — och nästan endast — kan förklaras som en svensk sagofigur. Efter detta kan jag ej anse det ligga inom rimlighetens gränser, att berättelsen om Hjalmar uppstått utom Svärge (Svealand).

Åsikten om Hjalmarsagans svenskhet är icke den allmänt rådande. Hittills har man, så gott som enhälligt, ansett den vara vn.[1] och ännu Olrik står i sin Kilderne til Sakses Oldhistorie II sid. 61 på denna ståndpunkt, då han förklarar den vara norsk; senare har han i förbigående (artikeln Tyrfing i Salomonsens konversationslexikon 1906 och Nordiskt Aandsliv i Vikingetid och tidlig Middelalder sid. 38)[2] förklarat Hjalmarsagan vara svensk. Denna härskande åsikt refererar sig till det åsidosättande av Svärge i de danska, norska och tyska litteraturforskarnes arbeten, som den hittillsvarande vetenskapen företett, därför att den svenska litteraturen från älsta tid så fullständigt gått förlorad. Å andra sidan ha Boer[3] och Schück[4] förklarat sagan sannolikt vara svensk, den senare därför, att dess pärsoner i sagans alla versioner i stort sett äro svenskar, och han uttalar som sin åsikt, att om en gammal saga är lokaliserad till Svärge, detta väl snarast betyder, att den är svensk. Men det behövs i själva värket en ingående undersökning över varje episods särskilda karaktär, över sagans synpunkter och allmänna åskådning, över lokaliseringens säkerhet, över namnen o. s. v., innan en sagas eller ett motivs svenskhet kan påstås — den isländska sagans ålder gör här ofta föga, då uppteckningstiden är sen. För Hjalmarsagan har jag presterat en dylik undersökning.

Med detta resultat — sagans karaktär av svenskhet —, främst framgånget ur studiet av namnen, för ögonen måste vi ett ögonblick vända om undersökningen, söka följa sagans utveckling från dess primära svenska början för att förklara frågor och förhållanden, som nu endast snuddats vid.

Frågan ställer sig då först: Hurudan har den form varit, vari den älsta svenska behandlingen förelegat? Svaret kan, enligt min mening, endast vara ett: värsens.

Hjalmarsagans grundton är värsens. Det är här icke den rika

---

[1] D. v. s. man har i allmänhet icke ifrågasatt dess svenskhet; sagan finnes i allmänhet icke behandlad från denna synpunkt.

[2] I uppsatsen Den nordiske nationalitetsforskel i sin tidligste fremtræden (Nord. Tidskr. 1898 sid. 605) uttalar Olrik sig ej tillräckligt tydligt om hemlandet.

[3] Boer, Oddsagan (Halleeditionen) sid. 52 not.

[4] Schück och Warburg, Illustr. svensk Litt.-hist. 2:dra uppl. Sid. 113.

episka handlingen, som fordrar prosan, det är den korta episoden, anlagd på utvecklandet av en mäktig känsla. Men en sådan scen fordrar värsen. I samma riktning talar det förhållande, att den älsta vn. behandlingen, som är poetisk, till sin innehållskaraktär är så tydligt svensk. — Men det finnes även direkta skäl.

Hjalmars fullständiga namn är *Hiálmarr enn hugumstóri.* Men detta namn är värsens, närmare bestämt av följande utseende

— — (—) *H*iálmarr
enn *h*ugumstóri

— ett stelnat epitet, som icke längre har sin förklaring i den bevarade fvn. litteraturen, men som blir klart, om det antages ha tillhört den svenska, där det haft sitt berättigande och sin förklaring. (Det bör ha tillagts i det land, där sagofiguren skapats.) — Slutligen får jag tillfälle att visa, att värsramsan med Arngrimssönerna är svensk — således åtminstone ett parti av sagan, som är svenskt och på värs.

Den värkliga händelse — ett svenskt härnadståg till östra Östersjötrakterna —, som jag antagit ligga bakom Hjalmarsagans dödssång, har raskt gripits av sagan. Jag har redan antytt, att *Ingibiǫrg* och *Sóti* möjligen stå kvar som värklighetens namn. *Hiálmarr* och *Angantýr* däremot äro sagonamn. Ur denna östeuropeiska synpunkt får namnet *Angantýr* också sin förklaring. *Angantýr*, den nordiska sagans hunnerkonung [1], som i sin ordning, enligt HEINZEL [2], till namnet är en nordisk omtydning av den romerske fältherren AETHIUS, har gripits som ett lämpligt diktnamn på Hjalmars östeuropeiska motståndare; möjligen kan denne ursprungligen ha haft något annat namn. Detta har senare lett till Hjalmarsagans upptagande i den sagogrundstomme, som bildat den nuvarande Hervararsagan.

Hurudan den fsv. dikt — eller de fsv. dikter —, vars innehåll jag ovan sökt rekonstruera, sett ut, därom kan man naturligtvis icke yttra sig. Men av den föregående undersökningen synes framgå, att vad av faktiska upplysningar finnes i den älsta isländska dödssången, detta bör allt ha haft sin plats i den — eller de — svenska; att dessa varit rikare, är det å andra sidan intet, som utesluter.

---

[1] Denna nordiska sagofigur är en bland de älsta.

[2] HEINZEL, Über die Hervararsaga, i Wien. Akad. Sitzungsber. 1887, sid. 494 ff.

På fvn. botten missförstås, som nämnt, det östliga sceneriet. Namnet på kampplatsen förskjutes mot väster; den danska *Sámsey* sättes in. I samband därmed står, att färdens karaktär av vikingatåg undergår förändring, en förvandling, som dock antagligen försiggått på fsv. botten (jfr sid. 157 f.). Men ännu skiner den svenska dikten igenom i det förhållandet, att Hjalmar som viking av egen drift ger sig ut på härnad, och i enstaka uttryck som: *austr við Sóta* (vid ett namn har ett uttryck lätt kunnat bevaras) och *Hrafn flýgr austan*. Huruvida den förändring, som ligger i, att *Sigtúnir* indragits i den längre versionen av dödssången, ytterst beror på svensk tradition eller ej, kan knappast avgöras.

Till vilken tid kunna de svenska och isländska dödssångerna hänföras?

Åskådningen är i den isländska dikten rent hednisk. Scenen är vikingatidens härjarliv, och som Heusler och Ranisch utvecklat, rör sig dikten med en stor del av den äldre jältediktningens apparat. Liksom i Biarkamál ha vi — märk väl i den, enligt min mening, yngre versionen — "das Leben am Hofe des Königs, der hervorragende Held, der von seinem Herrscher mit Länderbesitz und der Hand der Tochter belohnt wird". Men då samma författare [1] i kvinnornas sång (strof 4 i Odds., strof 7 i Herv.) och de älskandes avsked på Agnafit (strof 5 i bägge versionerna) velat se ett drag av den början ridderliga balladdiktningen, synas de mig ha givit den hedniska jältediktningen en alltför snäv begränsning och förbisett, att vikingatiden i det levande livet måste ha ägt en god portion av romantik. Skildringen skall senare (sid. 156 f.) belysas ur annan synpunkt. Då Heusler och Ranisch vidare i diktens starka framhävande av motsättningen mellan förr och nu vilja se ett modärnt drag, vill jag just omvänt däri se ett starkt hedniskt. Hjalmar ligger döende, plågad av sexton sår. Då forma sig hans tankar till en betraktelse över det snart flydda livet, och som en tragisk motsats till dess gångna härlighet erbjuder sig hans nuvarande belägenhet. Men just detta ständiga betonande av det flyende livets skönhet, av hans mannaålders härligheter, och att han inför det centrala, kärleken, dock ej kan hålla tankarna ifrån sina ägodelar, från livet i faderns (konungens) hall [öldrickandet, huskarlarna (kämparna)] framställer dikten som hednisk. Hjalmar möter ej döden som en legendens eller balladens jälte, glad och utan en bitterhetens reflektion; leende kan väl en hednisk kämpe dö, men bakom detta

[1] Heusler und Ranisch, Eddica minora sid. xli.

leende döljer sig alltid en ton av vemod över att nödgas lämna det dock så härliga livet. Det är då i Hjalmars dödssång en fläkt av Havamals anda, och något liknande dess dovt dödsskyende och lifsprisande ord hade kunnat läggas i Hjalmars mun:

blindr es betri an brendr seï,
nýtr mangi nás. (HILDEBRANDS edition).

Yngre än hedendomen, vikingatid, bör den dikt, som utvecklat en sådan tankegång, icke vara.

Att ur svenska förhållanden bestämma, när den svenska dikt, som legat bakom Hjalmars dödssång, uppstått, är knappast möjligt. Förbindelserna med de östra Östersjötrakterna upplysa icke. Dessa ha börjat redan före vikingatid och pågått till denna periods slut.

Vad särskilt förbindelserna med Semgallen och Samland beträffar, är det bekant, att Svärge tidigt stått i livlig beröring med dessa områden [1]. Så omtalas redan i Vita Ansgarii [2], att svenskarne omkr. år 850 erövrat Semgallen, som då jorts till ett svenskt skatteland. Semgallen med dess huvudort, Domesnäs, omtalas åtminstone på en svensk runsten (Nedervallastenen [3] i Södermanland omkr. år 1040). Enligt Yngvars saga víðfǫrla lät Olov Skötkonung sin son Anund och en Ingvar (= runstenarnas) företaga en färd till Semgallen för att utkräva skatt av landets innevånare, och utgången blev olycklig för dessa senare. BUGGE har — ehuru detta är ytterst tvivelaktigt — velat finna Semgallen [4] och Samland [5] på ett par andra svenska runstenar (Göksteuen [4] och stenen från Grönsta gärde [5], bägge i Södermanland). Nyligen har man på en vågdosa från Sigtuna funnit en ytterst intressant svensk trollinskrift med runor, som omtalar, att en svensk man förvärvat denna våg av en semsk, d. v. s. en man från Samland. Inskriften är från tiden 1025—1050 [6]. Det förtjänar anmärkas, att nordiska vikingatidsgravar (antagligen från 900-talet) funnits på Samland. — Andra exempel på förbindelser med närliggande trakter kunde framdragas.

---

[1] Danskarnas förbindelser synas i stort vara senare, under Harald Blåtand och Knut den store (Saxo).

[2] Scriptores rerum svecicarum II sid. 232 ff.

[3] BRATE och BUGGE, Runverser sid. 200 f.

[4] ———, Runverser sid. 213 ff.

[5] ———, Runverser sid. 215.

[6] v. FRIESEN, Runinskrifterna på en koppardosa, funnen i Sigtuna, i Fornvännen 1912 sid. 6 ff.

Men allt detta ger oss icke någon datering. För begränsning uppåt måste vi söka bestämma de isländska dödssångernas tid.

Rent litteraturhistoriskt hänsluter sig Hjalmars dödssång till en grupp (döds)sånger i den nordiska litteraturen, som utgöras påtagligast av Hildebrands dödssång, Orvar Odds, Ragnar Lodbroks[1] och Starkads[2] dödssånger. Men av dessa äro de 3 sistnämnda avjort senare, innehållande en nästan katalogartat torr uppräkning, och Hildebrands dödssång har, som HEUSLER och RANISCH[3] papekat, tagit intryck av Hjalmars dödssång. Orvar Odds, Ragnar Lodbroks och Starkads dödssånger beteckna ett stadium, liknande Eddadiktningens senaste (omkr. 1100—); före denna tid måste Hjalmars dödssång ligga. Närmaste anknytningspunkt bland Eddans sånger erbjuder sig i Guðrunarkviða I. De bägge dikterna ha samma karaktär av situationsbild, refererande sig till samma tanke: döden, som skiljer de bägge älskande, och i bägge finnes samma rent lyriska ton, tagande sig uttryck i Gudruns jupa klagan över den döde maken och Hjalmars bittra sorg över att för alltid nödgas skiljas från Ingeborg. Men Guðrunarkviða I anses allmänt vara en dikt, som måste förläggas till tiden före år 1100. FINNUR JÓNSSON[4] anser den tillhöra tiden (ej vara äldre än) 950—975, SIJMONS[5] sätter den till de episodiska situationsdikter, som uppstå närmast efter år 1000, MOGH[6] förklarar den ej vara äldre än 1000-talet, NECKEL[7] däremot sätter den till omkr. år 1200 — för att blott nämna några bland de forskare, som senast uttalat sig. Någon gång på 1000-talets förra hälft synes då ej vara för tidig uppkomsttid för Guðrunarkviða I, och därmed kan möjligen en hållpunkt vara angiven för Hjalmars dödsång. Vid Hjalmars dödssångs jämförelse med Guðrunarkviða måste man dock komma ihåg, att dödssången ställes på ett delvis annat plan genom sin ursprungliga svenskhet (jfr nedan).

Mera svängande äro åsikterna i fråga om Hjalmars dödssång. FINNUR JÓNSSON[8] anser dikten vara ej äldre än 1100-talet, HEUSLER

---

[1] = Kråkumál.

[2] hos Saxo bok VIII.

[3] HEUSLER und RANISCH, Eddica minora sid. XLII.

[4] F. JÓNSSON, Oldisl. og oldnorske Litt. Hist. I sid. 286 f.

[5] SIJMONS, Die Lieder der Edda, Einleitung sid. CCLXXV f., CCCXXXV.

[6] MOGH, Norwegisch-isländische Literatur, i PAULS Grundriss II sid. 636.

[7] NECKEL, o. a. a. sid. 452.

[8] F. JÓNSSON, Oldisl. og oldnorske Litt.-Hist. II sid. 143. Denna uppfattning kritiseras av BJÖRN MAGNUSEN OLSEN. Hvar eru Eddukvæðin til orðin, i Timarit hins isl. bókment. XV sid. 51, som dock blott uttalar, att den är yngre än år 1000.

och Ranisch[1] sätta den till senast från slutet av 1100-talet, och Neckel[2] sätter den till ungefär samma tid. Å den andra sidan har Grundtvig[3] velat sätta den till 900-talets början, och Boer[4] har efter honom — fastän på andra skäl — hänfört den till samma tid.

Det är av vad som ovan sagts klart, att jag icke kan sätta Hjalmars dödssång så sent som till 1100-talet. För att påstå något sådant måste man även vissa upp, att den språkligt och litterärt står på ett senare stadium än Eddans dikter (med undantag av de yngsta). Men detta är, enligt min mening, icke möjligt.

Hjalmars dödssång står på ett helt annat plan än de värs, som de yngre fornaldarsagorna i allmänhet förete. Något av dekadens, eftertid rymmer den icke. Den är knapp och koncentrerad, ger inom sin ram allt det väsentliga av motivet. I bjärt kontrast till fornaldarsagans dikter och strofer ger den icke en sammanfattande, torr, nästan lärd uppräkning av jältens bragder. Den är momentets dikt, men ett moment, som inom sig innesluter en avrundad helhet. Den är icke jord som komplement till något annat, icke som detalj, som gripits och utformats. Den står som utgångspunkt, och såsom sådan har den det raskt skisserade, de stora linjerna. Denna friskhet kommer fram i språket. Detta har icke det urvattnade och släpiga, schablonartade, som ligger över fornaldarsagans värs, jämförd med Eddadiktningens. Genomgår man språkmaterialet, skall man finna, att detta är fullkomligt i god Eddadiktsstil; det finnes inga sena ord och uttryck; språket har överallt paralleller från Eddans dikter och till dels rymmer det ord och uttryck, som endast finnas här, men som till hela deras anda är Eddadiktningens. Några reminiscenser från Eddadiktningen rymmer icke den urspungliga dödssången. Visserligen har Neckel[5] velat visa upp, att Hjalmars dödssång gömmer en hel rad av lån, huvudsakligen från olika Eddadikter, men av dessa paralleller är endast *en* antaglig, och den berör icke den älsta dödssången.

Då det kan ha intresse att belysa den litteraturhistoriska me-

---

[1] Heusler und Ranisch, Eddica minora sid. xlii.

[2] Neckel, o. a. a. sid. 467.

[3] Grundtvig, S., Udsigt over d. nord. Oldtids heroiske Digtn. sid. 81.

[4] Boer, Oddsagan (Halle-editionen) Einleitung sid. xi; Arkiv f. nord. filologi VIII sid. 113 ff.

[5] Neckel, o. a. a. sid. 458.

tod, Neckel här drivit till sin ytterlighet, tar jag upp jämförelserna till behandling.

	Hjalmars dödssång (Odds.)		Vík.bálkr
4^{7-8}	*hinzta sinni* *frá hǫllvinum.*	17^{7-8}	*hinnzta sinni* *til Hǫrðalands;*

Uttrycken äro så enkla, att de ofta böra ha förekommit.

9^{2}	*hring enn rauða,*	16^{3}	*hring enn rauða,*

rauðr vanligt adjektiv till *hringr.* Jfr Atlakv. 8: 6.
Jfr anmärkningen under 1:sta exemplet.

7^{3-4}	*enn því unðak* *aldri ráði;*	17^{3-4}	*þá unða ek bezt* *ævi minni,*

Varför icke lika gärna välja *ex.* Oddr.gr[1]: 13^{5}
unþak aldri
ok eign fǫður

			Vǫl.kv.
5^{5-6}	*saga mun sannask,* *er hón sagði mér,*	43^{1-2}	*Sátt's þat, Níþǫþr!* *es sagþi þér:*

Jfr anmärkningen under 1:sta exemplet.

			Gísl. Illugason: Erfikvæði um Magn. berfœt. omkr. år 1104.
5^{3-4}	*á Agnafit* *utanverða;*	11^{3-4}	*Ǫnguls við ey* *innanverða.*

Likheten för svag. *Utanverðr*, *innanverðr* adj., som ej äro sällsynta, bilda synnerligen naturligt en halvrad i en strof i fornyrdislag.

			H. Hu. I
12^{1-2}	*Hrafn flýgr austan* *af haum meiði,*	5^{5-6}	*Hrafn kvaþ at hrafni* *— sat i hǫm meiþi*

Kombinationen av *hrafn* och *meiðr* ligger nära till hands.

			H. H. II
3^{7}	*snót svinnhuguð*	10^{3}	*snót svinnhuguþ!*

Denna likhet slående. Märk blott i Oddsagans dödssång!

			H. Hj.
2^{5-6}	*hneit mér við hiarta* *hiǫrr Angantýs,*	40^{7-8}	*hǫfumk hiǫrr komit* *hjarta et næsta.*

Likheten kännes knappast.

10^{3}	*flióð, þau er lǫttu*	35^{3}	*fljóþ eitt es hann*

Jfr anmärkningen under föregående exempel.

---

[1] Eddan citerad efter HILDEBRANDS upplaga 1904.

Hym. kv.

10[1] *Sé ek hvar sitia* 12[1] *Seþu hvar sitja*

Jfr anmärkningen under 1:sta exemplet.

Några paralleller till Guð.-kv. I erkänner Neckel själv vara otydliga.

Men med denna metod att finna inflytanden i enkla och ofta förekommande vändningar kan man bevisa vad som helst. Det fordras en följd identiska uttryck, stående i samma ställning, för att det kan bli tal om värkligt lån (följden kan vara mindre, om det är fråga om ovanliga uttryck ex. *snót svinnhuguð*) — om icke metoden skall övergå till godtycklighet.

Vidare antar Neckel utan vidare, att Hjalmars dödssång är den lånande parten.

Hjalmars dödssång kan, om den ses i samband med Edda-utvecklingen, icke tillhöra 1100-talet; den måste senast hänföras till 1000-talet.

Hur pass mycket tidigare den är, kan jag å andra sidan icke avgöra, dels därför, att den som svensk intar en särställning i förhållande till Eddans sånger (jfr nedan); dels därför, att en precisering skulle fordra en undersökning av hela Eddadiktningens ålder. Säkert är endast, att den svenska Hjalmarsagan tillhör hedendomen.

* *
*

Såsom en av den nordiska fornlitteraturens förnämsta skapelser intar Hjalmars dödssång en plats för sig inom denna litteratur. Det ligger en egendomlig mildhet och ro över dess strofer, och av allt det skärande och bistra, som så ofta kastar sin kylande slöja över den gamla nordiska litteraturens kärleksskildringar, finnes här intet. Nästan som en modärn kärlekssångs juda Hjalmars ord om Ingeborg, blott mera knappa, antydda, gripna i några få, skälvande drag. Såsom en sällsynt human pärsonlighets tecknar sig bilden av den döende Hjalmar, och det är nästan något grekiskt mänskligt, när den förblödande jälten främst låter sina tankar gå till den unga älskade (jämför för hela förhållandet mellan Hjalmar och Ingeborg förhållandet mellan Hektor och Andromakhe). En sådan scen är i den nordiska litteraturen ensamstående, men säkerligen har man häri att se ett svenskt drag, ett av de tidigaste uttryck för det lyriska flöde, som mer än hos något annat nordiskt

folk synes strömma på jupet av det svenska lynnet och som jort främst Svärge till den nordiska lyrikens huvudland. Den man, som skapat Hjalmars dödssång, har varit en betydande konstnär, och med säker takt har han gripit ett ämne — i vad mån beroende av värkliga förhållanden, har jag endast förmått antyda —, som i sällsynt hög grad samlat i sig det jupt tragiska, som den orosfyllda och snabbt sönderbristande tiden ägt. Till detta har han med riktig takt valt den korta situationsdikten, ty framför allt där kunde den känslans lidelse, han sökte uttryck för, bäst gestaltas.

* *
*

Sedan den i öster stupade svenske kämpens öden väl en gång formats till litteratur, börjar sagobildningen revolterande. Jag har redan berört dess invärkan på namnen. Det gamla motivet ändras, nya tilläggas, nya synpunkter, nya motiveringar sökas. Ur de givna förutsättningarna växer sagan naturligt fram. Vi kunna följa den logiska motiveringen i Hjalmarsagans utveckling.

Huvudmotivet i Hjalmars dödssång är kärleken, förhållandet mellan Hjalmar och Ingeborg. Hjalmar som kämpe bildar relief till Hjalmar som erotiker. Den döendes bittra klagan över att aldrig mer få återse Ingeborg juder nästan som en självförebråelse över att han övergivit henne. Men en sådan händelsernas godtycklighet är värklighetens, icke sagans. Den starka lidelse, varmed förhållandet mellan Hjalmar och Ingeborg markeras, finner ur sagans strängare synpunkt icke sin tillräckliga förklaring genom Hjalmars lystenhet efter kamp; den kräver en jupare motivering. Hjalmars färd blir en nödvändighet, och lätt inställer sig då den motivering, som betingas av kärleksmomentets centrala ställning; det uppstår ett rivalitetsförhållande mellan Hjalmar och hans motkämpe, kampen blir en kamp på liv och död mellan tvenne rivaler.

Detta är första steget. Att sagan redan i Svärge fått denna utveckling, bör a priori vara sannolikt. Något direkt bevis för detta kan icke förebringas, men beviset göres nästan bindande, om vi kunna uppvisa, att sagan på någon annan av de närmaste punkterna växer ut i Svärge.

Med detta nya moment av rivalitet börjar sagans lokalförskjutning västerut. Rivalen till den svenske vikingen och stormanssonen kan — ur tidens historiska förutsättningar — endast vara nordman. Men han bör snarast icke vara uppsvensk eller åtminstone

icke från samma trakt som Hjalmar, och så inställer sig ur geografiska förhållanden och motsättningen mellan Svealand och Götaland Angantyrs götiska ursprung (jfr nedan). Det blir uppsvensken Hjalmar och göten Angantyr, som segla (öster)ut för att låta svärden avgöra det rivalitetsförhållande, som består emellan dem. Till denna förskjutning lägges en annan förändring.

I all primitiv litteratur utgör fördubbling eller mångdubbling av pärsonernas antal en ytterligt vanlig företeelse. Särskilt ofta träffar denna mångdubbling[1] jältens motståndare. Antalet växlar, men vissa tal premieras. Bland dessa möter ofta talet 12. Denna mångdubbling kan försiggå på olika sätt. Dels tar den form av en aritmetisk serie, så att jälten kämpar med ex. resp. 1, 2, 3 . . . 11 pärsoner för att slutligen 12:te gången kämpa mot huvudmotståndaren, dels kämpar jälten utom med den egentliga motståndaren med dennes ex. 11 medkämpar, vanligen släktingar. Jag erinrar om, hur Hildebrandsmotivet på nordisk botten (Ásmundarsaga kappabana) växer ut till en sådan kamp med motståndareantalet (till Hildebrand) i aritmetisk serie med 11 led + huvudkampen eller vid Svipdags kamp med Adils bärsärkar (Hrólfs saga kraka) Svipdag först kämpar med deras huvudman, sedan med dennes 11 medkämpar[2] o. s. v.

Denna lag har som närmaste värkan influerat på Hjalmarsagan. Vid Angantyrs sida ha, såvida de ej redan från början existerat (jfr ovan sid. 140), ställts 11 bröder. En undersökning av deras namn blir, ur synpunkten av, i vilket land detta skett, undersökningens nästa steg.

Alla versionerna äro ense om, att Angantýr och hans 11 bröder äro söner av en *Arngrímr* (och *Eyfura*), men Oddsagan och Hyndlulióð uppge icke deras hemort. Hervararsagan däremot uppger denna vara ön *Bólm* i Halogaland. Men denna uppgift är lätt genomskinlig. Den utgör ett led i den procedur, som genom inledande tilldiktning anknyter de ön. sagostoffen till vn. botten. Angantýrs föregivna härstamning från nordligaste Norge förrycker hela det svenska sceneriet. Någon ö *Bólm* i Halogaland har veterligen aldrig existerat. Hervararsagan uppger också, att öns namn är *Bólmey* d. v. s. den bekanta *Bolmsö* i *Bolmen* i Götaland (Småland). Hyndluliód och Oddsagan uppge även med ett till namnramsan tydligen vn. inkommet tillägg, att Arngríms söner äro födda *austr í*

[1] Orsaken är klar — framhävandet av jälten.

[2] Fastän här i olika avdelningar.

Bólm. Slutligen uppger Saxo, att *Arngrimus* är svensk. Jfr också, att Arngrímr, enligt Hervararsagan, härjar i österväg. — Allt detta anger, att Arngrims söner tänkts som svenskar (götar).

Namnkatalogen förekommer i 4 olika versioner, 3 gånger på värs (Hyndlulióð, Oddsagan, Saxo) och 1 gång på prosa (Hervararsagan). Namnen äro i de olika versionerna till stora delar gemensamma, men om ungefär hälften råder splittring, och formerna äro dessutom i handskrifterna av samma saga ofta olika. För översiktlighetens skull ställer jag därför de olika versionerna bredvid varandra och går sedan till en undersökning av de olika namnen.

Värs.			Prosa.
Hyndluliód	Oddsagan	Saxo	Hervarar-sagan
[	*Hervarðr*	*Brander*	*Angantýr*
	Hiǫrvarðr	*Biarbi*	*Hervarðr*
	Hrani	*Brodder*	*Hiǫrvarðr*
]	*Angantýr*	*Hiarrandi*	*Sæmingr*
Búi	*Bíldr*	*Tander*	*Hrani* (*Brani*)
Brami	*Bófi* (*Bági, Bragi*)	*Tiruingar*	*Brami*
Barri	*Barri* (*Bǫlverkr, Berri, Bǫlvi, Barr*)	duo *Haddingi*	*Barri* (*Bori*)
Reifnir	*Tóki* (*Taki*)	*Hiorthuar*	*Reifnir* (*Reytnir*)
Tindr	*Tindr*	*Hiarthuuar*	*Tindr*
Tyrfingr	*Tyrfingr*	*Rani*	*Búi*
tveir *Haddingiar*	tveir *Haddingiar* (*Haddungar*)	*Angantir*	tveir *Haddingiar*

Luckan i Hyndluliód motsvaras i de övriga versionerna av namnen *Hervarðr, Hiǫrvarðr, Hrani, Angantýr* och *Sæmingr*, men som av dessa *Sæmingr* icke kan bringas in under de metriska principerna — Angantýr måste som huvudpärson vara med i den av 4 namn bestående gruppen, och 3 namn däri måste allitterera — och *Sæmingr* endast finnes på 1 ställe (i prosauppräkning), måste den riktiga rekonstrueringen vara den redan av P. A. Munch[1] gjorda:

[1] Den ældre Edda, udgiven af P. A. Munch sid. 197 f.

Hervarðr, Hiǫrvarðr,
Hrani, Angantýr,

De enskilda namnen:

Norge-Island

Hervarðr (i alla versionerna).

Historiska pärsoner:

1. *Addelisse Herworz d.* DN IV 728[22] (Hallingdalen 1483).

Namnet är här tydligen upptaget på rent litterär väg. Märk det analoga förhållandet med namnen *Hiálmarr* och *Hiǫrvarðr.* Förut okända som namn på värkliga pärsoner, uppträda de mot medeltidens slut (1461, 1457) tydligen på rent litterär väg på Island och i Norge. Detta antyder, att Hjalmarsagan vid denna tid levat kvar på fvn. botten. Har den där vid medeltidens slut plötsligt åter intresserat? Förhållandet bör ses i samband med folkvisorna.

Fingerade pärsoner:

1. *H. Hundings s.* VS² 21⁵ m. fl.
2. Hervǫr kallar sig som man *Hervarðr* (*Hiǫrvarðr*). Hrv 314. Refererar sig till *H.* 4.
3. *H. ylfingr*[1], fader till Hiǫrmundr, som blir konung över Östergötland. SBr 375, Hkr I 67 Jfr ovan sid. 76 ff. .... *svensk* (*göt*).
4. *H. Arngríms s.* .... *svensk* (*göt*). = Saxos *Hiarthuuar.*

Svärge-Danmark

1. *Hærvarðær,* biskop i Skara enligt Västgötalagen (Schlyters ed. sid. 305). Uppges visserligen vara engelsk och ha återvänt till England, men om detta är riktigt, är det antagligt, att han varit av nordisk, närmast svensk börd.
2. *Harvarþr* Lilj. 1325 (Vgl.).
3. *Hirvarþ* Lilj. 1121 (Söderköping).

[4.? *Hehvat*? Lilj. 1696 (Gottl.). Vanlig kristen gravsten.]

Hiǫrvarðr (i alla versionerna).

Norge-Island

Historiska pärsoner:

1. *Tieruordt Anfindszen* DN XV 72[35] (Mandal 1457).

Svärge-Danmark

1. *Hiorvarþr, Hiorvaþur* Lilj. 49, 50 (Uppl.).

---

[1] Jag hänför denne *H.* till de fingerade, ehuru han (jfr ovan sid. 87) antagligen älst är en värklig pärson, därför att han i den bevarade litteraturen har sagokaraktär. Så med flera andra.

2. *Tierwor pa Orestad* NRJ III 272[25] (Dalene 1521). Jfr ovan under *Hervarðr*.

Fingerade pärsoner:

1. *H. Heiðreks s. úlfhams.* Flb I 279[14]. Har dottern Hervǫr, som blir gift med den danske konung Hálfdan, som är son till Hǫgni. Jfr *H.* 4 och 9.
2. *H. Hundings s.* VS[2] 38[14] m. fl. *Hervarðr Hundings s.* och *Hiǫrvarðr Hundings s.* stå i samma förhållande till *Hervarðr* och *Hiǫrvarðr Arngríms s.*
3. *H. Hveðnu faðir* (i Hyndlulióð). Ed[1] 159 b.

Hiǫrvarðr
|
Hueðna
|
Haki

Märk, att Haki är en främst ön. sagopärson, särskilt dansk. Märk *H*-allitterationen.

4. Hervǫr kallar sig som man *Hiǫrvarðr* (*Hervarðr*). Hb 354 ff. Jfr *H.* 1 och 9.
5. *H. konungr.* HKr 46, 94 ff. Skulds make, svåger till Hrólfr kraki. Svensk enligt Saxo, från Öland enligt Skjoldungasaga[1]. .... *svensk* (*göt*). =Saxos (m. fl. danska källors) *Hjartvarus.*
6. *H. ylfingr.* Hkr I 67 ff. (Ynglingasagan). Kommer till kung Granmarr i Södermanland och blir hans måg. Skall bli dennes efterträdare. Bägge dräpas av Ingialdr illráði. Jfr ovan sid. 77 ff.. .... *svensk, närmast göt.*

[1] Olrik, Skjoldungasaga i Arngrim Jonssons udtog, i Aarbøger 1894 sid. 115.

7. *H. iarl.* SOD 107, 114 f. Jarl i Götaland .... *svensk* (*göt*).
8. *H. faðir Helga.* Ed¹ 171 ff. H. Hiǫrv. Snarast en ...... *dansk* sagopärson.
9. *H. Arngríms s.* .... *svensk.* Jfr *H.* 1 och 4.

= Saxos *Hiorthuar.*

Hrani (i alla versionerna. Hervararsagans huvudhandskrift har *Brani*).

Historiska pärsoner:

Norrmän:

1. *Hr.* fader till en lnm. Ln 100¹⁵. Från vilken trakt icke uppgivet.
2. *Hr. miónef.* Hkr II 44 m. fl. Morfar till Sigurðr sýr. Sigurðs ätt knuten till Hringaríki, där Hr. lever hos honom. ...... ∴ till *sö. Norge.*
3. *Hr. h. víðfǫrli Hróa s.* Hkr I 244 m. fl. Fosterbroder till Haraldr grenski, som uppfostras hos hans fader. Från Grenland. ∴ från *sö. Norge.*
4. *Sigurðr* och *Úlfr Hrana s.* Hkr III 260 m. fl. Från *Sǫgn,* 1100-t.

Rane Lilj. 1562 (Vgl.). ∴ *västsvensk.*

Rane. Vanligt i fsv. De belägg, LUNDGREN anför, äro huvudsakligen från Svealand; älst (1238), 1316.

I fd. *Rani* ganska vanligt (NIELSEN) älst 1158.

Därefter en lucka till 1287, då 1 belägg från Bergen finnes. Fr. o. m. 1330 talrika belägg. Lind upptar från denna tidrymd icke mindre än 23 bärare av namnet *Rane* (därav 6 i ortnamn); alla dessa samla sig — med ett enda undantag —, enligt vad jag vid närmare granskning funnit, till *sö. Norge,* de allra flesta till den del, som ligger närmast Bohuslän och Värmland (Kristianiatrakten). Däremot är den från 1287 belagda *R.* från Bergen.

Namnet *Hrani* (*Rane*) synes således i Norge nästan uteslutande ha existerat i sö. Norge.

Isländingar:

På Island är namnet mera sällsynt (Lind). Ett par pärsoner från 900-t. äro avkomlingar till norrmän, men från vilken del av Norge dessa äro, är ovisst. Senare tidigaste belägg från 1254.

Östnordiska pärsoner:

1. *Hr. gauzki.* Jarl över landet mellan Svinesund och Göta älv under den svenske konung Erik Emundsson. Hkr I 115 .... *svensk* (*göt*).
2. *Hr. Ion s.* An VIII 1294... *dansk.*

Fingerade pärsoner:

1. *Hr. Hildar s.* Bråvallakämpe. SBr 381. Från västra Svärge, ty står i följande omgivning:

   Gautr guði.
   Steinn af Væni.
   Glumr vermski.
   Sali gauzki.

2. *Hr. kappi.* Flb I 528[19]. Tydligen efterbildning till bråvallakämpen (eller Arngrímssonen), ty står bland namn från dessas sagokretsar ex. *Gautr, Sámr, Tóki, Tumi, Teitr, Sæmingr* m. fl.
3. *Hr.*, föregivet namn på Hróarr i konung Frodes gård. HKr. 9. *dansk.*
4. *Hr.* = Oden. HKr 76 ff., Ed[1] 339 b. Episoderna spela i Svärge på vägen från Danmark till Uppsala.
5. *Hr. Arngríms s.* .... *svensk.*

Angantýr (i alla versionerna). Jfr ovan sid. 147.

Búi (Hyndluliód och Hervararsagan. Oddsagan har den ön. formen *Bófi*).

Värkliga pärsoner:

Norrmän och *isländingar:*

Sällsynt både på Island och i Norge (Lind).

isl. 1. *B. Andriðar s.* Kj 404. Enligt Lind antagligen diktad. Förlägges till slutet av 800-t.
2. *B. húskarl.* Bþ I 652, St II 286. Omkr. 1200.

Senare från 1400-talets andra hälft en isländing, en färöing och i ett ortnamn.

I Norge ett par belägg fr. o. m. 1300-t.

Östnordiska pärsoner:

1. *B. digri.* Jv 117 ff. Jomsviking .... *dansk.*
Bói galinn. Fms X 161 (1274) *svensk.*
Märk formen *Bói* < vn. *Búi*, ön. *Bo.*

Biformen *Bó.*

Den medeltida ön. formen *Bó* ytterligt litet känd från fvn. område. Blott från Norge. Den älsta båraren (från 1280) är till sin norskhet synnerligen tvivelaktig. Senare 2 *Boo* 1407, 1411; den senare antagligen dansk. Därefter några *B.* fr. o. m. 1434. Präster; ett riksråd.

Synes vara ett utpräglat ön. namn. Finnes på flera ön. runstenar.

1. *Bui* Lilj. 1180. Högby, Ögl. omkr. 1025.
2. *Bui* Lilj. 1228. Smål.
3. *Bui* Dyb. 8:vo 39. Söderm.
4. *Buia* (a.). Dybeck, Närikes runstenar, Runa sid. 92 f., N:o 6.
5. *Bo* Lilj. 1835. Fyen. Kristen.
6. *Bo* Lilj. 1950. Västm. Kristen.
7. *Bo* Lilj. 1964. Danmark, oangivet ställe. Kristen.

Bo mycket vanligt i Svärge under medeltiden (Lundgren), likaså i Danmark (Nielsen). Naturligtvis beläggen fårn den tidigare medeltiden få.

Fingerade pärsoner:

1. *Búi brávallakappi.* I Haralds här. SBr 379. I Sköldmön Vébiǫrgs avdelning ... *ön.* (Jfr ovan sid. 85 f.).
2. *B. Úlfs s.* HHr 28[7] .... *dansk.*
3. *B. Karls s.* i Rígsþula. Ed[1] 145 a.
4. *B.* i Þáttr Hauks hábrókar. Flb I 578. Ej norrman, ty obekant för norrmannen Haukr hábrók, som sänts till Ryssland, där råkar i tvist med svenskar och blir jälpt av en Búi. Antagligen en svensk, som är ovän till svenskarnas ledare, Biǫrn blásíða och Salgarðr serkr. .... *svensk.*
5. *B. Arngríms s.* .... *svensk.* Namnet visar sig vara utpräglat ön.

Bui förekommer på de hedna inskrifterna, *Bo* på kristna. Detta visar, vid vilken tid synkoperingen av ändelsevokalen på ön. botten ägt rum.

Brami (Hyndluliód och Hervararsagan).

Blott denne[1] från hela det nordiska språkområdet. Dock ha Bugge[2] och Olrik[3] i Saxos *Búi Brami filius* (Brot har *Brámuson*) velat se *Búi Br(á)mason*[2 (4)]. Ur vår synpunkt bli dessa bägge *B.* en enda, då det under sådana förhållanden, som Olrik[4] påpekat, är klart, att Bråvallakvädets *Búi* och *Brami* äro lånade från Arngrímssönerna. Av ett visst intresse är det då, att *Brami* bibehåller sin ön. karaktär, uppträder i Vebiǫrgs här. (Jfr ovan sid. 85 f.).

Från fd. finnes det närliggande namnet *Bram* några gånger (dels i ortnamn) belagt (jfr Nielsen). Namnet synes i synnerhet samla sig till Skåne, där det, enligt Nielsen, bl. a. förekommer på en runsten vid Krageholm Lilj. 1427. (Namnet dock där ytterligt osäkert, ty sista runan oviss[5].)

Märk nd. *Bramsen.*

---

[1] Nielsen förutsätter det i fd. *Bramthorp.*

[2] Bugge, Hervararsagan sid. 206. Bugge anser formen vara *Brámi* på grund av *Brámu-* (Brot) och fht. *brâmo* = 'vepres'.

[3] Olrik, Bråvallakvadets kæmperække sid. 240.

[4] Olrik vill just därför anse dem vara samma pärsoner och namnet vara *Brami. Brámu-* kan, enligt Olrik, vara skrivfel; o. a. a. sid. 246 not.

[5] I Swenzka Magasinet 1766 sid. 67 ff., där stenen först omtalas, läses *Brag* (*Brar?*). och Liljegren har även formen *Brag.* Brate och Bugge (Runverser sid. 280) anse läsningen vara *Bram.*

Brami bildat av *bram* n. = 'prål, prunk', som ännu lever i nd. (BECKMAN, Dansk-norsk-svensk ordbok). På fvn. botten är detta ord fullständigt okänt, men finnes både i fsv. och fd. Älsta belägg från fsv. i Erikskrönikan [1320—1321] (SÖDERWALL). I fsv. finnes även formen *braam* (SÖDERWALL). På dansk botten ej tidigare belagt, ty ordet saknas i LUND: "Det ældste danske Skriftsprogs Ordforråd", som går till omkr. år 1300. Jfr nd. *bramme* = 'brösta sig', *brammere* = 'prålare' ej i nuv. danskan, men hos KALKAR[1]. *Brama* finns, enligt FALK och TORP[2] i nsv. och nno. dialekter. Möjligen höra också, enligt samma förf., nno. dial. *brems* = 'pråleri', prunk och nsv. dial., nisl. *bramla* = 'larma' hit. Jfr *bramsegel*, som ant. ursprungligen betytt 'praktsegel' (FALK och TORP, TAMM[3] m. fl. ordböcker).

Pärsonnamn på *-i* äro aldrig bildade på svaga värb. Här kommer oss därför närmast subst. *bram* n. vid. Som på fvn. botten inga anknytningspunkter till *Brami* finnas, medan *bram* n. är känt både från fd. och fsv., bör namnet *Brami* till sitt ursprung snarast vara ön.

Barri (i Hyndluliód, Hervararsagan och Oddsagan. Saxo har formen *Biarbi*).

1. *B. brávallakappi.* Bland Harald Hildetands hirdmän. SBr 379 ... *dansk.*	= Saxos *Bare.*
[2]. *B. brávallakappi.* I Venderhären under Vísina, enligt Saxo, men säkerligen fel för *Kar(r)i*, då strax förut nämnts en *B.* (= *B.* 1) och Brot har *Karri* (*Kári*). Antagligen *Kári.*	= Saxos *Barri.*
[3]. *B.* (i en handskrift; de övriga ha *Bari*) *dvergr* i Fiǫlsv. Ed[1] 349 a.	
4. *B. Arngríms s.* .... *svensk.*	

Finnes som binamn. En *Bardr barre* 1220. Jfr *barre* = 'vädur' i norska landsmål (LIND).

---

[1] KALKAR, Ordbog til det ældre danske Sprog 1300—1700.

[2] FALK und TORP, Norwegisch-dänisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg 1910.

[3] TAMM, Etymologisk svensk ordbok 1. Uppsala 1890—1905.

Då förväxling av *Barri* och *Bari* förekommer och Saxo återger bråvallakämpen (1) med *Bare*[1], Arngrímssonen med *Biarbi*, måste vi undersöka namnen *Bari* (*Bári*) och *Biari*.

I. *Bari*.

B. dvergr (se ovan).

Fsv. *Bare* finns 1 gång som halländskt pärsonnamn och i 1 ortnamn (*Barastadhum*, nu *Bårstad*, Ögl.). Jfr det närliggande namnet *Barir* i ortnamn i Uppl. och Smål. (Lundgren).

På dansk botten utom hos Saxo (bråvallakämpen) 1 *B*. från 1177 (Nielsen).

II. *Biari*.

1. *Bieri a Sem*. DN XIV 83[4] (1469) .... *jämtländing*.
2. *Biari* enl. Saxo bland Heiðs kämpar. Hör till "österledsmännen", som snarast falla inom svensk synkrets. Ex. *Geirr enn lifski*, *Humbli* (jfr Herv.), *Háma* (jfr ovan).

Jfr varianten *Berri* i Oddsagan.

Biari. Rökstenen (Ögl.).

Fsv. *Biæri* träffat i åtskilliga ortnamn, speciellt i Ögl. (se Lundgren).

Av Nielsens fd. belägg av *Biari* torde åtminstone ett par vara säkra.

Jfr fsv. *Bæri* i ortnamn.

Av varianterna till Barri ligga Oddsagans *Bǫlverkr* och *Bǫlvi* så avlägset, att de icke behöva diskuteras. Oddsagans *Barr* finnes endast här i hela den fnord. litteraturen. Men anmärkningsvärd är — märk Hervararsagans — *Bori*. Fvn. heter namnet *Buri*, bekant från *B*. Vǫluspás dvärg Ed[1] 20 b och *B*., Odens farfader Ed[2] I 46[23]. *Bori* är däremot en svensk form [*Bure* även från Östnorden (Götaland)], känd i några medeltida belägg. (En *B*. från Bhl. 1360 och i ett par ortnamn, Sdm).

Reifnir (*Reytnir*) (Hyndluliód och Hervararsagan). Endast här.

[1] Olrik (Bråvallakvadets kæmperække sid. 239) anser dennes namn vara fvn. *Bári*, fsv. fd. *Bare*.

Tíndr (i alla versionerna; Saxos feluppfattade form *Tander*).

Tyrfingr (Hyndlulióð, Oddsagan, Saxo).

Då jag saknar kännedom om namnens förekomst i fsv., kunna de icke behandlas. Sällsynta i fvn. (nästan okända i Norge). Alla de fingerade pärsonerna återgå på Arngrímssönerna, ty de förekomma tillsammans med andra av dessas namn.

NIELSEN känner icke namnen.

Haddingr *-iar* (i alla versionerna).

Värkliga pärsoner:

Att döma av några norska ortnamn synes namnet ha använts som värkligt dopnamn (LIND). Biform **Haddlingr*.

Hatikr Lilj. 1325 (Vgl.).

Fingerade pärsoner:

1. 5 *H.* (därav 3 bröder) nämnas i stamtavlan i Flb I 24 (även i Frá Fornióti FAS II 7 f.) .... *norrmän.*
2. 2 *H.* konungar í Svíþióð. HGr 372 ff. .... *svenskar.*
3. 2 *H.* bland Hiálmars 'bekkiunautar'. Qrv. 105. Efter Arngrimssonen, ty

   Tindr ok Tyrfingr,
   tveir Haddingiar.

   Samma ställe ännu 1 *H.*... *svenskar.*
4. 2 *H.* *Arngríms s.* .... *svenskar.*

Saxos *Hathingus*, konung i Danmark.

Bíldr (Oddsagan).

Fingerade pärsoner:

1. *B.* hos danske konung Óláfr. HGr 365 .... *dansk.*
2. *B.* *dvergr* i Vǫluspá. Ed[1] 20 b.
3. *B.* *Arngríms s.* .... *svensk.*

Ett värkligt dopnamn har knappast existerat, då gen. *Bildz-* i ortnamn, enligt Lind, bör förklaras på annat sätt (delvis ur vedernamnet *bildr*).

Om gen. *Bilz-* i fsv. ortnamnet *Bilzbro* se fvn. *Bildr*. Jfr *Bil* Lilj. 159 (Uppl.). Jfr fsv. *Bilde*. 1 *B*. från 1399; i 4 ortnamn. [Jfr fsv. *Bille*, ganska vanligt].

I fd. 1 *Bild* från 1470. För förekomsten i ortnamn se fvn. *Bildr*.

Saxos *Bildus* (ed. Müller I 178) *norrman*, tydligt lån från Arngrímssonen[1].

Bófi (Oddsagan) ön. biform till *Búi* (*Bo*).

Värklig pärson:

Osmunder Bofwason. DN III 425[26] (1407) .... *bohusläning*. Som binamn.

Fingerade pärsoner:

1. *B*. fosterfader till Oláfr trételgia. Hkr I 71 m. fl. .... *västgöte*.
2. *Bovi hinn skegglausi* KMS. 9 m. fl. En av Karlamagnus hövdingar.
3. *B. Arngríms s*. .... *svensk*.

Fsv. *Bove* vanligt (Lundgren), i synnerhet i Smål. och Ögl. Fd. *Boui* vanligt (Nielsen). På bornholmska runstenar Lilj. 1478, 1483.

Av Oddsagans varianter är *Bragi* tydligen fel för den andra varianten

Bági.

F. ö. okänt i fvn.

Fsv. *Baghe*, enligt Lundgren möjligen i ortnamn: *Baghæsun* (nsv. *Bogesund*, Vgl.), *Bagathorp* (nsv. *Baggetorp*, Dalsl.).

Baki Lilj. 876 (Söderm.) kan vara *Baghe* eller *Bagge*.

Möjligen i ett par fd. ortnamn: *Bagthorp*, *Bawløsæ* (Nielsen).

[1] Olrik, Tvedelning af Sakse's Kilder II sid. 47.

Tóki (Oddsagan).

En *norrman T.* från omkr. 1046. Msk 27[33]. F. ö. i Norge icke före 1317; därefter tämligen vanligt. På Island i ett ortnamn från 1474. "Utan tvivel lånat från Danmark, där det är urgammalt och mycket vanligt" (LIND).

Tuki på många ön. runstenar. Ex. Lilj. 469, 667 (Uppl.); 882, 891 (Söderm.); 1145 (Ögl.); 1431[1], 1432 (Skåne); 1513 (Jylland); 1918 (Skåne; kristen).

Fd. *Toki* mycket vanligt (NIELSEN); likaså fsv. *Toke*. (LUNDGREN).

Brander (Saxo).

Värkliga pärsoner:

Brandr är mycket vanligt på Island sedan älsta tid (900-t.), men i Norge är det först säkert känt från omkr. 1270 och blir aldrig vanligt.

På en runsten, Lilj. 1307 *Brantr* (Öl.).

Brand ganska vanligt i fsv. (LUNDGREN).

Fd. *Brand* ganska vanligt att döma av Nielsen.

Fingerade pärsoner:

1. *B.* en av de 5 bärsärkarna på Själland. Qrv. 194 .... *dansk.*
2. *B. brávallakappi.* I Haralds här. SBr 379 .... *dansk.*

Saxos *Brander.*

Brodder (Saxo).

Värkliga pärsoner:

B. släkting till en lnm. Ln 74[18]. F. ö. endast norrmän; alla belägg efter 1350. 1449 en kanik i Stavanger, alla de andra från Jämtland (LIND). Som binamn.

På en runsten, Lilj. 1198 *Brutr* (Ögl.).

Brod (*Brud*) mycket vanligt i fsv. (LUNDGREN). Saknas i fd. (NIELSEN).

Fingerade pärsoner:

B. i Hyndlulióð Ed[1] 156 a, 158 a.

Saxos *Brodder.*

---

[1] Samme *T.* omtalad på Lilj. 1441, 1442.

Hiarrandi (Saxo).

Värkliga pärsoner:

Mycket sällsynt på Island. Dock en *H.* från slutet av 900-t.

Mycket vanligt i Norge. Älsta belägg 1013.

Saknas i fsv. och fd., som har det närliggande namnet[1] fsv. *Hiærne*, fd. *Hiarni*, som är okänt i fvn. (LUNDGREN, NIELSEN).

Fingerade pärsoner:

1. *H. konungr.* Fader till Heðinn. Sþ 398.
2. Odensnamn. Ed² II 472¹⁰.

Saxos *Hiarrandi*.

Jfr *Hiarrandr*, okänt på Island, mycket vanligt i Norge.

Okänt i fön.

Sæmingr (Hervararsagan). Då jag saknar kännedom om namnets förekomst i fsv., kan det icke behandlas. Mindre brukligt i både Norge och Island (LIND). Okänt i fd. (NIELSEN).

Brani (Hervararsagan) tydlig felskrivning för *Hrani*, ty f. ö. okänt.

Det bör här påpekas, att jämförelsen mellan namnen på vn. och ön. botten måste bli missvisande, då det fvn. namnmaterialet, tack vare Linds namnordbok, är så ojämförligt mycket bättre känt än det ön.

Redan vid en hastig blick på namnens frekvens inom de olika nordiska länderna måste man trots detta förvånas över deras starka ön. tendens. Säkerligen kan på fvn. botten ur sådan synpunkt en dylik namnkatalog svårligen företes.

Men namnramsan ger även det direkta beviset för dess ön. ursprung. Medan tvenne versioner ha den regelrätta fvn. formen *Búi*, påträffas i Oddsagan den ön. formen *Bófi*[2]. Ensamt denna form är avgörande för namnramsans ön. ursprung. Likaså förekommer som variant (till *Barri*) i Hervararsagan det ön. namnet *Bori*[2] (fvn. *Buri*).

Utfyller man luckan i Hyndlulióð med Oddsagans 4 första namn, vilket man av allt att döma (jfr ovan) synes ha rättighet att göra,

[1] Jfr OLRIK, Kilderne til Sakse's Oldhistorie I sid. 82.

[2] Naturligtvis i vn. stavning.

förekomma följande namn i alla 4 versionerna: *Hervarðr*, *Hiǫrvarðr*, *Angantýr*, *Tindr*, *Tyrfingr*, tveir *Haddingiar*. Av dessa måste av ovan anförda skäl *Tindr* och *Tyrfingr* lämnas ur räkningen. Resultatet blir följande:

Hervarðr är 3 gånger funnet på svenska runstenar från 1000-talet och antagligen buret av en svensk i Västgötalagen. På fvn. botten dyker det i ett enda exempel upp först år 1483. Av namnets fingerade bärare göras 2 till svenskar, de tvenne övriga referera sig till Arngrímssonen (lokaliseras icke till något nordiskt land). Liknande är förhållandet med

Hiǫrvarðr. Namnet är funnet på 2 svenska runstenar (samma man). På fvn. botten uppträder det först 1457 (senare ett fall 1521). Av namnets 9 fingerade bärare i den fvn. litteraturen äro 7 ön. Därav uppges 4 vara svenskar. De tvenne återstående referera sig till Arngrímssonen (lokaliseras icke till något nordiskt land).

Angantýr har, som jag förut visat, sin närmaste anknytningspunkt till Svärge.

Haddingr lämnar oss mera i ovisshet, ehuru namnet finnes på en svensk runsten och av dess 4 fingerade bärare (eller par, flertal av bärare) 3 ha en ön. lokalisation. Dessutom Saxos bekante danske *H.* (märk, att 2 Haddingiar i HGr göras till konungar i Svärge).

I alla 4 versionerna förekommer också *Hrani* (ehuru Hervararsagans huvudhandskrift har *Brani*). Detta namn förekommer över hela Norden, ehuru vanligast i Norge, där det är nästan fullkomligt begränsat till de sö. delarna.

I 3 versioner (Hyndlulióð, Oddsagan, Hervararsagan) förekommer *Barri*. Namnet har blott fingerade bärare, de bägge till något land lokaliserade äro ön. De möjliga formerna *Bari*, *Biari* visa till Östnorden.

I 2 versioner (Hyndlulióð, Hervararsagan) förekommer, som nämnt, *Búi*; Oddsagan har den ön. biformen *Bófi*. Utom den senare formens direkta vittnesbörd kan anföras, att *Búi* visar sig vara nästan okänt på fvn. botten; först sent — en *B.* dock omkr. år 1200 — uppträda några bärare av namnet eller av dess ön. motsvarighet *Bo*. Av namnets fingerade bärare äro 4 ön., den 5:te utan lokalisering. I Svärge-Danmark, där namnet tidigt reduceras till *Bo* — de älsta runstenarna ha *Bui* —, är det ytterligt vanligt; redan på runstenarna träffas ett flertal bärare. Den ön. biformen *Bófi* bäres av en bohusläning (Bohuslän överensstämmer i namnskick närmast med Götaland), 2 svenskar och en av Karlamagnus hövdingar.

Brami förekommer även i två versioner (Hyndluliôð och Hervararsagan). Det är endast känt som namn på den ifrågavarande Arngrímssonen. Som bildat på fön. *bram* n., visar det sig vara ön. I 2 versioner (Hyndluliôð och Hervararsagan) förekommer slutligen *Reifnir* (Hervararsagan varierande *Reytnir*). Namnen förekomma endast här inom det nordiska språkområdet.

Alla de övriga namnen förekomma endast i 1 av de olika värsionerna. *Bíldr* (Oddsagan) lämnar oss i ovisshet, om det än möjligen visar starkare ön. anknytningspunkter. Varianten *Bági* (Oddsagan) är = fsv. *Baghe*, funnet på en svensk runsten och i svenska och danska ortnamn. Oddsagans *Tóki* är ett utpräglat ön. namn. Likaså är Saxos *Broddr* tidigast vanligt i Svärge. Saxos *Brandr* är från älsta tid mycket vanligt på Island, däremot i äldre tid okänt i Norge, under det att namnet är funnet på svenska runstenar och är ganska vanligt i fsv. under litterär tid. Namnet är sällsyntare i Danmark. Saxos *Hiarrandi* är däremot ett fvn. namn; närmast motsvarande fsv. *Hiœrne*, fd. *Hiarni*. *Sœmingr* (Hervararsagan) slutligen pekar icke i någon bestämd riktning. Av varianterna slutligen är *Bori* en ön. form; de övriga sakna intresse. Det kan tilläggas, att med undantag av *Hrani* (som är begränsat till sö. Norge) och Saxos *Brandr*, vilka bägge finnas i Östnorden, inga på vn. botten vanliga namn förekomma.

Dessa förhållanden ge endast rum för *en* förklaring: Namnramsan med Arngrimssönerna är till sitt ursprung svensk.

Med detta bevis är en stark stöt given åt Olriks uppfattning av namnuppräkningarna.

Som bekant anser Olrik [1] namnramsorna vara av speciellt norskt-isländskt ursprung; detta antagande utgör en av de många förutsättningarna för hans tvedelning av Saxos källor. Orsaken söker Olrik [2] förslagsvis däri “at samtiden og de nærmeste omgivelser afgav så rigt et æmne for den islandske sagnfortælling“, “her kendte man jo i forvejen alle de optrædende personer; måske også, at folkene i den spredt bebyggede egn vænnede sig til strengere at lægge mærke til hver enkelt i flokken“.

Dessa torra namnuppräkningar finnas icke, enligt Olrik, i de äkta danska sagoupptecknigarna, liksom de äro okända i de danska folkvisorna.

---

[1] Olrik, Kilderne til Saxe's Oldhistorie I sid. 18 ff.

[2] Olrik, o. a. a. I sid. 20.

Redan a priori bär denna snäva begränsning av namnramsorna osannolikhetens prägel.

Det rika och rörliga livet får icke anses särskilt utmärkande för de västnordiska länderna i jämförelse med de östnordiska, därför att källorna om de förra flyta så oändligt mycket rikare. Kolonisationslivet på Island och de förbittrade striderna i Norge må hava framhäft pärsonlighetens betydelse, liknande orsaker få icke anses uteslutna för Östnorden. Och vad den glesa bebyggelsen med dess skarpa markerande av den enskilde i skaran beträffar, kan man visserligen medge, att bebyggelsens gleshet kunnat vara en meddrivande orsak till känslan för den enskilde, men å andra sidan kan man just tvärtom hävda, att en sådan blodlös namnuppräkning, där individerna endast möta upp som till mönstring, svårligen kunnat framgå som resultat av samma orsak.

Förklaringen måste sökas på ett annat plan.

Jag har i inledningen visat upp, hur under folkvandringstid, vikingatid och medeltid värkligheten och dikten löpa korresponderande med varandra. Sagan efterbildar värkligheten. Därför är den (åtminstone i Norden) aristokratiska folkvandringstidens epik främst en epik om furstar. På folkvandringstiden följer vikingatiden revolterande. Den är jupt demokratisk. Den enskilde individens betydelse når upp till en höjd som aldrig förr eller senare i Norden; det är icke massorna, men individerna, som segla ut att vinna guld och ära. Sagan följer efter. Vikingatidens saga är främst den enskilde individens saga. Det blir här icke så mycket fråga om furstarna; det blir kämpen (eller kämparna), som sysselsätta sagan.

Förutsättningen för denna individens ökade betydelse låg i de vinkande möjligheterna för den privata företagsamheten och den yttre form av *färder till sjöss*, vari tidens erövringspolitik tog gestalt. Vikingatiden har — åtminstone i sina tidigaste facer — karaktär av privat företagsamhet — en handfull män på ett eller ett par skepp, och även under senare tid hade den enskildes härjningsinitiativ öppet spelrum. I den värd, som levde mellan stävar och bord, kunde ingen skymmas undan. Här fanns det lilla begränsade område, där allas namn måste vara levande. Det är ur dessa vikingatidens förutsättningar, namnramsorna växa fram; dessa äro typiska uttryck för vikingatid. Lägg märke till, att sjösamfundens kämpar ständigt namnges! Jag behöver blott peka på Halfs käm-

par, på kämparna på Ormen långe, jomsvikingarne eller på Vikars följeslagare. Till dessa sluter sig uppräkningen av Arngrims söner.

När vikingatiden nått sitt slut, och det stolta, aristokratiska riddarlivets öden forma tidens litteratur, sjunker kämpens betydelse åter ned; namnramsorna ha icke längre någon resonans i tiden. Folkvisorna *måste* sakna namnuppräkningarna.

Men är det så, att namnramsorna i stort äro resultat av vikingatid, vikingafärder, faller därmed deras västnordiska begränsning. Överallt i Norden, där vikingatid sett en utvald skara kämpar draga bort på skepp, höra namnuppräkningarna hemma. Arngrimssönernas namnramsa har icke varit den enda svenska, och Danmark har haft sina.

Denna åskådning innebär naturligtvis å andra sidan icke ett förnekande av, att namnramsorna möjligen på västnordisk botten fått en särskilt rik användning. Lika litet innebär den, att ansatser till namnuppräkningar icke funnits före vikingatid (ex. hirdmänsuppräkningar). Vad jag velat betona är, att namnramsorna i stort äro vikingatidens och att de tillhöra hela Norden.

I själva värket ha vi också på svensk botten åtskilliga namnuppräkningar bevarade och på ett sätt, som låter oss åskådligt komma deras uppkomstförutsättningar in på livet. Det är runstenarnas. Det är ingen tillfällighet, att det är med vikingatiden, den tid, då gemene man stiger fram till en betydelse som aldrig förr, aldrig senare, seden att på den resta vården i namnet hugga in den döde till eftervärd tar gestalt. Underligt krasst ter sig den föregående tidens sed att blott på vapnet, husgerådet rista in den levandes namn såsom bomärke, ställd vid sidan av vikingatidens skick att i stenen sätta namnet som den sammanpressade och gripbara symbolen över den dödes gärningar, öden. Skillnaden markerar steget framåt mot pärsonlighetens ökade betydelse. Och ligger icke i själva namnbildningsprinciperna skillnaden klar mellan folkvandringstid och vikingatid. Å ena sidan folkvandringstidens namn med dess ena halva ständigt markerande släkten eller med dess allitterationssystem inordnande den enskilde som ett led i det stora gemensamma, ätten. Å andra sidan vikingatiden med dess uppfattning av namnet såsom väsentligt för individen, nästan såsom något heligt, till religion och rit, som trollformeln att från den närstående döde låta själen tränga in i den nyföddes andelösa kropp. Skillnaden markerar samma steg mot pärsonlighetens hävdande.

Samma orsak, som på den tomma stenen skänkt oss namnen, har varit den drivande kraften till namnramsornas uppkomst.

Hur nära namnuppräkningarna på runstenarna ofta komma de fvn. ramsorna med namn, därom få vi en aning genom en jämförelse. Tag t. ex. Högbystenen i Östergötland:

[Góðr karl Gulli
gat femm syni,]
fiall á furi
frøkn drængs *Ásmundr*,
ændaðis *Assurr*
austr í Grikkum,
varð á holmi
Halfdan drepinn
Kári varð at Dundi
auk dauðr *Búi*.

Språnget är icke stort emellan Högbystenens rader och de fvn. namnuppräkningarna. Det behövs endast, att dödslokaliterna vore borta, och Högbystenens innehåll vore en blott och bar namnramsas.

Naturligtvis vill jag icke påstå, att utvecklingens gång varit denna reducerande, lika litet som jag vill anse namnuppräkningarna ha uppkommit ur ättdikters sammansmältande till blotta bevarandet av namnen[1]. Runstenarna visa tidens starka känsla för namnen som symbolen för människorna, samma känsla, som om de förhandenvarande pärsonerna skapat frågan: “Vilka voro de, vad namn buro de?“

Det är klart, att det land, som genom de bevarade runminnesmärkena mer än andra visat sig ha sinne för namnen och deras bevarande, för notiser, som äro föga mer än namn, även i rik mån måste ha ägt sinne för namnramsor inom litteraturen. Mälarprovinserna böra särskilt ha känt dessa. Man må vara på vakt efter (upp)svenska namnramsor inom den fvn. litteraturen.

Arngrimssönernas svenska namnramsa kan närmare bestämmas. Saxos *Hiarrandi*, som är av tydlig vn. upprinnelse, måste utmönstras. *Hrani* är ovisst; det kan möjligen vara tillagt i sö. Norge. Genomgår man det övriga namnmaterialet, finner man (se ovan), att de namn, som finnas i flera av de 4 versionerna, också visa en tydligare ön. förekomst än de, som finnas i de färre. *Her-*

[1] Utvecklingen kan i enskilda fall ha varit sådan.

varðr, Hiǫrvarðr, som förekomma i alla 4 versionerna, äro utpräglat ön. namn, likaså (*Barri* och) *Búi* (*Bófi*), som förekommer(-komma) i 3 samt *Brami*, som förekommer i 2 av de olika versionerna. Det är av vikt, att dessa namn allitterera gruppvis med varandra. Likaså är det av vikt, att de höra till början av 4:de-dels strofer; dessa ha naturligtvis lättare kunnat bibehålla sig. Som fullkomligt säkra i den svenska namnramsan rubricera sig därför dessa namn. Mera tvivelaktigt är däremot namnet *Angantýr*. Denna tvekan gäller icke dess svenska börd (se ovan), men dess plats är onekligen frapperande. Angantýr, den främste av bröderna, intager i Hyndluljóð och Oddsagan den 4:de platsen, hos Saxo den sista, sättes icke först i någon av värsens namnramsor. Olrik[1] har velat förklara förhållandet genom sin bekanta "bagvægtslov". Den primitiva tanken använder klimax som ett av sina förnämsta uttrycksmedel. Det blir därför alltid den siste av de 3 bröderna, som utför dådet o. s. v.; det är alltid den 3:dje i ordningen, som till resultat eller egenskaper, utseende o. s. v. utgör den avgörande motsättningen mot de föregående. Olrik påpekar också, hur hos Saxo Angantýr sättes sist i hela raden. Det är möjligt, att det kan ligga något berättigat i denna tanke. Det vore då antagligt, att det första 4-talet

Hervarðr, Hiǫrvarðr, Hrani, Angantýr,

där *Hrani* möjligen är sekundärt, ursprungligen varit blott 3, ett tal, som är det vanliga vid "bagvægtsloven" (det är 3 bröder, 3 prinsessor, det utföres 3 försök o. s. v.), och att första steget till Arngrimssönernas skapande varit att tillägga blott tvenne bröder, *Hervarðr, Hiǫrvarðr*, till *Angantýr*. I följd av "bagvægtsloven" borde då Angantýr ha sin givna plats som n:r 3. När senare 9 nya bröder tilläggas och ramsan får form av värs, har Angantýr fått behålla sin plats efter Hervarðr, Hiǫrvarðr, och av metriska skäl har mellan dessa och Angantýr satts ett namn som tredje. Men enklare ligger kanske en annan förklaring. Judmassan av namnet *Angantýr* rubricerar sig för en författare av en sådan namnramsa som naturligt slutnamn i en halvstrof, och såsom vokaliskt allittererande har det sin givna

[1] Olrik, A., Episke love, i Danske Studier 1908, sid. 83. Olrik tänker indirekt på hela namnramsan, utan tillämpar sin lag på Hervǫrs tillrop vid Angantýrs gravhög, där blott 4 av bröderna nämnas.

Hervarðr, Hiǫrvarðr,
Hrani, Angantýr!
vek ek yðr alla
und viðar rótum.

plats som 4:de namn i en halvstrof av en namnramsa, vars allitterationssystem tydligen varit konsonantiskt (*H*, *B*, *T*).

Huruvida *Reifnir*, *Tindr*, *Tyrfingr*, tveir *Haddingiar* också från början tillhört ramsan, kan jag, som nämnt, för närvarande icke avgöra; dock ser jag icke något, som synes tala däremot. Den svenska namnramsan skulle då haft följande utseende (i fvn. språk)

Hervarðr, *Hiǫrvarðr*,
[*Hrani*], *Angantýr*,
Búi ok *Brami*,
Barri ok [*Reifnir*],
[*Tindr* ok *Tyrfingr*,
tveir *Haddingiar*].

Jämför man den på sådant sätt rekonstruerade svenska namnramsan med de 4 i litteraturen föreliggande, finner man, att de ursprungligaste versionerna finnas i Hyndluliöð och Hervararsagan. Hyndluliöðs är identisk med denna namnramsa, Hervararsagans avviker blott genom namnet *Sæmingr*. Oddsagan avviker genom tvenne namn, *Bíldr*, *Tóki*. Mest avviker Saxo. Denna ordning är, vad man kan vänta, då Hyndluliöð sannolikt är den älsta källan. Åter visar sig Hervararsagan som den ursprungligare källan, jämförd med Oddsagan. Vad slutligen Saxos namnramsa beträffar, har Olrik[1] klart visat upp, att denna till sitt närmaste ursprung är norsk (jfr namnet *Hiarrandi*). På sådant sätt representerande det längsta avståndet från Svärge, inordnar den sig förträffligt i vår utvecklingsgång, i det den även mest avviker från den svenska.

Även Oddsagans namnramsa kan anses redan i Svärge ha fått sitt speciella utseende. *Bófi* är, som nämnt, en ön. namnform. Av de i förhållande till de övriga versionernas namn isolerade namnen *Bíldr* och *Tóki* synes möjligen *Bíldr* ge rum för ett sådant antagande, och *Tóki* är ett utpräglat ön. namn.

För bedömandet av den svenska namnramsans ålder ha vi endast helt svaga hållpunkter. På rent allmänna grunder har jag visat upp, att den tillhör vikingatiden. Till slutet av samma tid daterar den dess ställning till den ursprungliga Hjalmarsagan. Närmare torde man svårligen kunna komma. Detta beror främst därpå, att bestämning av ålder (och hem) för Hyndluliöð är mycket osäker. Medan Finnur Jónsson[2] anser dikten vara från tiden

[1] Olrik, Kilderne til Sakse's Oldhistorie II sid. 59 ff.

[2] Jónsson, F., Oldisl. og oldnorske Litt. Hist. I sid. 202.

omkr. 950—975, norsk, anser ex. MOGH[1] den i sin helhet icke vara äldre än 1100-talet, isländsk. Vad dess ursprung beträffar, synes dock OLRIK[2] klart ha uppvisat, att den är norsk och stammar från Hordaland; över dess ålder yttrar han sig icke. SIJMONS[3] och BJÖRN MAGNUSEN ÓLSEN[4] anse dikten vara isländsk; den före anser den härröra från 1100-talet, under det att den senare icke uttalar sig om dess ålder. NECKEL[5] sätter Hyndlulióð till 1200-talet, Island. Hyndluliόðs värde som tidsbestämning förringas än ytterligare därigenom, att den endast är bevarad i sen pappershandskrift och att det därför är omöjligt att avgöra, vad som är ursprungligt och vad som senare interpolerats.

Om namnet *Hrani* kunde sägas ha tillhört den svenska namnramsan, vore därmed en datering given. Fsv. uddjudande *hr* > *r* omkr. år 1000[6]; senast vid denna tid måste då den svenska namnramsan, där namnet allittererat på *H*, vara bildad. Men huruvida namnet förekommit i den svenska namnramsan är, som nämnt, ovisst.

Ej heller upplysande är formen *Búi*. Ty namnet kan ha inkommit till fvn. område under den ön. formen *Bo* (eller *Bove*), vilket *Bo* (*Bove*) senare ändrats till fvn. *Búi*, om det å andra sidan av ovanstående utredning är sannolikt, att namnet inkommit, medan den ön. formen ännu var identisk med den vn.

Arngrímssönernas namnramsa bekräftar den sats, som jag ovan hävdat, att bipärsonernas namn i en saga ligga nära det värkliga namnskicket i det land, varifrån sagan stammar. Här kan en viktig iakttagelse göras.

Man lägger märke till, hur flera av Arngrímssönernas namn äro särskilt vanliga i Götaland. Så är *Hervarðr* som värkligt pärsonnamn endast knutet till Götaland, och dess andre nordiska fingerade bärare är göt. *Hiǫrvarðs* 3 andra fingerade svenska bärare äro götar (medan dess historiske svenske bärare är uppsvensk). *Bófi* är inom den fingerade värden buret av götar och som värkligt namn är det i synnerhet vanligt i Götaland.

[1] MOGH, Norwegisch-isländische Literatur, i PAULS Grundriss 2 Aufl. II sid. 605 (jfr sid. 598).

[2] OLRIK, Norske Oldkvad og Sagnkonge, i Norsk Hist. Tidsskr. 3 Række III sid. 168 ff.

[3] SIJMONS, Die lieder der Edda. Einleitung sid. CCLXVIII.

[4] BJÖRN MAGNUSEN ÓLSEN, Hvar eru Eddukvæðin til orðin, i Timarit hins isl. bókment. XV sid. 77.

[5] NECKEL, o. a. a. sid. 466.

[6] NOREEN, Altschw. Gram. § 312: 1.

Dessa förhållanden äro av vikt. De visa, att vi här stå inför en götisk namnramsa.

Detta innebär, på samma gång det bekräftar, det antagande, som jag på andra vägar kommit till, att Angantyrs bröder från början snarast icke tillhört den svenska sagan om Hjalmar. När Angantyr jorts till göt och 11-brödermotivet tillagts, då har sagan gripit en götisk namnramsa — vad den götiska sagan berättade om dess män, veta vi icke[1] — och ställt dess namn som namn på de 11 bröderna. Den saga, varur dessa namn hämtats, var småländsk; såsom ett minne därom står lokaliseringen till Bolmen.

* * *

Hjalmarsagan har i de olika stadier, som hittills behandlats, för denna framställning haft sitt förnämsta intresse däri, att här kunnat visas, att utvecklingen försiggått på svensk botten. För sagans vidare utveckling kan något sådant icke längre påvisas, beroende främst därpå, att inga språkliga kriterier — namn — mera stå till buds. Detta gör det vidare bestämmandet av sagans svenska omfång och utseende omöjligt och nödvändiggör en knappare behandling av sagans återstående partier.

* * *

Med tilläggandet av de 11 bröderna är Hjalmarmotivet brakt i ny ställning. Det öppnas nya utvecklingsmöjligheter för sagan. Då förändringarna dock från den synpunkt, varur sagan här studerats, äro av föga intresse, kunna de här endast helt hastigt antydas.

* * *

Hervararsagans och Oddsagans övriga värs utgöras av samtalsstroferna före striden. Dessa bestå i bägge versionerna av Hjalmars och Odds samtal vid anblicken av Arngrimssönerna, i Oddsagan dessutom av en kort ordväxling mellan Angantyr och Odd. Dessa strofer utgöra rester av en eller flera dikter, vilka, som Boer[2]

---

[1] Möjligen höra *Hervarðr*, *Hiǫrvarðr* ursprungligen till Bråvalladiktningen jfr ovan sid. 76 ff.

[2] Boer, Oddsagan (Leideneditionen) sid. XLV f.

insett, skymta bakom Hervararsagans prosa. Jag skall på annat ställe söka rekonstruera dessa dikter.

Denna diktning har icke rört något för motivet väsentligt. Den har skildrat händelserna före striden, Arngrimssönernas frieri i Uppsala, Angantyrs besök hos sin svärfader jarl Bjartmar i Aldeigjuborg (= staden Ladoga vid floden Volchov, som utfaller i Ladogasjön), färden till Samsö och förberedelserna före striden. Något bevis för, att denna diktning varit av svenskt ursprung, kan icke förebringas [1].

Med tilläggandet av Angantyrs 11 bröder öppnas möjlighet till ny utveckling av motivet. Utvecklingen kan försiggå åt flera håll.

I Hervararsagan är förändringen mindre. Rivalitetsförhållandet kvarstår; den enda förändringen består i en ansats till rollombyte. Då i Arngrimssönernas namnramsa *Angantýr* icke kunnat inpassas som första namn, har detta haft till följd, att *Angantýr* till viss grad ersatts av namnramsans förste, *Hervarðr*. Det blir Hervard, som i Bolmsö avlägger löftet att äga den uppsaliensiska konungadottern eller också dö och som i Uppsala framställer sitt frieri till henne. Längre har förändringen icke värkat; i striden är Angantyr fortfarande huvudmotståndaren och Hervard hör inne bland de 11 bröderna.

I Oddsagan och hos Saxo, vars tradition ligger närmast Oddsagans och som Olrik [2] visat återgå till norsk botten, är förändringen mera genomgripande. Tilläggandet av Angantyrs 11 bröder har givit kampen karaktär av vanlig vikingabatalj. Rivalitetsförhållandet, som ursprungligen fordrat en kamp mellan endast tvenne motståndare, har skjutits undan, och resultatet har blivit, att Hjalmar och Arngrimssönerna av tillfällighet mötas ute på härnad [3].

Var denna förändring skett, kan icke angivas, om det än är troligt, att den försiggått redan i Svärge. Säkert till orten bestäm-

---

[1] *Biartmarr* faller visserligen inom svensk synkrets (Aldeigjuborg), men då sagolitteraturens 3 *B.* (Lind), som alla falla inom svensk synkrets, tydligen äro desamma, kan namnet, som f. ö. bäres av en irisk jarl och en lnm., icke visas vara speciellt ön. Namnet på B:s dotter, *Sváfa*, upplyser icke (jfr Lind).

[2] Olrik, Kilderne til Sakse's Oldhistorie II sid. 59 ff.

[3] Boer antar däremot (Oddsagan, Halle-editionen sid. xvi), att detta är den ursprungliga versionen. Tidigare (Oddsagan, Leideneditionen sid. xlviii) har han, i likhet med här framställd åsikt, antagit, att det tillfälliga mötet sekundärt utvecklats ur en äldre sagoform. Det är av det föregående klart, att jag icke kan dela hans senaste åsikt.

har är däremot den andra stora förändring, som, delvis möjliggjord av den förra, ger Hjalmarsagan i alla dess versioner ett ändrat utseende: införandet av *Orvar Oddr* som Hjalmars följeslagare i stället för *Sóti*. Denna förändring har försiggått i Norge, ty Orvar Odd är (jfr inledningen) en speciellt norsk sagofigur. Jag har i inledningen visat upp, vilken invärkan med avseende på lokalitetssynpunkterna detta haft på Oddsagan. Med införandet av Odd har Hjalmarsagan fått tvenne huvudpärsoner, och utvecklingen är lagd tenderande mot Odds allt större betydelse. Medan i Hervararsagan och Oddsagan Odd dräper Angantyrs 11 bröder, dräper han i den norska version, som ligger bakom Saxo, alla de 12 bröderna.

På norsk botten försiggå även andra förändringar. Jag har redan nämnt, hur det östliga sceneriet missförstås; kampens plats blir den danska Samsö. Dödssången får delvis (Oddsagans) ändrad karaktär. Namnramsan genomgår några smärre förändringar; *Hiarrandi* insättes i en version, och möjligen utbytes en av kämparnas namn mot *Hrani*. Att detta skett i Norge, ses därav, att bägge namnen på fvn. botten äro speciellt norska (nästan okända på Island).

Ännu en förändring genomgår sagan slutligen på norsk botten i den tradition, som ligger bakom Hervararsagan. Motivet anknytes, som ofta i fornaldarsagorna, till norsk lokalitet. Detta har icke lämpligen kunnat ske med Hjalmar, ej heller direkt med Arngrimssönerna. Metoden blir den vanliga. De 12 brödernas fader göres till norrman, flyttas från Bolmsö i Småland till ön Bólm i Hálogaland. Hur genomskinlig denna förändring är, har jag ovan (sid. 158) visat.

Även på dansk botten har en liknande nationalitetsförskjutning, ehuru mindre skarpt utpräglad, ägt rum. Svensken Arngrimus göres till Frothos man och Ofura blir dotter till den danske konungen. Oursprungligheten av denna förändring visas av de övriga versionerna.

* * *

Hjalmarsagan har tydligen länge levat kvar på fvn. botten. Mot medeltidens slut dyka ett par av sagans namn, som förut icke finnas på fvn. botten, upp. I Norge har sagan utbildats till folkvisa. Någon norsk folkvisa existerar visserligen icke, men de bägge färöiska [1], *Kappin Angantýr* och *Arngríms Sinir*, återge direkt Herva-

[1] Hammershaimb, Færøiske kvæder, henhørende til Hervarar saga, i Dansk Ant. Tidsskr. III sid. 57 ff.

rarsagans tradition; den senare fortsätter, ehuru något avvikande, sagans händelser efter Hjalmars död.

I den danska folkvisan[1], *Angelfyr og Helmer Kamp*, vilken, som OLRIK[2] visat, återgår till vn. ursprung[3], har motivet genomgått en genomgripande förändring. *Angelfyr* och *Helmer Kamp* äro bröder, söner av *Alff* (*Ulff*, *Offue*) *i Od*(*d*)*erskier* (*Uthiss-kier*), de 11 bröderna existera icke, konungadotterns namn nämnes ej, kampen står vid Uppsala. Vad slutligen den svenska folkvisan[4], som bär namnet *Kung Speleman*, beträffar, är den så grundligt förändrad — kämpen *Tyreson* (= Angantýr) från *Davidskier* begär kung *Spelemans* (vid Helsingborg) dotter till äkta, och då hon förvägras honom, utmanar han och fäller konungen; *Ottr loadhreng* (= Oddr) dödar därpå Tyreson och hans 10 (!) bröder —, att den endast tack vare BUGGES[5] skarpsinnighet kunnat identifierats med Hjalmarsagan. Språkformerna (ex. *Davidskier*) visa, att den återgår på danskt original.

För den svenska synpunkt, varur Hjalmarsagan här studerats, erbjuda folkvisorna intet av intresse.

---

[1] GRUNDTVIG, S., Danmarks gamle Folkeviser I n:r 19.

[2] OLRIK, Kilderne til Sakse's Oldhistorie II sid. 61.

[3] Namnet *Angelfyr* återgår på norskt *Angantýr*; Saxos danska former äro *Angantír* och *Anga*(*n*)*tér*.

[4] ARWIDSSON, Svenska fornsånger I n:r 10.

[5] BUGGE hos GRUNDTVIG, o. a. a. III sid. 790 f.

7. Bósa-sagan[1].

Av de sena sagor, där händelserna förläggas till Svea- eller Götaland, är Bósasagan märklig därigenom, att den götiska lokalitetssynpunkten hela tiden är strängt bibehållen; Västnorden spelar icke med. Man bör därför på förhand här kunna vänta ett götiskt sagostoff. Då jag redan här upptar sagan till behandling ur svensk synpunkt, är det, frånsett dess karaktär av typ för sen vikingasaga, även därför, att den genom en rad förhållanden har ett ur metodisk synpunkt synnerligen belysande värde.

Bósasagan föreligger i tvenne versioner, en äldre (ÄBS)[2] och en yngre (YBS)[2]. Dessutom finnas bevarade åtskilliga Bósarímur (BR)[2]. För handskrifter o. d. hänvisar jag till Jiriczek, Bósa-saga Strassburg 1893 Einleitung sid. ix ff.; samme förf., Bósa-rímur, Breslau 1894, Einleitung sid. xi ff.

Innehållet är i ÄBS i korthet följande:

Konung Hringr, broder till Gautrekr och son till Gauti, son till Óðinn, som från Asien kom till Svitjod, är konung över Östergötland. Han är gift med Sylgia, dotter till jarlen Sæfari i Småland. Hennes bröder äro Dagfari och Náttfari, vilka äro hirdmän hos konung Haraldr Hilditǫnn av Danmark. Hringr har med Sylgia en son Herrauðr, framstående i alla avseenden; dessutom har han frillosonen Sióðr. Herrauðr är ej omtyckt av sin fader, som föredrar Sióðr, vilken är konungens girige och illa omtyckte skatteindrivare.

Sagan gör härefter en avvikelse och skildrar, hur en man Þvari, kallad Brynþvari, betvingar en grym sköldmö, Brynhildr baga, som,

[1] I Rafns upplaga av fornaldarsagorna bär sagan titeln: *Saga Herrauðs ok Bósa*, men detta är ett tillägg av Rafn, och man ser av sagans slut, att namnet är *Saga Bǫgu-Bósa*. (FAS III sid. 234). Någon överskrift bär sagan ej i handskrifterna.

[2] Beteckningen är Jiriczeks, den senaste utgivarens.

klädd i manskläder, seglar omkring som vikingahövding. Brynhildr är dotter till konung Agnarr i Noatun. För denna episod har jag ovan sid. 110 ff. redojort. Deras söner äro Bósi och Smiþr. Av dessa är den äldre Smiþr både till utseende och lynne sympatisk och är, som namnet anger, konstförfaren. Den yngre däremot, Bósi, är oskön och hetsig, svår att ha att göra med, i allo lik modern och därför älskad av henne. Bägge bröderna uppfostras hos en galderkunnig käring, Busla. Herrauðr och Bósi äro jämnåriga och bli tidigt mycket goda vänner.

Under ett bollspel dödar Bósi genom sin hetsighet några av konungens män. Sióðr lyckas då förmå konungen att förklara honom fredlös. Herrauðr räddar Bósi undan, men sedan Bósi är borta, kan icke Herrauðr längre trivas i riket; han begär skepp av sin fader och beger sig ut på härnad. En dag, då de segla förbi en bärgsudde, står en man på klippan och begär att få fara med. När skeppet vänder, gör han ett väldigt hopp ned i detta. Det är Bósi. Herrauðr och Bósi härja nu i Saxland. Under tiden utpressar Sióðr för det dråp, Bósi begått, pängar av Þvari.

När Herrauðr och Bósi återvända ur härnaden, uppstår storm, och den förre vinddrives till "Elfarsker", den senare till Venden. Där påträffar Bósi Sióðr, som varit på härnad i österväg, och, då han vet, att Sióðr rånat hans fader, angriper han Sióðr och dödar honom.

Hemkommen söker Herrauðr utvärka nåd för Bósi för dråpet på Sióðr, men Hringr är obeveklig; Bósi skall dö. Herrauðr förklarar då, att han skall dela samma öde som sin vapenbroder.

Nu uppstår en strid mellan Hringr och Herrauðr-Bósi, varvid de senare besegras och tillfångatagas. Bägge kastas i fängelse. Som Herrauðr är allmänt omtyckt, ber man dock, att han må behålla livet, och Hringr går in därpå. Men Herrauðr vägrar, om ej Bósi även får leva. Konungen är omedgörlig. Men om natten kommer Busla till konungens gård, framsäger Buslubæn, som fasttrollar konungen vid sängen, och när hon därpå framsäger Syrpuvers är konungens motstånd brutet — han går in på Buslas villkor: Bósi skall för att få behålla livet föra till konungen ett gamsägg, på vilket guldbokstäver stå skrivna.

Sedan Herrauðr och Bósi stannat över vintern hos Þvari, bryta de upp på våren, och efter Buslas anvisning segla de österut. De komma till Bjarmaland vid "Vinuskógr". I Bjarmaland härskar konung Hárekr, som har sönerna Hrærekr och Siggeirr, vilka äro

hirdmän hos konung Goðmundr av “Glæsisvellir“. Dottern heter Edda. Herrauðr och Bósi gå ensamma upp i land och be skeppskamraterna vänta dem en månad. De komma till en gård. Utanför står en man och klyver trä. Han heter Hóketill. Herrauðr och Bósi bli vänligt mottagna, få mat och logi; dottern skänker i. Bósi kurtiserar den vackra bonddottern, och hon ställer sig ej avvisande. Det blir natt, och man går till sängs. När de andra sova, smyger Bósi till dotterns bädd, och efter en mycket intim scen får han den upplysning, han söker; dottern ger honom anvisning på, var gamsägget finnes.

I skogen ligger ett tempel, helgat åt bjarmernas gud, Jómali. Över det templet råder konungens moder, Kolfrosta. Hon vet, att hon blott har en månad kvar att leva, och därför har hon tvungit till sig Hleiðr, syster till konung Goðmundr; hon skall bli hennes efterträderska. I templet finns en gam, som är så grym, att han dödar alla, som komma i närheten. Under gamen ligger det ägg, som Bósi söker. Kolfrostas mat utgöres var dag av en 2 år gammal kviga, som vaktas av en träl. En tjur befinner sig även i hovet, förtrollad och bunden med järnband. Honom skall Hleiðr äta: hon blir då även som ett troll.

Herrauðr och Bósi bege sig till templet. I skogen få de se en man, förande med sig en kviga; det är trälen. Han dödas jämte kvigan, Herrauðr ikläder sig trälens kappa, och den döda kvigans hud uppstoppas med mossa. Därpå bege sig Herrauðr och Bósi till templet, där gydjan sover. De leda den uppstoppade kvigan till tjuren, och då denne vill stånga henne, bryter han sina horn mot muren. Bósi för den döde trälen fram till gamen, som slukar honom. Samtidigt sticker Bósi gamen, och Herrauðr på sitt håll dödar Kolfrosta. De ta ägget och dessutom mycket guld och pälsvärk ur Jómalis tempel.

Nu befrias Hleiðr. Herrauðr och hon svära varandra sin tro.

Därpå bege sig Herrauðr och Bósi hem till Götaland, där förlikning med konung Hringr äger rum.

Emellertid komma Dagfari och Náttfari från Haraldr Hilditǫnn till konung Hringr med begäran om jälp, ty slaget på Bråvalla, “er mestr hefir verit á Norðrlöndum“, skall äga rum. Var Bråvalla ligger eller mot vem Haraldr kämpar, därom ges icke någon upplysning. I striden faller konung Haraldr och med honom 135 (!) konungar. Både Dagfari och Náttfari falla, men Herrauðr och Bósi räddas, ehuru svårt sårade, till livet.

Goðmundr saknar nu sin syster Hleiðr och sänder sina män, bröderna Siggeirr och Hrærekr, till Bjarmaland. De finna templet öde. Av den ovannämnde bonden och hans dotter få de reda på sammanhanget. De bege sig då snabbt till Götaland och komma just dit, medan fosterbröderna befinna sig i Bråvallakampen. Det uppstår ett slag, och Hringr faller. Med Hleiðr vända de åter till sitt land, och det bestämmes, att Siggeirr och Hleiðr skola förenas.

När Herrauðr och Bósi återvända från Bråvallaslaget, finna de Hringr död och Hleiðr bortförd. Snabbt bege de sig då till "Glæsisvellir". Smiþr sköter om skeppet; han har jort en osynlighetshuva över det. De lägga i land, och samma episod med bonden och bonddottern upprepas; Bósi får upplysning om Hleiðr och Siggeirr.

Konungen har uppfört en stor hall, vari Hleiðr noga bevakas. Där skall inom 3 dagar bröllopet mellan Siggeirr och Hleiðr stå. Konungens trognaste man heter Sigurðr; han är isynnerhet skicklig i harpospel. Nu är han på väg till sin frilla, en bonddotter i skogen.

Herrauðr och Bósi söka upp Sigurðr, där han kommer vandrande i skogen med en småsven. Sigurðr och svennen dräpas. Smiþr iför nu Bósi Sigurðs dödsmask och kläder, sig själv svennens. De komma till konungens hall. Där sitter konungen i högsätet, brudgummen bredvid honom. Bósi och Smiþr inträda. Sigurðr-Bósi slår harpan till brudgummens ära. Vid de olika "minnena", som ägnas Þór, Freyr, Óðinn, Freyia, alla gudar, slår Sigurðr-Bósi harpan så, att slutligen knivar och tallrikar flyga runt och männen fara upp, yra och galna. Han slår vidare en massa sånger, Gýgiarslag, Draumbút, Hiarrandahlióð, Faldafeykir och Rammaslag. Till slut dansa och hoppa alla omkring på golvet, även konungen, bruden och brudgummen, intet kan hålla sig lugnt. Under tiden ha Herrauðr och hans män förstört Goðmunds skepp och lasta sitt eget med guld och dyrbarheter, som de ta ut ur en glugg ur kungahallen.

Mitt under yran och leken kommer en väldig man in i hallen. Han blandar sig i leken, och plötsligt slår han till konungen, så att denne faller ned medvetslös. Därpå försvinner han. Berättelsen är här något oredig. Vem denne man är (är han Herrauðr?), ses icke. Sigurðr-Bósi förföljer honom, likaså Siggeirr och flera andra. Under tiden passar Smiþr på att stänga in bruden i harpan. Man kommer ned till skeppen, och där uppstår en strid — man har tydligen kommit under fund med rätta förhållandet —, som

slutar med, att Bósi och Herrauðr komma undan. Man kan icke förfölja dem; konung Goðmunds skepp äro obrukbara.

Herrauðr och Bósi styra till Bjarmaland, och samma obscena scen upprepas med Bósi och en 3:dje bonddotter. Genom henne får Bósi anvisning på, var kungadottern Edda, som vaktas av eunucken Skálkr, befinner sig ute i skogen. Trälen dödas, och Edda tas med på skeppet. Smiþr gör henne vänligt stämd mot Bósi. Man far hem till Götaland.

Emellertid far konung Goðmundr så fort sig göra låter efter de bägge fosterbröderna, först till Bjarmaland och därefter till Götaland. En väldig strid uppstår, och däri besegras konung Goðmundr. (I striden uppträder en ny pärson, konungens "stafnbui", Sniðill, som naglas fast vid skeppet av en pil.) Alla falla, utom Herrauðr, Bósi och Goðmundr. Bósi blir nu konung över Bjarmaland. Han försonar Herrauðr och Goðmundr. Herrauðr gifter sig med Hleiðr, Bósi med Edda. De senare få sonen Sviði hinn sókndiarfi, som blir fader till Vilmundr viðutan. Herrauðr får med Hleiðr en dotter, þóra borgarhiortr, som blir gift med Ragnarr loðbrók. I gamsägget låg den lilla orm, som Herrauðr ger sin dotter i tandgåva och som så småningom växte, till dess han väldig slingrade sig om hennes jungfrubur.

Jag har utförligt refererat Bósasagan i dess äldre redaktion för att ge en klar bild av vikingasagan — visserligen på ett sent stadium —, sådan den återfinnes i fornaldarsagorna. P. E. Müller[1] har visserligen velat räkna den till de sena, rent fabulerande sagorna, men, som Jiriczek[2] påpekat, är detta icke möjligt. Jiriczek framhåller, att nästan samtliga karaktäristika för dessa sagor saknas i Bósasagan; undren och överdrifterna, de uppdiktade länderna och främmande namnen, hela riddartidsapparaten finnes icke. Däremot äro lokaliteterna riktigt vikingatidens.

Fullt typisk vikingasaga är Bósasagan dock knappast. Det övernaturliga har redan jort sitt tillskott till sagan; den företer flera sena traditionella drag (jfr nedan sid. 201 f.). Episoderna med Kolfrosta och gamsägget, som bilda en mycket viktig del av sagan, föra redan över till de fabulerande sagornas krets. Hur lätt steget dit har varit, ses också av YBS, vilken som Jiriczek[3] visat, direkt utgår från ÄBS. Här finnas alla ingredienserna, som konstituera

[1] P. E. Müller, Sagabibliothek II sid. 607, 26 ff.

[2] Jiriczek, Bósasaga, Einleitung sid. vii.

[3] —— o. a. a. sid. lxxv.

den yngsta fornaldarsagan. Herrauðr och Bósi slåss med blåmän, de slåss med 12 jättar och 12 trollpackor, när de söka gamsägget, Geirríðr (motsvarar Hleiðr) har en ring, varmed man kan se, om den som sätter denna på sig, talar sant, under striden använder Mando (motsvarar Smiþr) etter och eld, en bärsärk förvandlar sig under striden till ett lejon, och drakar uppträda där. Lokaliteterna äro Östeuropas värkliga land eller fabelland och än avlägsnare och östligare land förekomma: *Russia*, *Ungaria*, *Alexandría*, *Caldearíki*, *Blálandshaf*, *India*, *Risaland*, *Grundir*, *Jǫtunheimar*. Likaså vimlar det av icke-nordiska namn; *Codus*, *Victor*, *Blá(v)us*, *Mando*, *Ector* (= *Hector*), *Braskon*, *Pierus*, *Astronal*, *Áríus*, *Valvin*, *Fábuxtus* (+ varianter). Riddartidens inbrott ses i en mängd episoder. Så ex. avhålla Brynþvari och Brynhildr en tornering, jakthundar omtalas, kastell användas. Likaså synes detta i den mängd utländska ord, som uppträda: *riddarskap*, *burstǫng*, *meistari*, *hertugasynir*, *Adamassteinn* (= diamant), *skallatsklæði*, *loddari* m. fl. I många avseenden värkar denna motsättning mellan nordiskt och främmande nästan komiskt; så får den till sitt namn genuint nordiske *Herrauðr* en son *Fábuxtus* (varianter *Taluxtus*, *Tauluxtus*), som utan motivering blir konung i Indialand. En stor del av dessa episoder och namn härröra, som Jiriczek påvisat, från den blott i handskrift förefintliga *Viktors ok Blá(v)us saga*.

YBS är — ehuru själva grundstommen är densamma — i mycket till sitt innehåll olik ÄBS. Men, som dessa avvikelser icke, ur den synpunkt, varur Bósasagan här skall studeras, äro av vikt, går jag icke närmare in på YBS:s utveckling ur ÄBS; där YBS på någon enstaka punkt ger upplysning, skall jag nedan jämföra.

Olikartat, men även för vår synpunkt av mindre intresse, är förhållandet med de omkr. år 1600 nedskrivna BR. De ansluta sig i allmänhet, så långt man kan följa — de avbrytas vid berättelsen om Siggeirs och Hleiðs bröllop, då den okände mannen kommer in och slår konungen i vanmakt —, synnerligen nära till ÄBS; på ett par ställen ha de självständigt utvidgat episoderna. *Ett* större tillägg ha BR, bärsärksepisoden, som liksom i YBS lånats från Viktors ok Blá(v)us saga; Jiriczek[1] har påvisat, att BR här även varit källa för den muntliga YBS.

Även för ÄBS har Jiriczek velat finna ursprungliga drag. Sådana äro anknytningen av Vilmundr viðutan, om vilken en självständig saga existerar, där dessa genealogier icke nämnas, och Sviði,

[1] Jiriczek, o. a. a. sid. LXIV ff.

som tillhör Illuga saga Gríðarfostra. Vidare anser Jiriczek, att den tredubbla upprepningen av den obscena scenen med bonddottern är ett sekundärt drag, och han stöder detta bl. a. därpå, att YBS blott har 1 episod och att till den tredje episoden hänför sig berättelsen om den av en eunuck vaktade konungadottern Edda — ett sydligt motiv. Men detta är synnerligen ovisst, då en sådan upprepning ligger i all sagas karaktär och då YBS tydligen avsiktligt förkortat och bortbearbetat de obscena ställena. I själva värket kan man intet yttra därom, då sagan i allmänhet ej går efter abstrakta, logiska lagar. Likaså är det osäkert, om sydländsk, romantisk riddardikt, som Jiriczek[1] velat hålla före, spelat in.

Någon heroisk-historisk tradition söker man, enligt Jiriczek, förgäves bakom Bósasagan; genealogien Hringr-Herrauðr är godtycklig. Herrauðr härstammar från Ragnars saga loðbrókar, till vilken direkt hänvisas. Dagfari och Náttfari ha intet med Bråvallakampen att göra. Sagan är hopsatt av folksagomotiv och motiv ur den lägre mytologien (Bjarmalandsfärden med Jómalis tempel, bjarmakonungen Hárekr[2], fosterbrödernas uppfostran hos Busla och episoden med bonddottern). För författaren har dock redan förelegat en samlad saga.

Det framgår således tydligt av Jiriczeks utredning, att han anser Bósasagan vara en rent isländsk uppfinning, där författaren — delvis på grundval av redan förefintliga folksagor och mytiska sagor — på fri hand uppdiktat en mängd händelser, utan att någon som helst götisk sagotradition legat bakom.

Det har redan framhållits, att flera episoder och drag i Bósasagan äro av en synnerligen kommun art. För dem har man självfallet icke rättighet att uppställa någon äldre och utomisländsk sagotradition. Frågan gäller närmast, om man, i vad som återstår, kan spåra några rester av en svensk sagobildning.

Det är frapperande, hur väl lokalitetssynpunkten i sagan är genomförd. Synpunkten är alltigenom Götalands. Färderna gå i österväg. Blott *en* gång går härnaden västerut, till Saxland, men sagan röjer sig här själv som förvirrad. På återvägen vinddrives Herrauðr till "Elfarsker" (antagligen vid Norges sydkust eller vid Bohusläns kust. Jfr Oddsagan m. fl.), medan Bósi vinddrives till Venden, där han påträffar Sióðr, som härjat i österväg. Det är onekligen något påfallande att vinddrivas till två så olika platser

[1] Jiriczek, o. a. a. sid. lii.

[2] Finnes även i Oddsagan och Halfd. saga Eysteinss.

— märk Bósi genom Öresund till Venden. Att episoden kan vara oursprunglig ses också därav, att i sagan intet närmare omnämnes om Saxlandshärjningen.

I och för sig bevisar dock denna utpräglade götasynpunkt icke, att sagan är ön. Man måste förutsätta, att en vn. författare kunnat röra sig med så kända ön. lokaliteter, som här är fråga om.

Undersökningen kan av skäl, som redan framgått, icke direkt ställas på detaljer. Jag vänder mig därför först till huvudpärsonerna.

Av dessa har jag redan behandlat Herrauðr i annat sammanhang. Jag har visat upp, att Hringr och Herrauðr höra hemma i Bråvalladiktningen och att de tillsammans med andra namn datera denna till folkvandringstid, utvisande denna tids variationsnamnprincip. Förekomsten av namnet *Herrauðr* är f. ö. belysande.

Herrauðr bäres av 2 pärsoner i Ln. och finnes dessutom möjligen i 2 isländska ortnamn (dessa äro möjligen bildade på sagopärsonerna). Dessutom bäres det som värkligt namn, enligt Lind, av en *iarl i Svíþióð* Svd 18, 33. Svd. 33 uppger dock honom vara jarl *á Gautlandi*, och det är då klart, att det är samme man, som möter i fornaldarsagorna. Namnet förekommer f. ö. blott i fornaldarsagorna. Pärsonerna äro följande:

1. *H. gauta iarl.* Denne ursprungligen till Bråvalladiktningen hörande *H.* (= Bósasagans) har tydligen blivit en mycket populär sagofigur. Han återfinnes i RL och Krákumál som Þóras fader, *iarl á Gautlandi.* Likaså återfinnes han i Flb I 526 som *iarl á Gautlandi* och slutligen, som nämnt, i Svd som *iarl á Gautlandi.* Att anknytningen till Götaland på alla dessa ställen stått kvar, visar, vilket redan förut på andra grunder är klarjort, att bakom ligger en värklig götatradition.

Denne *H.* har tydligen givit upphov till

2. 3. 4. *H. iarl á Orkneyium* ÞV 454 och den därmed i samband stående, i samma saga till trakten öster om Svärge och inom svensk synkrets lokaliserade *H. Sindra s. dvergs* ÞV 447 f. samt *H. iarl* HÖ 453, även han lokaliserad till Östeuropa, till konung Yngi i Manheim. På samma tradition som Bósasagans återgår också

5. *H. s. Róðians konungs i Tattarialandi* EA 376 ff. Detta ses tydligt därav, att i samma sammanhang uppträda ett brödrapar Hrærekr och Siggeirr, Herrauðs motståndare från Bósasagan.

Även 6. *H. Húnakonungr* Qrv. 140 ff. är tydligen identisk med Bósasagans, ty här återfinnes momentet med mannen, som klyver trä utanför huset; likaså återfinnes här en Sigurðr.

Herrauðr visar sig således vara ett namn, som nästan alltid faller inom svensk synkrets.

Det motsvarande fsv. namnet är icke känt av Lundgren.

Saxo känner även *Herothus*, *Thoras* fader, konung över Svärge. Saxo bygger på vn. tradition[1]. I fd. är namnet f. ö. okänt.

Dag*fari*, Nátt*fari* och Sæ*fari* kunna ursprungligen mycket väl ha tillhört Bråvalladiktningen. Namnen visa folkvandringstidens variationsnamnprincip. Det är av intresse, att närmare studera dessa namns förekomst.

Dagfari. Blott här i hela nord. litteraturen. Namnet kan därför vara bildat ur

Náttfari. Fvn. förekomma:

1. *N. i Náttfaravik*. Ln 4 m. fl. Träl, som medföljer Garðarr, Islands upptäckare. Garðarr, son till Svávarr svænski är, enligt Haukr Erlandssons version av Ln., född i Svea rike och hade lantegendomar på Seland. Garðarr vinddrives, då han är på färd till Söderöarna för att uthämta sin hustrus fädernearv, till Island. Efter trälen Náttfari, som då är med, uppkallas *Náttfaravik*, ofta nämnt i diplom. Tid 860—865.

   Denne *N*. är sål. .... *svensk eller dansk*.

2. *N*. DN XII 15[13]. Vittne å köp, där abbot Erik i Munkelivs kloster köper i Lister. Brev av 1293 .... ∴ *norrman*.

Fingerad.

3. *N*. i Bósasagan .... *svensk*.

   I fd. finnas *Natfari* i

1. *Natfaræthorp* (-a-) o. s. v. (nu = *Naffentorp*), Skåne. Tidigast 1346. (Jfr Falkman.)

   I fsv.

1. *Natfari*. Bjudby-stenen, Sdm. Dyb. 8:vo n:o 40.

   Namnet torde således *närmast* vara *ön*., *svenskt* och *danskt*.

Sæfari. Utom Bósasagans finnes blott Hyndluliöðs *S*., Ed[1] 154 a, som återfinnes i Flb I 24[2]. Som värkligt namn icke.

Namnets frekvens i fsv. känner jag icke. Att det där varit känt ses av

Sufari Lilj. 702. Uppland.

Okänt i fd. (Nielsen).

[1] Olrik, Kilderne til Sakse's Oldhistorie II sid. 109.

Bósasagan rör sig alltså i det parti, som berör Bråvalladiktningen, med ett svenskt (götiskt) sagostoff, som till dels återspeglar folkvandringstidens historiskt götiska förhållanden. Tvärt emot Jiriczeks åsikt kan detta parti därför icke vara en fri, västnordisk uppfinning.

Vända vi oss till sagans andra och egentliga huvudpärson, Bósi, ha vi ingen rätt att föra även honom till den ursprungliga Bråvalladiktningen. Men även här ger oss namnet ledning.

Bósi. På fvn. botten är namnet nästan okänt. Ur hela det rika fvn. namnmaterialet har Lind, Bósasagans Bósi undantagen, endast kunnat framdraga 2 ortnamn från 1400-talet i *sö.* Norge (:. närmast Götaland); på Island saknas namnet fullständigt. Det bör tilläggas, att ortnamnen kunna ha uppkommit ur vedernamnet *bósi*, som, ehuru mycket sparsamt, även finnes på fvn. botten (jfr nedan).

Bose är vanligt i fsv. Lundgren anför 9 medeltida belägg — dessa endast ett urval —, därav 4 i ortnamn: det älsta från 1291. Därav äro 8 fullt säkert från Götaland (Sm., Ögl., Vgl.), medan det 9:de (*B. de Aasæ* SD II 173), som också snarast bäres av en göt, möjligen kan vara från Värmland. Jag tillägger, att i SD utom de av Lundgren anförda finnas ytterligare 3 à 4 belägg, alla från Götaland.

I runskrift förekommer namnet säkert 3 gånger.

Bosi Lilj. 1908. *Småland.* Kristen.

Busa (g.) Lilj. 1434. *Skåne.*

Bosi i Lunti. Lilj. 2094. Mynt från Magnus Gode år 1042—1047. *Skåne.*

[Mycket ovissa och snarast ej hithörande äro

Busiʀ Lilj. 51. Uppland.

Büsiu „ 891. } Gripsholm, Södermanland.]
Busia „ 933. }

Namnet är vanligt även i fd. Det synes förekomma huvudsakligen i Skåne, där frekvensen är stor.

Biformen *Bose* finnes även i fsv. och fd. Lundgren anför 3 belägg, även dessa götiska (2 Vgl., 1 Sm.). Namnet finnes även i fd.: Nielsen anför 2 ex. Där (Skåne) ingår det dessutom i ortnamn. (Jfr Falkman)[1].

Går man till appellativet: finner man, att *bósi* m. finnes i fvn. blott som vedernamn. Det förekommer 3 gånger. Av dessa är blott 1 säkert vn.

[1] Möjligen finns även ett fsv. kvinnonamn *Bosa*. Jfr Lundgren under *Bose*.

1. *Eiríkr bósi.* Fms X 156, 159. Orkneöing, således *oviss nord. härkomst.* Omkr. 1260.
2. *Gizurr bósi.* Flb III 582. Småsven hos biskop Vilkin, som kom till Island. Sål. *oviss nationalitet.* 1394.
3. *þorlaugr bósi.* Fms IX 515, X 38, Flb III 152. *Norrman.* Omkr. 1240.

I nno. (Sogn) *bose* (oo) m. = 'Stump, Klods, et stort Stykke, ogs. om en dygtig Karl'. (Aasen, Norsk Ordbog).

Långt rikare är *bose* m. på ön. botten. För fsv. kan det visserligen ej påvisas, men ordet är synnerligen vanligt i dialekterna. I likhet med fsv. *Bose* är *bose* m. även — ehuru ej absolut — begränsat till Götaland. Rietz (Svenskt dialektlexikon) anför följande betydelser:

bose (pl. *-ar*) m. = 1) djefvul, hin onde. Sm. 2) esping. Sm., bl. *Bos*, m. snok Kl. 3) hudafdragare, nattman, rackare. Sdm. (Björkvik. Obs.! i sydligaste Sdm. på gränsen mot Östergötland), nk., ög., vg. 4) en i sitt arbete vårdslös menniska. Ög. (Hammarkinds h.).

Jfr *bosa-göra* n. = något vanhederligt, otäckt göromål. “Dä ä ett bosagöra“ Ög. (Ydre). Jfr *bos-ört* f. = Solanum Dulcamara Bl.

Jfr vidare *buse* m. (och därmed sammansatta ord), som i en mängd, till dels med *bose* m. sammanfallande betydelser, förekommer i sv. dialekter, nästan undantagslöst i Götaland. *Buse* m. finnes även, ehuru mera sällsynt i no. (huvudsakligen från Sogn. Jfr Ross, Norsk Ordbog) och att döma av Dansk Ordbog udg. under Videnskabernes Selskabs Bestyrelse 1793—1905 även i 1700-talets danska. Nsv. riksspråkets *buse* m. har tydligen upptagits ur dialekterna; det finnes redan hos Spegel (Glossarium Sveo-Gothicum) i betydelsen 'troll, bjässe'. Spegel har antagligen hämtat ur dialekterna.

Bósi visar sig således vara ett namn, som är strängt begränsat till sö. och södra Skandinavien och är typiskt för ett område. utgörande det nuvarande Götaland. Bósasagans östgötska *Bósi* ger då ett slående exempel på, hur väl de som svenska i fornaldarsagorna angivna pärsonernas namn överensstämmer med det fsv. namnskicket.

Men då namnet *Bósi* är okänt på fvn. botten, visar detta, att bakom namnet ligger en ön., östgötisk tradition.

Jag har alltså i Bósasagan kunnat konstatera två av varandra oberoende östgötska traditioner, vilka sammanförts i den nuvarande fvn. Bósasagan. Karaktären av den östgötska traditionen om Bósi har jag ännu ej närmare bestämt. Men även andra ön. moment kunna uppletas i Bósasagan.

I en föregående avdelning (sid. 126) har jag visat upp, att berättelsen om Brynþvari och Brynhildr samlar sig till en serie berättelser om kvinnor, som klätt sig i manlig dräkt, som konungar eller hövdingar befallande över män (vikingar), men till sist betvingas och i äktenskap förenas med segraren. Alla dessa berättelser äro förlagda inom svensk synkrets, spela i Svärge eller beröra svenska förhållanden. Även vid Bósasagans ifrågavarande episod ger ett namn, *Agnarr*, som är speciellt ön., en direkt och säker lokalisation.

Möjligen kan även ett annat motiv rubriceras som svenskt. I den sista avgörande striden mellan Herrauðr-Bósi och Goðmundr-Hárekr förvandlar sig Hárekr till en galt, som med väldiga betar angriper Herrauðr och håller på att döda honom, då en tik kommer fram och river ut tarmarna på galten, vars tryne Herrauðr förut slagit av; tiken är Busla. Galten störtar över bord och drunknar.

Den förtrollade galten, som uppträder i striderna, förekommer på ännu ett par ställen i fornaldarsagorna.

Vid Hrólfs krakis strid i Uppsala med konung Aðils kommer till den hall, där den danske konungen och hans män sova, en väldig galt (jfr FAS I sid. 88), som dock göres oskadlig genom betten av Hrólfs hund Garmr. Karaktären av denna galt uppges direkt i sagan som “tröll i galtar líki“. Åt denna galt blotar man (o. a. a. sid. 87). I Ragnars saga loðbrókar sid. 260 ff. dyker samma väsen upp, där i gestalt av en ko. Konung Eysteinn i Uppsala, vilken liksom Aðils är “blótmaðr mikill“, har en trollko, Sibilia (= Sibylla!), åt vilken man blotar. När Ragnars söner Eiríkr och Agnarr komma till Uppsala, släppes Sibilia ut mot den danska hären och tillintetgör den, men på de överlevande brödernas hämndtåg dödas hon, därigenom att Ivarr beinlauss kastar sig upp på hennes rygg; han blir så tung, att alla ben brista i henne.

I Þorsteins saga Víkingssonar omtalas sid. 402, att när Víkingr en gång härjar i österväg, möter han Ingialdr trana, son till konungen över Indialand. Ingialdr förvandlar sig till en grym galt, som dödas av Víkingr. Þorsteinssagan rör sig för de inledande partierna om Víkingr nästan uteslutande med svenska förhållanden; för ifrågavarande parti är Víkingr knuten till Svitjod.

Slutligen förekommer i Hálfdanarsaga Eysteinssonar sid. 545 en galt, mot vilken Hálfdan strider och som han dödar. Att galten är förtrollad, uppges icke, men analogien till de övriga berät-

telserna visar detta (så förekommer liksom i Bósasagan en hund, som angriper galten). Striden mot galten äger rum under Hálfdans färder i österväg. Hálfdanssaga Eysteinssonar rör sig, ehuru jälten göres till norrman, med utpräglad östlig synkrets.

Den förtrollade galten dyker även upp i Egillstrofen av Ynglingatal.

ok lofsæll
ór landi fló
Týs ǫttungr
Tunna ríki.

Bugge[1] har härlett *tunni* ur urn. **tunþa* till urn. **tunþuʀ* (got. *tunþus*) = 'tand' och Schück[2], som bygger på Bugge, har gjort sannolikt, att bakom trälen Tunni döljer sig en galt, som dödar Egill. Men betydelsen av fvn. *ríki* n. 1) Magt, Høihed o. s. v. 2) Myndighed, Herredøme o. s. v. 3) Nidkjærhed o. s. v. 4) hvad som er underlagt ens Herredømme eller Styrelse 5) Landskab (Fritzner) visar, att här icke kan vara fråga om en vanlig galt. Enda lösningen blir då att, som amanuensen O. Lundberg vid diskussion på Nord. seminariet i Uppsala framhöll, antaga, att här är fråga om ett till galt förvandlat gudomligt eller mänskligt väsen. Men då äro vi nära Adilssagans galt.

Det är av vikt, att det just är till Uppsala, galten är knuten. Antagligen ligger ytterst därbakom Frey, den specielle Uppsalaguden, älst tänkt under form av en galt. Detta ses också därav, att Adils galt ställes direkt i samband med rit, mottager blot. Kon *Sibilia* är, som namnet anger, en sen sagofigur, snarast endast en omändring av Adilssagans galt.

Utvecklingsgången blir: guden i galtgestalt > trollet, människan i galtgestalt.

Förvandling till jurgestalt är i fornaldarsagorna mycket vanlig, galten uppträder i fornaldarsagorna mycket sällan. Då motivet om den till galt förvandlade guden eller människan, för vilken jälten faller eller som jälten dödar — när galten övergår till ett trollväsen, inträffar det senare — på de 5 ställen, det förekommer i den fvn. litteraturen — jag vågar ej göra anspråk på absolut fullständighet —, berör svenska förhållanden eller faller inom svensk synkrets, synes det sannolikast, att här föreligger ett svenskt motiv. Bósasagan vilar på ännu en punkt på svensk tradition.

---

[1] Bugge, Norges Indskrifter med de ældre Runer sid. 253.

[2] Schück, Studier i Ynglingatal sid. 104 ff.

Hárekr förvandlar sig till en galt i den sista striden mellan Herrauðr-Bósi och Goðmundr-Hárekr. Sett i samband med namnet *Bósis* götiskhet och sagans utpräglade svenska synpunkt, antyder detta, att om den götiske Bósi förelegat götiska berättelser om hans färder i österväg. Detta ger oss anledning att undersöka, i vad mån berättelserna om Herrauðs och Bósis färder kunna återgå på götisk tradition. Även här gäller det att undersöka, vad namnen upplysa.

Huvudmotståndarne till Herrauðr och Bósi i trakterna på östra sidan om Östersjön äro Goðmundr, Hárekr och i synnerhet den senares söner Hrærekr och Siggeirr.

Av namnen ger *Goðmundr* ingen upplysning, ty fvn. *Guðmundr*, fsv. *Gudhmund*, fd. *Guthmund* äro vanliga i resp. länder.

Hárekr (*Hórekr*) är heller icke avgörande. Namnet är mycket vanligt på fvn. botten. I fsv. är även namnet vanligt, dock huvudsakligen under formen *Horok*; av *Horik* anför Lundgren 3 belägg. För fd. känner Nielsen blott *Horicus* som namn på de bekanta danska konungarna från 800-t.

Hrærekr är, enligt Lind, sällsynt på fvn. botten. Från Island kännes blott en *R. þrall*, Ln 64 m. fl. av tvivelaktig nordisk härkomst. Namnet förekommer i ett ortnamn från 1394.

I den norska konungaätten förekomma 2 *Hr.*, en son till Harald hårfager och en *H. hinn blindi*, fylkeskonung på Olav den heliges tid. Dessa pärsoner visa, som Lind[1] hävdat, snarast ett danskt namnskick. Dessutom förekommer en *Hr. Hildiriðar s.* Ln. 105 o. fl. st. Därefter förekommer namnet först efter 1311, 2 gånger från Bohuslän och 1 gang från Jämtland. Dessutom i 3 ortnamn, varav 1 från Bohuslän.

Lind uppger, att "åtskilliga danska sagokonungar och vikingahövdingar med detta namn träffas i västnord. källor". En svensk man från 1319.

I den danska konungalängden förekomma som bekant (både hos Saxo och i den isl. litteraturen) flera bärare av namnet (*Roricus*, *Hrærekr*).

Utom Bósasagans *Hr.* finnes en *Hr.*, broder till konung Róðian av Tattaria EA 376. Denne är tydligen densamme som Bósasagans *Hr.*, ty *Hr.* är broder till en Siggeirr och brorson till en Herrauðr (jfr ovan vid Herrauðr).

[1] Lind, Norska konungaättens härstamning, i Sv. Hist. Tidskr. 1896 sid. 237 ff.

I fsv. är *Rorik* mycket vanligt (jfr Lundgren). Det förekommer redan på runstenar.

Hrürikr Lilj. 547. Uppland.

Hrurikr „ 1096. Östergötland.

Ryska rikets grundläggare är som bekant svensken *Rurik* (= fsv. *Rorik*).

I fd. är namnet, egendomligt nog, utom i konungaätten, nästan okänt. Lind [1] anför en *Rohrictus* från 1200-talet (Libri memor. cap. Lund.).

Namnet synes således *huvudsakligen* förekomma *i Svärge* och *i den danska konungaätten.*

Siggeirr finnes på fvn. botten blott som fingerat namn. Lind anför följande belägg.

1. *S. konungr í Gautlandi.* VS[2] 6 ff. Denne omnämnes också i Ed[1] 268 a, stridande mot en konung Sigarr á Fióni. Ej 2 skilda pärsoner, som Lind synes antaga, ty jfr Ed[1] 268 a och VS[2] 86[14] .... *svensk.*
2. *S. konungr í Danmǫrk* Flb I 96. Fms I 110 .... *dansk.*
3. *S.* Sst. 423 .... *svensk.*
4. *S.* EA. 376 =
5. *S.* i Bósasagan .... *svenska anknytningspunkter.*

Namnet bäres *endast* av *ön. pärsoner eller pärsoner, som falla inom svensk synkrets.*

För fd. *Sigger* anför Nielsen 2 ex. 1406, 1436. Förekomsten i fsv. känner jag icke.

I detta sammanhang förtjänar omnämnas, att namnen på *Sig-* i den fvn. litteraturen till stor del synas bäras av ön. pärsoner eller förekomma i landskap (Boh., Jämtl.), som visa ett med fsv. överensstämmande namnskick. Jag tar en hastig överblick utan anspråk på att vara uttömmande.

Sigarr. Danskt sagonamn och värkligt namn. Mot medeltidens slut (1400-t.) synes namnet, enligt Lind, ha fått något insteg i Norge. *Sigbiǫrg.* Huvudsakligen i Jämtl. 1 svensk. *Sigfastr. S.* måg till götakonungen Solvar på 800-t. Därefter först på 1400-t.; då 2 från Jämtl. Först 1520 en norrman. *Sigfríðr* älst en svensk biskop i Oslo 1352—58. Därpå 4 jämtländ. 1521 en norrman. *Sigfrøþr. S.* son av Harald hårfager. Danskt namn. Jfr Lind i Svensk Hist. Tidskr. 1896 sid. 243. *Siggeirr.* Jfr ovan. *Siggi.*

[1] Lind, o. a. a. sid. 245.

Alst och före 1400 blott i Bohusl. och Jämtl. *Sigólfr*. 1 från Jämtl. 1347. Fsv. *Sighulf*. *Sigríkr*. 3 jämtländ. I 3 fvn. ortnamn. *Sigrhaddr*. 1 dansk. *Sigsteinn*. Först från 1381. Äldre och vanligare i Svärge och därför, enligt Lind, antagligen lånat därifrån. *Sigtryggr*. Enligt LIND[1] antagligen danskt. *Sigverkr*. *S*. konung i Attundaland, enligt Yngl.-sagan. *Sigviðr*. "Långt äldre och vanligare i Sverge. Antagl. därifrån lånat i Norge" (LIND). *Sigþrúðr*. 1 jämtländ. 1407. I Norge först 1520, 1543. *Sikruþr* på svenska runstenar.

Av dessa namn finnas i fd. *Sigæhr* (= fvn. *Sigarr*), *Sigfrith*, *Sigger* (= fvn. *Siggeirr*), *Siggi*, *Sigrik*, *Sigtrygg*, *Sigwith* enligt Nielsens knappa namnordbok.

De fsv. namnen på *Sig-* känner jag ej. På fsv. runstenar äro namnen på *Sik-* mycket vanliga. Av de ovan uppräknade fvn. namnen känner DIETRICH[2] följande: *Sikfriþ* (a.), *Sikfast* (a.), *Sikviþr*, *Sikstain*, *Siktrukr*. Dessutom förekomma en mängd namn, som ej äro kända i fvn., medan de flesta fvn. namnen äro kända i fsv.

Undersökningen visar, att namnen på Herrauðs och Bósis huvudmotståndare äro ön. Detta innebär, att redan i Götaland förekommit berättelser om Herrauðs och Bósis strider i österväg med dessa pärsoner (Hrærekr och Siggeirr).

De övriga i öster uppträdande pärsonerna kunna icke närmare ange karaktären av dessa svenska berättelser. *Smiþr* är omöjligt att skilja från binamnet *smiþr*: så ock ön. Namnet kan därför ej upplysa. *Hleiðr* och *Kolfrosta* förekomma endast här i hela den nordiska litteraturen, *Sigurðr* (fsv. *Sigurdh*, fd. vanl. *Sigwarth*) är vanligt över hela Norden, *Edda* förekommer, utom i Rigþ., möjligen, enligt Lind, i ett bohuslänskt gårdsnamn och är möjligen (jfr NIELSEN) identiskt med fd. *Etta* (från 12 och 13 årh. och ev. i ortnamn). *Sviði* står isolerat (samme man går igen i HE 535 ff. och i IGr. 648, 650), medan *Vilmundr*, som liksom Sviði ursprungligen ej hör till Bósasagan, synes vara ej så ovanligt i fvn. och även förekomma i fd. (*Wilmund*). *Skálkr* förekommer blott här i fvn.; *Skalk* finnes flera gånger, buret av danskar, hos Saxo. Möjligen f. ö. även i fd. (jfr NIELSEN). (*Hó*)*Ketill* (fsv. *Kætil*, fd. *Ketil*) är i hela Norden mycket vanligt. — Jag tillägger, att jag för namnen *Sk*—*V* icke känner det fsv. materialet.

Av Bósasagans alla namn återstå då endast ett par. *Siðdr*

[1] LIND i Sv. Hist. Tidskr. 1896 sid. 246 ff.

[2] DIETRICH, Runen-Wörterbuch. Sthm 1844.

är bildat på fvn. *siόðr*, fsv. *siūþer* (ej hos SÖDERWALL, men jfr NOREEN, Altschw. Gr. § 170) m. = '(pänninge)påse'; *Siόðr* är skatteindrivaren. Blott här. Likaså är *Sylgia* — bildat på fvn. *sylgia*, fsv. *sølgia* = 'spänne, sölja' — isolerat. *Busla* finnes blott här i hela fnord. litteraturen. *Sniðill* återfinnes i JB 466, en saga i sen fornaldarsagostil med drag ur Bósasagan (så uppträder en *Syrpa*; jfr Bósasagans *Syrpuvers*) och antagligen här beroende av Bósasagan. De i förbigående anknutna götiska konungarna *Gautrekr*, *Gauti*, vilka bilda en egen sagokrets och en annan gång skola behandlas, lämnar jag av vissa synpunkter — de stå f. ö. blott som namn i en genealogi och visa intet för Bósasagan — t. v. å sido.

Söker jag helhetsbilden ur de detaljundersökningar, jag ovan framställt, ger sig följande sammanfattning.

Jag har påvisat, att synpunkten i sagan är genomgående ön. Jag har vidare visat upp, att Hringr-Herrauðr tillhöra den götiska Bråvalladiktningen, att särskilt Herrauðr, vars namn i sagolitteraturen visar sig vara ön., inordnar sig i en serie namn, som antyda en bestämd (öst)götisk konungaätt, att genealogien Sæfari, Dagfari, Náttfari genom namnet Náttfari visar sig vara ön. och passa in i Bråvalladiktningens tidsställning och att därför Bósasagans partier, som beröra Bråvalladiktningen, visa på götiska traditioner. Jag har visat upp, att berättelsen om Brynþvari, som betvingar sköldmön Brynhildr, utgör en svensk saga. Jag har vidare visat upp, att namnet på sagans egentliga huvudpärson, Bósi, är ett speciellt ön. namn, okänt på fvn. botten, i Svärge absolut begränsat till Götaland, där det är vanligt. Jag har ytterligare påvisat, att episoden med den i striden mellan Herrauðr-Bósi och Goðmundr-Hárekr uppträdande förtrollade galten antagligen är ett svenskt motiv. Slutligen har jag kunnat konstatera, att av motståndarna på Herrauðs och Bósis färder i österväg de tvenne förnämsta, Hrærekr och Siggeirr, bära speciellt ön. namn. Jag kan därtill lägga, att av alla sagans pärsoner ingen enda bär ett exklusivt vn. namn.

Det är av vikt att i en enda, inom sig själv avslutad saga, kunna konstatera så många drag, som — till dels redan var för sig avgörande — visa åt ett bestämt håll. Ingen tillfällighet i världen har kunnat ur rent fvn. förutsättningar framskapa till en helhet den komplicerade rad av svenska moment, som Bósasagan företer; redan förekomsten av namnet *Bósi* (fsv., fd. *Bose*) visar omöjligheten därav. Men förhållandet är av stor vikt för att bedöma värdet av den metod, jag här bedrivit; det visar, att studiet

av namnskicket utgör den säkraste och riktigaste vägen att bestämma en sagas hemort, att man enbart med ledning av namnskicket har rättighet att söka bestämma denna.

Vad har den götiska saga omfattat, som ligger bakom Bósasagan? Den föregående undersökningen har redan givit svar därpå. Ytterst ha bakom denna legat traditioner från folkvandringstid, från striderna i Östergötland mellan svear och götar. De ha berättat om Bråvallakampen, om Hringr och hans son Herrauðr och de ha berättat om brödraparet Dagfaris och Náttfaris deltagande i den stora bataljen. Med dessa traditioner ha i senare tid förbundits den östgötska vikingasagan om Bósi. Herrauðr har vid denna förbindelse efter Bósi jorts till en vikingatidsfigur, och sagan har då berättat om de bägge fosterbrödernas färder i österled, deras strider med Háreks söner, Hrærekr och Siggeirr. Berättelserna om dessa strider måste redan på östgötisk ståndpunkt ha varit utförliga; där har förekommit en episod om, hur en av Bósis motståndare under kampen förvandlar sig till en galt. Att hela sagan redan på götisk botten varit detaljrik ses även därav, att den som ett moment berättat, hur Bósis fader, Brynþvari, betvingar sköldmön Brynhildr.

Det är klart, att den götiska Bósasagan även kunnat innehålla — och utan tvivel innehållit — flera andra av de drag, som nu finnes bevarade i ÄBS, fastän detta icke direkt kan bevisas.

Vad återstår då av den isländska ÄBS? Huvudmomenten av denna ha redan förekommit på ön. botten. Det blir den närmare skildringen av förhållandet mellan Herrauðr-Bósi och Hringr, episoden med Busla d. v. s. orsaken till och händelserna närmast före Herrauðs och Bósis östervägsfärder och den detaljerade skildringen av händelserna på dessa färder, som kunna vara vn. Men här rör man sig med förhållanden, som äro mindre lätt gripbara.

Det är dock att märka, att vi här äro inne på episoder, som ställa Bósasagan på gränsen till de sena fornaldarsagorna, de underbara händelserna på österfärderna. Här kan man tänka på utländskt inflytande. Så har Jiriczek [1] antagit, att episoden med gamsägget beror på invärkan från den kontinentaleuropeiska medeltida romantiska diktningen liksom momentet med den av eunucken Skálkr vaktade konungadottern Edda. Vidare har d:r ph. H. Sperber för mig påpekat, att en av de obscena skildringarna av Bósis besök hos bonddottern (fålen, som skall dricka) i en form, som

[1] Jiriczek, Bósasagan Einleitung sid. LII.

klart visar sambandet, återfinnes i en fransk fabliau, *De la Damoisele qui n'ot parler de fotre ou'i n'aust mal au cuer*[1]. Jiriczek har, som nämnt, antagit, att den tredubbla upprepningen av den ifrågavarande scenen är ett sekundärt drag (jfr ovan sid. 190).

Jiriczek har vidare påpekat, att den närmare skildringen av Bjarmalandsfärden (beskrivningen av guden Jómalis tempel o. s. v.) återgår på Óláfs saga helga i dess beskrivning över Karl hins háleyskis och Þóri hunds färd till bjarmernas land. Här kan man därför självfallet icke tala om svenskt ursprung. Likaså har man icke rättighet att i episoden om Sigurðr-Bósi's harpospelning, ett motiv, som ofta möter i nordiska ballader, söka ett speciellt svenskt drag. Även en sådan detalj som mannen, vilken utanför huset klyver trä vid de främmandes ankomst, är av en alltför vanlig art för att icke vara vn. (synnerligen vanlig i fornaldarsagorna). Varifrån episoden om Busla härstammar, saknar man, så vitt jag kan se, möjlighet att bestämma.

Bósasagans övervägande intresse är ur metodisk synpunkt och i denna avhandling ur synpunkten av att här kunna gripa på en saga, vars huvuddrag tydligen varit svenska. Något litterärt värde har sagan, sådan den föreligger i den isländska litteraturen, i egentlig mening icke; å den andra sidan visar detta intet för den götiska diktningens estetiska karaktär, om det än knappast är troligt, att denna varit av högre värde. Bósasagan har, trots detta, dock länge levat på Island. Den har omarbetats i en yngre version, och tvenne gånger ha rímur diktats över dess ämne. Bósasagan har gått i handskrifter ända ned till våra dagar, och Bósi har tydligen blivit en på Island mycket känd sagofigur. Väl har prästerligheten och lärdomen sökt komma Bósi till livs, så som synes av en "gamanvísa" från år 1727 (efter Jón Þorkelsson meddelad av Jiriczek[2]) men detta har icke hindrat, att han för gemene man framstått i åskådlig gestalt, en råbarkad Don-Juansfigur (jfr Jiriczek), *Kvenna-Bósi*, *Bögu-Bósi*, om vilken ännu i dag ordstäven veta att berätta.

[1] de Montaiglon, A. et Raynaud, G., Recueil des fabliaux V sid. 24 ff.

[2] Jiriczek, o. a. a. sid. lxxvi.

EXKURSER

EXKURS I.

Ynglingatals konungalängd.

		Ynglingatal.		Beowulf.	Brot.
I.	1.	*Fiolner*[1]			
	2.	*Sueigþer*			
	3.	*Vanlande*	*Vísburr*		
	4.	*Vísburr*			
	5.	*Dómalde*	*Dómarr*		
	6.	*Dómarr*			
	7.	*Dyggue*			
	8.	*Dagr*			
II.	9.	*Alrekr, Eiríkr*			
	10.	*Agne*			
	11.	*Ǫ́olfr, Yngue*			
	12.	*Iorvǫndr*			
	13.	*Aunn*			
	14.	*Egell*		*Ongenþeow*	
	15.	*Óttarr*		*Ohtere, Onela*	
	16.	*Aþgils*		*Eaðgils, Éanmund*	
	17.	*Eysteinn*			
	18.	*Ynguarr*			*Ívarr* med dottern *Auðr*
	19.	*Ǫnvǫndr*			
	20.	*Ingialdr*			
	21.	*Óláfr*[2]			

[1] Jag följer av etymologiska skäl namnramsan sådan den för de olika namnen föreligger i NOREEN, Försök till rekonstruering af Ynglingatal, i Festskrift till K. WARBURG sid. 125 ff. Ortografien utvisar tiden före omkr. år 1200.

[2] Då med *Óláfr* ätten flyttar från Uppsala, förekommer han här både i grupp 2 och 3.

III. 21. *Óláfr*
22. *Halfdan*
23. *Eysteinn*
24. *Halfdan*
25. *Guþroþr*
26. *Óláfr*
27. *Rǫgnvaldr*

Som bekant sönderfaller Ynglingatals konungaserie i 3 delar, grupperande sig efter här angivet schema. Den första gruppen utgöres helt och hållet av de mytiska Ynglingakonungarna; av dessa böra säkerligen med Noreen[1] 3 och 4 samt 5 och 6 slås tillsammans till vardera *en* pärson. Dessa mytiska konungar vidkomma oss icke i detta sammanhang.

Den andra serien utgöres av namn, som alla allitterera på vokal. Att åtminstone bakom en del av dessa namn (*Aþgils*, *Óttarr*) stå värkliga sveakonungar från folkvandringstid är bekant från Beowulf. Genom Beowulf kan detta parti kompletteras med ytterligare 3 namn: *Ongenþeow*, *Onela* och *Eanmund*. I Brot förekomma dessutom *Ívarr* och hans dotter *Auðr*.

Den tredje avdelningen slutligen utgör Ynglingaättens till Norge överflyttade gren, som tillhör början av vikingatid.

Namnen i den andra avdelningen tillhöra folkvandringstid, och jag återför dem därför till deras urn. form.

**Ala-rīkiʀ* (Jfr Noreen, Aisl. Gr.³ §§ 51: 2 a; 138.)
**Aina-rīkiʀ* („ „ „ „ § 289: 3.)
-a-
**Agina* kortnamn till *Agina* —
**Aþa-wolfaʀ* (Jfr fht. *Athaulf*, ags. *Æðwulf*. Jfr Noreen i Arkiv VI sid. 316.)
**Ingua*
**Eru-wanduʀ* (Jfr Noreen, Aisl. Gr.³ § 89: anm. 1, Aschw. gr. § 77: 3.)
**Auþu-winiʀ* (Jfr Noreen, Aisl. Gr.³ § 220.)
**Agilaʀ*
**Anhtu-hariʀ* („ „ „ „ § 111.)
**Aþagislaʀ*

---

[1] Noreen, Försök till rekonstruering af Ynglingatal sid. 125 ff.

**Aiwa-stainaR*
**Ingu-hariR*
**Anu-wanduR*
**Ingi-waldaR*
**Anu-laibaR* (Jfr Noreen, Aisl. Gr.[3] § 111.)

**Angana-þewaR*
-a-
**Anula* (Jfr Noreen, Aisl. Gr.[3] § 111.)
**Auni-munduR* (Jfr Levander, Adilssagan, i Ant. Tidskr. f. Sverige 18: 3 sid. 20 f.)
**Īhu-hariR* (Jfr Noreen, Aisl. Gr.[3] § 80.)
**AuþiR*

Sammanför jag namnen gruppvis, får jag följande grupper:

Ala-rīkiR**, *Aina-**rīkiR***
****Ag**ina, ****Ag**ilaR*
*****Aþa**-wolfaR, ****Aþa**-gislaR*
*****Auþu**-winiR, **AuþiR***
*****Ing**ua, **Ing**u-hariR, ****Ing**i-waldaR, ****Īhu**-hariR*
Eru-wanduR**, *Anu-**wanduR***
Anhtu-hariR**, *Ingu-**hariR**, Īhu-**hariR***
-a-
*****Anu**-wanduR ****Anu**-laibaR, ****Anu**la*

Av Ynglingatals namn återstår **Aiwa-stainaR* och av Beowulfs **Angana-þewar* och **Auni-munduR*. Av dessa kan möjligen *Auni-munduR* vara förändring av ett *Aiwa-munduR*, ty jfr att fvn. *Ey-mundr* motsvaras av fsv. *Emund* (= ags. *Éanmund* < *AunimunduR*). *Ongenþeow* kan ha ersatt något annat urn. namn. Att f. ö. i några av namnen ingå i de övriga icke kända namnelement bör ej förvåna, då vi känna den urn. svenska konungaätten långt ifrån fullständigt.

Jag har här med andra ord påvisat, att namnen i Ynglingatals konungaserie från folkvandringstid icke blott, som förut varit känt, allitterera, utan att de även följa folkvandringstidens andra namnbildningsprincip, variationsprincipen. Konsekvenserna härav äro flera. Det ges här en säker grund att bedöma etymologien för omtvistade

namn [ex. *Álfr* (*Óolfr*)]. Då samma namnelement ingår i namn, som vi veta vara historiska (ex. *Aþgils*) och andra (ex. *Aunn*), om vilket vi icke förut vetat detta, visar denna namnbildningsprincip, att samtliga dessa Ynglingakonungar (Alrekr—Óláfr I) icke äro sagofigurer, utan tillhört värkligheten. Vi få nu också en förklaring till, varför namnet *Ingi*biǫrg (och *Ingi*gerðr) så ofta i sagorna dyker upp som uppsaliensiska konungadöttrars. Slutligen har förhållandet betydelse för kännedomen om folkvandringstidens namnskick. Härmed är det säkraste beviset för en nordisk namngivningsprincip, enbart byggd på allitterationen, undanröjt. Av Sköldungaättens 8 namn gå åtminstone 5 även efter variationsprincipen[1] och att inom de(n) götiska konungaätterna(-ätten) denna princip varit rådande har jag vid behandlingen av Bråvallaslaget sökt visa; de ur Beowulf kända 5 geaterkonungarna, där principen ej kan iakttagas, äro för få för att tillåta ett närmare bedömande, i all synnerhet som 2 av dem, enligt min mening (jfr Baldersagan), ursprungligen ej tillhöra konungaätten. Namnen på de urnordiska runinskrifterna äro även för få för att bidraga till frågans lösning. Blekingestenarna (Istaby, Gommor, Stentofta) och By-stenen visa bägge principerna förenade. Frågan är ännu för litet utredd, men av allt att döma anser jag f. n. snarast, att folkvandringstidens nordiska namngivningsprincip i sig förenat variations- och allitterationsprinciperna.

Övergår namn därefter till den korta tredje avdelningen, vars konungar tillhöra vikingatid, bör man efter detta vänta att finna denna tids namngivningsprincip. Så är också förhållandet; namnen börja gå igen efter själavandringstron. *Halfdan I* är farfader till *Halfdan II*, *Eysteinn* finns tidigare (visserligen i serie 2), *Óláfr II* återgår på *Óláfr I*, med vilken ätten flyttar över till Norge. Då antalet här är litet, bör det ej förvåna, att *Guþrøþr* och *Rǫgnvaldr* stå ensamma.

Ynglingatals konungaräcka ger den mest slående bekräftelse på riktigheten av Storms tidsbestämning för de olika namnbildningsprinciperna, folkvandringstidens varierande och allittererande, som med vikingatiden efterföljes av den nya, byggd på själavandringstron.

---

[1] Olrik, Danmarks Heltedigtning I sid. 23.

EXKURS II.

Hiálmars dödssång[1].

Hervararsagan.

[ ]:

1. Hvat er þér, Hiálmarr?
hefir lit brugðit,
þik kveð ek mœða
margar undir;
hiálmr er þinn hǫggvinn
ok á hlið brynia,
nú kveð ek fiǫrvi
of farit þínu.

Hiálmarr:

2. Sár hefi ek sextán,
slitna bryniu,
svart er mér fyr siónum,
sékat ek ganga;
hneit mér við hiarta
hiǫrr Angantýs,
hvass blóðrefill,
herðr í eitri.

3. Áttak at fullu
fimm tún saman,
en ek því aldri
unða ráði;
nú verð ek liggia

Oddsagan.

[ ]:

1. Hvat er þér, Hiálmarr?
hefir lit brugðit,
þik kveð ek mœða
miklar undir;
hiálmr er þinn hǫggvinn,
en á hlið brynia,
nú kveð ek fiǫrvi
of farit þínu.

Hiálmarr:

2. Sár hefi ek sextán,
slitna bryniu,
svart er mér fyr siónum,
sékat ek ganga;
hneit mér við hiarta
hiǫrr Angantýs,
hvass blóðrefill,
herðr í eitri.

3. Fregna eigi
á fold konur,
at ek fyr hǫggum
hlífask létak;
hlærat at því,

[1] Normaliseringen efter HEUSLERS und RANISCHS text i Eddica minora sid. 49 ff.

Hervararsagan.

lífs auðvani,
sverði undaðr,
í Sámseyiu.

4. Drekka í hǫllu
húskarlar mióð,
menium gǫfgir,
at míns fǫður;
mœðir marga
mungát fira,
en mik eggia spor
í ey þía.

5. Hvarf ek frá hvítri
hlaðs beðgunni
á Agnafit
útanverðri;
saga mun sannask,
sú er hón sagði mér,
at aptr koma
eigi mundak.

6. Drag þú mér af hendi
hring enn rauða,
fœr þú enni ungu
Ingibiǫrgu;
sá mun henni
hugfastr tregi,
er ek eigi kem
til Uppsala.

7. Hvarf ek frá fǫgrum
flióða sǫngvi,
ótrauðr gamans,
austr við Sóta;
fǫr skundaðak
ok fórk í lið
hinzta sinni
frá hollvinum.

Oddsagan.

at ek hliða gørðak,
snót svinnhuguð
Sigtúnum í.

4. Hvarf ek frá fǫgrum
flióða sǫngvi
ótrauðr gamans,
út með Sóta;
fǫr skundaðak
ok fórk í lið
hinzta sinni
frá hollvinum.

5. Leiddumk en hvíta
hilmis dóttir
á Agnafit
útanverða;
saga mun sannask,
er hón sagði mér,
at ek aptr koma
eigi mundak.

6. Hvarf ek frá ungri
Ingibiǫrgu —
skiótt réð of þat —
á skapadœgri;
sá mun flióði
fastnæmr tregi,
er vit síðan
séumsk aldrigi.

7. Ber þú til sýnis —
sá er minn vili —
hiálm ok bryniu
í hǫll konungs;
hugr mun gangask
hilmis dóttur,
er hón hǫggna sér
hlíf fyr brióstí.

Hervararsagan:

7. Hrafn flýgr austan
af háum meiði,
flýgr hónum eptir
ǫrn í sinni;
þeim gef ek erni
efstum bráðir,
sá mun á blóði
bergia mínu.

Oddsagan.

8. Áttak á foldu
fimm bú saman,
en því unðak
aldri ráði;
nú verð ek liggia
lífs andvani,
sverði undaðr,
Sámseyiu í.

9. Drag þú mér af hendi
hring enn rauða,
fœr þú enni ungu
Ingibiǫrgu;
sá mun henni
hugfastr tregi,
er vit síðan
séumsk aldrigi.

10. Sé ek hvar sitia
Sigtúnum á
flióð, þau er lǫttu
farar mik þaðan;
gleðrat Hiálmar
ı hǫll konungs
ǫl né rekkar
of aldr síðan.

11. Drekkr með iǫfri
iarla mengi
ǫl glaðliga
at Uppsǫlum;
mœðir marga
mungát fira,
en mik eggia spor
í ey þía.

12. Hrafn flýgr sunnan
af háum meiði,
flýgr hónum eptir

Oddsagan.

ǫrn í sinni;
þeim gef ek erni
efstum bráðir,
sá mun á blóði
bergia mínu.
